

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MÆND, DER BYGGEDE DANMARK

FRODE AAGAARD

J.C. CHRISTENSEN

HASSELBALCH

MÆND
DER BYGGEDE
DANMARK

BIND I

J. C. CHRISTENSEN

FRODE AAGAARD

J. C. CHRISTENSEN

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

MCMXLI

COPYRIGHT 1941
BY
STEEN HASSELBALCH

**DR. LUDVIGS BOKTRYKKERI
ARTISLERNES BOKTRYKKERI**

Som jeg har set J. C. Christensen staa ved Glughullerne i Hee Kirke, vil jeg altid mindes ham: den brede Ryg, lidt bøjet af Alderen, de kridhvide Haarkrøller kikkende frem under den stive, rundpuldede Hat, det nystrøgne, hvide Slips under den nedfaldende Flip og saa det aabne, alvorlige og dog saa milde Ansigt.

Og naar vi nu kommer til Hee og et Øjeblik dvæler ved hans Grav, vil vi om hans Minde anvende Kingos Ord om Niels Juel:

*»En Mand af gammel Dyd og dansk Oprigtighed,
af Ja og Nej og hvad man godt og ærligt ved.
Hans Sjæl, den er hos Gud, hans Ben i denne Grav,
hans Navn i Minde, mens der findes Vand i Hav.«*

Frode Aagaard

BARNDOM OG UNGDOM

Jens Christian Christensen var af gammel vestjysk Bondeæt, idet han baade paa fædrene og mødrene Side nedstammer fra Selvejerbønder. Som fattige Hedeboender levede Slægten i mange Led i Paabøl, Hoven Sogn. Her fødtes han paa en Hede-gaard den 21. November 1856 som den ældste af ni Søskende. Der laa to Gaarde Øst for Aaen, to Vest for. Efter Trears-krigen købte Faderen Svigerfaderens Gaard for 2200 gl. Daler og en Aftægt til Enken. I 1874 blev Fødegaarden og Nabogaar-dens Hede overtaget af et Aktieselskab, der efterhaanden be-plantede saa stort et Areal, at det udgjorde 657 ha. Faderen købte da Nabogaardens Jord og byggede her en ny Gaard.

J. C. Christensen var altid med de stærkeste Baand knyttet til Barndomsegnen. Paa den brune Hede mellem mørke Høje havde han tumlet som Barn, i Aaen havde han fisket og vadet. Med levende Interesse fulgte han fra første Færd Beplantningen. Det blev ham senere en kær Opgave at stræbe efter at købe Aktierne, saa han kunde komme til at eje Barndomshjemmet igen. I Aarenes Løb lykkedes det ham at købe de tre Fjerde-dele af Aktierne. Saa maatte han standse, dels fordi han ikke havde Penge til at fortsætte Opkøbet med, dels fordi Aktierne ikke var til Salg. Det var ham en stor Glæde, da Venstre ved hans Afgang som Politiker i 1924 skænkede ham de sidste Ak-tier. Ingen Gave kunde være ham mere kærkommen, og i hans sidste Leveaar frydede det ham at kunne færdes i den Plan-tage, der rummede saa mange Minder fra de blide BARNEDAGE.

Hjemmet hørte vel ikke til de fattigste, men det var præget af stor Nøjsomhed og Guds frygt. I Stuerne var Lergulve, som almindeligt var i de Tider, men de afløstes dog efterhaanden af Bræddegulve, som Moderen holdt smukt skurede. Det var ikke overdaadige Retter, der stod paa Bordet i det vestjyske Bondehjem, men solid Bondekost, Grød og atter Grød, Kartofler og Flæsk, salt Fisk og Kartofler. Hvert Foraar og Efteraar hentede Faderen et Læs Fisk ved Havet. Foraarsfisken blev saltet og tørret, Efteraarsfisken blev saltet og opbevaret i store Kar. Kaal var ikke den lille Jens Christians Livret. Naar den Ret stod paa Bordet, skød han Tallerkenen fra sig. Men naar Sulten senere meldte sig, og han kom ind og bad om en Mellemmad, fik han Tallerkenen med Kaal sat foran sig, og nu smagte den godt, skønt den paa det Tidspunkt naturligvis var kold. Aftensmaden bestod af Byggrynsgød, kogt i Kærnemælk, med kold Mælk at søbe til. En Herreret som Suppe vankede kun enkelte Gange efter en Slagtning. Kaffe var i den Grad Luksus, at den liflige brune Nektar kun blev serveret Søndag Morgen, og dermed gik det saaledes til: Først drak Forældrene og Mormor Kaffe. Saa blev der slaaet Vand paa Kanden, og Tjenestefolkene kom ind og fik Kaffe. Naar de havde forsynet sig, toges Vandkanden atter i Brug, og saa var det Børnenes Tur at nyde den liflige, men nu ganske vist stærkt fortyndede Drik.

J. C. Christensen fik efter Tidens Skik en streng Opdragelse. Han var en livlig Dreng, der ofte glemte baade Formaninger og Forbud, og saa fulgte Revselsen omgaaende. Paa en Boghyld i Sovekammeret laa Riset, som Jens Christian nu og da fik Lov at smage. Til andre Tider fik han for sine Forseelser mørk Arrest i en Skorsten, hvori der ikke fyredes, og hvortil der var en Trækdør. Da der blev gravet en stor Vandingskanal i Engene, var Knægten meget optaget af at færdes ude ved de mange Arbejdere. Der var meget at lære for en rask Dreng, men det var ikke lige godt alt sammen. Saaledes søgte han at efterligne deres Banden. Forældrene honorerede omgaaende

Sprogblomsterne med Ris og en alvorlig Formaning, som han aldrig glemte. Dagen efter sagde han til en af Engvandingskarlene: »A kund' let band' li'saagodt som dig, men A maa ett', o Gud ka ett' li'et.« Det bør tilføjes, at han aldrig tvivlede om sine Forældres Kærlighed, hvorfor Straffen ingensinde avlede Bitterhed i hans Sind.

Hjemmet prægedes af gammeldags Guds frygt og Fromhed. Moderen var konfirmeret af Vilhelm Birkedal, da denne var Præst i S. Omme, og hun gav Børnene en god kristelig Opdragelse. J. C. Christensen mindedes aldrig, hvornaar han lærte sit Fadervor, og længe før han kunde læse, lærte Moderen ham udenad Salmer som »Dejlig er den Himmel blaa« og »Et Barn er født i Betlehem«. Naar Moderen om Aftenen havde faaet Børnene i Seng, bad hun Fadervor med dem, og dertil føjede hun et Vers af den gamle Vægtersang:

Nu skrider Dagen under.
og Natten vælder ud.
Forlad for Jesu Vunder
vor Synd, o milde Gud.
Gud Fader os bevare,
hans hellig' Engleskare
en Skanse om os slaa.

Dette Vers vedblev altid at være J. C. Christensens Yndlingsvers.

I Foraaret 1864 kom han første Gang hjemme fra. Sognets gamle Degn havde taget sin Afsked og boede nu i et lille Hus en Mil fra Paabøl. Han læste med nogle Nabobørn, og her skulde den lille Jens Christian nu opholde sig i 3 Uger for at faa de første svære Begyndelsesgrunde i Skrivning og Regning. Naar de andre Børn hen paa Eftermiddagen gik hjem, faldt Hjemlængslen over den lille Purk. Hver Dag gik han op paa en Skrænt, hvorfra han kunde se mod Paabøl. Hjemmet kunde han ganske vist ikke se, men alligevel sagde han altid, naar

han gik ned: »Faawal Faa'er, Faawal Mu'er, Faawal allesammen.« Det blev en skøn Højtidsdag for ham, da Mormoderen kom og hentede ham hjem.

Der kom tunge Tider for Folk og Land. En Dag i 1863 kom Moderen grædende ud og sagde: »Kongen er død. Nu faar vi Krig!« De følgende Dage laa der ligesom et Tryk over alle. Faderen havde været med ved Isted og Frederiksstad i 1850. Han vidste noget om, hvad Krig var. Og saa kom Krigen med det sørgelige Budskab om Dannevirkes Rømning. Alle Tanker kredsede nu om Fædrelandets Nød. Ved et Sogneraadsmøde i Hjemmet drejede Forhandlingen sig næsten udelukkende om, hvorledes man skulde komme Soldaterkonerne til Hjælp, og rundt i Sognet sad Kvinderne og strikkede Uldtøj til Soldaterne. Sindene hungrede efter at faa Underretning om Kampene, men det tog Tid med at faa Efterretningerne frem i de Tider. I Hjemmet holdt man ganske vist »Folkets Avis«, men Landpost kendtes ikke i de Egne. Sognet lejede da en Mand til at hente Posten i Tarm een eller to Gange om Ugen. En Morbroder til J. C. Christensen var blandt de faldne ved Dybbøl. Dødsbudskabet gjorde et overvældende Indtryk paa Drengen.

Allerede 8½ Aar gammel kom Jens Christian ud at tjene. Det var ikke ualmindeligt i de Tider, at Drengene tidligt kom ud at tjene, selv om der var Arbejde nok til dem hjemme. Faderen mente, at Børn havde godt af at komme ud blandt fremmede i en tidlig Alder. I Foraaret 1865 tiltraadte Jens Christian da Pladsen som Hjorddreng hos Jens Mikkelsen paa Bjerremose Mark i Horne Sogn ved Varde, 2 Mil fra Paabøl. Her var han til Mikkelsdag og var ikke hjemme en eneste Gang i den Tid. Han var kommet til nogle rigtige Slidere, og han fik en lang Arbejdsdag. Klokkeren 4 om Morgenen maatte han tørne ud. Skolearbejdet tyngede ikke. Om Sommeren gik han kun i Skole en Dag om Ugen, om Vinteren derimod hver Dag. Da han drog hjemme fra, var han forsynet med et Sæt Søndagstøj med Støvler, Arbejdstøj og Træsko, en splinterny Lommekniv, et Lom-

meur med Kæde — en Markedsgave til 8 Skilling —, Balslevs Lærebog og Bibelhistorie, en Tavle og en Skrivebog. Adspredelser var der ikke mange af, Aviser holdtes ikke paa Gaarden, men et Par Gange fik Drengen dog den Oplevelse at komme til Varde. Det skete ganske vist til Fods, 4 Mil frem og tilbage hver Gang, men det regnede en rask Dreng ikke for noget særligt. I Løn for Sommeren fik han 10 Rigsbankmark, et Pund Uld og et Par Træsko med Krammer. Og saa fik han endda i Tilgift et Fjerdingskar »sjælden gode Kogearter til Udsæd«.

Omkring ved Mikkelsdag kom hans Bedstemoder for at hente ham hjem. De gik de 2 Mil til Paabøl, og da de kom til Gaarden, løb Jens Christian foran ind i Stuehuset for at finde sin Moder. »Der er nu forløbet 60 Aar siden hin Dag,« skriver han i sine Erindringer, »og over 46 Aar siden min Moder døde, men endnu kan jeg se hendes lysende Ansigt, da hun tog imod mig.«

Den følgende Sommer var han hjemme og vogtede Faderens store Faareflok, der talte ca. 100 Dyr. Fra 1867 til 1869 opholdt han sig hos en Farbroder, der var Lærer i Esby paa Helgenæs. Her skulde han gaa i Skole og hjælpe til med Arbejdet i Stald og paa Mark. Da han skulde rejse, var Sindet fyldt med Forventning om, hvad han skulde se og opleve. Den lange Rejse skulde foregaa med Heste og Vogn. Jernbaner var der ikke paa de Egne. I en stiv Vogn med 2 Agestole hængende i Læderremme foregik Rejsen. Baade hans Fader og Moder var med. Den første Nat overnattedes i S. Omme, den næste i Vinten Skole ved Horsens. Bag Skolen laa en Bøgeskov, og her saa Jens Christian for første Gang en Skov. Det gjorde et varigt Indtryk paa ham, og naar han senere i Livet sang: »Nu falmer Skoven trindt om Land«, gik Tanken mod Vinten Skov. Herfra skulde Turen tages i eet Træk, skønt der var over en Nats og en Dags Kørsel. Med Taarer i Øjnene sagde Moderen til Afsked: »Farvel da, Jens Christian, og glem ikke dit Fadervor!«

Farbroderen var en ualmindelig dygtig Lærer. Arbejdet i Skolen gik derfor med Liv og Lyst. I Sommertiden var Jens Chri-

stian kun i Skole to halve Dage om Ugen. Den meste Tid færdedes han da i Mark og ved Strand. Han nød i fulde Drag det sunde Friluftsliv og tumlede sig i Leg med andre Hyrdedrenge. Men Læsningen blev ikke forsømt. Ingemanns historiske Romaner, P. P.s Romaner om danske Søjhelte læste han saaledes her i Skolen, ligesom han var en flittig Laaner i Sognebogsamlingen. Fhv. Borgmester Jacob Jensen, Aarhus, sad paa Skolebænk sammen med ham. Han fortæller, han saa J. C. Christensen første Gang ved et Bryllup, hvor den lyshaarede, krøllede Dreng sang smukt for Gæsterne. I Skolen var han Nr. 1 og sad da ogsaa øverst. Han var særlig dygtig til at tegne Landkort. Det skulde alle Børnene gøre, men Jens Christian tegnede til de andre formedelst 2 Skilling pr. Kort.

En Rejse til Aarhus var en af de store Begivenheder. For et Barn fra Landet var der meget forunderligt at se i den store By. Nogle Drenge fik ham narret til at trække i en Portklokke med det Resultat, at Husejeren kom og tog ham i Nakken og udskældte ham. Man havde berettet for ham, at Toget kørte saa hurtigt, at man ikke kunde se noget af alt det, man kørte forbi. Det var fristende at tage en saadan Oplevelse med, og da han havde faaet 1 Mark til at more sig for, benyttede han den til en Billet til Brabrand. Det blev dog en Skuffelse, da Farten langt fra var særlig voldsom. Tilbagevejen maatte han gøre til Fods, og den faldt baade lang og besværlig.

Ved Novembertide var han igen hjemme i Paabøl. Opholdet paa Helgenæs havde i mange Maader givet ham en Udvikling forud for sine jævnaldrende. I Foraaret 1871 blev han konfirmeret af Pastor Rambusch i S. Omme. Vinteren forud havde han to Gange om Ugen vandret den 2 Mil lange Vej til Konfirmationsforberedelse i S. Omme.

Efter Konfirmationen deltog J. C. Christensen i Arbejdet ved Landbruget hjemme, og det kedede ham ikke. Men han fik en Bestilling, som interesserede ham mere. Et af Sognets Landpostbude blev syg, og en Sommer gik J. C. Christensen i hans

Sted. Folk holdt i Almindelighed ingen Aviser om Sommeren, og af Breve var der kun faa, saa den slunkne Posttaske tyngede ham ikke. Derimod havde han daglig mange Bud og Kommissio-
ner, som Folk paa hans Rute gav ham at besørge. Han var ofte godt tillæst med Pakker og var altid træt, naar han naaede hjem, men saa havde han ogsaa tjent sig mangan god Skilling. Desuden hjalp han en Købmand i Hoven med at føre Regnskab. Naar J. C. Christensen trods Advarsler lagde Armene op i Hovedbogen, løb Hidsigheden af med den gode Købmand, og han kunde da stikke en knaldende Lussing ud. For de fortjente Skillinger købte J. C. Christensen ofte en Bog og grundlagde saaledes sin første lille Bogsamling.

Hans Hu stod til Lærergerningen, og knap 16 Aar gammel blev han antaget som Hjælpelærer ved Hovedskolen i Hoven. Han fik ingen Løn, men frit Ophold hos Degnen, Kr. Kristensen, der siden oprettede en Uddannelsesskole for Vinterlærerinder. Om Foraaret var J. C. Christensen sammen med en Kammerat til »Provsteeksamen« hos Provst de Hemmer-Gudme i Skjern. Ved denne Overhøring fik Kammeraten Karakteren »ret vel skikket«, medens J. C. Christensen opnaaede et »meget vel skikket«, og dermed havde de to Ungersvende Attest for, at de kunde undervise i en Biskole. Vinteren 1873—74 var J. C. Christensen Biskolelærer i Knaplund i den nordlige Del af Hoven Sogn. Lønningen var 55 Rigsdaler, men saa skulde han selv sørge for Kost og Logi. Skolestuen bestod af et lejet Værelse hos en Husmand. Der var Stengulv, men det gjorde ikke saa meget, da baade Børn og Lærer gik i Træsko. Den unge Lærer var kun et Par Aar ældre end de ældste af Børnene, men han havde let ved at holde Disciplin, var en fortrinlig Fortæller og trods sin store Ungdom i Besiddelse af ualmindelige pædagogiske Evner.

Den vestjyske Skoleordning har ofte været kritiseret. En Kendsgerning er det dog, at Børnene i Vestjylland fuldt ud staar paa Højde med Børn i andre Egne af Landet, hvad Kundskabsfyldte og Udvikling angaar. J. C. Christensen fremhæver da og-

saa i sine Erindringer det fortræffelige ved denne Ordning. Alle Børn, smaa som store, gaar i Skole hver Dag om Vinteren. Der ved faar de en samlet Skolegang paa en Aarstid, da de ikke tages i Brug til legemligt Arbejde og derfor er kvikke og lærenemme. Til Gengæld lærer de det praktiske Arbejde om Sommeren, og dette skal ogsaa læres, hvis de ellers skal faa en harmonisk Opdragelse.

Sommeren 1874 drog han til Fyn for at se, hvorledes Undervisningen og Arbejdet udførtes i de fynske Friskoler, som han havde hørt en Del om. I 3 Maaneder opholdt han sig hos Friskolelærer Kr. Videbæk, Drigstrup ved Kerteminde, og i de næste 3 Maaneder hos Knud Rasmussen i Sødunge. Det bragte ham i Forbindelse med det grundtvigske Aandsliv, som rørte sig stærkt paa Fyn. I Ryslinge hørte han Vilh. Birkedals varme og aandfulde Forkyndelse. Han blev ikke mindst grebet af den kraftige Sang i Hjem, Skole og Kirke, og med Hjertens Lyst lod han sin kraftige Røst blande med det syngende Fyns. Ved et stort Møde i Rønninge Søgaaards Skov hørte han den glade Folkesanger Morten Eskesen, der siden hvert Aar besøgte J. C. Christensen. Under hvert Besøg indledede han med at sige: »Jeg har holdt Skole for din Fader! Han var kun et Aar yngre end jeg, men vi kom godt ud af det!« Paa Fyn var J. C. Christensen for første Gang til politisk Møde. Det var i Nyborg, hvor han bl. a. hørte C. Berg, Klaus Berntsen og Lars Dinesen tale, men den politiske Bevægelse greb ham dog ikke særlig stærkt i Halvfjerdserne. Langt mere drejede hans Interesse sig om Skolen, og hans Lyst til at blive Lærer øgedes mere og mere. Han slugte, hvad han kunde faa fat paa af Læsning, og fandt navnlig stor Glæde i Bjørnsons Fortællinger. De oplysende Skrifter, som Udvalget til Folkeoplysningens Fremme udgav, tiltalte ham i Særdeleshed.

Medens han opholdt sig paa Fyn, saa han i en Avis en Bekendtgørelse om 4 halve Fripladser paa Grundtvigs Højskole. Han søgte og fik en af dem. Vinteren 1874—75 var han da

Elev paa denne Højskole. Undervisningen begyndte 15. Oktober, men forskellige Forhold gjorde, at han først kunde møde et Par Dage efter. Det er fornøjeligt at læse J. C. Christensens Beretning om Højskolevinteren. Han sejlede fra Odense til København og kom til Skolen hen mod Middag. Snart kaldte Klokken til Middagsmad, og han glædede sig, for dygtig sulten var han. Middagen bød paa Blodpølse. Han naaede kun at faa et lille Stykke for sin Del, og han saa langelig efter, om der ikke kom mere. Men det skete ikke, og værre var det, at det var eneste Ret. Snart var Pølsen opspist, og da Forstanderen paa Spørgsmaalet om alle var færdige, fik et bekræftende Svar, sagde han: »Skal vi takke Gud for Mad.« »Jeg har aldrig,« siger J. C. Christensen, »været saa lidt oplagt til at takke Gud, hverken før eller efter den Dag.« Han tilføjer dog, at Kosten paa Skolen baade var sund og tilstrækkelig.

Forstander Grove var ikke nogen livlig Taler, men hans historiske Foredrag var paalidelige, og de tiltalte J. C. Christensen saa meget, at han gav sig til at udarbejde en hel Danmarks-historie. Grove sagde om J. C. Christensen, at han havde »en vis Begavelse« og var jernflittig, men egentlig for ung til at være Højskoleelev. Fru Grove fattede en særlig Interesse for den unge Vestjyde, fordi han var saa flittig. Hun laante ham mange Bøger, som han læste saa hurtigt, at hun spurgte ham ud om det læste for at sikre sig, at han virkelig havde læst dem. Samme Fru Grove var en slagfærdig Dame. Finansminister Emil Fenger var hendes Farbroder. Dette Familieskab bragte hende i Forbindelse med nationalliberale Politikere som Hall, Monrad og Orla Lehmann. En af dem gav hende en Dag under et Besøg en Teaterbillet og en 1. Klasses Billet til Toget. I Kupéen sad en af Egnens fornemste Mænd, en Greve. Han sagde overlegent: »Maa jeg spørge, har De Billet til 1. Kl.?« Fru Grove gav det rappe Svar: »Maa jeg spørge, er De Konduktør?« Greven fo'r straks ud og søgte sig en anden Plads.

Højskoleopholdet gav J. C. Christensen Anledning til saa godt

som hver Søndag at gæste Hovedstaden. I »Danske Samfund« i Ravnsborggade hørte han Foredrag af Mænd som N. J. Termansen, Pastor P. Rørdam og Professor Rasmus Nielsen. Hver Søndag var han i Kirke, som Regel i Vartov. Efter Gudstjenesten besøgte han Museer, og her var det særlig Nationalmuseets Samlinger, der fangede hans Interesse. Ved en enkelt Lejlighed overværede han en Forhandling i Folketinget. Det blev en rig Vinter for ham. Den myreflittige og opvakte Ungersvend brugte baade Øjne og Øren godt. Grundtvigs Sang til Skolens Indvielse blev ved at tone i hans Sind:

Langt mere værd end det røde Guld,
det er sin Gud og sig selv at kende.

Sidst i Maj 1875 drog han til Gedved Seminarium. Den Gang var der ikke noget, der paa dette Friseminarium hed Optagelsesprøve. Han gik lige ind i Klassen, uden at nogen kendte hans Forudsætninger for at følge med. Seminariet lededes af P. Bojsen. J. C. Christensen siger om ham, at han var en forunderlig Blanding af Poesi og praktisk Sans. Som Sagafortæller var han uovertræffelig, og det lige meget, hvad enten han fortalte Njals Saga i dens ordknappe Stil eller Odysseen med sin mere blomstrende Sprogfarve. Som Lærer i Verdenshistorie yndede han særlig at dvæle ved saadanne Tidsafsnit, hvori Folkehavet var blevet rørt af Aand eller af Trang til Frihed, Korstogene, Reformationen, den franske Revolution o. fl. Hans Fremstilling var mesterlig, og alle hans Sjælsevner var fuldt spændte under Foredraget, vekslende mellem Smil og Taarer. Saa malende kunde han fremstille Personer og Begivenheder, at man syntes at se det altsammen levende foran sig. Kun sjældent nævnedes han Aarstal, og stundom kom han med gale Tal, men altid var hans Foredrag vækkende og frugtbringende. »Undervisning maa aldrig blive kedelig,« sagde han, »et kedeligt Menneske bør ikke blive Lærer. Lad ham blive Natvægter, hvis han kan holde Øjnene aabne ved den Bestilling.«

J. C. Christensen satte megen Pris paa P. Bojsen. Mange Aar efter talte de ved et politisk Møde i Tarm; de tilhørte hver sin Venstregruppe, men J. C. Christensen kunde ikke rigtig faa sig til at slaa løs paa Modstanderen. Og Bojsen havde det nok paa lignende Vis. Efter Mødet var der da ogsaa en Vælger, der sagde: »Det var der ikke noget ved, I stod jo og roste hinanden.«

Ved Morgenandagten paa Seminariet var Bojsen som Regel Forsanger. I Fru Ingeborg Bojsen havde han en sjælden trofast Medhjælper. Et Par Gange om Ugen samlede hun Eleverne i sin Stue og lærte dem Melodier til Salmer og Sange. Hun var en god og sangglad Kvinde, der i sin Alderdoms Svaghed skal have spurgt: »Tror I ikke, at jeg kan faa et lille Orgel at spille paa, naar jeg kommer i Himmerig?«

Blandt de Mænd, der virkede paa Seminariet, satte han særlig Pris paa Niels Lindberg og Martin Kristensen. Lindberg var residerende Kapellan i Kattrup, Ørridslev og Tolstrup med Bopli i Gedved. Han underviste i Religion paa Seminariet, og hans Undervisning var stærkt præget af hans kristne Frisind. Jævnlig besøgte J. C. Christensen ham. Han lyttede begejstret til Lindbergs Fortælling om den kirkelige Kamp mod Rationalisterne og Samvær med Grundtvig og andre af Tidens førende Mænd. Med megen Interesse læste han Lindbergs Bog om »Grundtvigs politiske Stade«. Lindberg havde en stor Bogsamling, en sjælden Møntsamling og et Drivhus med mange skønne Blomster. J. C. Christensen fik her sin Lyst til at samle paa gamle Pengestykker vakt. »Gangbare Mønter har jeg aldrig haft megen Evne til at samle paa,« sagde han ved en Lejlighed, »men derimod nok paa aftjente Mønter.«

Martin Kristensen omtaler han i varme Ord som en mageløs solid og trofast Mand, der gennem Aarene blev en Grundpille for Seminariet.

Det var smaat med Midlerne, hvorfor J. C. Christensen maatte tage sin Eksamen paa 2 Aar. Der blev ikke megen Tid til at dyrke Politik, men saa meget ivrigere gik han op i det rige

og stærke Kammeratskab. Naar man rejste fra Seminariet, kan han sige, var man næsten syg af Længsel efter Kammeraterne. Da Eksamen stod for Døren, erfarede han, at Samværet med Kammeraterne havde taget for meget af hans Tid. Han havde haabet paa 1. Karakter, men led den Skuffelse, at han kun naaede tæt op dertil. Selv om det i Øjeblikket gjorde ondt, var det dog et Held for mig, siger han, for det lærte mig, »at saakaldet Begavelse ikke gør Sagen klar, naar man vil naa noget. Der skal Arbejde til, og denne Lærdom har jeg holdt fast siden den Tid.« De 2 Aar i Gedved mindedes han altid med stor Glæde. Der var ingen Optagelsesprøve, ingen Aarsprøve, ingen Kontrol med, om Eleverne fulgte Undervisningen. Det var en Skole for Livet, skriver J. C. Christensen. De, der udgik derfra, betragtede sig ikke som færdige, naar de havde faaet deres Eksamen, men de havde faaet Lyst til at gaa videre.

— — —

Det var i 1877, J. C. Christensen fik Eksamen. Sit første Embede fik han i Vinding ved Holstebro, hvor han underviste ved Biskolerne i Koldkær og Agerfeld. Hidtil havde han færdedes i grundtvigske Kredse og glædet sig over den Hjertevarme og friske Lovsang, der her slog ham i Møde. De store Efteraarsmøder i Gedved, hvor Mænd som Præsterne Budstikke-Bojsen og N. Lindberg førte Ordet, havde grebet hans unge og letbevægelige Sind. Nu mødte han en stærk Indre-Missionsbevægelse, der i flere Henseender var ham fremmed. Det kom ikke til noget Brud mellem ham og Missionsfolkene. Han gik med til deres Møder og kunde nok blive stødt over et eller andet, men han erfarede, at deres Kristendom var dem en Hjertesag, som hans var det for ham.

Siden var han Lærer i Uhe og i Tamdrup ved Horsens. 1886 søgte han Embedet som Lærer og Kirkesanger i Stadil ved Ringkøbing. Skønt det var et udpræget Venstresogn, nævnede han ikke et Ord om, at han var Venstremænd, da han søgte det. Til Sogneraadsformanden skrev han et Brev, der er karakteristisk

for ham: »Det er ikke sandsynligt, jeg faar Embedet, da jeg er Beboerne ukendt; men paa den anden Side ved man jo ikke, hvor Gud vil føre En hen. Derfor vil jeg nu gøre, hvad jeg kan — og lade Ham raade for Resten.« Han fik Embedet, og det blev en rig Tid for ham. Han var en fremragende Lærer og vandt hurtigt saavel Børnenes som Forældrenes Tillid. Disciplinen i Stadil Hovedskole var aldeles nedbrudt, da han kom dertil, men den myndige Mand kunde tumle Flokken blot med et Blik. Gamle Elever har skildret hans Undervisning, navnlig i Religion, som festlige Timer. Biskop Gøtzsche udtalte da ogsaa efter en Visitats sin Glæde over hans Samtale med Børnene om Nadveren. Han var i de unge Aar grebet af den grundtvigske Bevægelse. Bibelhistorie og Fædrelandets Historie fortalte han paa en levende Maade, og med sin kraftige og smukke Røst sang han med Børnene af vor rige Sangskat. Aaret før han kom til Stadil havde han udgivet et lille Skrift om Trosbekendelsen. Det udkom under Navneskjulet Paabøl og havde en Titel saa lang som det 18. Aarhundredes Skrifter fra Oplysningstiden. Den lyder saaledes: »Her er en lille Bog, som handler om: Vor Daabes Pagt eller hvad vi skulle tro til Salighed. Skrevet for Menigmand af Paabøl«.

Kirkesangen ledede han støt og sikkert fra den ældgamle Degnestol i Stadil Kirke med det pragtfulde, sjældne Inventar. Der fortælles, at engang under Vakance forrettedes Gudstjeneren af den store, myndige Pastor Molbech i Hee. Inden Altergangen sagde han til den unge Kirkesanger, at han maatte gaa ned i Kirken, da hans stærke Stemme generede deroppe i Korret, men J. C. Christensen svarede roligt, at det var hans Pligt at blive for at være behjælpelig, om der skulde hænde noget under Altergangen, og han blev.

Han færdedes meget omkring og blev afholdt af alle. Allerede dengang var han en ejendommelig og letkendelig Skikkelse, bred og stout, ofte gik han i Træsko, altid bar han hvidt Slips. Han havde en sjælden Evne til at tale med Folk. Rolig og ligevæg-

tig var han altid, og han havde en egen Evne til at retlede Folk og sige dem Sandheden uden at støde. Maaske var han mere umiddelbar end kritisk i sit Syn paa Mennesker. Der berettes saaledes om ham, at han en Dag efter en Udflugt kom tilbage til Tim Station. Her henvendte en Mand fra Stadil sig til ham og bad ham om et lille Laan paa 2 Kroner. Manden fik Pengene, købte sig en Cigar, lejede en Vogn og kørte hjem til Stadil udenom J. C. Christensen, som brugte Apostlenes Heste; denne morede sig kosteligt over den godmodige, forhultede Fyrs Glæde over at give Partiet, men føjede til, naar han fortalte Oplevelsen: »Han kunde gerne have bedt mig køre med!«

Det varede ikke længe, inden der blev lagt Mærke til den dygtige unge Lærer. Og tidligt kom der Bud efter ham til Arbejde uden for Skolen. I Aarene 1888—91 var han Sogneraadsformand. Det politiske Liv begyndte for Alvor at fange hans Opmærksomhed i Firserne. Fra sin tidlige Ungdom havde han fulgt godt med. I Barndomshjemmet havde de foruden den lokale Presse altid et Hovedstadsblad. »Morgenbladet« læste han daglig, til det gik ind. Sofus Høgsbro's »Dansk Folketidende« havde han ogsaa været en ivrig Læser af. I Arbejdsværelset i hans Bolig hang et lille Billede af C. Berg, hans politiske Læremester, med Bergs Valgsprog som Underskrift: »Gaa aldrig paa Akkord med Uretten«.

Da han valgtes til Folketingsmand, maatte han naturligvis holde Vikar. Ikke alle var lige begejstret derfor. Biskop Balslev sagde, at der manglede en Paragraf i Grundloven, gaaende ud paa, at ingen Skolelærer maatte lade sig vælge ind i Rigsdagen. I Foraaret 1901 valgtes han til Statsrevisor og indsendte derefter Ansøgning om Afsked som Lærer fra 1. November. Denne Ansøgning blev aldrig bevilget, da hans Udnævnelse til Minister et Par Maaneder senere gjorde den overflødig.

Med stor Glæde mindedes han altid Aarene i Stadil Skole. »Min lykkeligste Tid var saamænd den Gang, jeg sad som Lærer i Stadil,« kunde han sige paa sine ældre Dage.

DE FØRSTE AAR I RIGSDAGEN

Vestjyderne havde trofast under skiftende Forhold fulgt C. Berg, men Clausager i Skjernkredsen og M. P. Christiansen i Ringkøbingkredsen var begge Tilhængere af Forligspolitikken. Da det rygtedes i Ringkøbingkredsen, at Christiansen selv efter de strandede Paaskeforhandlinger 1888 i et Partimøde havde stemt for at fortsætte Forligsforhandlingerne, blev det flere af hans Stillere for broget, og de meldte fra. M. P. Christiansen var en god og meget tiltalende Mand, der havde talrige Venner blandt Kredsens Vælgere. Alligevel krævede de en ny Mand, der vilde følge Berg. Ved et Vælgermøde i Ringkøbing Foraaret 1888 kom Misfornøjelsen til Orde. Den unge Lærer fra Stadil var Hovedordføreren fra »det rene Venstre«s Side. I Sommeren 1889 nedsattes et Kandidatudvalg. Man ønskede den stoute Gaardmand Chr. Hansen fra Hover som Kandidat, men han undslog sig paa Grund af Tunghørighed og henledte Opmærksomheden paa Lærer og Kirkesanger J. C. Christensen fra Stadil.

J. C. Christensen var kendt som en ivrig Tilhænger af C. Bergs Politik. Han havde deltaget i det berømmelige Erobringstogt, som 1889 gik til Ærø og Lolland for at berejse de tvivlsomme Valgkredse, skabe en solid Organisation og oparbejde en stærk Stemning for Venstre. Dampskibet »Faaborg« udru-stedes fra Fredericia, og den 14. Juni gik 30—40 jyske Venstre-mænd om Bord. Der deltog kun enkelte Rigsdagsmænd, ellers var det Lægmand. Idéen til dette Togt var undfanget af den

livlige Redaktør Emil Bojsen, Horsens Folkeblad. Blandt Deltagerne kan nævnes Redaktørerne Emil Bojsen, Hans Jensen, Slagelse, Vilh. Lassen, Højskoleforstanderne Grønvald Nielsen, Vestbirk, og Maltesen, Vrigsted, Gaardejerne Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard, og Augustinus Sørensen, Dons, Seminarielærer Martin Kristensen, Gedved, og som nævnt J. C. Christensen. Som en Sværm Græshopper skulde de paa et Par Dage falde over Lolland og rejse den Venstreorganisation, som saa længe havde været savnet. »Ideen var ny,« skrev Vilh. Lassen, »og som alle nye Ideer synes den i nogles Øjne at være urimelig, i andres at være glimrende genial. Og som alle nye dristige Ideer vakte den Opsigt. Højre skældte ud, »Punsch« aftegnede Ekspeditionen, Venstre spidsede Øren, og dermed var Maalet naaet.« Højre saa med den største Forfærdelse hen til Togtet og dets Følger. »Vestlollands Avis« skrev, at disse Venstremænd ved deres Agitation vilde nedbryde »Respekten for Ægteskabet og Forældremyndigheden, Agtelse for Religionen og Opretholdelse af Ejendomsretten.« Paa Ærø samledes 700 til Mødet, og paa Lolland drog Talerne ud to og to og holdt i to Dage ialt 30 Møder, der var besøgt af 100—700 Tilhørere pr. Møde. Efter Bladreferaterne at dømme har der hersket den bedste Stemning. Kun faa Steder vovede Højremænd at opponere, og de blev naturligvis vist Vintervejen. Det var en meget oplivende Tur. »Og uden politiske Følger blev denne fornøjelige Tur ikke,« har J. C. Christensen engang sagt, »ved næste Aars Folketingsvalg erobrede vi Maribokredsen.«

J. C. Christensen havde ved flere Lejligheder taget Ordet ved politiske Møder, hvor hans klare og velformede Indlæg havde vakt Opmærksomhed. Den 15. Juni 1889 holdt Kandidatudvalget Møde. Der var ingen af Udvalgets Medlemmer, som holdt paa Kredsens gamle Folketingsmand. Med 12 Stemmer mod 4 vedtoges det at opstille en Mand, der repræsenterede C. Bergs Standpunkt. Ved en ny Afstemning vedtoges det enstemmigt med 12 Stemmer at opfordre J. C. Christensen til at stille

sig. Til at begynde med havde han stillet sig afvisende over for al Tale om hans Kandidatur. Men den 4. Juli kunde Ringkøbing Amts Dagblad meddele, at Christensen havde erklæret sig villig til at være Venstres Kandidat paa Betingelse af, at der rettedes en Opfordring til ham fra Vælgere i de forskellige Egne af Valgkredsen. Venstrevælgerforeningens Formand, der boede i Stadil, var oprindelig imod at vælge J. C. Christensen. Det skyldtes dog ikke politiske Grunde, men i Stadil vilde man nødig undvære den dygtige Lærer, som baade af Forældre og Børn var meget afholdt. I August skrev J. C. Christensen i Ringkøbing Amts Dagblad en Artikel under Overskriften »Maalet«, hvori han klart redegør for sin Stilling til de politiske Spørgsmaal. Maalet er Grundloven i Ære. Ingen Forhandling med Estrup. Protestpolitikken skal føres videre. Hvis Venstre kan holde sammen om den, er det hans Tro, at Sejren kan vindes. Den 25. August fremkom den skriftlige Opfordring fra 139 Vælgere, repræsenterende samtlige Sogne samt Ringkøbing By. Der kunde let være fremskaffet mange flere Underskrifter, men Tallet var ikke Hovedsagen.

J. C. Christensens Tilsagn om at stille sig stod at læse i Ringkøbing Amts Dagblad for den 31. August. Denne hans første Henvendelse til Ringkøbingkredsens Vælgere er ejendommelig og særpræget for ham baade som Politiker og som Menneske. Den lød saaledes:

»Til Venstrevælgerne i Ringkøbing Amts I. Valgkreds.

Efter at have modtaget den Opfordring fra Vælgere i de forskellige Sogne i Kredsen, som nu er fremkommen og findes i Nr. 197 af dette Blad, meddeler jeg herved, at jeg til det forestaaende Folketingsvalg agter at stille mig som Venstres Kandidat her i Kredsen.

Et Par personlige Bemærkninger skal jeg lade følge denne Meddelelse.

Jeg har altid haft Lyst til at beskæftige mig med Politik, men

tillige følt Ængstelse for at stille mig til Valg og det baade for Skolens, min Families og min egen Skyld, hvorfor jeg ogsaa altid har afslaaet enhver Opfordring i den Retning baade her og andet Sted. Naar jeg tager mod en saadan nu, da sker det trods denne Følelse, dels fordi Opfordringen stadig er kommet igjen med større Styrke, men mest fordi, at det kommer mig for, at jeg ikke længer har Ret til at sige Nej.

Kernen i vor politiske Strid nu er, som det saa tit er sagt: »Herremanden op og Bonden ned!« Dette ser jeg paa med Sorg; thi ikke blot er jeg en Bondes Søn og føler mig selv som Bonde — de to Aars Ophold paa et Seminarium har dog ikke forandret min Natur — men jeg sørger især over, at vi ikke her i Landet er kommen ud over Klassedeling, men endog arbejder os mere og mere ind deri under det nuværende politiske Regimente.

Standsfordomme, Klassehovmod og Eksamensstorhed ere vore Modstandere, og se, hvor de behandle os! Vore Højskoler forfølge de, og Grundloven forvanske de. Give vi efter overfor dem, eller blot dukke Nakken overfor dem, da foragte de os blot dybere derfor.

Derfor tror jeg, at vort Løsen maa være: Hold ud! hold ud! i sejt Modstand mod dette Regimente, indtil Vorherres Tid kommer, og Lykken igjen smiler til Danmark. Først da kan man vente hele Folkets lykkelige Deltagelse i alt, hvad der angaar Landets Vel.

Nu stiller jeg mig altsaa til Valg; om jeg bliver valgt, veed jeg ikke, men bliver jeg valgt, da gaar jeg ind til en Gerning, som er besværlig og i mange Henseender ikke uden Fare for ens indre personlige Liv; mit inderligste Ønske er, at jeg, ligesom jeg nu kan begynde med Bøn, saaledes ogsaa maa faa Naade til at fortsætte dermed og ende med Tak, det tror jeg vil være baade mig og Vælgerne gavnligest.

Om nogen i Sognene skulde have Lyst til at faa mig ud til smaa Sognemøder, da kan det i Løbet af Efteraaret lade sig

gjøre for enkelte Tilfælde, naar jeg faar Henvendelse derom i god Tid.

Stadil Degnebolig, den 29. Aug. 1889.

J. C. Christensen.«

Ved et politisk Møde i Ringkøbing den 20. September holdt J. C. Christensen sin første Tale som Kandidat. Han erklærede her rent ud, at han under ingen Omstændigheder vilde gaa med til at give Ministeriet Estrup en Finanslov, og at han vilde slutte sig til det Bergske Parti, saafremt det fremdeles fastholdt dette Standpunkt. Som Følge deraf vilde han bekæmpe det Parti, der vilde Forlig med Ministeriet. I Løbet af Efteraaret holdt han en Række Vælgermøder, som alle viste Tilslutning til hans Politik. Han deltog ogsaa i et større Møde, hvor C. Berg talte. Kort efter Nytaar blev han angrebet af Influenza, og først den 15. Januar kunde han deltage i et Vælgermøde. Hans politiske Viden var allerede paa den Tid omfattende. Det aabne og venesæle i hans Fremtræden bidrog stærkt til, at han fra første Færd kom til at staa Vælgerne personligt nær. Han talte ikke alene til politiske Meningsfæller, men til Venner. Under Valgkampen ledsagedes han af Redaktør Hans Henriksen. De to unge Mænd drøftede meget andet end Politik. Det hændte, fortæller Hans Henriksen, naar Vognen standsede foran en Kro eller et Forsamlingshus, at vi befandt os i en Diskussion om Georg Brandes eller Henrik Ibsen, eller vi afhandlede Kvindebevægelsen eller Fredssagen.

Nogle Dage forinden Valget trak Kredsens Folketingsmand sin Kandidatur tilbage. Han afløstes af Folketingsmand A. Clausager, der ikke vilde opstilles paany i Skjern. Klaus Berntsen deltog i et Møde for at støtte Clausager. Da J. C. Christensen havde talt, sagde Berntsen til nogle af de nærmest staaende, at de i J. C. Christensen havde fundet en dygtig Kandidat, men at han saa vel ung ud. En sindig Jyde svarede straks: »Ja, han æ jo væl spæd, men han blyver god, nær han blyver gemt.«

Den 21. Januar 1890 afholdtes Valget. Det var en tør og snefri Vinterdag. »For Udfaldet af Valget nærer jeg i Grunden ingen Frygt,« havde J. C. Christensen skrevet til Hans Henriksen kort før Valget. Og hans Tryghed var vel begrundet. »Ved at følge J. C. Christensen fra Møde til Møde havde jeg ikke kunnet undgaa at lægge Mærke til,« fortæller Hans Henriksen, »hvorledes han ligesom straks begynder at gro sig sammen med Vælgerne. Han ejede Evnen til at finde de enkle og rammende Udtryk for netop det, der laa som en Følelsernes og Overvejelsernes Bundfældning i de mange Sind, men som den enkelte vel i Reglen ikke havde Ord for. Og selv kunde han ikke andet end mærke, hvorledes Tilliden byggede sig op omkring ham, hvor han kom frem i Kredsen.«

Valghandlingen fandt Sted paa Ringkøbing Torv, hvor Tribunen var rejst foran Raadhuset. J. C. Christensen blev anbefalet af J. P. Nielsen, Stadil, og Chr. Hansen, Hove. »Ringkøbing Amts Dagblad« refererer J. C. Christensens korte og klare Valgtale saaledes:

»I Dag vejer den ene Vælgers Stemme lige saa meget som den andens, den fattiges lige saa meget som Grevens og Baronens. Det var i 1849, at det blev fastslaaet, at intet kunde blive til Lov i Landet, uden Landets Vælgere gennem Folketinget havde sagt Ja dertil. Vor Stemmeret har vi endnu, men det er sørgeligt, saa lidt der tages Hensyn til den. Ikke desto mindre arbejder vore Modstandere paa at faa Flertal i Folketinget, fordi de hellere vil have det ad lovlig Vej, som de nu tager ad provisorisk Vej; men jeg tror ikke, det vil lykkes dem, thi den sunde Fornuft vil dog nok blive den, der sejrer.

At det er Folketinget, der maa have Hovedindflydelsen, er ikke noget, der er opfundet af os; det har været god gammel Højretale, indtil Venstre kom i Flertal. Nu siger Ministeriet, at det vil ikke trættes i Kampen mod Flertallet, men skal vi bølge af for Højres Fortolkninger, vil vi kun opnaa at slaa Grundloven i Stykker og at komme endnu længere ned i Uføret. Der

er bleven sagt fra Højres Side, at naar Folketinget ikke vilde bevilge dette Ministerium en Finanslov, er det nødt til at tage Pengene selv, og der er desværre Venstremænd, der har begyndt at nynne med paa den Vise. Mit Program er det, som hele Venstre indtil for et Par Aar siden stod samlet om: aldrig at slutte Forlig med dette Ministerium og derfor heller aldrig bevilge det nogen Finanslov; kom vi først ind paa dette, vilde der derved blive skabt en Praksis, som i Bund og Grund vilde ødelægge vor Bevillingsret. Naar man fastholder, ikke at ville give Estrup en Finanslov, er der to Veje, man kan gaa: enten udarbejde en Finanslov, som man vilde give den til et grundlovstro Ministerium, men standse den ved 3. Behandling i Folketinget, fordi man ikke vil give den til Estrup, eller lade en Finanslov gaa til Landstinget, som er saaledes udrenset, at dens Vedtagelse vil betyde det samme som Ministeriets Afgang; det var ad den sidste Vej, man i 1875 fordrev det Fønnesbechske Ministerium. Folketingets Flertal taler ogsaa nok om at føre Krig mod Provisorierne, men de taler kun om de ondartede, som er tagne »paa Trods af Folketinget«; de andre derimod gaar gladelig med. De samme Folk taler ogsaa om, at de vil gennemføre Reformer, men det nytter ikke, at vi slikker os om Munden efter Reformer, naar vi ved, at dette Ministerium i 15 Aar har været en Hindring for al sund Reformpolitik, og det har ikke forbedret sig i Aarets Løb. Det nytter derfor ikke, at man taler om at ville skaffe mere Mad og flere Penge, naar vi ved, at Ministeriet er saaledes indgaaet med sine Befæstninger og sin Militarisme, at der ingen Penge bliver til Reformer. Militarismen sluger to gode Bøndergaardes Værdi hver Dag. Kommer der derfor en Kandidat, som lover Vælgerne store og gode Reformer under dette Ministerium, saa tro ham ikke. Jeg vil gerne gaa med til at gennemføre, hvad der kan gennemføres af Reformer nu for Tiden, men det kan ikke blive stort. Vil nogen spørge, hvorledes man skal kunne sætte Reformer i Værk, naar man ikke vil bevilge Ministeriet en Finanslov, saa vil jeg henvise til 1885,

da man endnu stod samlet om Venstrepolitikken i sin skarpeste Form, men desuagtet vilde have bevilget 1 Million af Statskassens Midler til Lindring af den ved Arbejdsløsheden fremkaldte Nød, men der er Forskel paa at vedtage en saadan enkelt Lov, der forudsætter Efterbevilling, og saa at give Ministeriet en Finanslov, som giver det lovlig Ret til at regere over os. De moderate vilde jo ellers heller ikke kunne rose sig af Oldenborreløven og Husdyrloven, thi naar der ikke foreligger nogen vedtagen Finanslov, kan det jo ikke nytte, de siger, at de vilde have bevilget Penge til disse Love, men man skal altid have noget at stikke Modstanderne ud.

Med Hensyn til de stedlige Spørgsmaal, f. Eks. Nymindegabsagen, vil jeg med Glæde gøre, hvad jeg kan for at faa Sagen tilfredsstillende ordnet. Jeg vil forhandle, men ikke være med til nogen Underhandlings- eller Forhandlingspolitik, ikke give Slip paa vore gamle parlamentariske Krav og ikke være med til at slutte falsk Fred, der kan føre til nye Krige. Til dem, der har villet være med til det sidste, regner jeg især de 18, der i 1888 stemte for den fortsatte Forhandling om Forlig paa Grundlag af de 18 Millioner til Fæstningen og Penge til Gendarmernes Begravelse.

Valget her i Dag staar ikke mellem Højre og Venstre, men mellem ærlig Forhandlingspolitik med Protest mod Provisoriet og Underhandlingspolitikken paa den ene Side og Forhandlingspolitikken og de, der tidligere har raabt bort med Estrup, men nu siger, at han maa gerne blive, paa den anden.«

J. C. Christensen valgtes med 1155 Stemmer mod Clausagers 435. Den unge og i Politik uerfarne Mand havde saaledes overlegent slaaet en saa gammel Politiker og saa anset og kendt en Mand som Clausager. Det var ikke alle, der ventede sig noget særligt af den unge Lærer fra Stadil. M. P. Christiansen udtalte som Stiller for Clausager, at J. C. Christensen aldrig vilde opnaa den Indflydelse i Tinget, som Clausager havde haft. Et udbredt Venstreblad skrev efter Valget, at J. C. Christensen

var en ukendt Mand uden for sin Egn, og at han rimeligvis heller aldrig vilde blive andet.

Til 1924 var J. C. Christensen Ringkøbingkredsens Folketingsmand. Han blev genvalgt i gode som onde Dage. Ved Valgene i Halvfemserne og 1901 valgtes han endda ved Kaa-ring uden Modkandidat. Og da han senere fik Modkandidater, opnaaede de kun meget smaa Stemmetal. »Forholdet mellem Ringkøbingkredsen og mig er et Tillids- og Venskabsforhold saa inderligt som vist ingen Steder,« sagde han engang med fuld Ret. Og han tilføjede: »Jeg kunde aldrig forlade Ringkøbingkredsen for at gaa anden Steds hen, til Landstinget.«

Da J. C. Christensen traadte ind i det politiske Liv, stod Venstre som saa ofte splittet i flere Grupper. Dannelsen af det forenede Venstre i 1870 betød en Samling af alle frisindede Kræfter til Gennemførelsen af et virkeligt folkeligt Selvstyre. Derom var der godt nok Enighed. Det var tydeligt nok, at Partiet rummede ret betydelige Modsætninger, men om de store Mærkesager skulde der være Enighed. Det gjaldt Kravet om en ny Forfatning i Junigrundlovens Aand, Anerkendelse af Parlamentarismen, Frihedsliniens Fortsættelse i Kirke- og Skolelovgivning, Nedsættelse af Tolden paa Livsfornödenhederne, Skattelovenes Ændring til Gavn for de smaa i Samfundet, en Militærordning, der var Udtryk for Danmarks Ønske om at føre en ligelig Neutralitetspolitik.

Estrups Regering blev den store Anstødssten. Her kan kun antydes, hvorledes Venstre stillede sig over for Estrups Regimente, der varede i samfulde 19 Aar. Kampen blev haard og skarp og affødte megen Bitterhed. Det blev golde Aar, hvad Lovgivning angaar. Estrup havde aldrig Flertal i Folketinget, men maatte nøjes med en ringe Procentdel af Folketingets Medlemmer. Over for Venstres Krav om Parlamentarisme hævdede han Kongens Ret til frit at vælge sine Ministre. Derfor var Estrup ganske upaavirkelig over for Valgets Resultat. Han følte

sig som Kongens og ikke som Folkets Minister. Derfor vilde han ikke vige, saa længe han havde sin Konges Tillid. Venstre stod stejlt paa, at Parlamentarismen maatte indføres, hvorved Ministeriet til enhver Tid maatte have Flertal i det folkevalgte Ting.

Det blev en lang og sejt Kamp. I 1877 greb Estrup til det yderste Middel. Der kunde ikke opnaas Enighed om Finansloven. Venstre haabede ved sin Stilling at kunne fremtvinge et Ministerskifte, men i Stedet for benyttede Estrup sig af Grundlovens Bestemmelse om, at Regeringen i særdeles paatrængende Tilfælde kan udstede en foreløbig (provisorisk) Lov. Paa den provisoriske Finanslov opførte han dog kun de Bevillinger, hvorom der var Enighed mellem Regeringen og Folketinget. Venstre stemplede straks det skete som et utvetydigt Grundlovsbrud, og det vakte den dybeste Harme Landet over. Valgene gav Venstre øget Tilslutning, men Estrup lod sig aldeles ikke paavirke deraf.

I Firserne tilspidsedes Situationen. Paa Forslag af C. Berg forsøgte Venstre gennem en Visnepolitik at drive Estrup bort. Det store Venstreflertal lod Lovforslagene gaa i Udvalg, hvor de fik Lov at ligge. Højre kaldte disse Udvalg »Begravelsesudvalg«, hvortil Venstre svarede, at det var »Venteudvalg«. Forslagene var ikke begravede, men laa og ventede paa, at Ministeriet skulde vige for en Venstreregering. Man fandt det ønskeløst at forhandle med en Regering, der trodsede Folkets Flertal. Højres vidtgaaende Krav om store Forøgelse af de militære Budgetter, bl. a. til Anlæg af en Landbefæstning omkring København, øgede Striden. 1885 gik Estrup et Skridt videre paa den provisoriske Vej. Han var nu gaaet træt af de mange og lange Forhandlinger og opførte paa Finansloven en Række Bevillinger til militære Formaal, som Folketinget havde modsat sig. Dette yderliggaaende Skridt vakte en voldsom Ophidselse, hvad der gav Anledning til en Række nye provisoriske Foranstaltninger, hvoraf ingen var saa forhadet som Oprettelsen af Gendarmeriet. De »lyseblaa«, som Venstre spottende kaldte

dem, fik til Opgave at overvaage Venstres Færd og Handlinger. Det var en urimelig og udæskende Handling. Det danske Folk er et lovlydigt Folk og var det ogsaa i Firserne. Det gik da ogsaa saadan, at der i Almindelighed var Ro og Orden ved Møder og Sammenkomster, naar bare de lyseblaa holdt sig borte.

Under C. Bergs Ledelse havde Venstre ikke vanskeligt ved at finde et Standpunkt i denne Strid. Ingen Forhandling med en Regering, der trodsede Folkets Flertal. Det var Parolen fra Bergs Side. Man maatte sige Nej og atter Nej til det ulovlige Regimente. Bergs Valgsprog var: »Gaa aldrig paa Akkord med Uretten!« og paa de mægtige politiske Stævner lød hans stærke Røst som en harmdirrende Protest mod Provisorieregimentet. Men der var andre Venstremænd, som snart gik træt af den Kampform. Der var altid i Venstre et moderat Element, der gennem Forhandling ønskede at opnaa Reformer, der maaske senere kunde bane Vej for det Systemskifte, som alle Venstremænd ønskede. I Slutningen af Firserne vandt Forligstilhængerne øget Tilslutning. Under Frede Bojsens Ledelse dannede de det forhandlende Venstre eller det moderate Venstre, som det ofte benævntes. Der var ført Forhandlinger med Højre bag Bergs Ryg. Det vakte i den Grad hans Vrede, at han nedlagde Formandsposten i Folketinget og gik ud af Venstres Bestyrelse. Kort efter dannede han sin egen Gruppe, som han kaldte »Det rene Venstre«. Det blev en lille Gruppe paa kun en halv Snes Mand i Folketinget. Føreren for det store Venstreparti var saaledes nu kun Anfører for en lille Deling af trofaste og hengivne Venner, der under ingen Omstændigheder vilde gaa paa Forlig med Estrup. Men Berg var ukuelig og kendte ikke til at give op. »Gud han raader, naar vi fanger Sejr igen«, skrev han kort før Valget 1890.

Valget den 21. Januar 1890 gav en overraskende stor Fremgang for det rene Venstre, der nu talte 17 Mand. Ved det første Partimøde efter Valget lyste Bergs Ansigt af Glæde over Gruppens Fremgang. Ofte kaldtes Medlemmerne »Bergianere«, og

sikkert er det, at det var et Vennesamfund, hvor alle nærede en inderlig Hengivenhed for Føreren. Edv. Brandes har skildret det rene Venstres Mænd efter Valget: »De smilte ikke, de indlod sig ikke med andre, de var alvorlige og grundige, de røg i Vadmel lange Piber. Man havde et Indtryk af Puritanere fra Cromwells Dage.« Blandt de nyvalgte var foruden J. C. Christensen bl. a. ogsaa Anders Nielsen, Husmanden fra Tapdrup Hede ved Viborg, der skulde blive en af Partiets dygtigste Politikere og Agitatorer.

J. C. Christensen var 34 Aar gammel, da han holdt sit Indtog paa den danske Rigsdag. I mange Aar kaldtes han Christensen-Stadil, og han skulde hurtigt vinde sig et anset Navn. »Han adskilte sig ikke i det ydre fra de andre tilstedeværende,« hedder det i en samtidig Skildring. »Han var klædt i en mørk Kavaj; han bar et langt, graat Uldtørklæde viklet flere Gange om Halsen, i Ansigtet stod flere Dages mørke Skægstubbe, og den lange Pibe med Træhovedet stak han — som de andre Talere — i Lommen paa sin Kavaj, mens han langsomt og stilfærdigt besteg Talerstolen.« C. Berg var hans politiske Læremester, og i mangt og meget slægtede han ham paa. I de første Aar var han maaske tilbøjelig til at kopiere Berg i det ydre. Som denne bar han altid hvidt Slips. Som Berg havde han et frejdigt Mod og en forbløffende Arbejdsevne. Han forsømte aldrig et Møde, han mødte altid præcis, han fulgte med Opmærksomhed alle Tingets Møder, og han slugte med graadig Appetit gamle Rigsdagstidender og Betænkninger. Han vilde kende Tingene til Bunds, og der gik ikke mange Aar, inden han var et af Rigsdagens kundskabsrigeste Medlemmer. Det var en ung, ukuelig Arbejdskraft, Berg havde faaet til Medarbejder, og han vandt snart Tillid ved sin lyse, troværdige Personlighed. Han talte ikke ret ofte i Tinget, og hans Taler udmærkede sig fra første Færd ved at være klare og korte. Da han første Gang tog Ordet under Finanslovbehandlingen, saa han som nybagt Folketingsmand med nogen Ærefrygt op til Rigsdagens Presseloge,

hvor der dog desværre i det Øjeblik kun saas en enlig Journalist. J. C. Christensen talte om Fiskeriforholdene og nævnede den lille spæde Aal, Aalefareren, der kan tilbagelægge vældige Strækninger paa sine Vandringer. I Bladene refereredes Aalefareren imidlertid som Aalefaderen. Den gode Referent havde naturligvis misforstaaet J. C. Christensens vestjydske r'er. I de følgende Dage var J. C. Christensen Genstand for forundrede Spørgsmaal fra Fiskere i Anledning af den nye Skabning, som han syntes at have indført i Zoologien. Ved Afstemningerne fulgte han Berg. De storpolitiske Spørgsmaal tog Berg sig selvfølgelig af, medens Partiets øvrige Medlemmer mere holdt sig til de lokale Sager. J. C. Christensen var jo Sogneraadsformand, og det kan ikke undre, at han ud fra sit Kendskab til det Arbejde, der var lagt paa de kommunale Raads Formand, i Samlingen 1891—92 indbragte et privat Forslag om at give Sogneraadene Ret til at lønne deres Formænd.

J. C. Christensen blev straks Medlem af Finansudvalget, Tingets vigtigste Udvalg. Lige siden vi fik den frie Forfatning havde Folketingets Finansudvalg været Hovedcentret for Kongerigets parlamentariske Liv og blev det i endnu mere udpræget Grad efter Provisorierne. I dette Udvalg og ved de aarlige Finanslovdebatter udfægtedes de konstitutionelle Kampe. N. Neergaard, der kom ind i Udvalget i 1892, siger, at Virksomheden dør mere havde Karakteren af Arbejde i et Regeringskollegium end i et sædvanligt Rigsdagsudvalg. Der sporedes forholdsvis lidt til Partimodsætningerne, og Forhandlingerne havde ganske overvejende en saglig Karakter. J. C. Christensen mødte som den altid præcise Mand snarere lidt for tidligt end for sent til Finansudvalgets Møder. Estrup var ogsaa en saare præcis Mand, og naar han skulde have Samraad med Udvalget, kom han ogsaa for tidligt. De to politiske Modstandere kunde da føre en venlig Samtale. J. C. Christensen fortalte engang, at Estrup var den elskværdigste Mand at tale med ved saadanne Lejligheder, men saa snart Mødet begyndte, var han en helt anden.

Saa var han den korte og knappe Sætnings Mand, der ikke var til at rokke fra et en Gang taget Standpunkt.

Ved Finanslovens 3. Behandling foreslog Krigsminister Bahnson 3½ Mill. Kr. til Middelgrundsførtet. Beløbet forkastedes, men da Rigsdagen var hjemsendt, fulgte Provisoriet. Dermed brast Haabet om et Forlig foreløbigt. Grev Holstein-Ledreborg, Venstres fremragende og elegante Debattør, erklærede i et aabent Brev af 12. Juni, at han nedlagde sit Mandat. »Forudsætningen for min Politik er bristet, baade nu og i Fremtiden.« Det var et Tab for Venstre, at han gik ud af Rigsdagen. I mange Aar havde Greven været Venstres Ordfører i Folketinget og varetaget dette Hverv paa en ypperlig Maade. Vor parlamentariske Historie kan ikke opvise mange Mænd, der har ført en politisk Kaarde mod Modstanderne med en saadan Elegance som Holstein. Frede Bojsen skrev i »Morgenbladet«, at Forhandlingspolitikken var prøvet for kort til at kunne siges at være bristet: »Jo mindre en storpolitisk Forstaaelse stilles i Forgrunden, desto nærmere kan vi være ved at opnaa Forfatningens Genoprettelse.«

C. Berg skrev til sin Hustru, at Flertallet levede i Ynkelihood, medens det rene Venstre stod godt. Og Enighed og Frejdighed var der inden for Gruppen. Forhandlingspolitikkerne yndede at tale om Reformer, der skulde forberedes og vedtages i Rigsdagen. For at faa et Indtryk af, hvor meget det egentlig betød, sendte Berg en Skrivelse til det rene Venstres Medlemmer og bad dem sende ham en Redegørelse for, hvordan der arbejdedes i de forskellige Udvalg. Svarene tyder just ikke paa nogen særlig Arbejdsiver. J. C. Christensen skriver saaledes, at i de Udvalg, hvori han sad, bestiltes der intet. »De vil forstaa,« slutter han, »at mit Indtryk fra Udvalgene ikke kan gaa ud paa, at Flertallet er særdeles arbejdsivrig. Jeg benyttede da min Tid til andet Arbejde, som jeg fandt nok af, og til Samtaler med mine Meningsfæller om deres Arbejde. Vi gennemgik saaledes flere Lovforslag, deriblandt Finansloven. Med Flertallet og Højre havde jeg ingen Samtaler af Betydning, men mit Hovedindtryk

fra Rigsdagen var saaledes, at jeg rejste hjem med Glæde over vort Standpunkt. Ærligt og alvorligt over alt og saaledes som Demokratiets Ære fordrer det, men ingen Eftergivenhed over for Ministeriet med Hensyn til Finansloven, samt heller ingen Slingren, fordi man truer med Provisorier. Iøvrigt er Stillingen jo sørgelig, omtrent som før 1660, ja egentlig uden Side-stykke i vor Historie. Jeg takker Dem meget for Samlivet i Vinter.« Der var god Grund til at takke Berg for Samlivet. Den gamle Politiker aabnede med storstilet Gæstfrihed sit Hjem for Det rene Venstres Medlemmer. Her fandt Rigsdagsmændene ikke alene et hyggeligt Hjem, hvor Maren og C. Berg var omsorgsfulde Værtsfolk, der kunde drøfte mange for Folkelivet vigtige Spørgsmaal ud over de politiske Samtaler, men Bergs forunderlige lyse Tro og frejdige Haab styrkede dem til Arbejdet i Kampen for Menigmands Ret.

Efteraarets Landstingsvalg betød ogsaa en stor Fremgang for Det rene Venstre. Hidtil havde det kun haft N. P. Madsen-Mygdal som Repræsentant i det ærværdige Ting. Nu valgtes desuden Grosserer P. Jensen, Stengaarden, og Lærer S. Jensen, Aarslev.

Rigsdagssamlingen 1890—91 fik Præg af skarpe Ordskifter mellem de to Venstregrupper. Frede Bojsen vilde bruge den Hviletid, der maatte antages at blive, inden Tiden var moden til Gennemførelse af et politisk Forlig, til sociale Reforme. Han mindede om Marstrands Billede af Italieneren, som holder en Visk Høj frem for Æslets Mund. Æslet løber efter Høvisken, men kommer aldrig nærmere. Manden opnaar derimod, hvad han ønsker, nemlig at faa Æslet til at løbe. Denne Lignelse maa ikke faa Anvendelse paa vort Arbejde, tilføjede han. Det vilde være en Ulykke, om Smaamanden fik den Følelse, at han spillede Æslets Rolle. Berg svarede dertil: »Bojsen taler om Reforme. Det er, som naar Brandkorpset i Stedet for at redde, hvad der kan reddes, giver sig til at tale om de nye Møbler, som skal anskaffes. Vi er Brandkorpset. Grundloven er ødelagt; vi skal redde, hvad

der kan reddes. Men det er ikke Reformere, der nu skal tales om. Skaf først Smaafolk den almindelig Valgret tilbage, saadan som Grundloven byder, og giv dem vedblivende Ret til at hævde den, saa bliver der saamænd ogsaa Midler til at faa Reformere, der duer noget!« Venstre var nu delt i to Grupper: en forligsvenlig under Frede Bojsens Ledelse, den talte 37 Medlemmer, medens den anden var paa 38 Mand, 18 Hørupere, 17 Bergianere og 3 Socialdemokrater.

Den 28. November 1891 døde C. Berg pludselig. Kort Tid før, den 9. November, havde han holdt en af sine ypperste Taler i Folketinget. Denne hans politiske Svanesang blev som et Testamente til hans Arvtagere i dansk Politik, og da først og fremmest J. C. Christensen. Der skal derfor anføres nogle Lieder af Talen.

»Jeg læste i Gaar i et Blad det Udraab: »At den gamle Mand gider!« Jeg finder det Udraab ret naturligt. At unge, ved politiske Provisorier blaserede Folk, kan finde det saa underligt, at en gammel Mand som jeg kan fastholde mit Haab om Grundlovens Sejr trods Stillingen nu. Det undrer mig aldeles ikke; thi alt synes jo at tale mod dette Haab. Man taler frit, aabent og lydeligt om, at Magten har skabt en ny Ret. Naar det kan lykkes et Ministerium, hedder det — eller lad mig hellere sige, at det er Tanken deri; thi saa brutalt udtrykker man det ikke — naar det lykkes at forhindre Enighed mellem Folketinget og Landstinget om en Finanslov, har Ministeriet faaet tilvejebragt et Hul, som det selv har Magt til at udfylde; Ministeriet er det blivende, Grundloven det vigende Moment i vor fri Forfatning. Med andre Ord, vor fri Forfatning er vegen for Ministervælden... at den gamle Mand under disse Forhold »gider« opfordre det høje Ting til at udtale sig mod dette grundlovsbrydende Ministerium, forlange, at det skal gaa, naar vi i det hele taget skal opfordre det til noget! Og dog forstaar jeg ikke, at vi kan have nogen anden Opfordring at stille til Ministeriet end at sige til det: Gaa! Hver Gang der er Tale om at opfordre

det til noget, maa vi sige: Gaa!... Ser De, jeg har formet dette Ændringsforslag som et Udtryk for mit Haab, mit ufravristelige Haab om, at det danske Folk skal endnu engang vinde sin Grundlov saa kær, at det faar Sejr over Provisorismen, og gør alle de onde Spaadomme til Skamme. De kan jo kalde det et urimeligt Haab... Jeg slipper nu ikke dette Haab. Det er meget muligt, at mine Øjne ikke ser det opfyldt — som Stillingen er, skulde jeg jo ikke kunne mene det —, men hvad gør saa det? Tusinder — og deres Tal vil — det er ogsaa mit urimelige Haab — vokse Aar for Aar, Tusinder deler dette urimelige Haab med mig, og en Gang vil Vrøvlet, Fejgheden og Modløsheden blive blæst bort saaledes, at vi har et Folketing, som paa ny siger til Statsraadet: Der er ingen Udvej for eder med det danske Folk. En Tid kan I holde ud, og det kan gaa op og ned, det kan se ud til, at vi er lige ved at segne, men saa — ja saa springer et evigt sprudlende Væld, Frihedskærligheden i Folkesindet, frem og skaber sine Repræsentanter, og der staar de da saa stærke, at dette Ministerium ikke kan holde ud, endsige noget andet Ministerium faa Mod til at fortsætte eller til at gøre et ligefrem brutalt Statskup. Tillad mig at bevare dette mit Haab som min Arvepart, som Frugten af mit politiske Liv, og gør ikke alt for meget Nar ad den gamle Mand, fordi han staar fast ved dette Haab.«

Den 27. November havde Det rene Venstre haft Gruppemøde hos Grosserer P. Jensen, Stengaarden. Berg og J. C. Christensen kørte om Eftermiddagen sammen til Banegaarden. Den gamle Høvding blev saaledes paa sin sidste Køreture ledsaget af den unge vestjyske Lærer, der skulde blive saa dygtig en Arvtager efter ham. J. C. Christensen blev nu Det rene Venstres Hovedordfører. Efter C. Bergs Død arbejdedes der stærkt for at faa Holger Begtrup, den unge veltalende og slagfærdige Lærer paa Askov Højskole, til Afløser i Kolding-Kredsen og som Redaktør af »Venstrebladet«, som Berg havde udgivet en kort Tid. Paa Venstres Delegeretmøder havde Begtrup været en dyg-

tig og uforfærdet Vaabendrager for Berg, og mange saa i ham Arvtageren. Begtrup vilde have været en Pryd for Partiet. Han var dybt fortrolig med Grundtvigs Tanker om Skole og Kirke og inderlig indlevet i grundtvigsk Folke- og Menighedsliv. Veltalende var han som faa, vittig og slagfærdig kunde han være. Det vilde være en Oplevelse at komme til at overvære en Holmgang mellem ham og Klaus Berntsen, denne Naturens muntre Søn fra det smilende Fyn. Men Begtrup, der paa det Tidspunkt følte sig stærkt draget af det politiske Liv, afslog alligevel at modtage Kandidaturen og forblev i Højskolens Tjeneste, hvor han fik en lang og frugtbar Arbejdsdag.

I Virkeligheden var J. C. Christensen selvskreven Arvtager efter Berg. Dagen efter Bergs Død blev Redaktør Korsgaard i Toget spurgt om, hvem der nu kunde overtage Ledelsen af Partiet. Han svarede: »Det kan kun een, og det er Christensen-Stadil! I ham er der Stof til en stor Politiker, en stor Fører!« Og han fik Ret. J. C. Christensen blev en politisk Leder af Rang. Han havde i en sjælden Grad de Evner, som var fornødne for at gøre den Indsats i Halvfemsernes Politik, der skulde bane Vejen for Systemskiftet.

Inden Bergs Død var det i Foraaret 1891 kommet til et sagligt Forlig mellem Højre og det forhandlende Venstre. Frede Bojsen havde indbragt Forslag om en næsten fuldstændig Ophævelse af Sukkerafgiften, Skat paa bajersk Øl og om Havelodder til jordløse Husmænd. Berg og Hørup bekæmpede Forslagene, og for at hindre et Forlig foretog de et Modtræk. De foreslog, at der skulde ydes Alderdomsunderstøttelse til alle ubemidlede over 62 Aar med et fast Beløb; dertil kunde føjes en frivillig Forsikring, støttet af Staten. Pengene til Dækning af Udgifterne skulde skaffes ved Ølskatten. J. C. Christensen anbefalede Forslaget og talte med stor Kraft. Han afviste »Hjælp til Selvhjælp«-Princippet som uanvendeligt. Det maa til Forudsætning have, at den ubemidlede er i Stand til at klare sig selv, men det er han ikke. Han ønskede principielt at fastslaa, at

Indtægterne til Gennemførelsen af Socialreformer burde skaffes gennem en progressiv Indkomst- og Formueskat. Og han fortsatte: »Thi hvad er i Grunden Alderdomsforsørgelse? Det er det, at man søger at udjævne den Forskel mellem Formuerne, som Samfundsforholdene har indført, at man søger at raade Bod paa den Skade, at Formuerne er saa ulige fordelt i Landet.« Forslaget fandt varm Støtte hos Socialdemokraterne. Og selv om det ikke blev gennemført, gav det dog Anledning til Gennemførelsen af Loven om Alderdomsunderstøttelse 1891, der indledede hele den moderne sociale Lovgivning. Danmark var det første Land i Verden, der gav de gamle i Samfundet nogenlunde betryggende Kaar. Siden fulgte Land efter Land Danmarks Eksempel. Adskillige Lande gennemførte en tvungen Folkeforsikring, andre Lande Understøttelse som i Danmark. I Halvfemserne saa vi, at J. C. Christensen var en absolut Modstander at det Princip, som han og Venstre siden gik saa kraftigt ind for: Hjælp til Selvhjælp. Man maa her tage den sociale Udvikling i Betragtning. Arbejdsfortjenesten var saa ringe i Halvfemserne, at der næppe kunde blive noget til overs til en Folkeforsikring. Efterhaanden som den ene sociale Lov føjedes til den anden, ændredes J. C. Christensens Syn paa Spørgsmaalet: Forsikring eller Understøttelse. En Række af vore sociale Love hviler da ogsaa paa Princippet: »Hjælp til Selvhjælp«. For øvrigt tog J. C. Christensen ikke særlig Del i Forhandlingerne om sociale Love. Finansloven, Skole- og Kirkespørgsmaalet samt Forsvars-sagen blev hans særlige Omraader i den politiske Debat gennem Aarene.

Som nyvalgt Folketingsmand indtog han samme Stilling som Berg: Grundloven fremfor Syltetøj, Kamp mod den nye Aand, »Svampens og S sammensmeltningens Aand«. Det gjaldt Forfatningen fremfor Reformer. Bergs Politik skulde fortsættes. Ingen Forhandling med Grundlovsbryderne. Han havde Tid til at vente. Han nærede ingen Tvivl om, at det skulde lykkes at føre Kampen til Ende med Sejr for Demokratiet, hvis det bare

holdt ud og trodsigt satte sit Nej og atter Nej op mod Estrup og hans Regimente.

I April 1892 holdtes Folketingsvalg. Højre og det forhandlende Venstre støttede hinanden. Fordelen blev Højres; det erobrede 6 Mandater, medens det forhandlende Venstre kun gik frem fra 37 til 38, Bergianerne og Højrunderne kom ind med 30 Mand, Socialdemokraterne gik tilbage fra 3 til 2 Mandater. I Køge faldt Hørup for Højesteretssagfører P. A. Alberti efter en bevæget Valgkamp. Valget pegede mod Forlig. I Pressen var det forhandlende Venstre og Højre ogsaa stærke. I København havde C. Ferslew 1891 forenet Højrebladene »Nationaltidende«, »Dagbladet« og »Dagens Nyheder« under sig, og Alberti oprettede 1892 »Dannebrog« som Modvægt mod »Politiken«. N. Neergaard blev samme Aar Redaktør af »Aarhus Amtstidende«. Bergs Venstre havde først og fremmest den Bergske Presse, der omfattede en lang Række Blade med en ret stor Udbredelse. Desuden kan nævnes »Aalborg Amtstidende« under Vilh. Lassens glimrende Redaktion, »Østsjællands Folkeblad«, »Venstres Folkeblad« i Ringsted og enkelte andre Provinsblade.

En ny stærk Bevægelse brød frem i Landet og lagde et afgørende Lod i Vægtskaalen, Agrarbevægelsen. Landbrugets Kaar var vanskelige, og der bredte sig i Landbokredse den Opfattelse, at man maatte gøre Ende paa de storpolitiske Kampe for at tage fat paa virksomme Reforme. Det forhandlende Venstre gav straks uforbeholden Tilslutning til Bevægelsen, der krævede Statsstøtte til Fremme af Landbrugsproduktionen, en Skatteomlægning til Gunst for Landbruget og Nedsættelse af en Landbo-kommission.

Rigsdagssamlingerne til 1894 kom da ogsaa til at staa i Forligspolitikken Tegn. Frede Bojsen var en forsigtig Mand, der kun vilde gaa frem Skridt for Skridt. Ved Finanslovens Behandling Efteraaret 1892 sagde han, at Maalet maatte være, »et konstitutionelt Forlig«, men dette forudsatte en almindelig Erkendelse af, »at i vort Land Provisorier ikke kan benyttes som

Kampmiddel«. Man naaede langt frem i Vinterens Løb, saa der var gode Udsigter til et Forlig. Forhandlingerne brast dog endnu denne Gang. Aarsagerne dertil var flere. Hærforliget strandede paa en Uenighed om en halv Million Kroner. Lars Dinesen vilde i den Anledning ofre Krigsministeren. Estrup sagde da, at Højre vel burde »bygge en gylden Bro for Venstre, men ikke en saadan, som de kunde marchere over som Sejrherrer med flyvende Faner og med klingende Spil«. En Anstødssten var det ogsaa, at Venstre ikke kunde opnaa nogen Sikkerhed for Estrups Tilbagetræden. J. C. Christensen gik som Ordfører for sit Parti stærkt imod Forligsbestræbelserne, naar man ikke kunde opnaa, at Ministeriet gik af. Saa længe dette Ministerium sidder ved Styret, bliver der ikke Forlig, udtalte han. Estrup havde kun det Haab at kunne faa Tinget længere ned endnu — at kunne ydmyge dem endnu mere her i denne Sal. Da Estrup rystede paa Hovedet ad denne Udtalelse, fortsatte J. C. Christensen: »Ja, hvis Konsejlspræsidenten ikke har noget Haab om det — jeg saa han rystede paa Hovedet, maa jeg sige, at saa er hans Taktik forkastelig.«

I Efteraaret 1893 forelagde J. C. Christensen et Forslag om tvungen Afløsning af Tienden med betydelige Ofre for Statskassen. I sin Tale sagde han, at Tienden var mellem vore Skatter som en gammel Ruin mellem et Kompleks af nye Bygninger. I sin Oprindelse var den vel nærmest en Indtægtskat, men den følte nu som et Paalæg paa de smaa Bønder. Under Finanslovbehandlingen udtalte han, at han kunde gaa med til en Overenskomst med Landstinget under en grundlovstro Regering, men ellers ikke. Sparsommelighed var paakrævet, men Folketinget var næsten stillet som en sparsommelig Kone, der havde en fortrukken Mand.

Det voldte Frede Bojsen store Vanskeligheder at faa det storpolitiske Forlig i Stand. Højre maatte udlevere de forhadte Gendarmer, Presseprovisorium og andre provisoriske Foranstaltninger til Forkastelse i Folketinget, og det maatte tiltræde en

Rigsdagsbeslutning, hvorved der fastsattes Regler for midlertidige Finansloves Anvendelse og for Behandlingen af provisoriske Love. Venstre maatte paa sin Side gaa med til Bevarelsen af den for provisoriske 20 Mill. Kr. byggede Landbefæstning.

Hovedspørgsmaalet var dog Estrups Afgang eller Forbliven. Den forligsvenlige Fløj inden for Højre var klar over, at Estrups Afgang maatte være en absolut Betingelse. Men ingen havde Mod til »at hænge Bjælden om Katten« ved at sige det til Estrup. Under de langvarige Forhandlinger blev det Estrup klart, at man i vide Kredse inden for Højre ønskede Kampen afsluttet. Til Neergaard sagde han da ogsaa nogle Aar senere, at han godt vidste, at Folk af hans eget Parti i de Dage gik bag hans Ryg. Der opnaaedes endelig et Tilsagn fra Estrup om, at han vilde gaa af, naar Forliget var vedtaget. Han afgav en vag Erklæring derom i Landstinget. Han udtalte her sin Glæde over Forliget, »da dette vilde give mig grundet Forventning om, at en Samvirken mellem Rigsdagens Afdelinger, der sikrede en rolig Samfundsudvikling, vilde bringe mig Udsigt til at befries fra min Stillings Besvær.«

Hin Søndag Eftermiddag den 1. April 1894, da Forliget vedtoges, holdt J. C. Christensen som Ordfører en stor Tale, hvori han med uvant Skarphed vendte sig mod det forhandlende Venstre og Højre, som han kaldte det forenede Højre. Forligets Grundlag fandt han forsmædeligt. Folketinget var sunket ned til at indtage en ren og skær ydmyg bøjlet Stilling over for Landstinget. Nu sattes Kronen paa Værket, og i Dag ligger Folketinget ganske fladt for den høje Regering og for Landstinget. Landets Vel og Fred og Fremskridt, Velsignelse for Landet, var Frugten, Højre og det forhandlende Venstre ventede sig af Forliget. Men det Skridt, de her foretager, sagde J. C. Christensen, strider i et og alt mod deres tidligere Færd, og er over for Vælgerne et afgjort Brud paa Tro og Love. Hvor kan de saa tro, at der kan komme Velsignelse ud af det?

»Men det er for Resten lige meget,« fortsætter han, »hvad

jeg siger, det er ganske uden Betydning, hvad man nu siger. Afslutningen vil finde Sted, og d'Hrr. er bundne. De maa følges ad sammenlænkede; der er intet at gøre, Grunde vil ikke bide paa dem, det er sikkert. Fremstillingen kan være aldrig saa sund, den bider ikke paa d'Hrr.; alt er afgjort. Hvad d'Hrr. her skulle gøre, er blot det, at de sætter Kronen paa Værket, at de søndertræder deres egen Fortid i et og alt, at de æder deres egne Ord og ødelægger deres egne Handlinger, men derfor passer det ogsaa udmærket for dem at gaa sammen i Takt med det gamle Højre; thi hvad har Højre ikke lovet os her til Lands, hvad har de sagt? Er ikke hele Højres Vej en Vej med brudte Løfter og brudte Ord? Hvad har Højre ikke sagt om Grundloven og om midlertidige Love? Hvad har Højres Ordførere ikke sagt om, at Provisorier var ulovlige? Hvorledes ligger ikke hele Højres Vej bestrøet med disse Udtalelser? Højre æder sine egne Ord alle sammen, og disse Herrer, som nu træder sammen med Højre og danner et Parti, gør ganske det samme. Vi kan derfor nok stemme imod dem, men vi kan ikke overstemme d'Hrr. De Herrer fører deres Sag igennem, det er sikkert, men naar de nu i Dag har ført deres Sag igennem, gjorde de smukt i, hvis de lod en af deres Ordførere, f. Eks. det ærede Medlem for Præstø Amt 6. Valgkreds (Bojsen), som jo er Teolog, kalde hele Menigheden sammen til en Aftensang ovenpaa og lod ham prædike over et Ord, der staar i Peders Brev, og som lyder saaledes: »Hunden vender sig mod sit eget Spy«.

I sidste Øjeblik sprang 15 Medlemmer fra Bojsens Gruppe og gik mod Forliget. Som deres Ordfører udtalte Ole Hansen, den senere Landbrugsminister, at Forliget var den største Ydmygelse, der nogensinde var tilføjet det danske Folketing. Forliget vedtoges ved Navneopraab med 54 Stemmer mod 44.

Der er over J. C. Christensens Indlæg en for ham ganske usædvanlig Skarphed. Der er ganske vist over hans Taler i Folketinget i de Aar en mere djærv og aggressiv Tone end senere hen. Ved en Lejlighed gjorde han saaledes Ministeriet Estrup

ansvarlig for, at den jævne Befolknings Kærlighed til Kongen var blevet rystet, og han fremsatte i den Forbindelse følgende Udtalelse: »Der har trindt om paa Landet i Sommeren 1892 (Kongeparrets Guldbryllupssommer) staaet mange nøgne Flagstænger, og de talte deres Sprog.«

Men naar han med saa bidende Haan vendte sig mod Frede Bojsens Gruppe, maatte det forstaas som et Udslag af en ung Mands Harme mod det Venstre, der for ham at se forlod de gamle Idealer. Hvad Venstre havde kæmpet for i et Slægtled, forraadtes nu, syntes han. Saaledes maatte C. Bergs Arvtager tale. Berg var død, men hans Politik skulde føres videre.

Forliget er dømt meget forskelligt. Edv. Brandes skriver: »De, som har oplevet den 1. April, vil erindre, hvor flov Dagen forløb. En Søndag Formiddag, hvor Bojsen lod Modstanderne holde nogle Taler til ud paa Eftermiddagen. Ikke et Ord, som huskedes, lød. Det eneste betydende var, at Hr. Ole Hansen og Hr. Alberti i sidste Øjeblik sprang fra og stemte imod Forliget. Men Dagen var graa og mat, fordi alle var trætte, efter at man i flere Aar havde ventet den Afslutning, som nu blot følte som selvfølgelig.« Neergaard skrev derimod i »Tilskueren«: »Der er vundet det, at vi atter er komne fra Vilkaarlighed ind i regelmæssige, lovbundne Tilstande. I hvert Fald er saa meget vundet, at det danske Folk nu atter har faaet sin Sag lagt i sine egne Hænder. Fremtiden og Ansvarret for, hvad Fremtiden vil bringe, er dets.«

Tiden er vel ikke inde til at fælde den endelige Dom. I Stridens Hede blev der brugt voldsomme Ord. Man talte om »det raadne Forlig«, der var et Forræderi og en Skændsel. Der klæbede store Mangler ved Forliget. Den store Kamp om Folketingets Førsteret var ikke afgjort. Der forelaa ikke noget klart Tilsagn om Estrups Afgang og slet ikke om Optagelse af Repræsentanter for det forhandlende Venstre i den nye Regering, som alle ventede. Men Frede Bojsen, en af de ædleste og fineste Skikkelser i dansk politisk Historie, var blottet for Ærger-

righed. Han vilde aldrig kræve at blive Minister. Det skulde ikke kunne siges om ham, at han indgik paa Forlig for at komme til at beklæde en Taburet. »Saa emigrerer jeg,« sagde han, da man antydede noget saadant over for ham. Forliget var Bojsens Bedrift. Han gik nogle Aar efter ud af det politiske Liv som en slagen Mand, men hans Politik sejrede i en vis Forstand. Der er bleven sagt om Forliget, at det var »en modig, selvopofrende, ansvarsbevidst Handling, der tilbagegav Venstre den Stilling, der betingede dets endelige Sejr.« Men i Øjeblikket følte mange Venstremænd Forliget som et forsmædeligt Nederlag. For J. C. Christensen stod det klart, at hvis der skulde komme en Op-
rejsningens Dag, var Sammenhold og ubrødelig Enighed en Nødvendighed. Men der maatte arbejdes paa langt Sigt. Til at føre en saadan Politik var J. C. Christensen netop Manden.

VENSTREREFORMPARTIETS FØRER

Forligsmøderne inden for Venstre udgjorde en broget Skare. Bergianerne eller »det rene Venstre« dannede den faste Kerne med J. C. Christensen som den anerkendte Fører. Dertil kom Hørups Fløj og de 15, der efter at have fulgt Bojsen lige til Forligets Tærskel paa selve Forligsdagen sprang fra og under Anførsel af Sofus Høgsbro stemte mod Forliget. Der hævdede sig straks Røster for, at de tre Grupper skulde sammenslutes til et Parti. J. C. Christensen var dog meget betænkelig derved. Samarbejdet maatte yderligere prøves og fæstnes, inden man gik til en Sammenslutning. Maalet for Venstres Politik fastslog han saaledes: »Venstre skal være et frisindet Parti og et fast organiseret Parti, der maa gøre det til sin Opgave, at intet kan føres igennem, uden at det har sat sit Præg derpaa, saaledes at der blev sat det frisindede Stempel paa enhver Lov, enhver Frugt af vor Rigsdagsvirksomhed.« Det maatte blive klart for alle, at naar noget skal føres igennem, maa man se hen til Venstre, der vil Befolkningens Vel, vil Retfærdighed.

Sommerens politiske Møder blev et Vidnesbyrd om, at der blandt Vælgerne var en voksende Uvilje mod Forliget. Dertil bidrog i høj Grad Estrup, der stædig fortsatte som Konsejlspræsident. Den 28. Juli fejrede Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louise deres Sølvbryllup. Ved Rigsdagsmændenes Modtagelse paa Slottet talte de to Tings Formænd, Liebe og Høgsbro. I sin Svartale udtrykte Kronprinsen sin Glæde over Forliget. Han udtalte endvidere: »Vi ser i Deres Besøg et godt og

glædeligt Varsel for vort fremtidige Liv; vi ser deri tillige et Udslag af den glædelige Begivenhed i Foraaret, da den sørgelige Strid, der saa længe havde virket splittende, endelig blev sluttet. Vi takker enhver, som ved sin Hjælp og Indflydelse har medvirket til, at dette Forlig kom i Stand.«

Faa Dage efter skete Ministerskiftet. Baron Reedtz-Thott dannede et rent Højreministerium. Den nye Konsejlspræsident var en Forhandlingens Mand, smidig og veltalende. Det var for de moderate Vælgere en stor Skuffelse, at Bojsen ikke blev Minister.

Den 1. Oktober samledes Rigsdagen. J. C. Christensen valgtes til 1. Viceformand. Samlingen kom til at staa i det nære Valgs Tegn. Regeringens Valgkredslov blev Hovedemnet. Efter Grundloven skulde der være en Valgkreds for hver 16,000 Indbyggere. Dette Grundlovsbud var langt fra opfyldt. København og de større Byer blev navnlig forfordelt. I Landstinget enedes Højre og det forhandlende Venstre om at udvide Folketingskredsens Antal til 114. Høgsbro fandt dette Forslag grundlovsstridigt og nedlagde Hvervet som Formand i Folketinget. J. C. Christensen og H. Trier gik af som Viceformænd. Professor Scharling blev 1. Viceformand — for første Gang siden 1870 beklædte en Højremand en af Tingets Hædersposter — »Det er Højre,« skrev J. C. Christensen indigneret, »som nu er det ledende Parti i det danske Folketing.« »Professor Scharlings Valg,« skrev han i en Valgbog, »staar som et stærkt Vidnesbyrd om, i hvad Retning den ny Tid gaar.«

Finansloven kunde J. C. Christensen ikke give sin Stemme, fordi den indeholdt Bevillinger til Fæstningen. Han vil dog heller ikke stemme imod. Vi er saa villige som noget Parti til at optage Forhandlingspolitik her i Landet og i denne Sal, udtalte han. Det var af taktiske Grunde, han indtog denne Stilling. Det kan næppe bestrides, at Forliget lagde Grunden til og gav Betingelserne for den senere politiske Udvikling. Men han maatte holde sig afventende, indtil Valget var overstaet. Naar Par-

tiet havde faaet øget Tilslutning blandt Vælgerne, kunde en Forhandlingspolitik om Reformer optages. Det forhandlende Venstre burde tage Navneforandring, sagde han, og kalde sig det forvandlede Venstre. Navnet det forhandlende Venstre »fortjener det Parti, som stemte imod Forliget, som hidtil har vist og i Fremtiden vil vise, at det vil en aaben og ærlig Forhandling paa Grundlovens Grund om alt, hvad der kan føre til Frihed og Fremskridt her i Landet og støtte det store menige Folk i dets Kamp for Livet og det daglige Brød.«

Rigsdagssamlingen sluttede den 2. April, og allerede den 9. April skulde Valget finde Sted. Den 30. Marts udsendte 38 Forligsmodstandere af Venstre et Opraab til Vælgerne. Det hed heri bl. a.: »Et Mindretal af det engang saa store Venstreparti har sammen med Højre og imod os gennemført et politisk »Forlig«, som gav det provisoriske Ministerium en rundelig Finanslov, som faktisk godkendte den provisoriske Fæstning, og som ikke indeholder noget virkeligt Værn mod ny Provisorier og Krænkelser af Folkets grundlovsmæssige Rettigheder. Denne politiske »Bedrift« har i den forløbne Samling sat Frugt i en Valgkredslov, som strider mod Grundlovens Ord og Aand... De forestaaende Valg vil faa en overordentlig Betydning for Fremtiden... Lad Valget ved en klar Dom over Forligspolitikken lægge Grunden til en Genoprejsning af et stort, samlet, i Sandhed forhandlende Venstreparti, som besindigt, med Maadehold og med Troskab mod Grundlovens Ord og Aand, vil værne den almindelige Valgret mod de privilegerede Klassers Overgreb.«

I Valgbogen »Den ny Tid« skrev J. C. Christensen, at selv om Venstre ved Valget kunde erobre Flertallet, blev det næppe af den Størrelse eller Art, at en offensiv Bevægelse mod Fæstningen særlig i de første Aar er tilraadelig. »Naar en Hær skal gaa saa stærkt frem, at ikke alle kan følge med, saa er Splitelse og Fald den sikre Udgang af det hele, det er ogsaa en Lærdom, som kan uddrages af vor politiske Historie, og Histo-

riens Lærdomme er ikke at foragte. Vælgere, sæt gode og be-sindige Venstremænd ind!« Et stærkt, selvstændigt og maadeholdent Venstre var Maalet.

Valget blev en stor Sejr for Modstanderne af Forliget. Forligsmodstanderne af Venstre fik 89,530 Stemmer og 53 Mandater, Højre 64,395 Stemmer og 25 Mandater, det forhandlende Venstre 42,635 Stemmer og 27 Mandater, Socialdemokratiet 24,635 Stemmer og 8 Mandater. Endelig valgtes en Mand uden for Grupperne.

Forligsmodstanderne havde nu Flertal i Folketinget. Vilh. Lassen skrev i »Tilskueren«, at der nu var gjort op med Frede Bojsens Førerstilling. Hans Parti har ingen Tiltrækning mere. Det politiske Venstre endte sin Historie med et Nederlag: »Det vil nu vise sig, om der bliver et socialt Venstre, og om dette sociale Venstre, der støtter sig til de talrigeste, sejgeste, stærkeste Befolkningsklasser, Bønder og Arbejdere, kan føre sin Sag — eller skal vi sige sine Sager — til Sejr.« Men til at bringe Kræfterne i Sving hører der en Enhed, et Løsen, en Fane, et Navn. Navnet kan ikke være andet end Høgsbros, hedder det videre. »Christensen-Stadil, der har gjort saa udmærket et sagligt Arbejde i Folketinget siden Bergs Død, er dels ung af Aar, dels synes han ikke at have Lysten og Modet til at gribe til. Hvis Pligten alene ogsaa her i Danmark gaar ud for at kalde paa Politikere, saa maa den i disse Dage raabe himmelhøjt paa gamle Høgsbro; og den personlige Uvilje hos denne Mand til at være Leder maa være meget stor, hvis den kan overdøve Pligtens Raab. Men alle Tegn tyder paa, at den kan det. Høgsbro foretrækker at være Formand for det Ting, der har gjort Forliget, fremfor at være Ordfører for dem, der ønskede det ugjort.«

Den korte Foraarssamling, der fulgte efter Valget, benyttedes af Forligsmodstanderne inden for Venstre til at danne et nyt Parti. A. Peschke-Kjøedt og Høgsbro var særlig ivrige for Partidannelsen. J. C. Christensen fandt vel Sammenslutningen øn-

skelig, men var betænkelig ved, at den skulde ske straks. Det var højst forskellige Elementer, som her skulde samarbejde. Paa et Møde den 20. April dannedes Partiet. Kjøedt foreslog at kalde det »Venstrereformpartiet«, medens J. C. Christensen og J. Busk vilde nøjjes med Navnet »Venstre« alene. Det blev »Venstrereformpartiet«, og til Formand valgtes Høgsbro, medens J. C. Christensen blev Sekretær. Under stærke Hørraab udtalte Høgsbro: »Ad Kamp for Reformen skal man bane Vej for en Grundlovsforandring«. Partiets Navn skulde da manifestere, at man særlig vilde arbejde for Reformen.

Nøglende var J. C. Christensen gaet med. »Ved Venstrereformpartiets Dannelse var jeg ikke virksom«, har han engang skrevet. Og han forbeholdt sig da ogsaa, at Bergianerne holdt deres egne Gruppemøder. Der var dem, der frygtede, at de vilde blive Udtryk for en Separatbevægelse, men de var i Virkeligheden saare uskyldige. Gruppens eneste — uskrevne — Vedtægt, var, at den, der sidst kom ind, skulde lukke Døren. Der toges aldrig nogen politisk Beslutning. Det var hyggelige Vennemøder, som man tidligere saa ofte havde holdt i Bergs Hjem, og hvor Talen drejede sig om meget andet end Politik. Man lægger da ogsaa af Rigsdagstidendes Referater fra de Aar Mærke til, at J. C. Christensen ofte hævder et eller andet »for mit og mine Venners Vedkommende«. Bergianerne var mere end et Parti, det var et Vennesamfund.

I August Maaned besøgte Høgsbro J. C. Christensen i Stadil. De drøftede Venstrereformpartiets Politik, »hvorom vi syntes godt enige,« skriver Høgsbro i sin Dagbog. Den 3. og 4. September samledes Partiets Bestyrelse for at drøfte Programmet. J. C. Christensen havde Hovedindflydelsen paa dets Udformning. Den 9. Oktober blev det tiltraadt af Rigsdagsgruppen. Det lød saaledes:

En frisindet Toldreform i Forbindelse med en Indkomst- og Formueskat og i det hele en Omordning af vort Skattevæsen i Stat og Kommune.

En Forbedring af Kreditforholdene.

Nedgang i de militære Udgifter.

Værneskat til Forbedring af de meniges Lønningsvilkaar og til Understøttelse af trængende indkaldtes Familier.

Udstykning af Jord til Husmandslodder og Værn mod bestaaende Huses Inddragelse samt Forbedring af Fæste- og Lejehusmænds Kaar.

En Reform af Folkeskolen og en Forbedring af Lærernes Lønningsvilkaar.

Menighedernes Indflydelse paa Besættelse af Præsteembeder.

En Reform af den kriminelle og af den militære Retspleje.

Købstædernes Valg af Borgmestre.

Hemmelig Afstemning ved politiske Valg.

Ulykkesforsikring.

En Forbedring af Alderdomsunderstøttelsen.

Domstole, sammensat af Arbejdere og Arbejdsgivere, til Afgørelse af indbyrdes Stridigheder.

En hurtig og tidssvarende Befordring af Landbrugets Udførselsprodukter og Støtte af Fiskeriet, med særligt Hensyn til Forholdene ved Jyllands Vestkyst.

Maalet for Partiets Politik var Folketingsparlamentarismens Sejr. J. C. Christensen saa i Sammenholdet den eneste Mulighed for, at Folketingets Magtstilling kunde genvindes. Under alle Omstændigheder maatte Splittelse undgaaes. Og der var ellers Splittelsesstof nok. Opfattelsen af virkelig Venstrepolitik var forskellig nok. Nogle vilde en fortsat skarp Protestpolitik baade paa Finansloven og over for andre Love. Andre ønskede en Reformpolitik for derved atter at bringe Orden i Rækkerne og tillige fordre Forfatningen anerkendt og respekteret i samme Omfang som før den Estrupske Periode, og det uanset Forliget og dets Afgørelser. J. C. Christensen vilde gennem en Arbejdets Politik rejse Demokratiet i Danmark. Denne Politik skulde føres under parlamentariske Former og ikke gennem hemmelige Underhandlinger og Udentingsbeslutninger, hvorved Rigsdagen

mere og mere sank ned til at blive et Prangertorv, og Mindretallene berøvedes deres grundlovsmæssige Ret.

Det var en vanskelig Kunst at holde Partiet sammen. Høgsbro klager ved en bestemt Lejlighed over, at der hersker en Fanatisme blandt Mindretallet i Partiet — angaaende Grundlovssagen —, som ikke varslede godt for Fremtiden. I 1896 fandt han, at Partiet kun daarligt løste sin Opgave. Ved en Sammenkomst med Redaktørerne mindede han om, at Venstrereformpartiets Dannelse svarede til Dannelsen af det forenede Venstre. Det begyndte med Reforme, men da de ikke kunde gennemføres, rejstes det parlamentariske Krav, der vilde have sejret, hvis ikke Grundloven var blevet brudt. Nu kræver man igen Reforme, men heller ikke de kunde gennemføres, før Grundloven var genrejst.

Denne Tale tog Sigte paa en Uoverensstemmelse inden for Partiet. Høgsbro, Hørup og C. Hage tænkte sig at begynde Kampen med Krav om Grundlovsforandring. I Partiet var der imidlertid Flertal for at stille Reformkrav først. Det vakte Hørups Mishag, og han sagde spottende om Reformlovgivningen: »Love skal man gøre, naar man kan gøre dem efter sit Hoved. Det er blot lige saa vist, at man ikke skal fyre under Lovgryden, naar det er Fjenden, der har sin Suppe paa Ilden.« C. Hage fik paa et Partimøde Flertallets Tilslutning til, at han kunde komme frem med et Forslag til Ændringer i Grundloven, men der naaedes ikke noget Resultat.

I Sommeren 1896 maatte Reedtz-Thott rekonstruere sit Ministerium. Agrarbevægelsen fik sit Ønske om et Landbrugsministerium opfyldt. Det overtoges af Departementchef Knud Sehested, der forøvrigt røgtede Opgaven som Danmarks første Landbrugsminister godt. En Udtalelse af ham paa Agrarforeningens Generalforsamling om, at Agrarforeningen burde have været skabt med et politisk Program, vakte Bestyrtelse inden for en Fløj af Højre. Da Rigsdagen mødtes i Oktober, stod Ministeriet derfor svagt. Under Finanslovdebatten krævede C. Hage og J.

C. Christensen Klarhed over Ministeriets Stilling. Navnlig ønskede de Svar paa, om Venstres Hævdelse af Folketingets Nejret kunde føre til nye Provisorier. Reedtz-Thott svarede først undvigende, men atter spurgt svarede han: »Ministeriet maa betragte sin Mission for endt, dersom den Ulykke skulde overgaa Landet, at der atter indtræder en uløselig Finanslovkonflikt.« Denne meget betydningsfulde Erklæring skærpede Striden inden for Højre, hvor Scavenius og hans nærmeste Meningsfæller dannede en Organisation inden for Partiet under Navnet »Højres Fremskridtsgruppe«.

Samlingens Begivenhed blev Rejsningen af Skattespørgsmaal. Toldkommissionen afgav Betænkning. Venstrereformpartiets og det forhandlende Venstres Medlemmer foreslog delvis Indførelse af Værditold samt Toldfrihed for en Del Varer. Til delvis Dækning af den Nedgang i Statens Indtægter, som Forslaget vilde medføre, foreslog man en beskeden Formue- og Indkomstskat, der skulde indbringe tre Mill. Kr. Finansministeren fulgte imidlertid Højremindretallet, der vilde bevare Beskyttelsestolden. Desuden foreslog han en Formue- og Indtægtsskat paa fem Mill. Kr. samt en Forhøjelse af Brændevinsskatten fra tre til otte Mill. Kr. Endelig stillede Regeringen ogsaa Forslag om Jord til Landarbejdere.

I Toldspørgsmaalet lykkedes det Kødte, der var Venstrereformpartiets Ordfører, at skaffe Enighed mellem Ministeriet og Folketinget. J. C. Christensen var vel ikke tilfreds med alle Forslagenes Enkeltheder, men han udtalte dog, at han ikke i sin Rigsdagstid havde set Regeringsforslag, som han havde været saa glad for at omtale, og han fandt Tidspunktet for deres Gennemførelse overordentlig heldig valgt. I Landstinget mødte Forslagene en strid Modvind. Estrup vilde aabenbart Ministeriet til Livs. Hen paa Foraaret blev Kampen om Finanslovens Indhold Brændpunktet. Store Stridsspørgsmaal var der ikke, men alligevel tog Forhandlingen seks Uger. Det gjaldt 200,000 Kr. mere eller mindre til Militærvæsenet, Reformpartiets Forslag

om at føre Land- og Ligningsskatten over til Kommunerne uden at afvente Skattelovene, en lille Afgiftsnedsættelse for Bøndergods paa Domænerne samt en længe omstridt Bevilling paa 2000 Kr. til Fredsbureauet i Bern. Det lykkedes J. C. Christensen at faa Flertal ind for Reformpartiet for et Forlig med Regeringen. Landstingets Højre spændte alligevel Ben for Forslaget ved at modsætte sig Afgiftsnedsættelsen og de 2000 Kr. til Bern. Folketinget vedtog Overenskomsten med alle Stemmer mod seks Højremænd. Landstinget fulgte derimod den gamle Hugaf Estrup og forkastede Overenskomsten med 39 Stemmer mod 18 Venstremænd og Socialdemokrater samt to Ministre. Ministeriet Reedtz-Thott var saaledes dolket af sit eget Parti, og kort Tid efter gik det af; faldt over sine egne Ben, skrev Hørup.

Hørup var ligefrem begejstret over J. C. Christensens Taktik. I »Politiken« bevidnede han Vennerne i Venstrereformpartiet, »den Agtelse, ja Beundring, som deres Deltagelse i dette lange Løb har indgydt en agtpaagivende Tilskuer. Venstres Politik har været en noget nær mønsterværdig Forening af forstandig Bøjelighed og solid Fasthed. Der er ikke et eneste Punkt, hvor man kan sætte Fingeren og sige: »Her er en Fejl, det var en Dumhed.« Naar man sammenholder Begyndelsen og Slutningen af Krisen, maa det erkendes, at Venstre aldeles fuldstændig har opnaaet, hvad der var Maalet for Partiets Bestræbelser.«

»De politiske Egenskaber, der gør det nuværende Venstre uovervindeligt,« fortsætter den gamle Politiker, »beror ikke udelukkende paa den koldblodige Forstand, der umiskendeligt rummes i Partiet, men lige saa meget paa en Sammenhængskraft, som ingen tror paa, og som derfor, hver Gang den bekræfter sig, overrasker Fjenden og gør alle hans Beregninger til Skamme. Dette Sammenhold ligger ikke i en større Ensartethed eller et intimere Fællesskab i Livssyn og anden Idealitet, end der har været mellem Medlemmer af tidligere Venstrepartier, det skyldes meget mere en nøgtern Beslutning om at holde sammen, som, naar den er oprigtigt ment, gælder mere end de aller fineste

Livssyn. Der synes blandt Venstrereformpartiets Medlemmer at være en usædvanlig Overbevisning om, at det er det Parti, hvor man hører til, og denne Overbevisning styrkes uden Tvivl betydeligt ved den ikke mindre sikre Følelse, at der ikke er noget andet Sted, der er bedre.« Til Slut fremhæver Hørup, at Venstres Taktik fastslaaer Partiets Overlegenhed i politiske Evner over sine Modstandere og er en Ære for hele Venstre og særlig for de Mænd, der i ledende Stillinger har baaret Dagens Hovedbyrde.

J. C. Christensen havde manøvreret mesterligt og drevet Ministeriet fra Indrømmelse til Indrømmelse. Med Sindighed og Klogskab havde han arbejdet paa at befæste sin Stilling og efterhaanden lagt mere Land under sig. Vinterens Arbejde havde styrket Sammenholdet inden for Venstre, medens der snarere var skabt Forvirring i Højres Rækker. Det kneb da ogsaa svært at faa et Ministerium stablet paa Benene. Hverken Grev Frijs eller Estrup vilde træde til, og efter en halv Snes Dages Forløb dannede den hidtidige Indenrigsminister Hørring et Ministerium, der var flere Streger til Estrups Højre end den afgaaende Regering havde været. Hørring var en dygtig Embedsmand, men uden politisk Styrke eller Indsigt. Det havde været besværligt at faa Ministerpladserne besat. »Blæksprutten« ramte Situationen godt, da den bragte et Billede af en Droskekusk, som fra Bukken paa Vognen vendte sig til Hørring og spurgte: »Tror Herren, det kan nytte mere i Dag?«

Høgsbro havde indtaget en mere venlig Holdning over for Ministeriet Reedtz-Thott end Venstrereformpartiets øvrige Medlemmer. Ved en Afstemning i Partiet kom han til at staa helt alene. Han meddelte da Partiet, at han ønskede at fratræde som Formand og udtræde af Bestyrelsen. J. C. Christensen valgtes da til Formand for Partiet, hvis Fører han jo faktisk havde været siden dets Dannelse. Med sikkert politisk Instinkt havde Partiets bedste Pennefører, Redaktør Vilh. Lassen, paa Møder i Nordjylland nævnt J. C. Christensen som Partiets Fører. I

Aalborg Amtstidende« skrev han: »Vi har en Mand, der er virkelig Fører uden at være forfængelig og uden at være herskesyg. Han har ingen Sinde selv søgt efter Æren. Naar den er kommen til ham i fuldt Maal, saa er det netop, fordi alle følte, det var ikke den, han ledte efter. Han fik Magt, men han forstod at have Magten, uden at lade andre føle den. Siden Berg døde, og Hørup gik ud, er der ingen Mand, Demokratiet har saa meget at takke for som J. C. Christensen.«

Ministeriet Hørring fik intet udrettet. Den nye Konsejlspræsident søgte at iføre sig Estrups Rustning, men dertil havde han ikke Krop. J. C. Christensen stillede ham det Spørgsmaal, om han vilde tiltræde den forrige Konsejlspræsidents Erklæring. Svaret lød, at han ikke vilde lade sig binde af nogen Haandfæstning. Der kunde meget vel tænkes Tilfælde, hvor en provisorisk Finanslov var en Nødvendighed. J. C. Christensen svarede dertil, at saa længe der ikke forelaa en lignende Erklæring som den, Reedtz-Thott afgav, maatte Venstrereformpartiet føle en vis Utryghed over for Ministeriet.

Ved Folketingsvalget den 5. April 1898 vandt Venstrereformpartiet en ny Sejr, idet det vandt frem fra 53 til 63 Mandater og saaledes alene havde Flertal i Folketinget. Der var ved dette Valg i al Stilhed truffet Aftale med Socialdemokraterne om Samarbejde. Venstrereformpartiet skulde støtte Socialdemokraterne i de større Byer. Til Gengæld gik Socialdemokraterne ind paa at støtte Venstrereformpartiets Kandidater i samtlige Landkredse. Socialdemokraterne gik frem fra 8 til 12, det forhandlende Venstre tilbage fra 27 til 23, Højre fra 25 til 16. J. C. Christensen valgtes som ved de to foregaaende Valg ved Kaa-ring. Ved Landstingsvalgene samme Efteraar erobrede Venstrereformpartiet tre Mandater. I dette Ting stod N. P. Madsen-Mygdal som Venstrereformpartiets dygtige Leder. Med sin høje, tunge Skikkelse, sit rolige Vendelbomaal og sin store Saglighed fyldte han paa udmærket Maade sin Plads i de mangfoldige Debatter med Højre og det forhandlende Venstre.

I Sommeren 1898 opstod der Spænding mellem England og Rusland. Med Paaberaabelse af denne fik toneangivende Officerer Ministeriet til paa forventet Efterbevilling at tage 520,000 Kr. til Forbedring af Søforterne og til Anskaffelse af Ammunition. Da Hørring forelagde Finanslovsforslaget, gav han Folketinget Meddelelse derom. J. C. Christensen betegnede straks dette Skridt, der blev kaldt »Brisantprovisoriet«, som den sorte Sky, der tilslørede Ministeriets Stilling og lagde sig dødbringende omkring Rigsdagsarbejdet. Den burde fjernes, hvorfor han foreslog det usædvanlige at standse Behandlingen af Finansloven og straks nedsætte et Udvalg, der kunde skaffe Klarhed over det skete. Sagen henvistes til Finansudvalget, der ikke fandt sig tilfredsstillet ved Ministeriets Forklaring. Med 85 Stemmer mod 12 vedtog Tinget en af Udvalget stillet Beslutning, hvori det hed, at man ikke kunde indrømme Nødvendigheden af det foretagne Skridt, hvorfor Beløbet ikke vilde blive bevilget paa Til lægsbevillingsloven. Folketinget nægtede da ogsaa Bevillingen, og efter Ministeriets Henstilling optog Landstinget den ikke. J. C. Christensen havde udtalt, at optog Ministeriet alligevel uden videre Beløbet paa Statsregnskabet, da »skønner jeg ikke rettere, end at vi da har Konflikten.« Men Statsregnskabet naaede først Rigsdagen 1901, og da var Ministeriet gaet.

Militærspørgsmaalet var med dette Spørgsmaal atter kommet i Forgrunden. Højre hævdede, at Militærforanstaltninger havde været fornødne for at værge Neutraliteten. Dertil svarede J. C. Christensen: »Vi kan ikke værge vor Neutralitet, og vi maa gøre os klart, at det kan ikke nytte, at vi vil gøre det.« »Vor Neutralitet kan blive krænket af en os ganske overlegen Magt, og selv om vi saa har rustet os af al vor Evne, ja endogsaa over Evne, vil det være umuligt for os nogen Sinde at afvise en saadan Krænkelse af vor Neutralitet eller slaa et saadant Angreb tilbage. Nej, hvad vi kan gøre og ogsaa bør gøre, er, at vi har vore Sager saaledes indrettede, at vi kan konstatere vor Neutralitet, at vi alvorligt maa kunne konstatere det Retsbrud,

som finder Sted, naar en fremmed Magt krænker vor Neutralitet. Vi maa have vort Forsvarsvæsen saaledes indrettet, at en fremmed Magt ikke med en Haandfuld Folk eller f. Eks. med et enkelt Skib kan komme og slaa os til Jorden.«

Paa Grundlag af denne Tale rettede Generalløjtnant Bahnsen i »Gads danske Magasin« stærke Bebrejdelser mod Venstre, der ud fra snæversynet Partipolitik indskrænkede sig til det mindst mulige. J. C. Christensen svarede da i samme Tidsskrift i Artiklen: »Om Danmarks Fremtid som selvstændig Stat«, hvori det hedder: »Jeg tror ikke paa Danmarks Fremtid som selvstændig Stat, med mindre vor Forfatning ubrødelig holdes, saa at al Udvikling baade af Folkets aandelige og materielle Forhold og af vort Forsvarsvæsen sker ved Folket selv. Og denne min Tro grunder jeg paa Erfaring, dels paa min historiske, dels paa min selvoplevede Erfaring. »Hvad der provisorisk er gennemført af Fæstningsbyggeri under Estrup mod Folkets Fler-tal og imod Forfatningen, har skabt en Tvivlens, Mismodets og Usamdrægtighedens Tilstand i Folket, som kan blive yderst skæbnesvanger for Landet, hvis dette mod Forventning skulde blive ført ind i en ydre Konflikt. Et Folks Modstandskraft beror paa det Broderskabsbaand, der sammenknytter, og den Aand, der besjæler det levende Værn. Nogle Volde, nogle Kanoner og Granater mere eller mindre har kun lidet at sige, naar det er et tvivlende, modløst og splidagtigt Folk, der staar bag det hele.« Han giver derefter en historisk Redegørelse for Venstres Stilling til Forsvaret fra 1872. Den viser, at Venstre paa Rigsdagen har haft Sind til at bringe betydelige Ofre for Forsvaret. Men Venstre tror, at et hensigtsmæssigt Forsvar kan skaffes til Veje for et mindre Beløb end det, der nu anvendes. »For den, der agter paa Tidernes Tegn, er det tydeligt nok, at Udviklingen bærer hen mod Voldgift og en deraf flydende Formindskelse af Rustningsudgifterne særlig for de smaa Stater, men hvor hurtig Udviklingen vil gaa i denne Henseende, derom kan man ikke have nogen begrundet Mening.«

I Samlingen 1898—99 gennemførtes Husmandsloven. Den tilfredsstillende langt fra Venstre, men man maatte nøjes med de smaa Fremskridt. Medens Højre kun ønskede oprettet Landarbejderbolig med passende Jordlod, var Kravet fra anden Side saa store Ejendomme, at en Familie kunde eksistere paa en saadan Ejendom. Resultatet blev da et Kompromis. I en tidligere Samling havde Landbrugsminister Alfred Hage forelagt et Forslag, hvorom J. C. Christensen udtalte: »Loven om Jordlodder til Landarbejdere er blevet til en Fordring til Landarbejderne om at spare 800 Kr. sammen. Gør han det, da maa han købe sig et Hus paa egen Regning og Risiko. Staten vil intet risikere, den vil laane ham Penge, men kun mod fuld Rente. Landarbejderne vil nok skønne paa saa frisindet en Lov. Det er saaledes, Højre arbejder for sit Program, hvorpaa der staar: Eget Hus med passende Jordlod for Landarbejderne.« Det lykkedes Venstre at faa indført nogle Ændringer. Paa et Møde i Tim udtalte J. C. Christensen, at det sikkert var en Lov, der vilde blive anerkendt af Modstanderne som en god Lov. »Ogsaa der har vi vundet en smuk Sejr over Modstanderne. Der blev i Fjor før Valget sagt, at vi var et Reformparti uden Reforme. Det hele førte kun til Visnepolitik. Vi vilde ikke tage Husmandslodderne o. s. v. Det var kløgt af os, at vi ikke slog til, som de moderate bebrejdede os. Det, vi da kunde faaet, var uden Fremskridt. Der maa være Fremskridt i de Love, vi vedtager; vi kan ikke vente store Fremskridt gennemførte, men Fremskridt maa der være. Nu blev Renten nedsat til 3 pCt., og Landarbejderen skal kun møde med en Tiendedel af Kapitalen. De faar et Hus, hvor der kan holdes to Køer.« Loven blev den sidste betydningsfulde Reform under Højres Styre.

Ogsaa en Lov om Folkeskolen gennemførtes i denne Samling. Spørgsmaalet havde staaet paa Dagsordenen i flere Aar. J. C. Christensen havde et enkelt Aar forelagt et Forslag om Folkeskolen. Nu lykkedes det ham ved Forhandlinger med Goos at faa Stridspunkterne udjævnet. Det blev ikke den vidtgaaende

Reform, Venstre ønskede, men den bragte Lærerne en meget paakrævet Lønforhøjelse. Der gennemførtes en ny Skole- og Undervisningsplan, der skulde revideres hvert 10. Aar. Klassernes Børnetal blev nedsat, og en større Del af Skoleudgifterne overførtes til Staten. Friskolerne opnaaede et Statstilskud paa 35,000 Kr.

Det politiske Sprængpunkt blev i Samlingen 1899—1900 Skattelovene. Ministeriet forelagde de tre Skattelove omtrent i samme Skikkelse, som den forrige Regering og Folketinget var blevet enige om dem. Et Forslag om Forhøjelse af Brændevinskatten var føjet til. Hørring erklærede, at alle fire Love dannede en Helhed. Venstre var i de Tider Modstandere af »den fattige Mands Snaps«. Forslagene standsedes, og Ministeriet maatte gaa af.

Skønt Venstrereformpartiet udgjorde Folketingets Flertal, blev der heller ikke nu Tale om en Venstreregering. Kongen overdrog en af Landstingets Godsejere, Hannibal Sehested, at danne det nye Ministerium. Det blev af mere udpræget Farve end Ministeriet Hørring. Sehested havde aldrig spillet nogen politisk Rolle, og han evnede ingenlunde at føre en Politik imod J. C. Christensen. Det Folketing, skriver Edv. Brandes, der baade »havde afkastet den fine Rytter Lensbaron Reedtz-Thott fra hans Fuldblodshest og dernæst den humpende Embedsmand Hørring fra hans Arbejdsdyr -- det vilde faa let Spil med den ganske klodsede og stivbenede Godsejer paa hans Skimmel.« En Lov om hemmelig Afstemning ved Rigsdagsvalg var snart sagt alt, hvad Ministeriet Sehested fik udrettet. Ved at udnævne Estrup, der i 1898 var gaaet ud af Landstinget, til kongevalgt Landstingsmand udfordrede han yderligere den store Opposition. Valget i Foraaret 1901 stundede til. Hvis Venstre kunde fortsætte sin Fremgang, maatte det vel dog følges af et Systemskifte.

J. C. Christensen havde formaaet at samle alle de spredte Elementer inden for Venstre til fælles Handling. Han havde en

mærkelig Evne til straks fra første Færd at se den egentlige Kerne i enhver Sag og skønne over de Følger, den i sit videre Forløb vilde faa. Han forhastede sig aldrig, og han kunde uden at røre en Finger se sine Modstandere falde i de Grave, de selv havde gravet. Ved Finanslovens 1. Behandling sagde han til Ministeriet Sehested, at det burde indskrænke sig til at passe Administrationen, saa skulde Rigsdagen nok sørge for Resten. Der var aldeles ikke Ironi i hans Tale, men det blev sagt som en isnende Selvfølgelighed. Alle Traadene samledes nu i hans Haand, idet han var Formand eller Ordfører i næsten alle vigtige Udvalg. Reformerne var ham mere Middel end Maal. Bragte de Resultater, var det naturligvis godt, men hvis de glippede, var det Bevis for, at der intet var at udrette under Højres Styre. Der var nok ikke saa lidt om, hvad Provst Bjerre sagde paa Højres Delegeretmøde om Venstrereformpartiets Taktik: »De tager, hvad de er nødte til at tage af Hensyn til deres Meningsfæller, for at holde Partiet sammen, og hvad der kan styrke Partiet i Kampen for dets endelige Formaal, og hvad de muligvis ved Lejlighed en Gang imellem bliver hængende ved, men ud over dette ikke en Stump.«

Det gjaldt ogsaa Skattelovene. Der var en ikke ringe Uenighed inden for Venstre om dem. Men med en enkelt Undtagelse holdt man sammen. Agrarerne havde J. C. Christensen advaret mod at være for hæsblæsende efter Reformer. Det store Maal maatte ikke tabes af Syne: Folketingsparlamentarismens Sejr. Under Behandlingen af Skattelovene sprængtes Landstingets Højre efter et skarpt og opsigtvækkende Ordskifte mellem Sehested og Grev Frijs. »De otte« meldte sig ud af Landstingets Højre. Grev Mogens Frijs var Fører for »de otte«, der senere dannede det frikonservative Parti. Han var en fin og ridderlig Politiker, der under stærk engelsk Paavirkning drømte om Dan-nelsen af et bredt konservativt Midterparti. En vis fornem Ulyst til at beskæftige sig med Politikens mange Enkeltheder afholdt ham fra at blive den midtpunktsamlende politiske Skik-

kelse, han ellers havde saa mange Muligheder for at blive. Men i hvert Fald blev hans Løsrivelse fra Højre en betydningsfuld Begivenhed, som viste Højres haabløse Stilling. Ministeriet Sehested, »et Estrupsk Ministerium uden Estrup«, var magtesløst. Selv i Højrekredse begyndte man at tale om, at et Venstreministerium var en Nødvendighed. I Strib samledes Officerer med Højskolefolk for at finde en Vej frem til Løsning af Forsvars-sagen. Mødet mellem »Sablen og den bløde Hat« haanedes af »Politiken«, men J. C. Christensen saa deri et Middel til at løse Officererne fra Højre.

Uden særlig Begejstring var J. C. Christensen gaaet med til Dannelsen af Venstrereformpartiet. Fortiden skræmmede. Alt for ofte var Venstre gaaet i Stykker. I Bergianernes stærke Venne-samfund var han sikker paa Førstepladsen. Derimod stod han nok noget mere usikker over for at skulle sideordne sig med Mænd som Høgsbro, Ole Hansen, Trier og Alberti. Men med klog Resignation og politisk Fremsyn, har Ove Rode engang skrevet, opgav J. C. Christensen den sikre Magtstilling som Leder af en lille disciplineret Gruppe, der var vis paa at blive den førende, for at gaa op i et stort Parti, hvis Skæbne var tvivlsom, og til hvis Førerskab mange kunde tænkes at ville bejle. Venstrereformpartiet dannedes til lige stor Overraskelse for Venner og Fjender, og den kloge Resignation fik sin Løn. Kort efter var Bergs Efterfølger det nye Venstres anerkendte Fører.

Aarene 1895—1901 var en rig Tid i J. C. Christensens Liv. Fra 1894 var han 1. Viceformand i Folketinget, Medlem af Finansudvalget fra 1892, dets Formand fra 1895. Han var den ledende og samlende Skikkelse blandt Modstanderne af de skiftende, stadig svagere Højreregeringer. I Løbet af ganske faa Aar var han naaet frem til at blive Folketingets mægtigste Mand. Paa Højres Delegeretmøde 1899 var der en Taler, der gav et stærkt Udtryk derfor. »Naar en Deputation,« sagde denne Mand, »kommer op til en af Ministrene for at frembære en

Sag, saa hedder det altid: Hør, sig mig, min kære, hvad siger Christensen-Stadil om den Sag?» Krigsministeren turde ikke paa egen Haand afgøre, hvilke Sange Soldaterne skulde have at synges paa Marchen, men lover »at forelægge Resultatet for Finansudvalget«.

Forbavsende hurtigt var han blevet Føreren. Dertil bidrog flere Omstændigheder. De store Venstreførere fra Kamptiden var delvis borte. En Kreds af unge, uprøvede Kræfter skulde forsøge at genrejse Venstre. Inden for Højre gik Bølgerne højt. Her stod Scavenius i aaben Opposition over for Regeringen. Højres »stærke« Mand havde sluppet Roret, og straks brød Modsætningerne inden for Partiets Landbo- og Højrefløj frem. Højres gamle Fæstning var udsultet. J. C. Christensen var Manden, der kunde holde Belejringshæren sammen. Der var over ham en Myndighed og en Fasthed, som gav Venstres gamle Kerne Tillid til ham.

C. Berg stod i næsten alt som hans store Forbillede. Som Berg i sine første Rigsdagsaar foruden at sætte sig ind i alle foreliggende Sager til de mindste Enkeltheder ivrigt havde pløjet Aargange af Rigsdagstidende igennem og gransket omfangsrige Betænkninger, tog J. C. Christensen fat. Inden længe havde han et meget indgaaende Kendskab til vor politiske Historie og vidste mere om Politik end de fleste i Rigsdagen. Under hans Førerskab blev Venstrereformpartiets Politik en forsigtig Nølerpolitik. Med megen Taalmod maatte der gaas frem, om Rækkerne skulde holdes sluttede. Han lukkede af for Tilgang af Medlemmer ved en Udtalelse om, at »Reformpartiet ikke var et Hotel, hvor enhver kunde tage ind.« I Virkeligheden antog han den Forhandlingspolitik, hvis storpolitiske Frugt, Forliget i 1894, han havde bekæmpet. Til Neergaard udtalte han i Slutningen af Halvfemserne: »Ja, trods alt erkender jeg, at Forliget havde sine gode Sider, som vi fra vor Side maaske i sin Tid gik lidt let hen over, men dets største Skavank var, at I ikke sikrede jer, at i det mindste enkelte af jer blev optaget i det nye

Ministerium; var det sket, havde vi næppe kunnet slaa jer i 1895.«

Det var rige og lykkelige Aar for J. C. Christensen. Paa ærefuld Vis indskrev han sit Navn i vor Historie. Han førte den Politik, som maatte føres, og han gjorde det mesterligt. Forsigtig Besindighed syntes ham den eneste Vej for Partiets Politik. Han havde en sjælden Evne til at bevare den Ro og besidde det Taalmod, der krævedes til de smaa Skridts Politik. Det var en Daad, at han kunde holde det uensartede Parti sammen. Nu og da knagede det. Det hændte, at der lød utaalmodige Røster paa Partimøderne. Det gik for smaat. Der krævedes en mere paa-gaaende og kraftig Politik. Stortrommerne burde røres, Trop-perne føres frem til Stormangreb. Men det lykkedes altid J. C. Christensen at faa Standpunkterne til at bøje sig sammen mod hinanden. Han var den kloge Taktiker, der paa en Gang kunde bøje sig for at holde sammen paa sit Parti og dog fastholde den røde Traad i sin Politik. Hans Evner til i Partiet at finde Mellemstandpunkterne skaffede mangan Gang Enighed, hvor alt kunde synes Forvirring. Han tabte aldrig sit Maal af Sigte. Folketingsparlamentarismens Sejr var Maalet. Men han havde Tid til at vente. Protestpolitiken forlod han. Stortrommen lod han ligge og gik ind i en Stillingskrig med en ikke altfor dristig Belejningshær. I 6 Aar belejrede han Højres svage Fæstningsværk om mere eller mindre raadville Ministre, indtil han en skønne Dag i Juli 1901 kunde lade Venstres Fane gaa til Tops midt i den gamle Modstanders Lejr.

Forsigtighed var hans Styrke. Han bemærker selv derom: »Denne Forsigtighed bedømtes undertiden forkert baade af Venner og Modstandere, idet man deri var tilbøjelig til at se en Lyst til Moderation og en Vigen bort fra en frisindet og folkelig Politik, medens dette dog saa langt fra var Tilfældet, at Partiet tværtimod, alt som det voksede i Kræfter, stillede sine Fordringer klarere og fastholdt Kravet om deres Gennemførelse sikrere.« Hvis han straks havde tilrevet sig Førerskabet inden

for Partiet, vilde de uensartede Elementer, som det bestod af, være fløjet fra hinanden som Avner i Blæst. Med fremragende Klarhed kunde han i Partimøderne lægge Sagerne frem og faa truffet en Afgørelse. Ogsaa her viste han en sjælden Taalmodighed. Han forsøgte ingenlunde at trumfe sin Mening igennem. Medlemmerne fik Lejlighed til at tale ud. Mangen Gang kunde det se broget nok ud under Forhandlingerne, hvor Særmøning efter Særmøning kunde komme frem. Det hele vil da udmunde i Kaos eller Vrøvl, kunde en og anden utaalmodig Natur tænke. Men det skulde nok lykkes J. C. Christensen at faa et Mellemstandpunkt frem, hvorom alle tilsidst kunde samles.

Det var møjsommelige og selvfornegtende Aar. Med stort Maadehold brugte han sin Magt, men Venstres principielle Standpunkter fraveg han ikke. I Salen var han en overlegen og myndig Ordfører. Hans enestaaende taktiske Evner fejrede store Triumfer. Der skete i Virkeligheden det, at han flyttede Magtens Tyngdepunkt fra de svage Højreregeringer over til Folketingets Finansudvalg, og som dettes Formand blev han i Løbet af ganske faa Aar dansk Politiks mægtigste og indflydelsesrigeste Mand. Det tør siges, at hans sikre og beherskede Taktik i de Aar er uden Sidestykke i dansk politisk Historie.

Ude i Befolkningen søgte Tusinder og atter Tusinder af Vælgere ind under Venstres Fane. De politiske Møder skiftede i nogen Grad Karakter. I Provisorieaarene udmundede de i et mangestemmigt: Ned med Estrup! Harmen over Estrups Grundlovsbrud og det forhandlende Venstres Forligsbestræbelser kunde da faa drastiske Udtryk, som da J. K. Lauridsen, »Je Kaa«, som han kaldtes, udtalte, at Venstre skulde nøjes med en Gang hver fjortende Dag at sende en Mand ind og sige til de forsamlede S sammensmeltere: »Guds Langmodighed er stor. Sidder I der endnu, I Skurke!« Hvor C. Berg løftede sin kraftige Røst, lød der en vækkende Tale, som vakte den jævne Befolkning til Kamp for folkeligt Selvstyre. Det er Bergs uvisnelige Fortjeneste, at han vakte den danske Bondebefolkning politisk. Men

nu var Landet kommet ud af det provisoriske Uføre, Tiden var en anden, og der maatte lyde andre Toner. Selv om Hørup vrængede »Reformidiot« efter J. C. Christensen og de andre Reformforkæmpere, fik Foredragene et mere sagligt Indhold end tidligere. Venstre maa staa med Murskeen i den ene Haand og Sværdet i den anden, sagde J. C. Christensen ofte i de Aar. Med den ene Haand kunde han byde paa en Række Reformere uden at gøre sine Modstandere en eneste politisk Indrømmelse. Møderne lignede Triumftog med Sejr paa Sejr. Selv »Studentersamfundet« hilste og hyldede J. C. Christensen som den store Fører. Endog Hørup stillede sit Blad til Raadighed for hans Politik. Ove Rode skriver om J. C. Christensens Ledelse af Venstrereformpartiet: »Ved en rolig, men klog Behandling af Finansloven tilbageerobredes mere og mere af denne for Folketinget. Denne langsomme Politik kunde kun lykkes ved et stærkt og ubetinget Sammenhold. Aarene fra 95 til 01 er gennemtrukne af Halvfjerdsernes politiske Traade: Forhandlingerne om de store Skattelove og Forsøgene paa at sprænge Venstre. Alle J. C. Christensens politiske Egenskaber kom ham tilgode som central Skikkelse i Venstrereformpartiets Politik. Hans Evne til at lempe og liste, til at beregne og lægge til Rette, til at forsone og til at udglatte, gjorde ham uvurderlig som Kit i et Parti, der ikke havde helt let ved at holde sammen.«

J. C. Christensen var ikke den store Agitator, men i hans Foredrag var nedlagt megen historisk Viden. Som et Eksempel paa, hvorledes Venstrereformpartiets Fører talte, naar han var bedst, skal gengives det væsentlige af den Tale, han holdt i Ringkøbing den 5. Juni 1899 paa Junigrundlovens 50-Aarsdag:

»Vi kan holde Jubilæumsfest i Dag. Ja vel. Derfor vajer vore Flag. Derfor toner vore Sange, derfor klinger vor Musik. Men hvorfor holder vi Fest? Er det for Grundloven alene? Den Grundlov, som vi elsker, men som vi stadig maa værne om, fordi den saa sørgelig er mishandlet af det provisoriske Regi-

mente. Nej, ikke alene derfor holder vi Fest. Vor Glæde gaar endnu videre. Vor Fest omfatter endnu mere, nemlig hele den nye Tid, som kom i 1849. Derfor er vor Fest en Folkefest, som tager alle med, store og smaa, Borger og Bonde og Arbejder, thi det er en Glædesfest for Folketidens Indførelse i Danmark.

Hver Ting i Verden har sin Tid, det er en gammel Tale. Og her i Landet slaar denne Tale til. Vi har haft en Præstetid. Det var før 1536. Vi har haft en Adelstid indtil 1660, og en enevældig Kongetid indtil 1848. Vi havde saa smaat begyndt paa en Stændertid, men den afløstes snart af Folketiden med Grundloven, som slog en tyk Streg over alle Stænderne og lagde Ansvaret for Folkets og Landets Fremtid og Udvikling ikke i den enkelte Stands eller Stændernes Haand, men i hele Folkets Haand.

Folketiden kom, som Løvspringet undertiden kan komme paa en eneste Dag. Foraaret kommer, men Skoven er endnu graa. Stormene pisker de nøgne Grene Dag efter Dag, men saa pludselig bliver der stille, der falder en mild Natteregn, og næste Dag er det som Solstraalerne i Bundter sitrer gennem Luften, medens den fugtige Damp stiger op af Jorden. Da pludselig er Skoven grøn. Ingen har rigtig set, hvorledes det er gaaet til. Det er underligt for vore Øjne, men det er en Kendsgerning, og det er ikke en af de forvanskede. Men oven paa Løvspringet kan Stormene atter tage fat. Sommeren er der ikke endnu, skønt Skoven er grøn. Det bryder og kæmper i Naturen. Det er Livet, der bryder paa, den nye Tid, som vil frem, medens den gamle tager Kæmpetag for at beholde Pladsen. Ja, saaledes gaar det i Naturens Rige. Men de samme Love gælder ogsaa i Folkets Liv. Der maa Arbejde og Kamp til. Af intet kommer intet, det er et gammelt Ord, som altid bliver nyt.«

Der følger nu en fortrinlig Redegørelse for Forhandlingerne paa den grundlovgivende Rigsforsamling. Med Glæde dvæler J. C. Christensen ved Venstres Indsats, da det med Balthazar

Christensen som Ordfører gik ind for det Bruun-Jespersenske Forslag, hvorved Grundlovens Vedtagelse var sikret. Den gamle Politiker udtalte da, at han nærede det Haab, at det danske Folk i dette Folkenes Prøvelsesaar skal lyse foran Europas Nationer ved i Gerning at vise, at det forstaar at beherske sig, og at det forstaar at løse den Opgave, som Tyranniet og Aristokratiet rundt omkring os og maaske iblandt os saa gerne vilde have anset for en Umulighed for Demokratiet at løse, den Opgave: ved sig selv og i sig selv at finde den Besindighed, den Beherskelse og den Klogskab, som er nødvendig for at undgaa Oktroyeringer og for at opnaa virkelig gyldige og bindende Forfatninger.«

»Den nye Tid havde sejret,« fortsatte J. C. Christensen, »og sejret ved sin egen Besindighed og Maadehold. Det var Venstre, som i det kritiske Øjeblik reddede os Grundloven ud af den gamle Tids Dødvande. Lad os kun huske paa det, vi Venstremænd, som nu holder Fest for Grundloven og Folketidens Indførelse i Danmark.

Det var den gamle Tids Modstand, som saaledes sloges af Marken, men Gang efter Gang har den rejst sig paany, og stedse er det Grundloven og den almindelige Valgrets Indflydelse, den har rettet sine Angreb imod. Jeg behøver i den Henseende kun at nævne Aarstal, saa er De straks med. 1855, 1858, 1863, 1866, 1877, 1885 og 1894. Men trods alle Angreb, ja trods Nederlag har Venstre stadig rejst sig paany. Og det er netop det fornøjelige ved denne Jubilæumsfest, at her ikke er en graahaaret, rystende Jubelolding at holde Fest for, men et evigt, ungt og frihedselskende Folk. Det giver Trøst i Modgangen dette, at man kan sige til sig selv: Du dør, og dine Venner dør, men Folket lever. Hvor der er gærende Kræfter, skyder det Aaret efter.

Men naar vi nu holder Jubilæumsfest for Folketiden, saa er det ikke nok, at vi synger Sange og raaber Hurra. Det kan vi gøre i Dag, men vi maa gøre mere. Vi maa i vort Hjerte tage

den Beslutning, at vi ogsaa i Fremtiden vil arbejde med paa Folketidens Bevarelse og for Folketidens Program. Og hvad er da Folketidens Program? Det er en retfærdig Fordeling af Samfundsbyrderne og Samfundsgoderne. Vi maa arbejde for at kræve Ret og yde Ret til alle Dele af Folket, saa handler vi i den Aand, hvori Grundloven er givet, saa hører vi i Sandhed Folketiden til. Der er saa mange Røster, som i politisk Henseende vil splitte Folket i Klasser og Stænder. Nogle kalder paa Arbejderne, nogle paa Bønderne og nogle paa Borgerne og siger: I skal føle jer som en Klasse, som en Stand, bliv klassebevidste ogsaa i Politik, saa faar I eders Ret, ellers faar I den ikke. Der manes til økonomiske Kampe. Strid skal der være mellem Bønder og Borgere og Arbejdere, men hvad tror man, alt dette vil føre til? Der er et gammelt Ord, der siger: Som Sæd man saar, saa Høst man faar! Den, der saar Storm, han skal høste Hvirvelvinde, og alt hans skal adspredes. Og dette Ord skal nok holde Stik ogsaa i Folkelivet. Jeg advarer ikke her imod Sammenslutninger i Foreninger, det siger jeg udtrykkelig for ikke at misforstaas. Jeg ser mildt baade til Arbejdernes Fagforeninger, Bøndernes Landboforeninger og Borgernes Haandværker- og Industriforeninger, ja selv til Agrarforeningen, for saa vidt den vil være en Fagforening for Landbruget. Men jeg advarer mod at rejse en særlig Klassepolitik, og enhver der gør det, han er en af den gamle Tids Mænd, selv om han nok saa meget møder i moderne Klæder og med de nyeste Navne. Nej, det er Retfærdighedskravet og Retfærdighedshensynet vi skal have frem. Under den Fane samler vi alle rettænkende og frisindede Mænd og alle Dele af Folket. Under den Fane har vi naaet adskillige Fremskridt til Trods for Klassevalgene til vort Landsting, og under den Fane kan vi naa flere. Landstinget har modsat sig vore Skattelove og ødelagt flere af vore andre Forslag, saaledes ogsaa Forslaget om Oprettelse af Voldgiftsdomstole til Afgørelse af Stridigheder mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, som vi nu kunde have haft Brug for; men naar vi fremdeles

holder Fanen højt og ren, da kan det klassevalgte Ting ikke nægte en Gennemførelse af vore Krav, thi da er de ikke enkelte Stænders eller Klassers Krav, som de andre kan skyde til Side, men da er de hele Folkets Krav, som ikke af en nok saa stærk klassevalgt Korporation i Længden kan siddes overhørig.

Saa lad os da glædes paa vor Festdag. Lad os juble over Grundloven og Folketidens Indførelse i Danmark, men lad os samtidig love os selv, at vi ogsaa i Fremtiden vil kæmpe under den folkelige Fane, som er Retfærdighedens Fane, thi da staar vi i god Pagt med den sande Folkeaaand. Og med det Løfte til os selv vil vi da alle deltage i et Leve for Danmarks Riges Grundlov!«

— — —

Med Forventninger saa Venstre hen til Folketingsvalget den 5. April 1901. I Venstrereformpartiets Manifest nævnes en Række Reformer, som Partiet har arbejdet for, og det fremhæves, at Partiet har hævdet Folketingets Hovedindflydelse paa Finansloven, »saa de aarlige Finanslove nu i højere Grad end tidligere bærer Folketingets Præg.« Der var ogsaa ved dette Valg visse Aftaler om Støtte mellem Venstrereformpartiet og Socialdemokraterne, men Socialdemokraterne opstillede denne Gang Kandidater i adskillige Kredse, hvor der var opstillet en Reformmand. I sin Valgbog skrev J. C. Christensen, at Kampen havde været en Reformkamp med Landstinget og en Kamp for Bevillingsretten. Den var ikke ført med hidsige Ord og stærke Slag, men desuagtet var den lige saa alvorlig som Kampen i Provisorieaarene. Om Samarbejdet med Socialdemokraterne skriver han: »Om dette Samarbejde skal fortsættes, beror ikke alene paa Socialdemokraterne og Venstre, men i lige saa høj Grad paa Højre, thi den Dag dette Parti anerkender de forfatningsmæssige Regler og bøjer sig for alt sit Ansvar ligesom de andre Partier, da vil den vægtigste Grund for Samarbejde være borte, og det vilde da slappes meget stærkt.« Han lagde saaledes ikke Skjul paa, at Samarbejdet kun opretholdtes, til

Højres Styre var brudt. Det hedder endvidere, at han ønsker en betryggende Ordning af Forsvaret, »en Ordning lige langt fra Militarismens overmodige Dasken paa Sabelskeden som fra Selvopgivelsens Jammerlighed, en Ordning bygget paa vor Neutralitet og med det Formaal at værgе Landet mod Overrump-linger, en Ordning, hvorved Folket kan vinde Ro ovenpaa de lange og oprivende Kampe.«

Valget blev en straalende Sejr for Venstrereformpartiet, der erobrede 13 nye Mandater og talte nu 76 af Tingets 114 Medlemmer. Socialdemokraterne gik frem fra 12 til 14. Det for-handlende Venstre tabte syv Kredse og sad nu kun inde med 16 Mandater. Frede Bojsen trak sig ved dette Valg frivillig tilbage. For Ministeriet blev Valget ynkeligt. Den lille Garde halveredes fra 16 til 8. Aftenen før Valget udtalte Hørup ved et Møde i Lørups Ridehus: »Hovedstaden har været med til at rydde Butikken, da vi gik over fra Absolutismen til Forfatningen, jeg tænker, vi skal have en Haand og et Ord med, naar det gælder at rydde den Fedtebod, som nu ligger skiden og lavloftet over Danmark.« København gik da ogsaa med fuld Musik over til Oppositionen ved at vælge 7 Socialdemokrater, 5 Venstremænd og kun een Højremand. Det var det haardeste Nederlag Højre endnu havde lidt. Da Valgresultaterne forelaa, stod det klart for de fleste, at et Venstreministerium nu maatte komme.

Et Slægtsleds sejge Kamp for Folkets Ret til at være Herre i eget Hus var kronet med Sejr. Den hvidslipsede Skolemester, det danske Bondedemokratis Læremestre, C. Berg og J. C. Christensen havde stampet en Folkevilje frem. En Tidsalder ringedes til Graven, medens Venstres Fane stod plantet, hvor Fremtiden groede.

I vide Kredse ventede man, at J. C. Christensen vilde blive anmodet om at danne den nye Regering. Han var saa afgjort den kommende Mand. I det norske Blad »Ringeren« havde den unge Ove Rode tegnet følgende stemningsfulde Billede af ham:

»Naar det danske Folketings Formand giver Ordet til Medlemmet fra Ringkøbing Amts 1. Kreds, rejser der sig til venstre i Stoleradernes Hesteko en høj, bred Mand i sort Klædesfrakke og med et lille hvidt Slips, der for alle danske er et uomstødeligt Vidnesbyrd om hans Stilling som Lærer og Kirkesanger. Ansigtet er skægget og aabent, Øjnene lyse som Vand, og omkring Munden spiller der hyppigt et lyst og aabent Smil. Folketingsmanden for Ringkøbing Amts 1. Kreds taler, og den ofte meget uærbødige Snakken og Summen i Folketingssalen standser ufravigeligt. Paa Ministerpladsen lige over for indtager Regeringens Medlemmer en lyttende Forsvarsstilling, enkelte Medlemmer samler sig omkring Taleren, men da hans Stemme er stærk og klar, er der intet i Vejen for at blive siddende paa sin Plads i Hestekoens yderste Runding og dog høre. Hvad man hører, overrasker aldrig ved glimrende og uventede Ordkast, overhovedet ikke ved oratorisk Kunst, Talen hverken stiger til bred og svulmende Pathos eller glimter af Vid; Ordene følger hverandre jævnt og roligt, de anvendes ikke til at udpynte Emnet eller til at gøre dets mulige Tørhed mere tillokkende, de har den Opgave, ædrueligt, klart og myndigt at gøre Rede for en Sag og tilkendegive et Standpunkt. Men naar Folketingsmanden for Ringkøbing første igen sætter sig, ved Regeringen og Landet, at Folkets afgørende Ord er sagt.« Den fremmede vil lidt forundret spørge, om det er Tingets første Mand. Rode svarer, at han er det og med Rette. »Der maa da være andre Egenskaber, mindre blændende, ogsaa mindre betagende, men maaske lige saa værdifulde, der har skabt denne Politikers overordentlige Karriere og usædvanlige Magtstilling. Og saaledes forholder det sig. Det er ikke en født Taler, men vel en født Politiker.«

Venstres Genrejsning blev Christensens Maal, og til Genrejsningens Historie er hans Navn først og fremmest knyttet; ingen anden Politiker har som han Æren af, at Folketinget atter er en Magt i Landet. Han »ejer som Politiker mange af de bedste jyske Egenskaber. En grundfæstet Paalidelighed, der tilla-

der Venner og Modstandere i lige Grad at holde sig til hans Ord. En sindig og solid Forstaaelse af Mennesker og Forhold, en for en Politiker overmaade fortræffelig Evne til aldrig at overile sig, en sejt Viljestyrke og en overordentlig Arbejdskraft. Han er ikke baaret frem til Fører af en Folkestemning, han har ved sit Arbejde skabt Folkestemningen bag sig.

Christensen-Stadils ni Rigsdagsaar har været en lang Arbejdsdag, og alligevel synes det næsten ubegribeligt, at han har kunnet overkomme alt, hvad han selv og andre har læsset paa hans Skuldre. Samtidig med Finanslovdørførerskabet har han haft Ledelsen af en lang Række store Lovarbejder, han har ved politiske Artikler og Smaaskrifter, der ejer lignende Egenskaber som hans Taler, arbejdet for at oplyse Vælgerbefolkningen om, hvad der efter hans Mening var sand og sund dansk Venstrepolitik, og samtidig har han fundet Lejlighed til at uddybe sine uvurderlige Kundskaber i dansk Politik Historie. Det vil ikke lykkes nogen nok saa behændig Redaktør at sætte ham fast paa de meget vildsomme Stier, ad hvilke dansk Oppositionspolitik har maattet bane sig Vej.

Dansk Politik har utvivlsomt rummet interessantere Skikkelser, end J. C. Christensen i alt Fald nu synes at være, betydeligere Personligheder, mere glimrende og omfattende Aander. Men maaske skal det netop blive denne jævne og kloge Mand, der saa stærk og sund er steget lige op fra den solideste danske Befolkning, beskaaret at naa, hvad der ikke lykkedes for de andre... For Venstre er Sagen klar. Skulde vor meget gamle Konge ville berede Landet en glædelig Overraskelse i sin Regerings sidste Aar og beslutte sig til at betro Venstre Ledelsen af Landets Politik fra Regeringskontorerne, saa vilde det fra alle Sider inden for Partiet blive betragtet som en særlig Sejr for demokratiske Tanker, at det første danske Venstreministerium kom til at tælle J. C. Christensen blandt sine ledende Medlemmer.»

SYSTEMSKIFTET

Aprilvalget 1901 satte Punktum for Højres Styre her i Landet. Den politiske Trediveaarskrig ebbede nu ud. I en Valgsang havde Højre ganske vist sunget: »Slut sammen Højres faste Stok i Kreds om vor Regering. Vel ved vi, Venstre ønsker nok Ministre i Levering. Desværre trods Ministerkald sligt Ønske fromt maa tøjres, end mange Aar de sukke skal: Ministrene er Højres.« Den sidste Linie gjorde Valgdagen snart til Skamme. Nu maatte man bøje sig for Venstres Krav om, at Ministeriet skulde være i Overensstemmelse med den herskende Opfattelse i Folket, saaledes som den kom til Udtryk ved Valgene til Folketinget. Højre maatte fravige det af Estrup saa stærkt hævdede Princip, at Kongen havde Ret til at udnævne sit Ministerium uden Hensyn til Folkeviljen.

Kongen opholdt sig i Forsommeren 1901 i Wiesbaden, hvorfor det trak ud med Ministerskiftet. Den 15. Juni vendte han tilbage til København, og allerede den følgende Dag anmodede han Ministeriet Sehested om at indgive Afskedsbegæring. I den Anledning skrev Hørup, at Sehested, »der i sin Tid af en Fejltagelse overtog den konservative Detailhandel i Politik og Administration, har opgivet sit Bo. Det vil blive en historisk Sandhed, at Ministeriet, der for at bruge et norsk Udtryk, havde regeret med Sidderedskaberne, i sit Liv kun foretog sig en eneste forstandig Ting: at dø.«

Længe havde den gamle Kong Christian IX modsat sig Tan-

ken om et Venstreministerium. Han skal engang have sagt: »Det er let nok for mig at skaffe mig nogle Venstreministre, men sig mig, hvorledes skal jeg blive af med dem igen.« Under Paavirkning af Prinsesse Marie og hendes Gemal Prins Valdemar samt Prins Hans gik han endelig med til Systemskiftet. Kongens alvorlige Ønske om at faa en Løsning af Forsvarsspørgsmaalet har sikkert ogsaa vejet til i Kongens Overvejelser, da det stod ham klart, at dette Spørgsmaal ikke kunde løses uden om Venstre.

Det vilde have været naturligt, for en Nutidsopfattelse selvfølgelig, om Kongen havde henvendt sig til J. C. Christensen, Reformpartiets anerkendte Fører. Folketingsparlamentarismens Idé vilde derved fuldtud være blevet virkeliggjort. Det første Venstreministerium burde have baaret J. C. Christensens Navn. Men Springet ned til en Landsbyskolelærer har nok været for stort. Det blev overdraget Professor, Dr. jur. J. H. Deuntzer at danne et Venstreministerium. Kongen stillede det Krav, at ingen Socialdemokrat og ingen af »de otte« maatte faa Sæde i Ministeriet.

Deuntzer var politisk set et ubeskrevet Blad. Men han var en anset Jurist, en god Forretningsmand, liberalt tænkende, sprogfærdig, Selskabsmand. Han havde som frivillig deltaget i Krigen 1864. Som Medstifter af og Bestyrelsesmedlem i Det østasiatiske Kompagni var han kommet i Forbindelse med Prins Valdemar og Prinsesse Marie, og han var en kendt og velset Gæst ved Hoffet. Man havde da ogsaa længe anset ham for velegnet til at bygge Bro mellem Kongen og Venstre. Det fortælles, at Kongen mødtes med Deuntzer ved en Middag hos et af Kongefamiliens Medlemmer. Over Bordet spurgte den faamælte Konge: »Ikke sandt, Hr. Professor, De er jo Venstremand?« Deuntzer var forberedt og vidste, hvad der paatænktes, men han forbløffedes dog over dette ret naturlige Spørgsmaal og skal noget stammende have svaret: »Jo, jo, Deres Majestæt, til en vis Grad, Deres Majestæt.«

Det blev ikke nogen let Opgave at sammensætte Ministerlisten. Der var ganske vist ikke Tale om at hente Ministeremner fra andre Partier end Reformpartiet, men inden for det store Parti gjorde flere Afskygninger sig gældende. Deuntzer telegraferede straks til J. C. Christensen, der opholdt sig i Jylland, om straks at komme til København. Og der blev telegraferet til C. Hage, der opholdt sig i Paris. Hørup skete der ogsaa Henvendelse til, men han gav et afvisende Svar. Grev Holstein-Ledreborg tilkaldtes den 19. Skønt Greven ikke havde været Medlem af Rigsdagen i en halv Snes Aar, stod der stadig Glans om hans Navn. Man vidste, han stod Hørup nær, og man haabede, at han kunde bygge Bro for Samarbejdet med de udtraadte Storgodsbesiddere i Landstinget. Han skal have spurgt ved sin Indtræden i det Værelse, hvor Forhandlingerne blev ført:

»Hvor er Hørup?« Deuntzer tilbød Holstein saavel Chefpladsen i Ministeriet som Udenrigsministeriet. Men han afslog Opfordringen med Henvisning til sit Helbred og sit Ukendskab til Øjeblikkets Politik.

Hørup var der ikke rettet nogen egentlig Opfordring til, men da Hage kom til Byen, blev Spørgsmaalet aktuelt, idet han bestemte ønskede Hørups Indtræden i Ministeriet, dels af personlige Grunde, dels af Hensyn til Ligevægten i Ministeriet, og han henvendte sig straks til Hørup derom. Hørup ønskede ikke at være med. Derimod saa han gerne Edv. Brandes, der var til Stede under Samtalen, optaget i Ministeriet. Det satte J. C. Christensen sig saa afgjort imod, at den Tanke straks maatte opgives. J. C. Christensen var i og for sig ikke uvenlig stemt overfor Hørup, men det var ham magtpaaliggende, at Regeringen ikke blev for københavnsk præget.

Der opstod ogsaa Vanskeligheder ved Besættelsen af de militære Ministerier, Høgsbro og Hørup ønskede, at J. C. Christensen skulde overtage Forsvarsministeriet, men Kultusministeriet drog ham. Til Marineminister havde man udset Kontreadmiral F. H. Jøhnke, der i mange Aar havde været Talsmand

for Venstres Anskuelse i Befæstningsspørgsmaalet, og han var villig til at indtræde. Til Krigsminister ønskede J. C. Christensen Kaptajn L. C. F. Lütken, der havde været hans Raadgiver i flere Aar ved det militære Ordførerskab. Lütken stod den Bergske Familie nær, men hans Kandidatur strandede væsentlig paa hans lave Rang. Paa Forslag af C. Hage blev Posten tilbudt Oberst V. H. O. Madsen, en kundskabsrig Mand, der havde været Lærer ved Officersskolen. Han udtalte aabent og ærligt, at han i Modsætning til Venstre var Tilhænger af Københavns Landbefæstning, men der var Enighed om, at den Sag skulde stilles i Bero, indtil en Forsvarskommission var nedsat og havde afgivet Betænkning.

J. C. Christensen havde tidligere foreslaaet Redaktør Enevold Sørensen, der tilhørte den Bergske Fløj, som Indenrigsminister. Det var et rimeligt Krav, da J. C. Christensen ellers vilde have været den eneste Bergianer i Ministeriet. Tirsdag Morgen var Ministeriets Sættelse en Kendsgerning. Men mange arbejdede i sidste Øjeblik for at faa Hørup med, saaledes Sigurd Berg og den unge Redaktionssekretær Ove Rode. Paa Forslag af Alberti deltes Indenrigsministeriet, og man tilbød Hørup Trafikministeriet. De øvrige bifaldt dette, og Listen kunde endelig forelægges Kongen.

Den 24. Juli forelaa Ministeriets officielle Udnævnelse af vort første Venstreministerium der fik følgende Sættelse:

Konsejlspræsident og Udenrigsminister: Professor, Dr. jur. J. H. Deuntzer.

Finansminister: Folketingsmand, Grosserer Christopher Hage.

Kultusminister: Folketingsmand, Lærer J. C. Christensen.

Justitsminister: Folketingsmand, Højesteretssagfører P. A. Alberti.

Landbrugsminister: Folketingsmand, Gaardejer Ole Hansen.

Trafikminister: Redaktør Viggo Hørup.

Krigsminister: Oberst V. H. O. Madsen.

Marineminister: Kontreadmiral F. H. Jøhnke.

Ministeriet Deuntzer betød et Systemskifte paa mere end en Maade. Det betød først Parlamentarismens Sejr. Siden da har man i dansk Politik anerkendt, at et Ministerium ikke er berettiget til at regere, hvis det har Folketingsflertallet mod sig. Det var en ren Folketingsparlamentarisme, der sejrede. Ved Dannelsen af tidligere Ministerier var der taget overvejende Hensyn til Landstinget. Estrups Ministerium af 11. Juni 1875 talte saaledes kun Landstingsmænd, men nu hentedes Ministeremnerne fra Folketinget. Efter engelsk parlamentarisk Skik skulde Oppositionens Fører danne Regeringen. Det skete her hjemme først 1905. Af det daværende Finansudvalg blev fem Medlemmer Ministre. Tidligere var det Godsejere og højere Embedsmænd, der besatte Ministerposterne. For første Gang blev en Lærer Medlem af Regeringen, og Ole Hansen blev »den første Bonde i Kongens Raad«.

Omslaget var tydeligt og stærkt. Men i konservative Kredse kneb det med at nemme den ny Tid. »Vort Land« skrev saaledes: »Ministeriet Deuntzer har det som Tykmælk i Tordenvejr; den løber sammen og skilles ad paa samme Tid. Landet kunde visselig have trængt til naturligere og sundere Kost.« Om Ole Hansen blev det fortalt, at han hjemme i Bringstrup selv passede sine Køer og gik med Træsko! Engang skulde Departementschefen tale med Ole Hansen om et vigtigt Anliggende, hvorfor han opsøgte ham paa Gaarden. Uden for Kostalden traf han Røgteren, hvem han spurgte, om Hans Excellence Landbrugsminister Ole Hansen var at træffe. Røgteren lukkede Døren til Kostalden op og raabte til Ole Hansen, der gik og puslede ved Kreaturerne: Ole, Ole, der er en Mand, der vil tale med din Excellence! Departementschefen havde nær faaet et Chok over denne Tiltale af en Minister. En Dag rejste Deuntzer i Tog sammen med en fornem Dame, der meget forbausset spurgte ham, om det virkelig var sandt, at Landbrugsministerens Kone daglig malkede Køer... »Ja, synes De ikke, det er en flink Kone,« svarede Deuntzer til Damens Forfærdelse. En Anek-

dote fra den Tid beretter: Den gamle Kejser Franz Joseph af Østrig blev saa forfærdet over Regeringsdannelsen, at han rejste op til Danmark og spurgte Christian IX, om Revolutionen var paa Trapperne, siden en Skolelærer var blevet Minister. Og da Svaret lød: »Det er meget værre, en Bonde er blevet Minister,« faldt den gamle Kejser besvimet om!

Mangen en ærværdig Præst og Provst faldt det ogsaa for Brystet at skulle tiltale en Landsbydegn med Excellence. Biskop Svane i Viborg sagde efter en Audiens i Kirkeministeriet: »Jo, J. C. Christensen er ganske, som jeg saa godt kender dem, disse Typer paa jyske Seminarister.« Mange Højremænd spurgte forarget: »Kan Degnen fra Stadil virkelig være Minister for Universitetet og Det kongelige Teater? Kan han tale Fransk?« Det fortaltes for ganske vist, at han nu, da han var blevet Minister, tog Undervisning i Fransk. Da der var gaet en Tid, aflivede J. C. Christensen den. Det er en udmærket Historie, skrev han, men helt rigtig var den ikke. Det var ikke Undervisning i Fransk, det drejede sig om, men i Tysk, og det var ikke i Aar, men i Fjor, Undervisningen fandt Sted, og det var ikke ham, men hans Datter, der fik Undervisning, men ellers var Historien rigtig nok.

I Vestjylland tog man Sagen med Ro. Da en af J. C. Christens Brødre hørte om Ministeriets Udnævnelse, sagde han kun: »Saa kommer Jens Christian ikke hjem og fisker i Sommer.« J. C. Christensen blev heller ikke opblæst over at skulle være Minister. Han kom en Eftermiddag hen i Stadil Præstegaard for at konferere Kirkebøger. Da han var ved at gaa, sagde han: »Jeg skal af Sted til København, der er kommet Telegram fra Deuntzer!« Nogle Dage efter fik Præsten saa Meddelelse om, at J. C. Christensen var blevet udnævnt til Kultusminister. Præstefruen gik over i Skolen for at fortælle Fru Christensen, hvad de havde faaet at vide. Fru Christensen vidste intet. Præstefruen mente, at det passede vel saa ikke, for saa havde han da nok telegraferet hjem, men hun svarede roligt: »Nej, det

telegraferer han da ikke om.« Om Aftenen drøftede Fru Christensen Systemskiftet ved et Fad Rødgrød i Præstegaarden.

Inden for Højre modtoges Meddelelsen om Systemskiftet med blandede Følelser. Paa Skafføgaard sad Estrup med bange Anelser for Landets Fremtid. I en saadan mørk Stund skrev han: »Den 28. Juli 1866 gaves en »modus vivendi« med den almindelige Valgret. Den 11. Juni 1875 aabnedes Kampen mod den almindelige Valgrets Overmagt. Den 24. Juli 1901 opgaves Kampen, og man gav den almindelige Valgrets »Magtstræb« og »Medstræb« fri Tøjler, og kombineret Dumhed og Forræderi inden for Højre gjorde det folkevalgte Ting enevældigt. For mig staar det, som vort Land og Samfund var viet til Undergang.«

Den gamle Venstrepolitiker Sofus Høgsbro, der fra sin Ungdom havde arbejdet paa at gøre Venstre til et grundtvigsk Parti, var kun mellemfornøjet med Ministeriet. Han skriver i sin Dagbog den 23. Juli 1901: »Ministeriet udnævnt. Bergs og Hørups Venner med Tilsidesættelse af Grundtvigs, bygget paa en øjeblikkelig Folkestemning, men vil den holde sig? og hvad vil Landstinget sige? Kongen vil vist vanskelig kunne forlige sig med Hørup... Men hvor længe vil Venstre kunne holde sammen? Først naar det skilles, kan det overvindes. Vi maa se paa Evnen til at fremme Sagerne og ikke paa Personerne.« Da den officielle Udnævnelse foreligger Dagen efter, hedder det: »Efter et langt Livs Ørkenvandring kommer nu Indgangen til »det forjættede Land«, om den end er noget forskellig fra det, jeg arbejdede for, men, som Moses, er jeg nu for gammel til at kunne høste Frugten deraf. Det er en yngre Slægt, som vil tage Arven op og gøre det paa sin Maade, og saaledes er nu engang Menneskelivets Gang.« Det er med Vemod, den gamle Politiker ser paa Forholdene.

I Halvfjerdserne beherskede Grundtvigianerne Folketinget, men deres politiske Betydning er tabt paa Grund af deres Splidagtighed.

I 30 Aar havde Kampen for Folkestyre staaet paa. Der var i den Tid foregaaet en rig social Udvikling, der nu fik sin Afslutning og Anerkendelse. Bondestanden var i Halvfjerdserne en overset og tilsidesat Kaste. Højskolerne havde bidraget til at give den en aandelig Rankhed og en Sindets Frejdighed til at gaa ud og tage de mangfoldige Opgaver op. En stærk folkelig og aandelig Vækkelse havde forvandlet en Almue til et Folk. Gennem et vidtforgrenet og storstilet økonomisk Samarbejde inden for Andelsbevægelsen havde Bonden bevist, at han var moden til Selvstyre. Inden for disse Sammenslutninger knæstattes det demokratiske Princip. Det var økonomiske Foretagender, men der laa et Livssyn bag disse, der var præget af Højskolens Tale om Menneskets høje Værd. Her mødtes høj og lav paa lige Fod.

Ved Generalforsamlingerne i Mejeri eller Slagteri havde Storbonden som Smaamanden en Stemme, hverken mere eller mindre. Grundordet i Andelsbevægelsen var Tillid. Hvor den ikke findes i Forbindelse med en Fornemmelse af Medmenneskelighed, bliver der kun Tale om Forretning. Men Andelsbevægelsen gav den danske Bonde en Tilskyndelse til at gaa ind i et frit Samarbejde til Gavn for alle Medlemmer. Ved et dygtigt Arbejde var Bonden nu naaet frem til den højeste Magt i Landet.

Dannelsen af det første Venstreministerium satte Kronen paa den rige Udvikling i Bondens Liv gennem en Menneskealder.

Systemskiftet hilstes da ogsaa med Glæde og Begejstring overalt i Landets frisindede Kredse. Professor Vald. Vedel siger, at det vakte »en helt naiv Forbavselse over, at noget stort kunde ske herhjemme. Der kan altsaa naas et Resultat, naar der holdes ud. Som en Klargørelse af en i høj Grad mudret og forløjet Situation er det ny Ministeriums Dannelse kommet som en sand Befrielse for alle.«

Under J. C. Christensens glimrende Førerskab havde Ven-

stre ført sin Kamp til Sejr. Parlamentarismen lystes i Kuld og Køn.

Og Valgloven var jo i de Tider en saadan, at en stærk Flertalsregering kunde dannes. Dagen efter Ministeriets Dannelse skrev Hørup: »Tredive Aars Kamp er endt med en Sejr for frisindede Ideer og demokratiske Anskuelser. Sejren vil ikke kunne betegnes ved en enkelt Formel som: Selvstyretankens Gennemførelse, Parlamentarismens Hævdelse eller Landstingsregimentets Fald; thi slige Ord udtømmer ikke det ny Ministeriums Betydning. Nej, naar det store politiske Gennembrud er sket, betegner dette: en ny Tid, en ny Aand, et andet Danmark — det er dette, som de tredive Aars Kamp har skabt.«

Hvis A. D. Jørgensen har Ret i sit Syn paa den historiske Udvikling i Danmark, saa skete der den 24. Juli det, at Magtens Tyngdepunkt flyttedes fra Herregaardsmarken ud paa den danske Bondejord. »Nu kommer Bonden,« skrev Sigurd Berg med et Ord fra Bondebevægelsens Dage. Men han kom ikke for at fremme egne Klasseinteresser, men som den, der fører an i Arbejdet for hele det jævne Folks Interesser.

Smukt har et Par Mænd, som var unge i 1901, skildret Glæden over Systemskiftet. Povl Engelstoft skriver: »Den, der har oplevet den 24. Juli 1901 som ung, vil mindes den som en mærkelig Gennembruddets Dag, i Slægt vel med den Junidag 1849, da Grundloven blev givet. Folket havde faaet Styret for sig selv. Bonden var efter et halvt Aarhundredes Kamp for Ligeret med de andre naaet op i Slottets Sale. Det luftede, det lyste, det stemte for Brystet som et kommende Vejr. Flagene gik til Tops foran Gaarde og Huse, og mangen Smaamand kunde med ærligere Følelse sige Danmarks Navn.«

Fred. Nørgaard skriver: »Den, der hin Sommerdag, den 24. Juli, var paa Fodtur i det skønne Odsherred, glemmer aldrig hvor festligt Flagene vajede ved Gaarde og Huse, og mindes, med hvilken Fryd man talte om det, der var sket.«

I ledende Venstrekredse bredte den Tanke sig, at Folket burde takke Kongen, fordi han omsider havde efterkommet dets Ønske om et Venstreministerium. 33 Borgere fra alle Egne af Landet udsendte i August en Opfordring med Anmodning om fra hver Kommune at vælge en Tillidsmand til at mødes i København for i Forening overfor Kongen at tolke »de Følelser af Hengivenhed og Taknemmelighed, der i Anledning af det skete Systemskifte besjæler det store Flertal af det danske Folk.«

Folketoget til Kongen fandt Sted den 1. September. Dagen oprandt med Blæst og Regn, men Solen brød igennem. I et Antal af ca. 15,000 drog Deltagerne til Amalienborg, hvor Kongen og hans Familie opholdt sig. Den jyske Gaardmand Ole Jensen, Nygaard, var Ordfører for den Deputation paa 60 Mand, der fik Foretræde for Kongen. Han oplæste en Henvendelse til Kongen, hvori det hed, at Udnævnelsen af Venstreministeriet overalt i Landet havde fremkaldt en bevæget og højtidsfuld Stemning. Fra mange Sider paa een Gang vendte Tanken sig mod Kongen, og »saaledes er vi komne i Dag ifølge Valg af vore Medborgere rundt om i Landets Kommuner for at bringe Deres Majestæt vor Hilsen og Hyldest. Det er ikke vort Ærinde at tilegne os Kongen for vort Parti... vi er komne for i Oprigtighed og Alvor at bringe Deres Majestæt en dobbelt Tak, en Tak, fordi Kongen i et afgørende Øjeblik saa, at en Forandring i Regeringsmaaden var blevet nødvendig og uundgaelig, hvis det politiske Arbejde skulde trives paa fredelig og frugtbar Maade, og en Tak, fordi Kongen vendte sin Tillid derhen, hvor Folkets store Flertal havde sit Haab og sin Fortrøstning.«

Kongen svarede, at ogsaa for ham var den 23. Juli en Mærkedag, og han sluttede med at sige: »I det Haab, at den skete Forandring maa skabe Fred og Enighed til Held og Lykke for Fædrelandet, beder jeg Dem bringe min hjertelige Hilsen til alle dem, i hvis Navn De er komne.«

Om Eftermiddagen holdtes en stor Folkefest i Kongens Have med efterfølgende Banket. Festprogrammet indeholdt en Uda-

lelse fra de fleste Ministre. J. C. Christensens lød saaledes: »Den ny Tid er Tillidens. Kongens valgte Mænd har Tillid til Folket, og Kongen og Folket mødes i fælles Tillid til, at Fremtidens Arbejde maa bringe Lykke og Velsignelse for vort kære Fædreland.« J. C. Christensens Fader var blandt Deltagerne, og hans karakterfulde Ansigt vakte Opmærksomhed blandt de mange Deltagere. Der blev talt af Redaktør Vilh. Lassen, Landstingsmand Madsen-Mygdal og Konsejlspræsidenten. Vilh. Lassen maaned Venstre til ikke for de 50 opadtil at glemme de 50,000 nedadtil.

Ved Banketten holdt Konsejlspræsidenten en Tale, hvori han fremsatte Ministeriets Program: Der maatte gennemføres en folkelig Retspleje. Ministeriet agtede at foreslaa Nedsættelsen af en Forsvarskommission, for at Forsvarsspørgsmaalet kunde undersøges til Bunds, men de sagkyndige maatte efter Venstres gamle Krav kun være raadgivende. En Bevilling til nyt Feltskyts var dog nødvendig straks. Der skulde gives en Tiendeafsløsningslov og en Skattereform, ligesom der var tænkt paa en Udvidelse af de politiske Rettigheder gennem den almindelige Valgret til Kommunalvalgene.

Bag Ministeriet Deuntzer stod det store Venstrereformparti, der talte 76 af Folketingets 114 Medlemmer. Men der var ret store Modsætninger inden for Partiet. J. C. Christensen havde forlængst hævdet, at Venstre og Socialdemokratiet maatte skilles, naar Kampen mod Højre var udkæmpet. De københavnske Medlemmer ønskede derimod Samarbejdet fortsat. Det forhandlende Venstre talte 16 Medlemmer og stillede sig under N. Neergaards Ledelse venligt over for den ny Regering. Der var ikke stor Forskel paa de to Partiers Politik, men Forliget skilte. Der taltes om en nærmere Forbindelse mellem de to Venstrepartier, men Tanken mødte Modstand i Reformpartiet. I N. Neergaard havde det forhandlende Venstre en klog og højtbegavet Fører, en ridderlig og lidet ærgerrig Politiker, som havde de bedste Betingelser for at blive det Kit, der atter kunde forbinde de to

Partier. I Efteraaret 1902 meddelte Landstingsmand Jørg. Pedersen Redaktør P. H. Nygaard, »Fyns Tidende«, efter Aftale med Neergaard, at hvis han kunde skrive en tilpas overlegen Artikel om Partiforholdene, vilde Jørg. Pedersens Meningsfæller benytte denne som Anledning til at opløse deres Parti og gaa over til kun at udgøre en Valggruppe. Nygaard skrev Artiklen, og faa Dage efter forelaa Meddelelse om, at det forhandlende Venstre nu kun eksisterede som Valggruppe. Den udstrakte Haand modtoges dog først helt 7 Aar efter. Neergaard og Klaus Berntsen drøftede med J. C. Christensen Muligheden for et Samarbejde. Han fandt ikke Tidspunktet gunstigt, men vilde dog tænke nærmere over Sagen. Der var paa den Tid Vanskeligheder nok med at holde Reformpartiet sammen, hvorfor der var ringe Interesse for et nærmere Samarbejde med den anden Venstregruppe. En af Ministrene sagde senere, at han i Ministeriet Deuntzer havde oplevet 27 Kriser. Det var jo nok en mild Overdrivelse, men det var i hvert Fald saa som saa med Enigheden.

I Landstinget havde Højre stadig Flertallet, hvad den privilegerede Valgret bevirkede. Estrup stod som Fører for Gruppen, der talte 34 Mand, som indtog en uforsonlig Holdning over for Venstreregeringen. »De otte« var stemt for et Samarbejde med Venstre. Ved Landstingsvalget i Efteraaret 1902 voksede denne Gruppe til 11, mens der valgtes 28 Højremænd, 22 Venstremænd, 3 af det forhandlende Venstre og 1 Socialdemokrat.

Dermed var Vilkaarene givet for Ministeriet. Kun i Samarbejde med »de otte«, der nu var blevet til 11 og dannede det frikonservative Parti med Grev Frijs som Leder, kunde en Reformlovgivning gennemføres.

Rigsdagen aabnedes den 5. Oktober. Kongen holdt en Trontale, hvad der ikke var sket i mange Aar. I Reformpartiets Partimøde den 8. Oktober udtalte J. C. Christensen sig udførligt om den politiske Stilling. Navnlig dvælede han ved de Krav, der efter Ministerskiftet maatte stilles til Partiet. Ministeriet

vilde forelægge Lovforslag om Anskaffelse af Feltskyts til 5 Mill. Kroner samt at der ydedes Prinsesseudstyr til Prinsesserne Louise og Ingeborg, 120,000 Kr. til hver. Venstre havde tidligere modsat sig den Slags Bevillinger. Der løftede sig ogsaa Røster mod begge Forslag, men der opnaaedes dog Enighed om at støtте dem.

J. C. Christensen fandt det rigtigst, at de Medlemmer, der var Ministre, udtraadte af Bestyrelsen, men den gamle Bestyrelse genvalgtes, og J. C. Christensen vedblev at være Formand. 1902 valgtes Anders Nielsen til Næstformand for at lette ham Arbejdet, ligesom det bestemtes, at Anders Nielsen skulde lede Partimøderne. Samme Efteraar udtraadte Ministrene imidlertid af Bestyrelsen, og Anders Nielsen valgtes til Formand.

Ministeriets og Partiets bærende politiske Kraft var saa afgjort J. C. Christensen. Da han kom ind i Rigsdagen, forbløffedes han over Venstreførernes Uenighed. Det stod ham hurtigt klart, at hvis Sejren skulde vindes, maatte der tilvejebringes Enighed. Det var lykkedes ham at svejse det store og uensartede Parti sammen. Men stadig gjaldt det at skabe Enighed og Sammenhold. Det var en næsten overmenneskelig Opgave i et sammensat Parti, men hans rolige og besindige Optræden i Forbindelse med enestaaende taktiske Evner fejrede ogsaa nu Triumfer. Sejren maatte under ingen Omstændigheder forspildes ved indre Splid. Han var en Hader af de store Ord. Det var ikke hans Sag at sætte en Sag paa Spidsen. Det gennemførlige blev hans Politik. Det gamle Ord om, at Reformpartiet ikke var noget Hotel, stod stadig ved Magt. Inden det ordinære Folketingsvalg valgtes ved Udfyldningsvalg Redaktør Vilh. Lassen i Sæby-Kredsen, og Konsejlspræsident Deuntzer i Højrup. Ethvert nyvalgt Medlem af Reformpartiet maatte begære sig optaget som Medlem af Partiet. Fra Partimødet den 26. Februar meddeler Partiets Protokol: »Fra Konsejlspræsidenten forelaa Begæring om Optagelse i Venstrereformpartiet, og Optagelsen vedtoges enstemmigt med 50 Stemmer.« Den 15. Februar 1902

døde Hørup, der allerede, da han blev Minister, var en dødsmærket Mand. Der udnævntes ingen ny Minister, idet Hage overtog Trafikministeriet samtidig med, at han beholdt Finansministeriet.

— — —

Der ventede Ministeriet store Opgaver med at virkeliggøre Reformpartiets Program. Allerede i November 1901 kunde Finansminister Hage fremlægge Forslag til en Skattereform. I fem Aar havde Rigsdagen beskæftiget sig med en gennemgribende Reform af vort Skattevæsen. Da Venstre kom til Magten, stod Staten med et Skattesystem bestaaende af faste Skatter paa Jord og Bygninger, ingen personlig Skat, en stærkt forældet Toldlov, en Række Forbrugsafgifter, en Arveafgift med forholdsvis moderate Satser og en Stempelafgift, der ikke var rørt ved i over en Menneskealder. Kommunerne havde dels faste Skatter paa Grund og Bygninger, dels personlige Skatter af lidet udviklet Type.

Hage optog Landstingets gamle Forslag om at afløse de gamle Statsskatter paa faste Ejendomme med en Ejendomsskyld, mens han for Formue- og Indkomstskattens Vedkommende fulgte Folketinget. Ejendomsskylden var anslaaet til at give et Udbytte af 3,1 Mill. Kr., Indkomst- og Formueskatten ca. 8,3 Mill. Kr. i Februar 1902 forelagdes i Landstinget en Lov om Afløsning af Tienden, hvorefter Tiendeejerne skulde have 25 Gange et Aars Tiende, beregnet efter en Gennemsnitskapitelstakst; heraf skulde Yderne betale 18 Gange, Staten 7.

Forslagene modtoges ikke med udelt Tilfredshed. Bønderne saa med Glæde Forslagene ophøjede til Love, men i københavnske Venstrekredse og blandt Socialdemokraterne var der megen Utilfredshed. Forhandlingerne paa Rigsdagen blev da ogsaa besværlige nok, og først i 1903 lykkedes det at gennemføre Lovene.

Tiendeloven vedtoges den 11. Maj 1903. Redaktør Vilh. Lassen var Reformpartiets Ordfører, og da han hen under Midnat

fik Ordet inden Forhandlingens Afslutning, sagde han, at vi nu turde vente, at denne Sag var ført til Afslutning, og han fortsatte: »Al Politik er Historie. Hvad der gøres af Uret i en Slægt, dør ikke. Det er umuligt at faa det til at dø hen af sig selv, det rejser sig igen til andre Tider, og da er det andre Slægter, der maa gøre noget for at bøde derpaa. Af en Sag, der er skreven med saa store og stærke Træk i vort Samfunds Historie som Tienden, vil der altid gaa en kraftig Politik, indtil Sagen selv er slettet ud; det er det, vi nu gør... Systemskiftet, vi har faaet, betød, at Bondestanden politisk er vunden op paa Siden af Byernes Borgere. Ved de Skattelove, vi nu har gennemført, er det lykkedes at lægge de direkte Skatter saaledes, at de ligger ens for alle. Naar vi nu sletter Tienden ud af vort Samfund, sletter vi et af de sidste Skel, et af de sidste Mærker, vi har fra den Tid, da man tog Rettigheder fra og lagde Byrder paa Bondestanden her i Landet. Det er et Stykke politisk Historie, vi afslutter. Vi sletter et af de sidste Samfundsskel mellem Bonden og de andre Samfundsklasser. Og idet vi sletter dette Skel, som har spillet saa stor en Rolle i vort Samfunds Historie, haaber vi, at det aldrig skal rejse sig mere. Vi har Grund til at være temmelig forvissede derom, thi jeg tror, at Overklassen her i Landet aldrig vil faa saa megen Magt igen, at den atter kan sætte et saadant Skel, og jeg er ganske overbevist om, at Bondestanden nu, da den har naaet saa megen Magt, som den har, ikke fra sin Side vil prøve at sætte et saadant Skel. Thi derved vilde den svigte den politiske Lighed, under hvis Fane den har sejret.«

Med saadanne Følelser hilste Venstre Tiendeloven, der ophævede en aarhundredgammel Uret mod Bonden. Under Ministeriet Deuntzer fornyedes og udvidedes Loven om Oprettelse af Statshusmandsbrug.

Ved Folketingsvalget Juni 1903 skete der ikke store Forskydninger. Reformpartiet tabte 2 Mandater, men gik en Snes Tusind Stemmer frem. Samarbejdet mellem Venstre og Socialde-

mokraterne ophørte i Hovedstaden med det Resultat, at 5 af de københavnske Venstremænd blev paa Valen.

Gennemførelsen af almindelig kommunal Valgret var et af Regeringens vigtigste Programpunkter. I Efteraaret 1903 fremsatte Indenrigsminister Enevold Sørensen i Folketinget et Forslag om kommunal Valgret. Herved bortfaldt Delingen i to Vælgerklasser, Kvinder fik Valgret og Valgbarhed, og Valgretsalderen nedsattes til 25 Aar. Amsraadene skulde vælges af Valgmænd, to for hver Kommune, valgte af og blandt Sogneraadene. Ved flere Møder udtalte Anders Nielsen, at Skellet skulde slettes, ikke flyttes. Forslaget mødte naturligvis Modstand hos Højre, men ogsaa de frikonservative var Modstandere. Grev Frijs gav i Landstinget Svar paa Anders Niensens Tale. Vi havde, sagde han, i Danmark altid været for raske til at slette Skel, baade i 1660 og 1849, og vi havde maattet tage Følgerne deraf; det burde ikke gentages.

Da Ministeriet ubetinget fastholdt Kravet om Ophævelsen af de to Vælgerklasser, kom der intet Resultat ud af Forhandlingerne.

— — —

Spørgsmaalet om en Ordning af vort Lands Forsvar trængte sig paa. Forsvarssagen var blevet sørgelig misrøgtet. Det historiske Venstre var altid forsvarsvenligt. Mangfoldige Udtalelser af de gamle Venstreførere kunde ansøres. Det provisoriske Fæstningsbyggeri havde gjort ubodelig Skade ved at nedbryde en sund Forsvarsvilje i Folket. Hørups opgivende: »Hvad skal det nytte?» uddybede Nedbrydningsarbejdet. Men allerede i 1876 havde Venstre tilbudt en Bevilling en Gang for alle paa 30 Mill. Kr., 15 Mill. til Forøgelse af Flaaden og 15 til Kystbefæstninger. Til dette Tilbud havde Venstre knyttet den Betingelse, at en Formue- og Indkomstskat paa 3 Mill. aarligt i ti Aar, baaret af de velstillede, skulde gennemføres til Bestridelse af de øgede Udgifter. Gang paa Gang havde Venstre rejst

Modstand mod det provisoriske Byggeri af Københavns Landbefæstning og krævet Nedsættelse i de militære Udgifter.

Regeringen ønskede det vigtige Spørgsmaal grundigt og lidenksabløst undersøgt i en Kommission, inden man skred til Løsning af det. Den 31. Januar 1902 fremsatte Konsejlspræsidenten i Folketinget Forslag til Nedsættelse af en Forsvarskommission, der skulde bestaa af 19 Medlemmer. Dens Opgave skulde være »at udrede i Hovedtræk en samlet Plan til Opnaelse af den efter Landets Forhold afpassede og til Opretholdelse af dets Neutralitet egnede, bedst mulige Ordning af Land- og Søforsvaret under tilbørligt Hensyn til Statens Evne til at bære de med den paatænkte Ordning følgende øjeblikkelige og stadig tilbagevendende Udgifter.«

Kommissionens Nedsættelse bragte dog ikke Ro om Spørgsmaalet. Den radikale Fløj inden for Reformpartiet var mistroisk overfor J. C. Christensen paa dette Punkt. Med megen Flid fremdroges gamle Udtalelser af ham og andre ledende Venstremænd, der skulde »bevise«, at han var paa Vandring over til et mere forsvarsvenligt Standpunkt. Den utaalmodige Fløj krævede Københavns Landbefæstning nedlagt øjeblikkeligt og Militærudgifterne klækkeligt nedsatte, skønt det maatte være klart for alle, at det fik man ikke de frikonservative med til.

Forholdet mellem de to militære Ministre indbyrdes var heller ikke godt. Krigsminister Madsen var en højt begavet Mand, en dygtig Officer, men en slet Politiker, der havde svært ved at underordne sig de parlamentariske Forhold. Det var vel ikke ham, der tændte Uroens Ild inden for Reformpartiet, men han havde heller ingen Betingelser for at dæmpe, end sige for at slukke den. Han var ubetinget Tilhænger af Landbefæstningen og i det hele af et stærkt Forsvar. I 1903 havde han den saakaldte Krudttaarnsaffære. Finansudvalget havde tiltraadt, at de eksplosionsfarlige Krudtmagasiner flyttedes fra Hovedstaden ud til Vestfronten. De ny Magasiner opførtes imidlertid som bombesikre Kassematter. Den ret uskyldige Foranstaltning vakte

Vrede i Partiet som en utilladelig Udbygning af Fæstningen. »Vi er bleven snydt og narret,« erklærede saaledes Jens Busk. Under den russisk-japanske Krig indkaldte Krigsministeren uden Bemyndigelse over 1500 Mand til Søforterne og lod opføre Skanser paa Saltholm. Denne Selvraadighed vakte naturligvis Bitterhed. Bransager krævede nu Madsens Afgang som Minister.

I November 1904 kom det til en afgørende Konflikt mellem Krigsministeren og Folketinget. Ministeren havde overskredet sin Bevilling til Saltholm ret betydeligt og opført en formelig Kaserne for Mandskabet. Finansudvalget misbilligede, og de ministerielle Medlemmer fralagde Venstre Ansvar. Det blev klart, at han maatte fratræde. Han stillede imidlertid som Betingelse, at Jønke skulde følge ham, og hertil var denne ikke villig. Men Juleaften 1904 indgav Krigsministeren sin Afskedsbegæring. Og den 5. Januar 1905 tilstillede ogsaa J. C. Christensen, Alberti, Ole Hansen og Enevold Sørensen deres Afskedsbegæring til Konsejlspræsidenten. De fremtvang derved en almindelig Ministerkrise.

Der havde længe været Tale om Uroen i Venstre. Nu ønskede J. C. Christensen aabenbart en Klaring af Forholdet i Partiet. Den liberale Vælgerforening i København var sprængt, og en Kreds omkring den unge Politiker, Historikeren Dr. P. Munch, der havde grundet Tidsskriftet »Det nye Aarhundrede«, og Redaktionssekretær Ove Rode, Orla Lehmanns Dattersøn, dannede en radikal Klub, der stadig var i Opposition til J. C. Christensen. De krævede, at Venstre skulde blive et socialradikalt Parti, og gentog stadig Kravet om Militærudgifternes Nedsættelse.

J. C. Christensen lagde ikke Skjul paa, at et virkeligt Forsvar ikke kunde forenes med en Nedsættelse af Militærudgifterne. Han udtalte, at han ikke troede paa, »at vi faar vor Neutralitet respekteret og faar Voldgiftstraktater oprettede med andre Magter, naar vi indretter vort Forsvar saaledes, at det er ubrugeligt i en Krig.« Det var da naturligt, at han selv overtog Forsvars-

ministerierne. I Landstinget kunde Reformpartiet kun opnaa Flertal i Samarbejde med de frikonservative. For en Realitetspolitiker var der ingen anden Vej at gaa, og hvis der var Elementer i Partiet, der ikke kunde billige en saadan Politik, maatte de udskilles.

Et Partimøde viste, at Deutzer ikke vilde kunne samle Støtte til et nyt Ministerium, og han foreslog da Kongen at henvende sig til J. C. Christensen. I et Partimøde den 12. Januar fremsatte han sit Program, som han ønskede Tilslutning til for at kunne sige Ja til Kongens Opfordring. Han udtalte aabent, at han ikke havde Tro til, at Militærudgifterne yderligere kunde nedsættes, og han fremhævede som en af det kommende Ministeriums Opgaver at gennemføre en Lov om almindelig kommunal Valgret. Fogtmann udtalte, at det vilde være væsentlig bestemmende for hans Stilling, om der blev givet Partiet eller i hvert Fald Bestyrelsen Indflydelse paa det personlige Spørgsmaal i Henseende til Ministeriets Sammensætning. Det var her, Tampen brændte. J. C. Christensen svarede, at han ikke vilde lade sig noget diktere angaaende det personlige Spørgsmaal. Hvis Partiet ikke turde overlade den vordende Konsejlspræsident selv at udpege de Mænd, der skulde tage Sæde i Ministeriet sammen med ham, var hans Stilling som Konsejlspræsident paa Forhaand umulig.

Fællesbestyrelsen vedtog med 12 Stemmer mod 2 at forelægge Partiet følgende Forslag til Beslutning: »Partiet udtaler sin Glæde over, at Kultusministeren har erklæret sig villig til at overtage Konsejlspræsidiets og Forsvarsministeriet i det ny Ministerium og tilsiger sin Støtte til de Reformer, hvis Gennemførelse han har udtalt Ønske om.«

Den radikale Fløj inden for Partiet vilde ikke tilsige Støtte til de ønskede Reformer. Fogtmann begærede delt Afstemning, hvorefter første Afstemningspunkt skulde lyde: »Partiet udtaler sin Glæde over, at Kultusministeren har erklæret sig villig til at overtage Konsejlspræsidiets og Forsvarsministeriet i det ny

Ministerium.« For J. C. Christensen var det naturligvis afgørende, om Partiet kunde love ham Støtte til den af ham skitserede Politik, medens nogle pæne Ord om Glæden ved at se ham i Spidsen for Regeringen let kunde opfattes som en Talemaade og intet andet, naar Handling ikke fulgte paa Ordene. Anders Nielsen, der var Partiets Formand, holdt da ogsaa paa, at Forslaget til Beslutning toges som en Helhed. Han meddelte, at de, der stemte Ja til Bestyrelsens Forslag fremtidig udgjorde Reformpartiet. Denne Stilling var taget i Overensstemmelse med J. C. Christensen. Store Opgaver laa for i det politiske Arbejde. Det var derfor bedst fra første Færd at være klar over, hvor mange der vilde følge og virksomt støtte Regeringen. Der var ikke Plads for et valent »Stemmer ikke!« Man maatte kræve et klart Ja eller Nej.

62 Medlemmer gav Tilslutning til J. C. Christensen og hans Udtalelser, medens 8 svarede: Stemmer ikke. De 8 var Alfr. Christensen, Fogtmann, C. Krabbe, K. Kristiansen, Kr. Pedersen, L. Pedersen (Annisse), Slengerik og Zahle.

Da Partimødet var holdt, sagde J. C. Christensen Ja til Kongens Opfordring. Men Afstemningen havde ogsaa vist, at en Sprængning af Partiet var uundgaelig.

KULTUSMINISTER

For J. C. Christensen var det en kær Opgave som Undervisnings- og Kirkeminister eller Kultusminister, som det dengang hed, at søge gennemført en Række Reformers. Paa Kirkelovgivningens Omraade fremsatte han allerede i Efteraaret 1901 betydningsfulde Lovforslag.

Med Grundloven af 1849 ændres Statskirkens Navn til den danske Folkekirke. Den lovgivende Magt i Kirkens Anliggender blev nu hos Kongen og Rigsdagen i Forening. Der har dog udviklet sig den Praksis, at Rigsdagen beskæftiger sig med Kirkens ydre Anliggender. De danske Reformatorer havde ønsket et kristeligt Overhoved, »en drabelig Mand over dem alle for det hele Rige, med fuld Magt til at raade og regjere og reformere Præsterne i gejstlige Sager efter den guddommelige Skrift.« Denne Tanke blev helt opgivet. Christian VI forsøgte med det i 1737 oprettede »General Kirkeinspektions-Kollegium« at skabe et øverste kirkeligt Organ, der skulde være som et vaagent Kirkens Øje, men det kom ikke til at sætte mange Spor.

Paa den grundlovgivende Rigsforsamling nøjedes man med at indsætte den siden saa omstridte § 75: »Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov.« Fra en Side har man med Styrke hævdet, at et kirkeligt Udvalg skulde nedsættes og afgive Betænkning om Oprettelse af en kirkelig Rigsdag. Et Forslag herom forkastedes paa den grundlovgivende Rigsforsamling. Venstre forfægtede altid den Anskuelse, at Rigsdagen skulde medvirke ved kirkelig Lovgivning i saa vid Udstrækning som muligt.

Vor Kirkelovgivning er præget af et Frihedssyn af ejendommeligt dansk Art. Her har Grundtvig øvet en afgørende Indflydelse. Som saadanne typiske grundtvigske Frihedslove skal nævnes Lovene om Sognebaandets Løsning (1855), om Valgmenigheder (1868) samt om Kirkers Brug (1872).

Forfatningstanken var dog ikke skrinlagt. En i 1853 nedsat Kirkekommission afgav 1854 Betænkning og foreslog enstemmigt Oprettelsen af Menighedsraad som et højst vigtigt Middel til at vække, fremme og lede det kristelige Liv i Menighederne og som det første Led i enhver ønskelig Kirkeforfatning. Kommissionen skød dog langt over Maalet. En Lovgivning, selv den bedste, kan aldrig skabe eller opretholde aandeligt Liv. Planen maatte opgives. Men 24. September 1856 udsendte Kultusminister Hall et Cirkulære om frivillig Oprettelse af Menighedsraad. De skulde saa godt som intet have med Kirkens ydre Liv at gøre, men derimod skulde de medvirke i Forvaltningen af Sjælesorgen og Kirketugten. I Slutningen af 1859 var der oprettet Menighedsraad i henved 280 Købstad- og Landsogne, men de sygnede hurtigt hen, vel nok fordi de ikke havde noget at bestille. Ministeriet foreslog, at de i 1857 oprettede frie Fattiggasser skulde styres af Menighedsraadene. Forslaget forkastedes med den af Orla Lehmann givne Motivering, at da Lovgivningsmagten ikke kender til Menighedsraad, kunde der heller ikke henlægges Sager til deres Bestyrelse.

D. G. Monrad forelagde 1860 et Forslag om Menighedsraad, der betød en Udvidelse af Forordningen af 1856. Adskillige Opgaver skulde henlægges til disse Raad, der skulde arbejde for, at den kristelige Kærlighedsaand kunde faa Raaderum i Menigheden. Landstinget ændrede Forslaget. Professor H. N. Clausen var Ordfører og anbefalede Forslaget, mens den grundtvigske Pastor Strøm gik stærkt imod. C. Ploug var ogsaa Modstander. Han saa i Forslaget en Kælderetage til den Kirkeforfatningsbygning, han ikke ønskede rejst. Folketinget afviste Loven. Sofus Høgsbro, der gennem en Menneskealder var den grundtvig-

ske Retnings dygtige Ordfører paa Tinge, talte om den »kaltolske Luftning«, der gik gennem Kirkestyrelsens Forslag.

Kultusminister Aleth Hansen fremsatte over for Kirkekommissionen 1868 Ønske om Menighedsraad. Flertallet inden for Kommissionen ansaa det dog for rigtigst at udskyde Spørgsmaalet, indtil Kirken selv gennem sit Organ vilde kunne udtale sig desangaaende.

Ved kongelig Resolution af 8. Oktober 1883 oprettedes et kirkeligt Raad, bestaaende af Landets syv Bisper og to Universitetsprofessorer. Det skulde være raadgivende i Henseende til kirkelige Forvaltnings- og Lovgivningsspørgsmaal. Venstre spurgte, hvorledes Ministeriet kunde forene Oprettelsen af Raadet med Grundloven. Paa Venstres Forslag vedtog Folketinget en Dagsorden, hvori det udtaltes, at Raadets Oprettelse var i Strid med Grundloven. Det blev en af J. C. Christensens første Gerninger som Minister at ophæve Kirkeraadet ved kongelig Resolution af 23. August 1901.

De grundtvigske Frihedstanker vandt stor Tilslutning inden for Venstre. Høgsbro var navnlig ivrig for at faa gennemført en Kirkelovgivning, der var præget af Grundtvigs Syn. Provisorietidens golde Aar umuliggjorde desværre en Fortsættelse af den saa godt begyndte Frihedslovgivning. I Samlingen 1893—94 havde J. C. Christensen fremsat et Forslag om Udvidelse af Loven om Kirkers Brug, der bl. a. gav Lægmænd Adgang til at tale i Kirkerne. Skønt Forslaget var meget moderat, fandt Kultusminister Goos Bestemmelsen om Lægmands Adgang til at tale i Kirkerne »meget mislig«. Der var i hans Øjne Tale om »meget radikale Forandringer«. Han afviste blankt Forslaget som »uforeneligt med al virkelig Orden i Kirken«.

Paa Venstrereformpartiets Program stod Kravet om Menighedernes Indflydelse paa Besættelse af Præsteembeder. Dette og andre beslægtede Spørgsmaal maatte nu løses efter Systemskiftet. Allerede den 26. Oktober 1901 fremsatte J. C. Christensen da i Folketinget en Række Lovforslag om kirkelige For-

hold: om Menighedsraad, om udvidet Brug af Kirkerne, om Valgmenigheder og om Bestyrelse af Kirker, der ejer sig selv.

I sin kloge og besindige Forelæggelsestale redegjorde J. C. Christensen for Forslagene. De fire Forslag dannede en Enhed, udtalte han, idet de tilsammen var et Skridt hen imod Opfyldelsen af Grundlovens Bud: Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov, der maa betyde, at Folkekirkens Forfatning skal ordnes ved Lov. Det er et Paabud, og han mente, at alle i 1849 havde den Mening, at det skulde være en repræsentativ Forfatning. En Gennemførelse af dette Maal ansaa han for at være til Gavn for Folkekirken. »Vil man,« sagde han om Menighedsraadsloven, »gøre Folkekirken afholdt af dens Medlemmer, da bør man efter min Mening give den Indflydelse paa Styrelsen af Folkekirkens Sager, thi derigennem vækkes Interesse og Kærlighed for den.« Videre sagde han, at »Menighedsraadenes Opgave skal ikke i første Linie være den at styre eller raade i Kirkens indre Liv, Sjælesorg, Kirketugt m. v. Kan der paa dette Omraade opstaa et Samarbejde mellem Præsten og Menighedsraadet, kan dette selvfølgelig kun blive til Gavn for Kirken, og Præsten bør utvivlsomt ikke undlade at virke for, at et saadant Samarbejde kan komme i Gang ved at give Raadets Medlemmer Anledning til at optræde som medhjælpende og understøttende og derved vække den Sans hos dem, som gør, at de igen kan blive Ledere for Menigheden... Men til at begynde med maa man ikke se bort fra, at Kirken ogsaa har en Yderside — den, der vender mod det borgerlige Samfund og særlig betegnes gennem Navnet Folkekirke.« Hvis man ikke vil have, at Folkekirkens Medlemmer, der jo tæller den langt overvejende Del af Landets Borgere, skal tabe Interessen for Kirkens Anliggender, da gaar det ikke i Længden an at udelukke dem fra Styrelsen af disse. Saa meget som muligt af Styrelsen af Kirkens borgerlige Side bør lægges over til disse Raad, thi »derigennem vil man styrke Folkekirken til at blive, hvad Grundloven sikkert tilsigter, en Institution, hvor Folkets kristelige Liv

kan finde et Hjemsted, og derigennem vil man tillige have gjort et Skridt hen ad den Vej, der betegnes ved Grundlovens § 75.

Menighedsraadene skulde saaledes befatte sig med de ydre og økonomiske Sager, men Raadenes »Inddragelse til Virksomhed i Kirkens indre Liv der, hvor Betingelserne for noget saadant er til Stede i Menighederne,« skulde tillades. Menighedsraadet skulde bestaa af mindst fire valgte Medlemmer og Sognepræsten, der var født Formand. Kvinder fik Valgret og Valgbarhed som Mænd — første Gang i vor Historie. Kun de, der skriftligt begærede sig optaget paa Valglisten, havde Valgret. I 1860 vilde man kræve, at Vælgerne ved Begæring om Optagelse paa Valglisten skulde »vedstaa deres Daabsløfte«. Nu krævedes der ikke anden Garanti for »kirkeligt Sind« end det, der laa i selve Begæringen om Optagelse paa Valglisten. Paa Begæringen skulde vedkommende erklære, at han (hun) »som døbt og konfirmeret i Folkekirken fremdeles regner sig som Medlem af denne.« Menighedsraadens Medlemmer skulde i det første Møde efter Valget afgive til Formanden »et skriftligt højtideligt Løfte om, at de med Troskab og Nidkærhed vil udføre det dem betroede Hverv overensstemmende med Lovgivningen og den danske Folkekirkes Forskrifter.« Menighedsraadet fik Ret til ved Præstledighed at indstille tre af Ansøgerne til Ministeriet i den Orden, hvori man ønskede, de skulde tages i Betragtning. Ministeren havde frit Valg mellem disse tre.

Forslaget om Kirkers Brug gav lettere Adgang til Brugen af Kirkebygningerne end tidligere, bl. a. skulde Sognebaandsløbere og Valgmenighedsmedlemmer have Ret til Brug af Sognekirken for deres egne Præster. En Valgmenighed kunde oprettes, uden at den behøvede at bygge sin egen Kirke, idet den fik Ret til at benytte Sognekirken. Forslaget om Valgmenigheder indeholdt ikke meget nyt, men alle de for Valgmenigheder gældende Bestemmelser samledes i Lovform.

For Selvstyretanken havde Venstre kæmpet gennem en Menneskealder. Paa Kirkelovgivningens Omraade var det de grundt-

vigske Frihedsideer, der satte Spor. I Askov-Adressen fra 1881 stillede Retningen sine Krav til Lovgivningsmagten. I Forfatningskampens Dage stod Venstres ledende Politikere, der talte Kirkens og Skolens Sag, paa grundtvigsk Side. Ingensinde har der paa den danske Rigsdag som i Halvfjerdserne og Firserne været Stemning for at gennemføre de grundtvigske Frihedskrav. Høgsbro, Frede Bojsen, C. Berg, N. J. Termansen o. fl. betydende Mænd stod da som ivrige Talsmænd for disse Ideer. Provisorietidens voldsomme Forfatningsstrid hindrede en saadan Lovgivning. Kræfterne sattes ind paa det storpolitiske Omraade, mens Reformerne maatte vente.

Ved Aarhundredskiftet var Tiden en anden. Indre-Mission var blevet en betydende Faktor i dansk Kirkeliv. Dertil kom, at der var sket en mærkbar Forandring inde paa Rigsdagen. Tyve Aar tidligere var det særlig Folkets Lærere, Højskolens Mænd og nidkære Elever, der stod i Forgrunden inden for Venstre. Nu var det de økonomiske Spørgsmaal, der var i Forgrunden. Erhvervenes Mænd rykkede ind paa Tinge. Kommunal-mændene, Fagforeningsledere, de landøkonomiske Foreningers Førstemænd rykkede frem og afløste en svunden Tids Folkeopdragere. Denne Udvikling fik Indflydelse paa kirkepolitisk Omraade. Der var næppe den samme Interesse i Rigsdagen for de Spørgsmaal som tidligere. Tilhængerne af de grundtvigske Frihedskrav var blevet mere lavmælte. Enighed og Sammenhold har aldrig været denne Retnings Styrke. Mange fandt Frihedskravene for radikale, andre afslog at gaa i Realitetsforhandlinger med Folk af andet Livssyn. Ude i Folkets brede Lag var Stemningen præget af jævn søgnelig Konservatisme.

J. C. Christensen ansaas for at høre til den grundtvigske Retning, da han i 1901 overtog Kultusministeriet. Der var meget i hans Maade at tale paa, i ydre Fremtræden og i hans Livssyn, der pegede den Vej. Nogen kirkelig Partimand var han dog ikke, og selv om hans Kirkepolitik i visse Maader betød en Fortsættelse af den grundtvigske kirkepolitiske Linie, var der dog

ogsaa Tegn til en Vigen bort fra denne Linie. Han gik ad den brede Midtervej, lige langt fra yderliggaaende kirkelig Radikalisme og Konservatisme, hvorfor han da ogsaa maatte staa for Skud fra begge Sider. Paa Kirkelovgivningens Omraade mere end noget andet ønskede han at være i Kontakt med Folkets brede Lag. Rettesnoren for hans Kirkepolitik blev en stadig Hensyntagen til, hvad Livet krævede.

J. C. Christensen var Folkekirkens Mand. Det var hans Maal, at Folket vilde faa den kær og knyttet inderligere og stærkere til den, saa det kristelige Liv i Menighederne vilde søge ind i Kirkerne. Megen af den Forkyndelse, der lød i Missionshuse og Forsamlingshuse hørte efter hans Mening snarere hjemme i Folkekirkens Bygninger end i disse Huse. Han ønskede, at Kirkebygningerne kunde staa aabne til enhver Tid og ikke blot under Gudstjenesten paa Helligdagene.

Forhandlingen om de kirkelige Love, navnlig om Menighedsraadsloven, strakte sig over fire Dage, og en lang Række Talere deltog i den. Det var med fuld Ret, Harald Holm udtalte, at noget af det fornøjeligste ved Forhandlingen var, at Medlemmerne havde kunnet udtale sig ganske frit ud fra deres eget personlige Standpunkt, idet de Spørgsmaal, der drøftedes, ikke var blevet Partispørgsmaal. Om Lovforslagene udtalte denne ivrige Forkæmper for de grundtvigske Frihedsideer, at han var meget taknemmelig for Loven om Brugen af Kirkerne og for Loven om Valgmenigheder, han ønskede, det kunde komme til et virkeligt Menighedens Valg af Præsterne, men var derimod betænkelig ved de faste, tvungne Menighedsraad, og meget betænkelig ved nu at gaa med til at grundlægge en Forfatning for Folkekirken paa denne Maade. Med Glæde hilste han Bestemmelsen om, at Oprettelsen af Menighedsraad var en frivillig Sag, der overlodes til de enkelte Sognemenigheders Afgørelse.

Uden for Rigsdagen gik Dønningerne højt i Anledning af Fremsættelsen af de kirkelige Lovforslag. Mange fandt Forslaget om Menighedsraad alt for vidtgaende. Da J. C. Christen-

sen i 1900 havde stillet et Forslag, der var en Streg længere til konservativ Side, skrev Th. Skat Rørdam, den senere Biskop, til Præstevennen Otto Møller i Gylling, at der i Forslaget var den rigtige Tankegang, at skal vi nogen Sinde faa en Kirkeforfatning, hvad han ansaa for nødvendigt, om Kirken skulde faa den Uafhængighed af Statsmagten, som den bør have, saa maa der begyndes neden fra, men Menighedsraadene maa være obligatoriske, ellers bliver det ikke til noget. At Sognemenighederne faar nogen Indflydelse paa Præstevalg, kan han tiltræde. »Men ud over dette er Forslaget saa ravgalt, som det vel er muligt. At stille alle Personer, der har fyldt 25 Aar (altsaa f. Eks. Mand, Kone og voksne Børn i Hjemmet), naar de kun ikke er udelukkede fra Nadveren, som baade Vælgere og valgbare, vil jo være at give Menigheden i det verdslige Flertals Vold.« Den opstillede Præstevalgmaade vil føre til, »at de søgende Præster maa gaa Tiggergang til de vedkommende, ligesom nu Lærerne til Sogneraadene, hvad der vil blive den rene Ødelæggelse for Præstegerningen. Menighedsraadene burde have en aandelig Gerning, saa ingen attraaede den Stilling blot for at blive Præstevælger.« Otto Møller svarede, at man maatte vove at betro Menighedsraadene noget at raade over, Del i Valg af Præst, Salmebog, Tilsyn med Kirkebygninger, Religionsundervisningen og Sædelighedstilstande i det hele.

Fra Indre-Missions Side rettedes der voldsomme Angreb paa de foreslaaede Menighedsraad. Paa et Landsmøde i Odense den 30. Oktober 1901 — altsaa kun faa Dage efter Forslagenes Fremsættelse — vedtoges en Adresse til Regering, Rigsdag og Biskopperne. Udsendinge fra 744 Menighedskredse udtalte heri, at Gennemførelsen af Menighedsraadsforslaget »vilde blive til ubodelig Skade for det Menighedsliv, som Herren saa kraftigt har kaldt frem i vort Folk i den sidste Menneskealder, og, foruden at hemme dettes videre Udbredelse, give den aandelige Død og Ligegyldighed en Ret, som paa ingen Maade tilkommer den, og som vil kunne blive i høj Grad faretruende for en rolig

Udvikling inden for vor Folkekirke.« En Deltager i Mødet har fortalt, at Forsamlingen med Fynd og Klem med Henblik paa det kommende istemte Salmen: »Vor Gud han er saa fast en Borg« og med særlig Kraft sang: »Og myldred Djævle frem paa Jord.«

Biskopperne rettede en Henvendelse til J. C. Christensen om, at der inden Lovens Vedtagelse gaves Menigheden Lejlighed til at udtale sig om Sagen gennem en Kommission af Gejstlige og Lægfolk, hvilken tillige skulde overveje og stille Forslag angaaende Folkekirkens Forfatning i det hele. J. C. Christensen svarede: »Jeg nærer ikke noget Ønske om Nedsættelse af en Kommission til Drøftelse af de foreliggende Forslag. Hvis Rigsdagens Ting nærer et saadant Ønske, vil jeg selvfølgelig bøje mig derfor, men jeg agter ikke for nærværende at stille Forslag i den Henseende.« Biskop Koch i Ribe frygtede kirkepolitisk Lidenskab og Agitation i Valgene til Menighedsraad. »Og dette fører til, at det kirkelige Liv drives ud i Valgmenigheder, saa at Folkekirken bliver en Udrugningsanstalt for Valgmenigheder.«

I Folketinget var Forslagene blevet modtaget med Velvilje, og den 14. Marts 1902 vedtog Tinget med nogle Ændringer enstemmigt Forslagene. Landstingets Højreflertal afviste Forslaget om Menighedsraad og henviste alle fire Forslag til et Udvalg. Rigsdagssamlingen sluttede, uden at de kirkelige Lovforslag blev vedtaget. Ved Landemoder Landet over behandlede Forslagene samme Sommer. Der viste sig stort Flertal for en Kirkedag, der kunde udtale sig, inden Rigsdagens Forhandlinger førtes videre. Det var kun et ringe Faatal af Præster, der gik ind for en Fortsættelse af Frihedslovgivningen.

Udsigterne for Forslagenes Gennemførelse tegnede sig meget mørke. Forhandlingerne om Menighedsraadsloven syntes at være kommet ind i en Blindgade. Men J. C. Christensens enestaaende Forhandlingsevne og Taalmodighed førte Sagen til Sejr. De tre kirkelige Lovforslag fik han gennemført i begge Ting. Til Gengæld gik han saa med til, at der nedsattes et kirkeligt Ud-

valg. Til dette henvistes kun det fjerde og mindst betydningsfulde af Forslagene: Om Bestyrelse af Kirker, der ejer sig selv. Efter lange og besværlige Forhandlinger kunde Menighedsraadsloven endelig vedtages i Landstinget den 30. April 1903 med 61 Stemmer mod 8. De 2 andre Forslag vedtoges enstemmigt. Folketinget vedtog Menighedsraadsloven med 61 Stemmer mod 2.

Det kirkelige Udvalg, der skulde overveje, om og hvorledes Grundlovens § 75 om Folkekirkens Forfatning kunde sættes i Værk, kom til at bestaa af 37 Medlemmer. Ministeriet udnævnte Sjællands Biskop, Skat Rørdam, til Formand. Det sluttede sine Møder i Efteraaret 1907. Dets Forhandlinger, Bilag og Betænkninger samt Forslag foreligger i 6 Bind og indeholder mangfoldige nyttige Oplysninger om kirkelige Forhold. Udvalgets Flertal vedtog et Udkast til en Kirkeforfatning. Det blev indsendt til Ministeriet, men kom aldrig videre.

I Rigsdagssamlingen 1902—03 lykkedes det ogsaa J. C. Christensen at faa gennemført en omfattende Nyordning af det højere Skolevæsen. Spørgsmaalet havde ofte været drøftet, ogsaa i Rigsdagen, men uden Resultat. Nu fandt J. C. Christensen Tiden inde til en Reform, og han raadsførte sig i Sommeren 1902 med en Række skolekyndige Mænd om Reformen. Professor M. Cl. Gertz ydede navnlig Ministeren værdifuld Støtte. Ved Loven, der uden Vanskeligheder gennemførtes i begge Ting, gennemførtes Enhedsskolen. Eleverne kan i 11 Aars Alderen gaa fra Folkeskolen til Mellemskolen, der har 4 eetaarige Klasser. Ved 15 Aars Alderen kan Eleverne enten fortsætte i den eetaarige Realklasse eller gaa over i Gymnasiet med dets 3 treaarige Klasser. Der oprettedes en nysproglig Retning, ved hvilken Engelsk og Tysk ved Siden af andre fremmede Sprog fik en fremtrædende Plads.

Regeringen søgte ogsaa at gennemføre et gammelt Venstrekrav om Indførelse af borgerligt Ægteskab. Første Gang, Tanken om borgerligt Ægteskab drøftedes, vakte den en Storm af

Modstand rundt i Landet, og der kom ikke andet ud deraf end Loven af 13. April 1851, der kun handler om Ægteskaber uden for Folkekirken. Harald Holm havde i Samlingen i 1880—81 stillet et Forslag om borgerlig Vielse; det gik i Udvalg, men kom ikke længere.

Den 20. Marts 1896 forelagde J. C. Christensen og Svend Høgsbro i Folketinget et lille Lovforslag, der kun indeholdt følgende 2 Paragraffer: § 1. Den Adgang, som Lov af 13. April 1851 hjemler til at indgaa Ægteskab for den borgerlige Øvrighed, udvides til saadanne Tilfælde, hvor begge de Personer, som vil indgaa Ægteskab, henhører til Folkekirken. § 2. Folkekirkenes Præster er berettigede til at nægte at foretage en hos dem begæret Vielse, selv om de lovbefalede Betingelser for Ægteskabets Indgaaelse er til Stede.« Forslaget naaede ikke frem til 2. Behandling inden Samlingens Slutning.

Den 24. Oktober fremsatte J. C. Christensen og Svend Høgsbro et nyt Forslag paa 15 Paragraffer, hvori der søgtes tilvejebragt en samlet og klar Oversigt over de Betingelser, der maa stilles, for at Folk kan indgaa Ægteskab. Det indeholdt den Bestemmelse, at Ægteskab her i Landet fremtidig kun kan indgaaes for den borgerlige Øvrighed. I Folketingets Udvalg gav Flertallet Tilslutning. Klaus Berntsen udtalte sig for den valgfrie Ordning. Svend Høgsbro svarede dertil, at Folkets store Flertal aldrig kunde tænkes at forstaa eller kræve en saadan Reform, saalidt som den krævede Religionsfrihed 1849 eller Sognebaandets Løsning 1855. Det var paa disse Omraader Regeringens Pligt at lede og gaa i Spidsen. Forslaget vedtoges med 55 Stemmer mod 14, men Landstinget nægtede det Overgang til 2. Behandling. 1897 stillede de samme 2 Mænd et nyt Forslag, der gik ud paa at gøre Præsten til Ægteskabsforstander. Kultusminister Styhr var afgjort Modstander, og i Udvalgsbetænkningen skriver J. C. Christensen som dettes Formand, at »da der heller ikke i Aar har vist sig nogen Mulighed for at bryde den Modstand, der fra Kirkebestyrelsens Side rejses mod vir-

kelige Fremskridt paa dette Omraade, har Udvalget fundet det rigtigst foreløbig at afvente bedre Tider.«

Der blev dog ikke Ro om Sagen. 1899 henvendte ca. 600 af Danmarks Præster sig til Kultusministeren (Henvendelse skete ved Vilh. Bech, J. H. Monrad og H. Ostensfeld) om at faa en Ændring i de gældende Bestemmelser for Ægteskabsindgaaelse. De var ikke enige om, hvorvidt de skulde ønske Indførelse af valgfri borgerlig Ægteforening efter engelsk og amerikansk Mønster, eller af almindelig borgerlig Ægteforening, saaledes som den var indført i de fleste europæiske Fastlande. Men de var enige om at foretrække enhver af disse Udveje, selv en tvungen borgerlig Ægteforening fremfor de nuværende »forargerlige og for Folkekirken beskæmmende Tilstande.«

Den 6. November 1902 fremsatte Justitsministeren et af Justits- og Kultusministeriet udarbejdet Forslag, der i det væsentlige faldt sammen med Forslaget fra 1896—97. Alle Ægteskaber skulde efter dette indgaaes for den borgerlige Øvrighed, mens det overlodes til Ægtefællerne selv, om de efter Ægteskabets Indgaaelse ønskede at faa deres Ægteskab indviet af Kirken. Ved 1. Behandling tog J. C. Christensen straks Ordet og gav et varmt og overlegent Forsvar for almindeligt borgerligt Ægteskab. Han indrømmede, at der ikke rundt om i Sognemighederne fandtes et stærkt Krav om, at dette Forslag maatte fremmes, men han understregede, at Kirken led under de nuværende Forhold: »Det er i Virkeligheden en Plet paa vore folkekirkelige Forhold, at Folkekirkens Præster er tvungne til, har som Embedspligt at vie og velsigne Forbindelser, om hvilke Kirkens Herre har udtalt Fordømmelse, at maatte velsigne ikke alene Forbindelser af fraskilte, men saadanne Utilbørigheder, som naar Skøgen møder for Præsten med sin Alfons. Der bør ske en Adskillelse mellem Præstens borgerlige og kirkelige Hverv. Naar Præsten nu vier et Ægtepar i Kirken, er han baa- de Statens og Kirkens Embedsmand. Her ønsker vi at gøre en Adskillelse, saa at det borgerlige bliver lagt uden for Kirken,

bliver taget bort fra Præsten, og at det kirkelige alene bliver Præstens Sag. Naar det kirkelige alene er Præstens Sag, saa bliver Kirken stillet, saaledes som den bør stilles: frit. Vi ønsker, at Kirken her skal staa ganske paa samme Maade, som den staar ved Daab og Nadver: frit... Hvis vi virkelig vil fremme Sandheden, hvis vi ønsker, at Sandheden skal herske baade i Kirken og uden for den, er det blevet til en Nødvendighed at gaa til denne Form for Ægteskabs Stiftelse.«

Klaus Berntsen udtalte sig atter for den valgfrie Ordning, der vilde give Frihed til alle. J. C. Christensen svarede dertil, at man ikke i Frihedens Navn skulde kræve den valgfrie Ordning, for den skaffede netop ikke Frihed for Kirken.

Regeringsforslaget vedtoges enstemmigt i Folketinget i Januar 1903 og gik derefter til Landstinget. Ud over Landet vakte Forslaget et stærkt Røre. Det strømmede ind med Adresser til Landstinget, hvori ca. 70,000 udtalte sig for den valgfrie Ordning. Landstinget vedtog en saadan Ordning. I de følgende to Samlinger fremsattes Regeringsforslaget paany, men det lykkedes ikke at overvinde Landstingets Modstand. Det kirkelige Udvalg fik ogsaa Lejlighed til at udtale sig om Spørgsmaalet. Pastor L. J. Laursen, der var Medlem af Udvalget, skriver i Pjecen »Folkekirke og Kirkeforfatning«, at højst 14 af de 37 Medlemmer var imod borgerlig Vielse. Blandt Tilhængerne af Regeringsforslaget var Repræsentanter for alle tre kirkelige Retninger.

KONSEJLSPRÆSIDENT

Den 14. Januar 1905 udnævntes Ministeriet J. C. Christensen, der fik følgende Sammensætning:

Konsejlspræsident og Forsvarsminister: J. C. Christensen.

Udenrigsminister: Grev F. C. O. Raben-Levetzau.

Finansminister: Redaktør Vilh. Lassen.

Kultusminister: Redaktør Enevold Sørensen.

Justitsminister: Højesteretssagfører P. A. Alberti.

Landbrugsminister: Gaardejer Ole Hansen.

Trafikminister: Højesteretssagfører Svend Høgsbro.

Indenrigsminister: Redaktør Sigurd Berg.

J. C. Christensen tilbød C. Hage at fortsætte som Finansminister, men denne krævede ogsaa at beholde Trafikministeriet, hvad J. C. Christensen ikke kunde gaa med til. At Konsejlspræsidenten selv overtog Forsvarsministeriet, var en kraftig Understregning af, at en Løsning af Forsvarsspørgsmaalet vilde blive en af det nye Ministeriums fornemste Opgaver.

Med Ministeriet J. C. Christensen var Parlamentarismen helt og fuldt lyst i Kuld og Køn. Denne Venstreregering bundede dybere i Landbefolkningen end Deuntzers: Vest- og Nordjylland repræsenteredes af ham selv og Vilh. Lassen, og det grundtvigske Venstre havde faaet en fuldtro Repræsentant i Svend Høgsbro. I Ministeriet Deuntzer havde J. C. Christensen været den bærende Kraft. Nu havde han, Demokratiets ubestridte Fører, dannet en ny og stærk Venstreregering. Den vestjyske

Landsbydegn var steget til Landets højeste Stilling. For mange var der et Eventyr deri. Men J. C. Christensen var mindst af alt en Aladdintype. Det var vort Lands betydeligste og mest repræsentative Parlamentariker, der nu stod i Spidsen for Landets Styrelse.

Sprængningen af Reformpartiet betød vel en talmæssig Tilbagegang for Partiet, men til Gengæld var det nu et mere ensartet og fasttømret Parti, J. C. Christensen havde at støtte sig til.

Den 17. Januar holdt han sin store Programtale i Folketinget. Den blev holdt med stor Kraft og Myndighed. Det var en aaben og myndig Tale, der blev paahørt med den største Interesse. I Modstandernes Presse var Ministeriet blevet stemplet som en Bonderegering. J. C. Christensen sagde dertil, at det ny Ministerium var et udpræget Venstreministerium, der vilde søge Lovgivningsspørgsmaalene ordnet efter Venstres Principper. Det skulde ikke være et Ministerium for særlige Interesser eller for en særlig Stands Interesser, det ny Ministerium tilbyder Samarbejde med enhver, som ikke alene ser paa egne Interesser, men som først og fremmest ser paa Folkets og Fædrelandets Vel. Det var hans Overbevisning, at Venstre har en lang Arbejdsdag for sig, om det vil søge at indrette sig som et Folkeparti, der vil øve Retfærdighed til alle Sider i vort Samfund, medens det derimod har en bedrøvelig Fremtid for sig, hvis det vil fortabe sig i Kampe for Særinteresser og derved skabe Splittelse og Opløsning. Der trænges til en Samlingspolitik, og den vil Ministeriet føre.

Det første Punkt paa Ministeriets Program var Gennemførelsen af den kommunale Valgreform. »Den Ordning, vi nu har,« udtalte han, »klasedeler vort Folk stærkt og har virket splittende og opløsende.« Ministeriet ønsker en Ordning, »som gør det muligt for Befolkningen at dele sig efter Opfattelser og Meninger i Stedet for som nu efter udvortes Vilkaar, Penge og Hartkorn.«

En Løsning af Forsvarsspørgsmaalet var den anden store Sag, som nu maatte løses. Det var »med megen Ængstelse og Overvindelse,« han havde overtaget Forsvarsministeriet. Men da Kongen indtrængende bad ham derom, gjorde han det under Følelsen af, at det var hans Pligt. Om dette vigtige Spørgsmaal faldt hans Ord saaledes: »Vi erklærer, at vi vil være neutrale, vi vil ikke blande os i andre Magters Stridigheder, vi ønsker Voldgift mellem Landene, og vi ønsker navnlig, at vort Land maa faa Voldgiftstraktater oprettede med andre Magter. Naar vi siger det, maa vi imidlertid ogsaa for Alvor vise de andre Magter, at det er vor Mening at grunde vort Forsvarsvæsen paa Neutralitet og paa Ønsket om at faa Voldgiftstraktater oprettede. Jeg tror nemlig ikke paa, at vi faar vor Neutralitet respekteret og faar Voldgiftstraktater oprettede med andre Magter, naar vi indretter vort Forsvar saaledes, at det er ubrugeligt i en Krig, saaledes som enkelte har ytret Ønske om, at det skulde være. Der er ogsaa fremsat Ønske om store Nedsættelser i de militære Udgifter, f. Eks. med 20 pCt.... Jeg tror ikke, saadanne Nedsættelser er foreneligt med Opretholdelsen af den Ordning, vi har. Jeg tror, at vi ved saadanne Nedsættelser vil ødelægge den Ordning, vi har, og den vil da næsten være værre end ingenting, og jeg tror, at man ved saadanne Nedsættelser ikke vil kunne faa en Ordning, som vil være forsvarlig, hvis vi vil naa Maalet: virkelig Neutralitet og Voldgift. Vi maa vel erindre, at det er en farlig Ting, hvis vi indretter os saaledes, at vort Land kommer til at ligge som en Kastebold mellem andre Magter, saaledes som vi har set en Magt i Østasien ligge i det sidste Aars Tid. Vedkommende Land kan vente baade Soldaterudskrivning og Pengeudgift til Opretholdelse af en Hær, som imidlertid vil blive kommanderet af fremmede og brugt af fremmede. En Nedsættelse af Militærudgifterne er højst ønskelig, ikke alene med 20 pCt., men med 30, 40, 50 og 60 pCt. og endnu mere, men det kan ikke ske ved, at vi ensidigt gør det. Vi er i saa Henseende afhængige af

andre Lande. Det vil være en stor Befrielse for Folkene — saaledes ser jeg paa det — den Dag, Nationerne ved fælles Forhandling kan enes om at indskrænke Militærudgifterne, og den Dag vil jeg haabe ikke er alt for fjern.

Naar jeg ser hen til, hvad der er passeret i vort Land og ser de Nedsættelser, som har fundet Sted fra 1895 til 1901, og hvorved vi naaede det mindste Beløb, som overhovedet er muligt, naar man skulde opretholde Ordningen efter de bestaaende Love, ser jeg ikke, at der for Tiden er Udsigt til væsentlige Nedsættelser af Militærudgifterne.«

Som et tredie Punkt i Programtalen nævnte J. C. Christensen Valgkredsordningen. Hvis den Sag skulde løses paa en tilfredsstillende Maade, maatte Grundloven forandres paa dette Punkt. Men en Grundlovsforandring maa man kun skride til efter nærmere Overvejelse og under Hensyn til, at man dog har nogen Sikkerhed for, at den kan blive begrænset. En almindelig Grundlovskamp, hvor en ønsker nogle Paragraffer og en anden andre Paragraffer, er det vanskeligt at se, hvor man ender, der vilde da let kunne rejses Stridigheder, hvis Omfang man ikke var i Stand til at overse. Regeringen skulde stedse have sin Opmærksomhed henvendt paa Sagen og ved første gunstige Lejlighed tage den under alvorlig Overvejelse.

Programtalen gav Anledning til en lang Debat, der først sluttede den 18. Januar. Venstrereformpartiets Ordfører, Anders Nielsen, tilsagde Regeringen kraftig Støtte til Gennemførelse af Programmet, medens den radikale Fløj rasede over Konsejlspræsidentens Udtalelser om Umuligheden af at bringe Militærudgifterne ned. Borgbjerg betroede Tinget, at han med »den dybeste Mistillid« saa J. C. Christensen som Konsejlspræsident.

Fra radikal Side stilledes med Krabbe som Ordfører følgende Dagsorden: »Idet Tinget gentager, at en Ordning af Forsvarsvæsenet bør medføre en virkelig Nedsættelse af de militære Udgifter, og udtaler, at en inden en saadan Ordning Tilvejebringelse foretagen Forøgelse af visse af disse Udgifter bør led-

sages af tilsvarende Nedsættelse af andre af disse, gaar Tinget over til Dagsordenen.«

Paa Reformpartiets Vegne stillede Anders Nielsen en saalydende Dagsorden: »Idet Folketinget udtaler sin Tillid til Ministeriet og tilsiger sin Støtte til Gennemførelsen af dets Program, gaar det over til næste Sag paa Dagsordenen.«

Den førstnævnte Dagsorden forkastedes med 74 Stemmer mod 27, medens Anders Niensens vedtoges med 63 Stemmer. 38 stemte ikke. Under begge Afstemninger afholdt de Ministre, der var Medlemmer af Tinget, sig fra at stemme.

Ministeriet havde saaledes et betydeligt Flertal at støtte sig til. Reformpartiet var vel blevet mindre, men til Gengæld stod det nu fast sluttet om J. C. Christensen. Det forhandlende Venstre indtog en yderst velvillig Stilling overfor Ministeriet. Det samme var i nogen Maade Tilfældet med de frikonservative i Landstinget.

En rig Reformperiode fulgte i de følgende Aar. J. C. Christensen var i Aarene 1905—08 Landets mægtigste Mand. Ved Smidighed og megen taktisk Kløgt lykkedes det ham at faa gennemført betydelige Lovforslag. Det blev en udpræget Forligspolitik. J. C. Christensen var selvfølgelig Tilhænger af den almindelige Valgret, men han mente, 1866-Forfatningen kunde bruges. Han afviste derfor et socialdemokratisk Grundlovsforslag. Kommunalreformen og Valglovsændringen ønskede han først gennemført. Hvis det saa viste sig umuligt for de to Ting at arbejde sammen, var Tiden inde til en Grundlovsændring. De teoretiske Diskussioner interesserede ham mindre. Vilkaarene for det gennemførlige var givne. Kun hvad han kunde enes med de frikonservative om, havde Mulighed for at blive Lov.

Forholdet mellem Reformpartiet og det forhandlende Venstre bedredes i de Aar. Baade Neergaard og Klaus Berntsen slog paa Samarbejdet. I December 1905 fremsatte Neergaard paa sin Gruppes Vegne Ønsket om et fremtidigt Samarbejde. Han fandt det ønskeligt, at der mellem de nævnte Partiër finder en

Forhandling Sted under faste og fra begge Sider anerkendte Former og med det Formaal for Øje om muligt at tilvejebringe Overensstemmelse om de politisk set mere »betydningsfulde af de foreliggende Sager«. Reformpartiets Svar, der var anbefalet af J. C. Christensen, var afvisende. Man erkendte, at et Samarbejde mellem de to Partier var naturligt, men man tvivlede om, »at Tiden er inde til et saadant Samarbejde«.

— — —

I 1905 indtraf den for Norden betydningsfulde Begivenhed, at Norge blev et selvstændigt Kongerige. Allerede inden det norske Storting den 7. Juni vedtog Unionsopløsningen, havde man drøftet Kongespørgsmaalet, og der var Tale om en svensk Prins eller den danske Prins Carl. Kong Oskar af Sverige modsatte sig imidlertid bestemt Valget af en svensk Prins, og allerede sidst i Juni blev der indledet Underhandlinger med det danske Kongehus. Prins Carl var Søn af Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louise, Dattersøn af den svensk-norske Konge, Karl XV, og var gift med den engelske Konge Edvard VII's Datter, Prinsesse Maud. Prins Carl og Raben-Levetzau krævede en norsk Folkeafstemning, hvad de øvrige Ministre fandt overflødig. I Norge var Regeringens Flertal for Folkeafstemning, Stortinget for umiddelbart Valg. Man enedes da om at afholde Folkeafstemningen, der fandt Sted den 12. og 13. November. 259,563 stemte for Kongedømme, 69,264 for Republik. Den 18. November valgtes Prins Carl af Stortinget til Norges Konge. Kronprins Frederik udtalte i sine Afskedsord til Sønnen: »Kun i fast Tilslutning til Folket kan en Regering finde Styrke til at udføre sit ansvarsfulde Kald.« Stillingen under de forudgaende Forhandlinger var ikke let for den danske Regering. Men J. C. Christensen ledede dem med stor Klogskab og Takt. Det gjaldt om at bevare et godt Forhold til Sverige, og den svenske Regering blev da ogsaa paa ethvert Trin af Forhandlingerne af den danske Regering holdt nøje underrettet om disse.

Den 25. August holdt Prins Carl, der tog Navnet Haakon VII, sit Indtog i Christiania. Og selv de ivrigste Republikanere bøjede sig loyalt for Kongemagten. Saaledes skrev Bjørnson til Udenrigsminister Løvland: »For os to gamle Republikanere er der saa intet andet at gøre, end hvad Garibaldi gjorde: Efter hele sit Liv at have tjent Republikken, valgte han at tjene Kongen.«

Den gamle Kong Christian IX havde til Stortingspræsidenten udtalt Haabet om at kunne besøge sine Børnebørn i Norge. Den Glæde skulde den 88-aarige Konge ikke opleve. Den 29. Januar 1906 døde han uden forudgaaende Sygdom.

Det faldt i J. C. Christensens Lod som Konsejlspræsident den 30. Januar fra Amalienborgs Balkon at udraabe den nye Konge, Frederik VIII. Han var nu en Mand paa 63 Aar og havde i ikke mindre end 43 Aar været Kronprins. Det tør nok siges, at i Aarhundreder havde ingen dansk Prins været saa velforberedt til Kongegerningen som han. Med stor Flid havde han arbejdet paa at uddybe sin Viden om Landets offentlige Forhold og holdt sig i Kontakt med Politikere, der repræsenterede forskellige Anskuelser. Han havde i 1901 hilst Systemskiftet med Glæde, og han nærede en dyb Overbevisning om, at det konstitutionelle Styre, hvis Retning bestemtes af Folkets Flertal, var det bedste for Danmark.

Frederik VIII følte sig navnlig kaldet til at løse tre Opgaver: fortsatte Bestræbelser for at skabe et venligere Forhold mellem Tyskland og Danmark, Ordningen af Forholdet til Island og en forsvarlig Løsning af Forsvarssagen.

J. C. Christensens Ministerium havde arvet Forslaget om en kommunal Valgretsreform fra det gamle. Efter hele to Samlingers Overvejelse afgav Landstinget endelig Betænkning i Marts 1905. Saa vel Højre som frikonservative afviste Forslaget. Dog gjorde de den Indrømmelse, at der kunde gives Valgret til ugifte Kvinder, Enker og fraskilte, men de fastholdt en Deling af Vælgerne efter Skatteydelse. Vilh. Lassen hilste Indrømmelserne

med Glæde og betegnede et Forlig som den eneste mulige Politik, hvortil de radikale og Socialdemokraterne straks forarget raabte op om Forræderi.

Indenrigsminister Sigurd Berg forelagde i Oktober 1905 Valgretsforlaget i Landstinget i den af Folketinget 1903 vedtagne Skikkelse. Grev Frijs udtalte sig for at afvente Valget det følgende Foraar, inden man bestemte sig. Han haabede tydeligt nok paa, at Gaardmændene skulde forlade Venstre i den Sag, idet han udtalte: »Skulde virkelig den danske Gaardmandsstand være saa doktrinær, at den siger: Bort med alt det bestaaende, lad Patienten dø, men lad Kuren sejre. Er det virkelig Tilfældet, ja, saa har jeg taget fejl, saa har de andre Herrer Ret. Jeg tvivler imidlertid derom.«

Valget til Folketinget den 29. Maj 1906 kunde da i nogen Maade siges at dreje sig om den kommunale Valgretsreform. Valgdeltagelsen blev den hidtil højeste i Danmark, 70,6 pCt. Venstrereformpartiet fik 57 Mandater mod før 59, Socialdemokraterne gik frem fra 16 til 24, Højre et Mandat og talte nu 13 Mand, det forhandlende Venstre gik tilbage fra 12 til 9, det radikale Venstre, der havde ventet en større Sejr, maatte nøjes med 11 Mandater. Valgets Tale var tydelig nok: Venstres Vælgere vilde ikke svigte den almindelige Valgret.

Ved Landstingsvalget om Efteraaret tabte Reformpartiet et Par Mandater og havde saaledes ikke længere et sikkert Flertal sammen med de frikonservative. Stillingen var vanskeliggjort. Men J. C. Christensen fastholdt sin Politik: at samle til Midten med Front mod yderliggaaende paa begge Fløje. Et Samarbejde med de moderate blev nu en Nødvendighed, og heldigvis kunde man i begge Lejre se bort fra Fortidens bitre Strid og mødes i et frugtbart Samarbejde til Gennemførelse af Venstres Idéer. En Dag kaldte J. C. Christensen Klaus Berntsen ind i Ministerværelset og spurgte, om han ikke fandt Tidspunktet inde til Samarbejde. De skulde ikke gaa i Parti sammen, men kun undlade at bekæmpe hinanden under Forhandlingerne

og ved Afstemningerne søge at komme til Enighed. Men da han ikke vilde gaa med til at gøre de moderate bekendt med, hvilke Lovforslag Regeringen agtede at fremsætte, saa de kunde faa Lejlighed til at tilkendegive deres Mening, blev Forhandlingerne foreløbig resultatløse. »Den uheldige Bejler fra de foregaaende Aar,« siger Erik Henriksen om Neergaard og de moderate, »var blevet den ombjlede Mand«.

Oktober 1906 forelagdes Regeringens Forslag om den kommunale Valgret igen i Folketinget og naaede derfra til Landstinget. Grev Frijs erklærede, at Valget havde givet Regeringen Medhold, og at han var rede til at tage Konsekvenserne. Loven gik i et Fællesudvalg med Anders Nielsen som Formand. Regeringen gik i Forhandling med de frikonservative og gik ind paa, at den privilegerede Valgret til Amtsraadene bibeholdtes, men fastholdt helt og fuldt den almindelige Valgret til Kommuneraadene.

J. C. Christensen fremhævede i en Tale i Landstinget i April 1907, at Valgretssagen var Ministeriets første Programsag. Og blev det nødvendigt at opløse Landstinget, saa vilde det ske. Men han regnede det for det yderste Middel, man skulde gribe til. I den almindelige Debat spillede Spørgsmaalet om de kongevalgte Landstingsmænd en stor Rolle. Der var delte Meninger om, hvorvidt de omfattedes af en Opløsning af Tinget eller ej.

I Juleferien førtes der Forhandlinger mellem J. C. Christensen og Sigurd Berg fra Venstres Side og de frikonservative Grev Frijs og Godsejer Rottbøll. Det lykkedes da ogsaa at naa frem til et Forlig, hvis Hovedindhold var følgende: De to Vælgerklasser bortfaldt, Valgene skulde foregaa helt og fuldt paa den almindelige Valgrets Grund. Valgretsaldern sættes til 25 Aar. Kvinder fik Valgret og Valgbarhed. Valget gjaldt for fire Aar og skulde foregaa efter Forholdstalsvalgmaaden. Til Valgene af Amtsraadene maatte Venstre gøre en Indrømmelse til de frikonservative. Hvert Sogneraad skulde vælge to Valgmænd. Til disse Valgmænd sluttede sig et ligesaa stort Antal selvskrevne Valg-

mænd mellem Amtsraadskredsens højstbeskattede Vælgere. Disse valgte og selvskrevne valgte Amtsraadsmedlemmerne.

Loven vedtoges i Landstinget med 32 Stemmer mod 29. To Højremænd undlod at stemme af Hensyn til en mulig Løsning af Forsvarssagen. I Folketinget rettede navnlig de radikale og Socialdemokraterne voldsomme Angreb paa Forslaget. Loven vedtoges dog med 64 Stemmer mod 35.

Modstanderne rasede videre ogsaa efter Lovens Gennemførelse. »Et lidet ærefuldt Tilbagetog«, kaldte Dr. P. Munch Resultatet. »Naar Hr. J. C. Christensen og hans Parti saaledes har kastet alle Broer af og endelig og afgørende har bøjet sig ind under Højres Forfatningsopfattelse, da betyder dette, at den Forvandling, som truer ethvert Parti, der kommer til Magten, nu er fuldbyrdet hos dem.« Højrepressen angreb ogsaa Loven i meget skarpe Vendinger.

I Venstrekredse hilstes Loven derimod med stor Glæde. Det var et af de store Programpunkter fra det forenede Venstres Program af 1872, der nu endelig var virkeliggjort. I over en Menneskealder havde man bekæmpet den privilegerede Valgret og krævet det fulde folkelige Selvstyre. Fra konservativ Side var der ihærdigt nok appelleret til Standsegoismen, idet man fra den Side foreholdt Gaardmændene det betænkelige i at gaa med til almindelig Valgret, da de derved i mange Sogneraad i en ikke fjern Fremtid vilde have Udsigt til at miste Flertallet. I det store og hele stod Gaardmændene fast og lod sig ikke lokke bort fra den demokratiske Vej, der var blevet afstukket med det forenede Venstres Program 1872.

I »Sorø Amtstidende« skrev Redaktør Hans Jensen en smuk Artikel, hvori han ønskede »Ministeriet J. C. Christensen og da ikke mindst Indenrigsminister Sigurd Berg og Konsejlspræsidenten til Lykke med dette Resultat. Det er en af de største Geringer, dansk Politik overhovedet har at opvise. Hvad afdøde Berg begyndte at agitere for samtidig med det forenede Venstres Dannelse i 1872, blev det netop hans Søn forundt at føre

til Sejr, men i en ganske anderledes fyldig Form, end nogen den Gang eller langt senere turde blot drømme om... Det er stort, hvad Danmarks Landmænd, de store med de smaa, her frivilligt har givet Afkald paa... Slettet er Penge- og Harkornskellet, slettet er Kvindernes Umyndiggørelse i Kommunernes Sager, slettet er paa samme Vis den Mærkelighed, at Svenden, som ikke fik Kost og Bolig hos sin Arbejdsgiver, havde kommunal Valgret, medens Tjenestekarlen og Tjenestepigen ikke maatte stemme.

— — —

Venstres Udenrigspolitik fulgte en klar Linie. Maalet var udtrykt i det ene Ord Neutralitet. Voldgiftstanken havde ikke mindst i J. C. Christensen en ivrig Tilhænger. Efter Systemskiftet blev der af Deuntzer gjort et ihærdigt Arbejde for at faa afsluttet Voldgiftstraktater med fremmede Magter. Det lykkedes i 1904 at faa afsluttet en saadan med Nederlandene. I 1905 oprettedes Voldgiftstraktater med Rusland, Belgien, Frankrig, England og Spanien. Stridsspørgsmaal mellem Danmark og de paagældende Lande skulde indbringes for Domstolen i Haag, men hvis de angik Landenes Uafhængighed og Ære, faldt de dog uden for disse Traktaters Ramme. I Slutningen af 1905 fik vi en Traktat med Italien, hvori det hed, at alle Tvistigheder uden Undtagelse mellem de to Lande skulde henvises til Domstolen i Haag. En lignende Traktat afsluttedes med Portugal 1907. Med Sverige, Norge og De forenede Stater forberedtes Voldgiftstraktater af Raben-Levetzau, men afsluttedes først af hans Efterfølger som Udenrigsminister. Danmark var saaledes naaet langt paa dette Omraade, men Tyskland manglede dog i Rækken.

J. C. Christensen saa det som en meget vigtig Opgave at tilvejebringe et bedre Forhold til Tyskland. I et senere Afsnit skal der redegøres nærmere for hans Bestræbelser i den Retning. Professor Arup skriver, at J. C. Christensens Regering viste megen Klogskab og Kraft, »ganske særlig i Forholdet til Tyskland.

Den tyske Tvangspolitik i Nordslesvig havde sammen med det danske Hofs Forbindelser med England og Rusland medført et saa køligt Forhold mellem den tyske og den danske Regering, at denne sidste saa godt som ganske havde ophørt at forsøge ad diplomatisk Vej at indvirke paa den tyske Regerings Holdning i nordslesvigske Spørgsmaal. Allerede Deuntzer havde dog brudt med denne Tavshedspolitik og faaet forskellige Enkelttilfælde af Udvisninger o. lign. gjort til Genstand for diplomatiske Forhandlinger.«

I nært Samarbejde med Sønderjydernes fremragende Fører H. P. Hanssen lykkedes det efter lange og besværlige Forhandlinger i 1907 at faa løst det vanskelige Optantspørgsmaal. Ved Konventionen af 11. Januar 1907 erklærede Preussen sig rede til »at optage i det preussiske Statsborgerforhold de paa preussisk Statsomraade bosatte nationalitetsløse Optantbørn — hvorved forstaas de efter Faderens Optionserklæring, men inden den danske Indfødsretslov af 19. Marts 1898 traadte i Kraft, uden for Danmark fødte Børn, — naar de ansøger derom og de almindelige lovbestemte Forudsætninger er til Stede.« Over 5000 Optantbørn og flere Hundrede Optanter blev derefter naturaliserede. De mange hidtil helt retsløse Mennesker opnaaede dermed en længe eftertragtet Retssikkerhed.

Konventionen blev vel ikke det Bidrag til en bedre Forstaaelse mellem Danmark og Tyskland, man havde haabet. Men den gav de ulykkelige Optanter den Hjemstedsret, de saa længe havde sukket efter.

Ogsaa Forholdet mellem Danmark og Island satte J. C. Christensen Kraft ind paa at faa ordnet. Altinget var nedlagt 1800, men det genindførtes som raadgivende 1843. Samtidig med Tusindaarsfesten 1874 gav Christian IX af egen Magtfuldkommenhed Landet en Forfatning, hvorefter Altinget blev lovgivende. Efter Systemskiftet ændredes Islands Forfatning 1903. Island fik sin egen Minister med Bopæl i Reykjavik. Føreren for

Hjemmestyrepartiet, Juristen og Digteren Hannes Hafstein udnævntes 1904 til den første indfødte Minister for Island.

Kongen og Rigsdagen besøgte 30. Juli—10. August 1907 Island. Der nedsattes da en Kommission paa 20 Medlemmer, 7 fra Altinget og 13 fra Rigsdagen. J. C. Christensen blev Formand, Hannes Hafstein Næstformand. Opgaven skulde være at fremsætte Udkast til en Nyordning af Islands forfatningsmæssige Stilling i det samlede danske Rige. Allerede den 14. Maj 1908 afgaves Betænkning.

Udkastet foreslog, at Island skulde være en selvstændig Stat. Kongens Titel skulde være: Konge af Danmark og Island. Foruden Kongefællesskab skulde Udenrigspolitik, Forsvarsvæsen, Orlogsflag, Højesteret m. m. være fælles for de to Lande. Dannebrog var de to Landes fælles Flag, men Islænderne havde Ret til at bruge et islandsk Hjemmesflag. Forøvrigt skulde hvert af Landene have fuld Raadighed over deres egne Sager. Island skulde være en uadskillelig Del af den danske Stat med særlige Landsrettigheder. Med Undtagelse af Redaktør Skuli Thoroddsen opnaaedes i Kommissionen fuldstændig Enighed om Udkastet. Men saa utroligt det lyder, det var nok til at vælte hele Sagen. Der førtes fra Island en voldsom Kamp mod Udkastet. Island bliver indlemmet, lød det. Ved Altingsvalgene September 1908 fik Oppositionen 24 Stemmer mod 10, og Altinget forkastede Udkastet. J. C. Christensens Forhandlingsevner havde ført til Kommissionens næsten enstemmige Vedtagelse, og selv om Arbejdet nu ved Altingets Afgørelse var kuldkastet, lykkedes det dog 10 Aar senere at opnaa en Ordning, der blev formet efter J. C. Christensens Ord i 1906: »Det ene Folk skal ikke være Formynder for det andet, men vi skal hjælpe hinanden.«

— — —

Det lykkedes Ministeriet J. C. Christensen at gennemføre en lang Række betydningsfulde Lovforslag. I Samlingen 1907—08 saaledes ikke mindre end 91, den hidtil rigeste Lovhøst paa et Aar. Der kan være Grund til at nævne saa vigtige Love som

Hjælpekasseloven, Oprettelsen af statsanerkendte Arbejdsløshedskasser, Jernbanelove, hvorved der gaves Bemyndigelse til at anlægge ikke mindre end 51 Privatbaner foruden en Række Statsbaneanlæg.

I 1908 gennemførtes ogsaa en ny Toldlov, der betød et stort Skridt i Retning af Frihandel. Vilh. Lassen havde overtaget Finansministeriet med det Maal for Øje at tilvejebringe den i Aarevis savnede ny Toldlov. Allerede i 1906 fremsatte han Forslag til en ny Toldlov. Det gik ikke saa langt i Frihandelsretning, som Vilh. Lassen og Venstre ønskede, men han »gad ikke forelægge et Forslag, der ikke havde Udsigt til Gennemførelse.« Ingvar Jensen var Reformpartiets Ordfører. Han var ikke særlig begejstret for Forslaget og udtalte Ønsket om en Formue- og Indkomstskat i Stedet for Stempelskat og Arveafgift. Derimod gik N. Neergaard ind for Forslaget, som han fandt paa Linie med Venstres gamle Krav. De radikale og Socialdemokraterne fandt ikke Forslaget vidtgaende nok.

Debatten blev navnlig præget af Vilh. Lassens og Neergaards Indlæg. Det var to fremragende Parlamentarikere og sikkert Tingets indsigtsfuldeste Medlemmer paa dette Omraade. Det kom til et snævert Samarbejde mellem dem, hvad der banede Vejen for de to Venstregrupperes Forening. Ingvar Jensen nedlagde sit Hverv som Ordfører og udtraadte af Toldudvalget. Derefter valgtes Neergaard til Ordfører. I et Partimøde den 12. Januar meddelte Formanden, Anders Nielsen, at Venstre i Toldudvalget var enige om at vælge Neergaard til Ordfører. Han understregede dog, at der ikke hermed »var forandret det aller ringeste med Hensyn til Partiets Stilling over for de moderate i Politik i Almindelighed. Her var kun Tale om et rent sagligt Spørgsmaal, hvorom der var Enighed, i Erkendelse af Neergaards ubestridelige Dygtighed paa dette Omraade at gøre Brug af ham som Ordfører.«

Ved Toldloven af 1908 ophævedes Tolden for Petroleum, Stensalt og Fisk. Der blev givet Nedsættelse af Tolden paa en Ræk-

ke Forbrugsartikler, saaledes for raa Kaffe, Cikorie, Risgryn og Rismel samt for en Række Raastoffer. Det væsentlige Resultat var en Nedsættelse af Beskyttelsessatserne paa gennemsnitlig 20 pCt. Til Gengæld forhøjedes Satserne for Tobak, Vin, Legetøj og Frugt. Ved den endelige Afstemning stemte i Folketinget Reformpartiet, det forhandlende Venstre, Socialdemokratiet og et Par Højremænd for Loven, medens de radikale og de fleste Højremænd svarede: Stemmer ikke. Landstinget vedtog Loven med 32 Stemmer mod 22.

Spørgsmaalet om en Grundlovsændring kom ogsaa paa Dagsordenen. J. C. Christensen ønskede heller ikke paa dette Omraade en Udvikling i store Spring, men her som i alle Forhold en roligt fremadskridende Udvikling. Der var naaet store Resultater i Samarbejdet med Landstingets frikonservative. 1866-Forfatningen kunde saaledes godt bruges. Og i hvert Fald laa det langt fra J. C. Christensen at stille Forslag til en Ændring, som han paa Forhaand vidste vilde blive et Paradeforslag. Grundlovens Bud om en Folketingsmand for hver 16,000 Indbyggere var i Aarenes Løb blevet mere og mere uopfyldeligt. Navnlig var en Del Bykredse blevet alt for store. Venstre var begunstiget under den gældende Ordning. Højre, der i de fleste Kredse udgjorde et større Mindretal, var stemt for Forholdstalsvalg. De andre Partier havde hver sine Ønsker. J. C. Christensen lovede at fremsætte Forslag til en Ændring af Grundlovens § 32 mod, at Partierne vilde afgive Forsikring om ikke at inddrage andre Spørgsmaal under Sagen. Ministeriets Forslag kom til at lyde paa, at Folketingets Medlemstal sattes til 132 — det dobbelte af Landstingets. Der opnaaedes Enighed med det forhandlende Venstre, de radikale og Socialdemokraterne om en Affattelse, der gav Spillerum mellem 124—132 Medlemmer. Landstinget stemte imidlertid Forslaget ned. De frikonservative forlangte af J. C. Christensen Svar paa, om en Landstingsopløsning ogsaa vilde komme til at omfatte de kongevalgte. Han svarede som tidligere, at dette Spørgsmaal først vilde finde sin Af-

gørelse i Statsraadet. De frikonservative var utilfredse med dette Svar, hvorfor de sammen med Højre stemte Forslaget ned.

J. C. Christensen syntes at staa paa sin Magts Tinde. I Sommeren 1908 havde han ledsaget Kong Frederik VIII paa en Rejse rundt i Jylland, hvor de begge overalt blev hyldet paa det hjerteligste. Kongen spiste Frokost i J. C. Christensens Hjem i Hee. Samme Aften var Amdtsraadet Vært ved en Middag paa Søndervig Badehotel. Her udtalte Kongen: »Jeg føler Trang til at sige, at jeg ved, at den Mand, der staar ved min Side, nyder denne Befolknings fulde Tillid. Jeg takker for de smukke Timer, vi i Dag har tilbragt i hans Hjem, og jeg takker ham ogsaa paa min afdøde Faders Vegne for den Tid, da han var som en Bro mellem Folket og Kongen. Jeg ønsker, at det maa lykkes for ham at faa løst de store og vigtige Reforme, der nu staar paa Dagsordenen, og som har min fulde Interesse, at det maa lykkes ham at løse dem med samme Held, som det er lykkedes min Regering at løse de store Reforme i sidste Rigsdagssamling. Jeg ønsker, at jeg endnu længe maa kunne prise mig lykkelig ved at have ham ved min Side...«

Forsvarskommissionens Betænkning forelaa endelig i Sommeren 1908. Venstrereformpartiet og det forhandlende Venstre foreslog at øge Hæren og dele den i en Øst- og Vesthær med langt den største Styrke paa Sjælland, Flaaden skulde udvides, Landbefæstningen nedlægges, Søbefæstningen udvides. Udgifterne ansloges til 31½ Mill. Kr. een Gang for alle og 1,7 Mill. Kr. aarlig.

Paa Syvaarsdagen for Systemskiftet 24. Juli 1908 gik Alberti og Ole Hansen af. Neergaard blev Finansminister. Anders Nielsen Landbrugsminister, Jensen-Sønderup Trafikminister.

I MODGANG

Der havde i lange Tider været Uro om Albertis Navn. Alle anerkendte hans store administrative Dygtighed. Deuntzer sagde om ham, at han var en fortræffelig Justitsminister, der besørgede Sagerne hurtigt og prompte og altid var parat til at give gode Raad. Albertis Fremtræden var imponerende. Han var rank og myndig, trods Korpulencen spændstig af Skikkelse og Fremtræden, aldrig uoplagt, altid klar til at tage sin Tørn. Og et Tegn paa hans Persons store Magt er det, at han, der i Aandsretning og Karakter var saa dybt væsensforskellig fra J. C. Christensen, formaaede at vinde saa stor Tillid hos denne.

Alberti var i hele sin Tankegang Kyniker. Han rasede paa Vælgermøderne mod dem, der vilde vanhellige Kirken, opløse Ægteskab og Moral og leve Livet i ubunden Nydelse. Han talte spottende om Dr. phil.erne, disse Doktores, der ikke engang kunde kurere en Byld!

Navnet Alberti havde en god Klang blandt sjællandske Bønder. Faderen, den hæderkronede Overretsprokurator C. C. Alberti var Stifter af »Den sjællandske Bondestands Sparekasse« i 1856 og var dens Formand til sin Død i 1890. Hørup skrev om ham, at han var »en Mand, hvis Retsindighed blev et Ordsprog og hvis Trofasthed varede til Døden.« Gennem en Menneskealder havde han staaet som de sjællandske Bønders kaarne Fører paa Tinge. P. A. Alberti, der i en ung Alder var blevet Højesteretssagsfører, valgtes efter Faderens Død til Formand for Sparekassen. Og ved Valget i Køge 1892 slog han Hørup.

Ved Systemskiftet var han ikke til at komme uden om. Det var en Aftale, at hver af de tre Grupper, som var sammensmeltet i Reformpartiet, skulde have hver to Repræsentanter i Ministeriet. Albertis Stilling var en saadan, at han var selvskreven til en Ministerpost. Der gik allerede dengang Rygter om, at han var insolvent. J. C. Christensen gik da før Ministeriets Dannelselse til Alberti og udspurgte ham indtrængende, hvordan det forholdt sig. Og han bad ham sige den skære Sandhed, thi blev han Minister og ikke var solvent, vilde det gaa ud over Landet og Partiet. Men Alberti forsikrede, at det kun var ondskabsfulde Rygter, som intet havde med Virkeligheden at gøre. Deuntzer nærede ingen Mistanke, men søgte dog saa godt som muligt at faa tilvejebragt Oplysninger om Albertis Forhold. Under Rigsretssagen fremkom Deuntzer da ogsaa med en Udtalelse om, at intet Menneske kunde tænke sig eller have nogen Anelse om, hvordan det egentlig stod til med Albertis Forhold. Alberti var »en psykologisk Abnormitet«, som det ikke var givet ret mange, om i det hele nogen, at lodde.

Der løb i hele hans Ministertid Rygter rundt om Transaktioner som Formand for Bondestandens Sparekasse. Nationalbanken gjorde i Forsommeren 1906 Indenrigsministeriet opmærksom paa, at et Laan paa 3 Mill. Kr., som Sparekassen havde i Nationalbanken, ikke stod opført i Sparekassens Regnskab. Men der blev senere givet en tilfredsstillende Forklaring derpaa. I September 1907 stillede Privatbanken Alberti et Ultimatum om at tilvejebringe Balance mellem Sparekassens Indskud og Uddrag i Banken. Med en uhørt Frækhed forstod Alberti at slaa Mistanken ned. Engang ønskede Sparekassens Bestyrelse at se den Obligationsbeholdning paa 9 Mill. Kr., der laa i Privatbanken, og efter Bankens skriftlige Erklæring var fri og ubehæftet. Alberti gik straks hen til Telefonen for at bestille Vogn, men saa standsede han og sagde: »Selvfølgelig kan De godt faa Obligationerne at se, men her foreligger en Erklæring fra Privatbanken om, at Obligationerne findes der, og tvivler De

om dens Rigtighed, saa har De ikke længere Tillid til mig, og saa maa jeg træde tilbage fra min Stilling som Formand.« Det blev senere opklaret, at Erklæringen var falsk, idet Alberti selv havde skrevet den. Men hans Ord faldt med saadan en Sikkerhed, at ingen fattede Mistanke, og man frafaldt Kravet om at undersøge Obligationsbeholdningen.

Rygterne svirrede og kom naturligvis ogsaa J. C. Christensen for Øre, men han troede ikke paa dem. Alligevel blev han i September 1908 enig med Neergaard om, at Sparekassens Forhold skulde drøftes i et Ministermøde. Dette Møde holdtes den 8. September Kl. 12. Man naaede kun til en Drøftelse af Finanslovsforslaget, som skulde forelægges ved den kommende Rigsdagssamlings Begyndelse. Mødet blev saa afbrudt, fordi Ministrene skulde køre til Toldboden for Kl. 2½ at være med ved Modtagelsen af de to Kongedøtre, Enkekejserinde Dagmar og Dronning Alexandra. Det var Meningen at fortsætte Ministermødet efter Modtagelsen, og Sparekassens Forhold vilde da komme til indgaaende Drøftelse.

Svend Høgsbro, Jensen-Sønderup og Sigurd Berg vilde køre sammen til Toldboden. Da Jensen-Sønderup kom ned til Vognen, mødte han Høgsbro, der var synlig oprevet og nedslaaet af en Meddelelse, han lige havde faaet. Netop som han stod og skulde forlade sit Kontor, havde Budet meldt Politidirektøren, men Høgsbro bad ganske naturligt Budet bede ham komme senere. Politidirektøren krævede imidlertid at komme til at tale med Høgsbro straks. Han meddelte da, at Alberti for en halv Time siden havde meldt sig som skyldig i Falsk og Bedrageri til ca. 9 Mill. Kr. Ude paa Toldboden gik Høgsbro straks hen til J. C. Christensen og fortalte, hvad der var sket. Denne lod den frygtelige Meddelelse gaa videre til Kong Georg og bad ham om at give Kongen Besked. J. C. Christensen fortalte senere Klaus Berntsen, at i det Øjeblik, han modtog Budskabet, sortnede det for hans Øjne.

Det havde den Dag staaet klart for Alberti, at Afsløringen

nu kunde ske naar som helst. Hele Formiddagen opholdt han sig paa Sparekassens Kontor. Han viste ikke andre Tegn paa Nervøsitet, end at han to Gange den Formiddag mødte hos sin Barber for at blive barberet. Kl. 1½ tog han til Domhuset, hvor han overfor en overordnet Politimand meldte sig skyldig i Falsk og Bedrageri. Han havde tre Muligheder, skal han engang have sagt: Revolveren, Flugt til Udlandet og selv at melde sig. Han valgte altsaa den sidste.

Albertis Selvanmeldelse vakte en pinlig Opsigt. Venstre følte det som en Sorg og Skam, at en Forbryder i syv Aar havde været Justitsminister.

For J. C. Christensen var det et frygteligt Slag. Katastrofen aabenbarede hans Mangel paa Evne til at gennemskue Karakterer, han ikke havde Slægtskab med. Den usammensatte Natur, som J. C. Christensen var, forstod ikke en Natur som Albertis. I en snæver Kreds udtalte J. C. Christensen Ulykkesaftenen: »Min Fejl er, at jeg aldrig har tænkt mig Muligheden af en Karakter som Albertis.« I Ministermødet, der fortsattes, efter at Albertis Selvafsløring var kendt, erklærede J. C. Christensen, at han straks vilde fratræde som Konsejlspræsident. Han havde ingen Lod eller Del i Bedragerierne, og ingen mistænkte ham heller derfor, men han følte Skammen over, at han havde haft en Forbryder ved sin Side og vist ham Tillid, saa hans Tanke var, at Ministeriet straks maatte træde tilbage. Han nævnte denne Tanke overfor Kong Georg, da de stod paa Toldboden, men Georg fraraadede bestemt dette, da den store Verden deraf vilde faa det Indtryk, at Ministrene var medskyldige. De fleste af Ministrene delte dette Synspunkt, men Raben-Levetzau og Høgsgbro var stemt for straks at gaa. Grev Raben indgav den 12. September sin Afskedsbegæring, hvad der fremkaldte hele Ministeriets Fald. Paa Kongens Opfordring lovede Ministrene at fungere indtil videre.

Den følgende Tid blev J. C. Christensen Genstand for en desperat Forfølgelse. Han krævedes som Sonoffer for de mange

Millioner. At gennemlæse Bladene fra den Tid er et uhyggeligt Vidnesbyrd om, at Katastrofen fra flere Sider søgtes udnyttet til at faa Ram paa J. C. Christensen. I et Hovedstadsblad læses følgende kønne Mundfuld: »F skulde annamme J. C. Christensen og alle Bondebæster i deres Grave.«

Rigsdagen indkaldtes til at samles den 28. September. De to Partier, der støttede Ministeriet, stillede følgende Forslag til Beslutning: »Idet Folketinget udtrykker sin Sorg over den Ulykke, som P. A. Albertis Forbrydelse har bragt over Folket, beslutter Tinget at udtale sin Villighed til at medvirke til at mildne Ulykkens Følger og sin Vilje til under Ledelse af et Ministerium, der støtter sig til Flertallet i Tinget, at arbejde paa de Opgaver, hvis heldige Løsning Folket venter paa.« J. C. Christensens Redegørelse paahørtes med den største Opmærksomhed. Det »var en redelig Mands redelige Bekendelse og Opgørelse uden Forsøg paa at besmykke, men paa den anden Side værgende sig dygtigt og overlegent mod ubeføjede Angreb,« som et Blad skrev. Han fastslog, at der her i Landet kan regeres udenom København, men der kan ikke regeres udenom Bønderne. Under Talens sidste Afsnit brast Stemmen for ham, og han græd. Hans Slutningsord lød saaledes: »Naar jeg nu forlader min Plads og gaar over til den anden Side i Salen, saa er det med en Følelse af Beskæmmelse over, at jeg har haft en Forbryder ved min Side, uden at jeg har kunnet se det, men jeg gaar derover med en ren Samvittighed. Jeg gaar derover, ramt af et Dolkestik bagfra, men jeg gaar derover med den Overbevisning, at politisk kunde man ikke have styrtet mig. Jeg gaar ogsaa derover med en Følelse af, at Arbejdet er slaaet mig i Stykker mellem Hænderne. Jeg gaar derover for at tage Arbejdet op paa ny.«

Under Debatten faldt der voldsomme Ord, men K. M. Klausen, der var Socialdemokraternes Ordfører, kom med en Udtalelse, som J. C. Christensen altid mindedes med Taknemmelighed. I en Henvendelse til Vælgerne havde J. C. Christensen skrevet: »Jeg har levet af mit eget og paa mit eget.« Klausen

sagde herom: Det tror jeg er fuldt ud Sandhed, at det kan siges om den nuværende Konsejlspræsident. Jeg har haft Lejlighed til at følge denne Mands Færd i 13 Aar, og navnlig mindes jeg endnu mange Træk af ham i de Aar, vi sad sammen i Finansudvalget, og jeg kan saa fuldt ud anerkende Rigtigheden af den Sætning, at han har levet af sit eget og paa sit eget. Og jeg siger, at det er godt, at en Politiker, naar han træder tilbage, kan sige det med Sandhed og Ret. Saa sagde han et andet Ord, som jeg ogsaa tror er fuldt ud sandt, nemlig, at han forlader sin Plads med en ren Samvittighed. Det tror jeg ogsaa er fuldt ud sandt.« Klausen mente derimod, at J. C. Christensen havde svigtet Venstres oprindelige Program, hvorfor han knyttede denne Bemærkning til: »Men jeg vilde ønske, han kunde have føjet et tredje Ord til og sagt: Naar jeg nu forlader min Plads, gør jeg det saaledes, at ingen kan bebrejde mig, at jeg paa noget Punkt har svigtet det Program, jeg kæmpede for, før jeg kom til Magten. Kunde han havde sagt det med Sandhed og Ret, tror jeg, at vi alle kunde have sænket Kaarden ved hans Afgang.«

Den lidenskabelige Debat optog Folketingets Møder i ikke mindre end fire Dage. De to Venstrepartiers Forslag vedtoges med 65 Stemmer, medens 38 svarede: Stemmer ikke. Det bør bemærkes, at Højremændene Lars Dinesen og Chr. Reventlow stemte for Venstres Forslag.

Fanatismen var stor i de Dage. Den københavnske Presse var navnlig langt ude i sine Angreb paa J. C. Christensen. Hovedstadens letbevægelige Befolkning blev under Paavirkning heraf hidset op mod ham. Det var ikke ualmindeligt, at Folk spyttede efter ham paa Gaden eller rejste sig og gik, naar han kom ind i en Sporvogn. Og han modtog naturligvis ogsaa Truselsbreve. En Dag sad han i Rigsdagens Restaurant sammen med Thomas Larsen. Han skød da et anonymt Brev over til Thomas Larsen. Det indeholdt en Trusel om, at J. C. Christensen vilde blive skudt, naar han forlod Rigsdagsbygningen. »Vil du foretage

dig noget i Anledning af denne modbydelige Trusel?» spurgte Thomas Larsen. »Nej,« lød Svaret, »det vil jeg ikke, der er megen Fanatisme oppe i disse Dage, men jeg gaar min Gang, og saa maa Vorherre om Resten.«

Mod Alberti gik Sagen sin Gang. Undersøgelsen stod paa i to Aar. Hans Bedragerier løb op til ca. 15 Mill. Kr. Pengene var fortrinsvis gaaet til mislykkede Spekulationer i Udlandet. Sparekassens hele Obligationsbeholdning var belaant, og ogsaa Smøreksporthforeningen, som Alberti var Formand for, var blanket af, idet Alberti havde skjult Besvigelserne ved Udfærdigelse af falske Kontokuranter. I hans Gemmer fandt man et helt lille Trykkeri af Gummityper, som han havde brugt til sine falske Stempler. Som et Kuriosum oplystes det, at man i hans store, tomme Pengeskab paa Bunden fandt en enlig 1-Øre.

Den 17. December 1910 faldt Dommen over Alberti. Den lød paa 8 Aars Tugthus. Han afsonede Straffen dels i Horsens, dels, paa Grund af Sygdom, paa Vridsløselille og løslødes 14. August 1917. Han levede derefter i København til sin Død 14. Juni 1932. En eneste Gang opsøgte han J. C. Christensen. Denne har fortalt Fred. Nørsgaard følgende derom: »De ved jo, at jeg boede i Herluf Trollesgade, og De ved ogsaa, at jeg gerne staaer tidligt op. Saa en Morgen Kl. 7½ ringede Dørklokken. »Det er noget tidligt, Postbudet kommer i Dag,« tænkte jeg og gik ud og lukkede op. Og der stod saa en høj Mand, som jeg ikke rigtig kendte. »Det er Alberti,« sagde han. Det gav et Sæt i mig, og han fortsatte: »Jeg kommer for at bede Dem om ikke at bære Nag til mig for den store Ulykke, jeg bragte over Dem.« Jeg svarede: »Ja, det var en stor Ulykke, men jeg bærer ikke Nag til nogen, heller ikke til Dem. Bed De Gud om at tilgive Dem.« Og dermed sluttede Samtalen.«

Det bør endnu nævnes, at J. C. Christensen den 14. September 1908 offentliggjorde et Manifest til Vælgerne, hvori han udførligt gør Rede for den triste Sags Forhistorie. »Nu ser jeg mig bedraget,« hedder det. »Det har selvfølgelig gjort et stærkt

nedslaaende Indtryk paa mig; det har gjort mig bitterlig ondt, at et Menneske, hvis Ord jeg i det daglige Arbejde kunde lide paa, viste sig at være en Bedrager og en Falskner. Det er forfærdeligt. Mine Modstandere haaner mig, det er slemt; men det maa jeg finde mig i. Jeg har jo været for godtroende, og deres hoverende Glæde maa jeg holde dem tilgode; men deres Haan gør mig heller ikke saa ondt som det at føle sig forraadt af en Mand, man har staaet i dagligt Arbejde med i næsten en halv Menneskealder, og saa oven i Købet i et Arbejde, der — lad det end være udført i al Skrøbelighed — dog skulde være til Gavn for Folk og Fædreland.

Modstandernes Aviser er komne saa vidt, at de fortæller, jeg burde sidde ved Siden af Alberti, og at jeg har været økonomisk afhængig af ham. Jeg anfører det som et Bevis paa, hvor langt de er nede. Jeg har aldrig været økonomisk afhængig af nogen, jeg har aldrig modtaget en Øre af Alberti, jeg har overhovedet ingen Gæld ud over Kreditforeningsgælden paa mine to smaa Ejendomme i Hee, jeg har aldrig jaget efter »Ben«, Forretninger, Embeder eller lignende. Jeg har levet paa mit eget og af mit eget.« Han tilbageviser Kravet om Folketingets Opløsning og om et Forretningsministerium. »Men hvorledes det end gaar,« fortsætter han, »min Plads er nu som før i Venstres Tjeneste, og jeg skal ikke arbejde mindre i Rækkerne end i Spidsen. Blot Folketingets Flertal maa danne Ministeriet, da skal ingen villigere end jeg medvirke til, at de store Spørgsmaal faar en sund og god Løsning.

Jeg kan ikke slutte disse Ord uden at følge min Trang til at sige Dem Tak, mine Vælgere. Tak for al Deres Tillid i onde som i gode Dage. Tak for alle de milde Blikke og de trofaste Haandslag, jeg møder i Ringkøbingkredsen. Naar jeg færdes derovre og ser hen over Slettelandet med de mange Hjem, da føler jeg, at jeg gaar midt iblandt mine egne. Hvad dette er for en vidunderlig Følelse af Tryghed og Sikkerhed, ved ingen, med mindre han har prøvet noget af det modsatte. Tak!«

Venstre i Ringkøbingkredsen satte straks en Tillidsadresse i Gang, og i Løbet af 3 Dage fik den 2436 Underskrifter af Kredsens 3085 Vælgere. En Deputation overrakte den 23. September J. C. Christensen Adressen i hans Hjem i Hee. Den havde følgende Ordlyd:

»Efter at have læst Deres Henvendelse til os føler undertegnede Vælgere i Ringkøbing Amts 1. Valgkreds Trang til at henvende os til Dem. Vi har ofte før, naar vi mødtes med Dem, bragt Dem vor Hyldest og Tak for Deres Arbejde som vor Folketingsmand og som Minister. Vi tilføjer her vor Tak for den Stilling, De har indtaget, efter at den store Ulykke har ramt Landet. En Tak for, at De ogsaa efter denne Ulykke var rede til at blive paa Deres Post som Ministeriets Chef, saa længe Ministeriet havde Folketingets Tillid. Med Sorg har vi erfaret, at De har maattet indgive Ministeriets Afskedsbegæring, og med Harme har vi set de Angreb, De har været Genstand for. Med Glæde har vi modtaget Deres Ord for, at De ikke dermed opgiver Deres politiske Arbejde, men vil fortsætte dette med samme Kraft som hidtil. Vi agter af al vor Evne at yde Dem vor Støtte hertil. Vor Tillid har De i saa fuldt Maal som nogen Sinde. Vi udtaler Ønsket og Haabet om, at De maa have Lykke og Kraft til at fortsætte Deres Arbejde endnu i mange Aar til Ære for Dem selv og til Gavn for vort Land.«

Det siger sig selv, at denne uforbeholdne Tillidserklæring fra Vælgerne varmede hans Sind. Fra mange Egne af Landet mødte han Udtryk for Tillid og Sympati. Ved Venstres Høstfest i Kolding, hvor Sigurd Berg havde talt, tog Højskoleforstander Jacob Appel, Askov, ved Fællesspisningen Ordet. »J. C. Christensen har et stort Ansvar for Ulykken, der har ramt os,« sagde han, »det vil Historien aldrig fritage ham for; og det vil han sikkert sidst af alt unddrage sig, men jeg vil bede Indenrigsministeren tage den Hilsen med til J. C. Christensen, at vor Tillid til ham som den kloge og vidtskuende politiske Fører for Venstres Arbejde ikke er rokket, og at vi haaber, hvordan saa end Frem-

tiden bliver, at hans samlende Evner og dygtige Virken maa komme vort Fædreland til Gode, at de Linier, han gennem sit politiske Arbejde har draget, maa blive fulgte, thi det er sunde og gode Fremgangslinier.« Efter at have holdt denne Tale maatte Appel gaa for at naa Toget. Alle rejste sig da og hilste ham med rungende Hurraraab.

Saadanne Udtalelser kunde nok opveje de taabelige og meningsløse Beskyldninger, der rettedes mod ham. At han igen kunde hæve sig til de højeste Æresposter, er et slaaende Udtryk for det Fond af indre Styrke og Tillid, han raadede over.

FORSVARSSAGEN LØSES

I dansk Politik har Forsvarssagen i særlig Grad virket skelsettende. Til Ulykke for vort Land blev det aldrig den samlende Sag, hvorom Partierne stod enige. Til Tider hidsedes Lidenskaberne voldsomt op, naar Forsvarsspørgsmaalet sattes under Debat. Fæstningsbyggeriet for provisoriske Midler gjorde ubodelig Skade. Det historiske Venstre var altid forsvarsvenligt, hvad der ved flere Lejligheder kom frem i Taler og ved positive Forslag.

Da Systemskiftet 1901 indtraadte, var den udenrigspolitiske Himmel formørket. I Marts 1902 nedsattes den store Forsvarskommission. Saa længe den sad, maatte der være Ro om Spørgsmaalet.

Forholdet til vort sydlige Naboland var alvorligt. En dyb Mistillid til Danmarks Stilling under en kommende Krig var opstaaet dernede i de Aar, Estrup stod for Styret herhjemme.

Fra dansk Side maatte der arbejdes for at faa denne Mistillid fjernet. Kronprins Frederiks Besøg i Berlin 1901 var et Led i Bestræbelserne for at modvirke de tyske Stemninger. Kongebesøg i Berlin og Kejserbesøg i København skulde tjene til at bedre Forholdet mellem de to Lande. Optanttraktaten af 1907 var et vigtigt Resultat af denne Forstaaelse.

Gennem de saakaldte Lütken-Samtaler i 1902—03 og 1906—07 søgte Kaptajn, senere Departementschef Lütken paa Fcranledning af J. C. Christensen hemmelige Forhandlinger i Tyskland med det Maal at berolige dette Lands førende Mænd.

Disse Forhandlinger kendtes kun af en ganske snæver Kreds, men Oplysninger om dem laa i Udenrigsministeriet, saa de skiftende Udenrigsministre havde Lejlighed til at gøre sig bekendt med dem. I 1919 blev disse Dokumenter fremdragne af den da arbejdende Militærkommission, idet Formanden Dr. P. Munch i Mødet den 31. Juli gav Meddelelse om den »højst ejendommelige og meget betydningsfulde Sag.« Meddelelsen vakte stor Bevægelse i Kommissionen. P. Munch hævdede, at disse Underhaandsforhandlinger stod »i en afgørende Modsætning til den ubetingede og ligelige Neutralitetspolitik, som officielt forkyndtes fra dansk Side.« Laust Rasmussen mente endog, der kunde være Grund til at lade en Rigsret undersøge, om ikke J. C. Christensen ved det, der var sket, havde været med til at skabe Danmark en Stilling, som kunde være blevet i højeste Grad skæbnesvanger for os.

Sagens Akter blev nu offentliggjorte. Der rettedes de voldsomste Angreb paa J. C. Christensen, fordi han havde haft sin egen lille private Udenrigspolitik, og fordi han ikke havde omtalt disse Forhold under Forhandlingerne om Forsvarsordningen 1909 og ved Verdenskrigens Udbrud 1914. I Pressen og paa Møder lød voldsomme Protester mod J. C. Christensen. Tonen var snart den samme som efter Alberti-Katastrofen. Man var ikke langt fra at beskyldte ham for landsforræderisk Handling, og man krævede som ved tidligere Lejligheder, at han skulde forsvinde fra dansk Politik. I Folketinget kom det til stærke Sammenstød. Laust Rasmussen udraabte »med en Stemmeføring, som talte han til døvstumme«, at J. C. Christensen nu maatte være umulig i dansk Politik. P. Munch fandt, det var en Lykke for Danmark, at Krigen ikke brød ud paa et Tidspunkt, da de moralske Forpligtelser, J. C. Christensen havde paadraget det danske Folk, endnu havde Betydning for dets Stilling.

Den 21. Oktober førtes en lang og til Tider bevæget Debat mellem J. C. Christensen og P. Munch. J. C. Christensen pointerede stærkt, at den politiske Himmel ved Aarhundredets Be-

gyndelse altid var sort af Uvejrsskyer. I tyske Kredse var det en udbredt Opfattelse af de aarlige Fyrstebesøg paa Fredensborg, at der lagdes Planer i tysk fjendtlig Aand. Det maatte være klart for alle, som ønskede at bevare deres Fædreland, at det gjaldt at indrette sig saaledes, at der var menneskelig Mulighed for, at dette kunde ske. »Forhandlingerne var nødvendige,« sagde han, »de maatte føres paa det Tidspunkt, og var de ikke blevet ført, havde jeg ikke handlet forsvarligt overfor mit Land.«

De Lütken-Christensenske Forhandlinger er blevet vurderet meget forskelligt. Det var vel nok et farligt Spil, og at det gik godt, skyldes maaske mere Lykken end Forstanden. »At de førtes med en høj Officer, som var danskvenlig og en Hædersmand, var sikkert en Lykke for Danmark,« skriver H. P. Hanssen. J. C. Christensen var i Besiddelse af et sikkert politisk Instinkt, hvor det drejede sig om indenrigspolitiske Forhold, som han kendte til Bunds, men hvor det drejede sig om Udenrigspolitik, var han langt fra saa sikker.

Dog kan det sikkert siges, at Forhandlingerne ikke var uden Betydning for den voksende Forstaaelse mellem Tyskland og Danmark, der sporedes i Aarene efter Systemskiftet. Historiens Dom vil uden Tvivl falde sammen med, hvad H. P. Hanssen skrev i Juni 1926, at disse Samtaler »i deres Helhed havde gavnlige Virkninger ved at udvikle den Atmosfære, som gjorde det muligt at holde vort Fædreland uden for den store Verdenskrig.« Denne stærke Anerkendelse af Samtalernes Betydning bliver nok det sidste Ord i den Sag og ikke de hysteriske Angreb paa J. C. Christensen i 1919.

— — —

Først den 10. Juli 1908 afgav Forsvarskommissionen af 1902 Betænkning.

Venstre-reformpartiets og det forhandlende Venstres Medlemmer i Kommissionen afgav en fælles Indstilling. De udgjorde et Flertal paa ti Medlemmer, der bl. a. udtalte: Selvfølgelig

vilde et Land af Danmarks Størrelse, selv med Opbydelsen af de største personlige og pekuniære Ofre, ikke kunne skabe et Forsvar, der satte det i Stand til at afvise Angreb fra en Stormagt, saafremt denne havde sat sig til Maal at erobre Landet og uhindret af Modstand fra anden Side kunde gennemføre sit Forehavende. Men en saadan Situation er heller ikke sandsynlig. Naar vi ikke forsømmer nogen Lejlighed til i Ord og Gerning at vise, at vi ikke under nogen Omstændighed vil blande os i Stridigheder mellem andre Stater, er der ingen Grund til at forudsætte, at vi skulde blive udsatte for Angreb af den Natur. Det har da ogsaa ligget uden for Kommissionens Overvejelser, — ligesom det ligger uden for den ved Loven givne Opgave, — at regne med en saadan Eventualitet, den har kun beskæftiget sig med Forhold, som kunde opstaa under Sammenstød mellem andre Magter, hvorved Landets Neutralitet kunde blive udsat for Fare.

Deres Forslag understregede forøvrigt, at vor Forsvarsordning skulde have til Formaal at opretholde Landets Neutralitet, men hertil krævedes et virkeligt Forsvar. Der maatte først og fremmest bygges paa det levende Værn. Den aarlige Udskrivning af Mandskab foresloges øget fra 0,43 til 0,53 pCt. af Befolkningstallet. Den aarlige Indkaldelse af Infanterister vilde blive forøget med 2700 Mand, medens Rytteriet skulde indskrænkes. Hæren skulde deles i en større Østhær og en mindre Vesthær med Store Bælt som Skillelinie. Endvidere foreslog man en betydelig Forøgelse af Flaaden, Søbefæstningen skulde forstærkes og en Række Kystforsvarsanlæg anlægges. Den omstridte Københavns Landbefæstning skulde nedlægges. Den moderate Jørgen Pedersen indtog dog her det Særstandpunkt, at han ønskede den bevaret. Den samlede Udgift ansloges til 31½ Mill. Kr. een Gang for alle og 1,7 Mill. Kr. aarlig Merudgift. Flertallet gav endelig Tilslutning til Tanken om en Værneskat, der skulde udredes af de »betinget tjenstudygtige« og de kaserede, for saa vidt de var erhvervsdygtige.

Højre og de frikonservative vilde bevare og udvide Landbefæstningen og regnede med 39,1 Mill. Kr. een Gang for alle, aarlig Merudgift 5,2 Mill. Kr. Socialdemokraterne vilde have Hær og Flaade nedlagt og erstattet af en Politi- og Grænsevagt. Der skulde dog sørges for Ungdommens fysiske Opdragelse ved obligatoriske Foranstaltninger. De aarlige Besparelser ansloges til 7,5 Mill. Kr.

De militære sagkyndige for Hæren rettede i Betænkningen et stærkt Angreb paa Venstres Forslag. Fra andre Sider hævdede der sig ogsaa kritiske Røster. Den tidligere Krigsminister Madsen erklærede det for saa utilstrækkeligt, at man hellere maatte nedlægge alt Forsvar. Grev Frijs betegnede det for Præferencepolitik overfor Tyskland, fordi det blottede Hovedstaden fra Landsiden, men befæstede den til Søs. Højre var meget utilfreds med Venstres Forslag, som det fandt ganske uantageligt. Alt syntes nu at afhænge af J. C. Christensen. Han stod paa det Tidspunkt overordentlig stærkt. Partiet fulgte ham trofast; de frikonservative og mange Højremænd saa i ham den store Mægler. Paa den Tid var hans Stilling da ogsaa saa stærk som ingsinde. Lütken-Samtalerne havde givet ham et Indtryk af, hvor alvorlig Danmarks Stilling var. Det gjaldt om at fjerne al Mistillid til vor Stilling i Tilfælde af en Stormagtskonflikt. Det stod ham klart, at man maatte lade gamle Doktriner falde og se Virkeligheden i Øjnene. Den kommende Militærordning maatte tjene til at sikre Danmarks Neutralitet i Tilfælde af en Storkrig i Europa. En saadan Ordning vilde koste Penge, mange Penge. Gamle Udtalelser fra Oppositionstidens glade Dage vilde blive draget frem og med Flid vendt mod ham og Partiet. Det fik altsammen ikke hjælp. Det saa i Sandhed ud til, at Spørgsmaalet om vort Forsvars Ordning nu var Danmarks Livssag. Han følte sig stærk nok til at løse den livsvigtige Opgave, og han havde sine Meningers Mod til at feje gamle Slagord til Side. »Men faa Uger efter styrtede den stolte Bygning sammen,« skriver P. Munch, »som en Statsmand med Villie, Redelighed

og Snildhed havde rejst.« Alberti-Katastrofen standsede Arbejdets Fortsættelse.

Efter Ministeriet J. C. Christensens Afgang var der indenfor Venstre stærk Stemning for, at Sigurd Berg skulde danne den nye Regering, men den offentlige Mening krævede Neergaard som Ministerchef.

Den 12. Oktober 1908 udnævntes Ministeriet N. Neergaard. Konsejlspræsidenten overtog selv Forsvarsministeriet, Gesandten i Wien, Grev C. W. Ahlefeldt-Laurvig, blev Udenrigsminister,

Det var altsaa en ren parlamentarisk Regering. Indenfor Venstre reformpartiet havde man gerne set J. C. Christensen som Medlem af Regeringen, men han havde ikke selv noget Ønske om at blive Minister.

Ved Finanslovens 1. Behandling den 15. Oktober holdt Neergaard en kort Programtale. Han fremhævede, at det var nødvendigt at omordne Landets Forsvarsvæsen paa en saadan Maade, at der skabes et virkeligt Neutralitetsværn af en Styrke, som nogenlunde svarer til, hvad der findes i europæiske Stater af lignende Størrelse som Danmark.

Det nye Ministerium fik en god Modtagelse. Navnlig nærede man i store Kredse en berettiget Tillid til Neergaard, der er en af vort politiske Livs fineste og nobleste Skikkelser. Den politiske Interesse samlede sig naturligt om Forsvarssagen. Den 12. Februar 1909 fremsatte Neergaard i Folketinget Forslag om en ny Forsvarsordning, ialt 11 Forslag. I sin store og ypperlige Forelæggelsestale paa to Timer holdt han den fyldte Sal og de overfyldte Tilhørerpladser i Aande fra første til sidste Minut. Talen blev holdt med en usædvanlig Kraft og Varme. Neergaards Forslag fulgte for store Deles Vedkommende Flertalsbetænkningen. Han foreslog Landbefæstningen nedlagt inden for et Tidsrum af otte Aar. Forslagene vilde medføre en Udgift en Gang for alle paa 31½ Mill. Kr., foruden 10½ Mill. Kr., der ventedes indvundne ved Salg af de gamle Fæstningsværker, og en aarlig Merudgift paa 1,7 Mill. Kr. Stigningen i Udgifterne

skulde indvindes ved en Forhøjelse af Indkomst- og Formueskatten. Men paa et enkelt og væsentligt Punkt gik Neergaards Forslag langt videre end ventet.

I sin Tale fastslog han, at folkeretlig og politisk set er Neutralitetsforsvaret den første og mest uafviselige Betingelse for, at Neutraliteten kan ventes respekteret. Vil man ikke i Fredens Dage forberede et saadant Forsvar for Neutraliteten, at det koster forholdsvis betydelige Ofre at bryde den, saa er intet visere, end at den lille Stat under en Stormagtskrig, hvor den ene eller anden af Magterne har Interesse af at benytte dens Territorium som Støttepunkt for sin Krigsførelse, vil blive inddraget i Krigen, og den vil da ikke alene i højeste Maal faa Krigens Byrder og Rædsler at føle, men ogsaa løbe den største Fare for efter Krigen at se sin Selvstændighed tilintetgjort, langt større Fare, end om den havde opfyldt sine folkeretlige Forpligtelser og efter Evne værget sin Neutralitet. Det Land, der forsømmer denne folkeretlige Pligt, kan ikke vente, at de øvrige Lande skal have Interesse i, at dets Selvstændighed bevares. »Lynet kan slaa ned, naar det skal være, og vor Fred og Selvstændighed kan blive afhængig af, hvad vi i Fredens Dage har ofret paa vort Neutralitetsværn.« Sjælland var mest udsat for Angreb. Landbefæstningen laa nu indeklemmt mellem Huse og Haver. Men selvfølgelig maatte København som Landets vigtigste Punkt og Hærens Hovedbasis forsvares. En virkelig permanent Befæstning magtede vi ikke. Vi maa derfor nøjes med at sikre Mobiliseringen ved at skærme Byen mod en Overrumpling fra Landsiden ved, »at man i passende Afstand fra København lægger en Række forberedte, fremskudte Stillinger, som kan yde Beskyttelse mod Overrumpling. Saadanne Anlæg i en Linie, ca. $4\frac{1}{4}$ Mil lang fra Vejleaaens Udløb, over Herstedvester, Ledøje, Søndersø og Furesøen til Vedbæk, fremsætter jeg her i Overensstemmelse med Generalstaben og efter en af denne udarbejdet Plan Forslag om.«

Neergaard ansaa disse Anlæg for nødvendige af den Grund,

at vor Forsvarsordning uden dem ikke over for Udlandet vilde kunne fremtræde som et til alle Sider betryggende Neutralitetsværn. »Saavel Udenrigsministeren som jeg maa efter vort Kendskab til de herhenhørende Forhold hævde, at de er Betingelsen for, at vor Stilling af alle Magter kan blive opfattet som det, den er: i Sandhed neutral og uden Hældning til nogen Side.« I Slutningen af Talen sagde Neergaard: »Naar man staar paa den Plads, hvor jeg i de sidste Maaneder har staaet, ser man mangt og meget, som før var skjult for ens Øjne. Jeg ser det nu — og det vil jeg sige aabent og klart — som en absolut Betingelse for Landets Tryghed udadtil, at dets Neutralitetsværn styrkes, og jeg nærer, efter alt hvad jeg har erfaret, en fuldkommen sikker Overbevisning om, at Københavns Sikring mod Overrumpling ogsaa fra Landsiden er nødvendig, for at vi af Udlandet kan blive ansete for en fuldt ud neutralt sindet Stat og blive behandlet som saadan.« Neergaard sluttede: »Jeg anser det for min Pligt at sige, at Regeringen maa gøre sin Forbliven afhængig af, naturligvis ikke, at disse Forslag finder Godkendelse i alle Enkeltheder, men af, at det, som jeg anser for det bærende og for Landets Interesse væsentlige i dem, vedtages.«

Neergaards Forslag og hans Tale kom for de fleste som en stor Overraskelse. Det var kendt, at der ikke var Enighed om de fremskudte Forter i Venstrereformpartiet. For at hindre et Brud havde J. C. Christensen sat igennem, at de ikke forud var var drøftet i et Partimøde. Landbrugsminister Anders Nielsen indgav Begæring om Demission, da han fandt Neergaards Forslag for stærkt afvigende fra Flertalsbetænkningen, men paa Kongens Anmodning fungerede han dog til det samlede Ministeriums Afgang. Venstrereformpartiets Presse tog noget køligt paa Forslaget. Derimod jublede Højre. »Hvilken Vending ved Guds Førelse,« skrev »Vort Land«. De radikale og Socialdemokraterne angreb Neergaards Forslag i stærke og voldsomme Vendinger.

Alle spurgte om J. C. Christensens Stilling i Følelsen af, at

den vilde blive afgørende for Forslagets Skæbne. Stillingen var broget nok. I mange Venstrekredse talte man om, at Neergaards fremskudte Forter var en ny Landbefæstning; andre fandt, at han var gaaet for langt til Højre. Det kunde blive saare vanskeligt at holde sammen paa Flertallet.

Den 17. Februar tog J. C. Christensen Ordet i Folketinget som Reformpartiets Ordfører. Hans alvorlige Tale blev hørt under den største Opmærksomhed fra Medlemmer og Tilhørere. Han indledede med en historisk Redegørelse og mindede om, at Hærloven af 1867 var præget af Revanche- og Alliancetanken. Vi sad efter 1864 og saa udad og ventede paa Lysglimt. Men nu gjaldt det at skabe en Ordning for Neutraliteten. Haabet om en Genforening med Sønderjylland var ikke opgivet. »Men vi bygger ikke Haabet om en Genforening paa vort Sværd eller paa vore Kanoner. Haabet bygges alene paa det tyske Folks Højsind og Retsind... Derfor vil vi appellere til og banke paa Retsindets Dør, indtil der en Gang lukkes op. Indtil da ønsker vi, at vore sønderjydske Brødre maa være gode, trofaste Borgere i det tyske Rige, men naturligvis ogsaa altid kræve sig behandlede som saadanne. At kræve Ret og øve Ret, det er Vejen til Genforeningen.« Hvis man kom og tilbød Danmark Alliance med gyldne Løfter om at faa det tabte tilbage, da maatte vi sige Nej. Han ønskede et virkeligt Nabovenskab, og han ønskede, at Retsindet vilde sejre mellem de to Folk.

J. C. Christensen omtalte Deuntzers og Grev Raben-Levetzaus Arbejde for Neutralitetstanken, og han fremhævede, at ogsaa Kongen havde gjort et godt Arbejde i den Henseende. Han var ikke sikker paa, at vi kunde faa en billigere Forsvarsordning end den nuværende. Han vidste nok, at han i Halvfemserne havde talt om Militærudgifternes Nedsættelse. Og man havde stærkt bebrejdet ham, at han havde forladt dette Standpunkt. Men krævede Opretholdelsen af vor Neutralitet større Ofre, da maatte gamle Udtalelser om Nedsættelse ikke være en Hindring. Han omtalte dernæst Spændingen mellem England og Tyskland. En-

hver Fredsven maatte ønske, at den kunde udløses uden Krig, men man kan ikke vide, naar Lynet flammer. Hvad kræves der da af os? Der kræves, hvad vi alle er enige om, og hvad Udlandet venter af os, at vi ikke tager Parti for nogen af de stridende Parter. Men dernæst kræves der af os, at vi »indretter vort Militærvæsen saaledes, at Tyskland for sin Part kan tro, at England ikke vil kunne overfalde os ved et Kup eller en Overrumpling og bruge vore Magtmidler mod Tyskland og omvendt.« Han kunde fuldt ud slutte sig til Forslaget om Søværnets og Hærens Udvidelse. Og han var enig med Neergaard i, at Landbefæstningen skulde nedlægges. Men selvfølgelig skulde København værnes, ogsaa fra Landsiden. Han glædede sig over, at Neergaard havde foreslaaet to Fløjforter, et ved Vedbæk og et ved Mosede. Det var en Mangel ved Forsvarskommissionens Flertalsindstilling, at de ikke fandtes foreslaaede der. Han havde selv tænkt at stille Forslag om de to Fløjforter, da han fandt dem nødvendige. Det var hans Overbevisning, at Mobiliseringen selv i ugunstigste Tilfælde derved sikredes. Men han troede ikke, at de fremskudte Forter var nødvendige for at sikre Mobiliseringen. Han vilde selvfølgelig lytte til alt, hvad der kunde siges om deres Nødvendighed, inden han fældede en endelig Dom, men han regnede ikke med, at Forsvarsministeren var i Stand til at overbevise ham. Straks da han hørte, at Ministeren vilde foreslaa disse fremskudte Forter, tænkte han, om han ikke for Fredens Skyld skulde gaa med ogsaa til den Del af Forslagene. Men han kunde ikke.

Han sluttede den med stor Kraft holdte Tale med paa Partiets Vegne at tilsige en aaben og ærlig Forhandling. Partiet vil »gøre alt, hvad vi med Ære kan gøre uden at krænke vor Overbevisning, for at Vejen til den endelige Løsning ikke skal gaa over Ministeriets politiske Liv.«

Det nedsatte Udvalg arbejdede med J. C. Christensen som Formand og Ordfører meget hurtigt. Betænkning blev afgivet 6. April. Der var ikke opnaaet Enighed inden for Venstreparti-

erne. Otte af Udvalgets Venstremedlemmer sluttede sig til J. C. Christensens Standpunkt, men to, Jensen-Toustrup (det forhandlende Venstre) og Lindø (Venstrereformpartiet) gik med Neergaard. Ved 2. Behandling kom Modsætningen mellem Neergaard og J. C. Christensen stærkere frem end tidligere. J. C. Christensen udtalte, at han satte megen Pris paa Samarbejdet med Neergaard, og han havde i det længste haabet, at Forslaget om de fremskudte Forter ikke skulde ødelægge Samarbejdet. Men Neergaard kunde ikke forhindre, at det forhandlende Venstre og Højre nu gik sammen ude i Kredsen ligesom i 1894. Han havde haabet, at Venstrereformpartiets Tilbud kunde danne Grundlag for en Ordning af vort Forsvar, der kunde skaffe Fred her i Landet, betrygge os i vor Selvstændighed og aabne Adgang til at opfylde de Forpligtelser, der hviler paa os. Der havde lydt Røster om, at J. C. Christensen vilde benytte denne Sag i Politikens Tjeneste for at styrte Ministeriet. En saadan Beskyldning tilbageviste han. Hvis hans Person stod som en Hindring for Samarbejdet om en Løsning, tilbød han at træde tilbage, medens Sagen ordnedes.

Ved Afstemningen forkastedes de fremskudte Forter med 69 Stemmer mod 35. Delingen i Venstre var nu aabenlys. Af de 69 tilhørte 35 Venstrereformpartiet, de øvrige Socialdemokraterne og de radikale. De 35, der stemte for, var det forhandlende Venstres Medlemmer, 10 Medlemmer af Venstrereformpartiet og Ministrene Høgsbo, Jensen-Sønderup og Enevold Sørensen samt Højres Medlemmer.

Valgperioden udløb i Slutningen af Maj. Folketinget opløstes 6. Maj, hvorefter Valg udskreves til 25. Maj. De 35 Medlemmer af Venstrereformpartiet, der støttede J. C. Christensen, erklærede i et Manifest Fæstningsspørgsmaalet for det afgørende i Valgkampen. I en Række Kredse kom to Venstrekandidater til at staa mod hinanden, medens Højre andre Steder støttede Neergaardske Kandidater. Mange Steder fandt der et Samarbejde Sted mellem Socialdemokraterne og de radikale.

Paa Grund af den indre Strid blev Valget et Nederlag for Venstrereformpartiet. Resultatet blev følgende:

Venstrereformpartiet: 82,610 Stemmer (98,501) og 38 Mandater, deraf 11 for Neergaards Forsvarsplan (57).

Det forhandlende Venstre: 19,241 (20,487) og 11 Mandate (9).

Det radikale Venstre: 59,052 (41,460) og 20 Mandater (11).

Højre: 65,874 (64,204) og 21 Mandater (13).

Socialdemokraterne: 93,079 (76,612) og 24 Mandater (24).

De radikale havde under Valgkampen kraftigt udnyttet Alberti-Katastrofen og Venstres »Svigten« af det gamle Krav om Nedgang i Militærudgifterne. Blandt dette Partis nyvalgte Medlemmer var P. Munch og Ove Rode. Justitsminister Høgsbro faldt for en radikal Modkandidat. I Københavns 7. Kreds valgtes den tidligere Krigsminister, General Madsen, som Tilhænger af Neergaard.

Stillingen var temmelig broget efter Valget. Der kunde ikke gennemføres en Forsvarsordning uden ved et Forlig mellem de tre Venstregrupper og Højre. Nogle Dage efter Valget rejste J. C. Christensen og Landstingsmand N. P. Madsen-Mygdal sammen ind til Rigsdagens Sommersamling. Madsen-Mygdal sagde da, at det var ønskeligt, om der ovenpaa Nederlaget blev Ro om Forsvarssagen en Tid, den maatte helst hvile i nogle Aar; thi dersom vi nu trænger paa for at faa den gennemført, saa gaar Resten af Reformpartiet. Der blev ingen Diskussion om den Sag. J. C. Christensen svarede: »Faar jeg ikke denne Sag gennemført, saa gaar jeg ud af dansk Politik.«

Sommersamlingen blev kun kort. Den forligsvenlige Fløj af Højre viste straks et bemærkelsesværdigt Maadehold ved at stemme paa J. C. Christensen som 1. Viceformand. Under Behandlingen af Forsvarslovene stillede Venstrereformpartiet Forslag om, at Landbefæstningen skulde nedlægges senest 1918, medens Neergaard, støttet af Højre, havde kunnet gaa med til at bevare den til 1920 og derefter lade en Folkeafstemning af-

gøre Spørgsmaalet. Naar der fra militær og konservativ Side arbejdedes paa at bevare Fæstningen længst muligt, begrundedes det med, at der vilde hengaa en Del Aar, inden de nye Foranstaltninger kunde gøre sig gældende. Der var dog ingen Mulighed for Forlig. Neergaard stod fast paa de fremskudte Forter, og J. C. Christensen erklærede, at de var forladt af Guder og Mennesker. Ved Afstemningen forkastedes de fremskudte Forter med 63 Stemmer mod 41. Alle Sunde syntes lukkede, hvorfor Ministeriet den 31. Juli indgav sin Afskedsbegæring. Samme Dag sprængtes Venstrereformpartiet, idet den Neergaardske Fløj meldte sig ud og dannede en 11 Mands-Gruppe med N. P. Lindø som Formand.

— — —

Kong Frederik VIII var en varm Forsvarsven, og han følte det ydmygende, om Sagen nu skulde strande. Af Hensyn til Landets Stilling udadtil var det nødvendigt, at der naaedes et Resultat. Kongen orienterede sig gennem Samtaler med de ledende Politikere. Inden for Venstre var der Stemning for et Ministerium Holstein-Ledreborg. Den gamle Greve havde fra fordums Dage et godt Navn, og han vilde ved sin Fjernhed fra de senere Aars Stridigheder have Muligheder for at kunne føre de skilte Venstregrupper sammen igen. Kongen henvendte sig til ham den 3. August, men Greven afslog Opfordringen, idet han henviste til vaklende Helbred og Ukendskab til politiske Forhold og Personer efter næsten en Snes Aars Fravær fra Rigsdagen. Kongen henvendte sig da til Grev Frijs, Føreren for det frikonservative Parti i Landstinget. Han forsøgte at skabe et Kompromis mellem Højre og Venstregrupperne, men det mislykkedes, og Forsøget maatte opgives.

Men den 14. August om Formiddagen kørte Kronprins Christian i Bil til Ledreborg for paa Kongens Vegne at opfordre Holstein til at følge med til København. Om Eftermiddagen modtog Holstein Kongens Opfordring.

Ministeriet Holstein-Ledreborg udnævntes den 16. August.

Konsejlspræsidenten havde ikke ønsket at overtage noget Fagministerium. J. C. Christensen overtog efter Kongens, Holsteins og Neergaards udtrykkelige Ønske Forsvarsministeriet. Neergaard blev Finansminister, Ahlefeldt-Laurvig, Høgsbro, Enevold Sørensen, Anders Nielsen, Klaus Berntsen og Johan Hansen beholdt deres Ministerier, og Thomas Larsen afløste Jensen-Spønderup som Trafikminister.

Holstein havde ønsket at drage de radikale med ind i Ministeriet og tilbød C. Hage Handelsministeriet, hvad han dog afslog. Derimod ønskede Greven ingen Forbindelse med Højre.

J. C. Christensens Genindtræden vakte den største Interesse Landet over. Det var med fuld Ret, »Dannebrog« skrev: »Naar Hr. J. C. Christensen sluttelig lod sig optage i Ministeriet Holstein, da skete dette, fordi der stilledes et absolut Krav til ham i saa Henseende. Vi kender den nuværende Konsejlspræsident som en saa fuldendt Gentleman, at vi ved det i Overensstemmelse med hans eget Ønske, at det fulde Ansvar for Hr. J. C. Christensens Optagelse i Ministeriet lægges paa hans Skuldre. Det var Lensgreve Holstein, som til Hr. J. C. Christensen stillede det Krav, at han skulde overtage Forsvarsministerens Portefeuille og fra denne Plads i Ministeriet dele med ham Arbejdet og Ansvaret for Forsvarssagens videre Gang gennem Rigsdagen.

Og at den nuværende Konsejlspræsident har set rigtigt, naar han krævede Hr. J. C. Christensen paa denne Plads og ved sin Side under det nu forestaaende, forhaabentlig endelige og afgørende Forsøg paa at føre Forsvarssagen i Havn, derom turde det dog være et umiskendeligt Vidnesbyrd, at den afgaaende Konsejlspræsident Neergaard ganske delte Lensgreve Holsteins Syn paa dette Spørgsmaal, og at Grev Frijs og Admiral Richelieu under visse Perioder under den sidste Ministerkrise begge henvendte sig til Hr. J. C. Christensen med Anmodning til ham om eventuelt at deltage aktivt i Dannelsen af en Regering og netop paa Forsvarsministerens Plads.

Det er ikke Højres Skyld, at vi ikke nu har et Koalitionsministerium med en frikonservativ eller en Højremand i Spidsen og med Hr. J. C. Christensen som Forsvarsminister. De var villige nok, da alle Muligheder for Dannelsen af en Venstregering syntes udtømte, men saa er det vel heller ikke noget ubilligt Krav at forlange Sagen sat over Personen, nu da en Venstregering under Grev Holsteins Ledelse har taget Ansvaret for Forsvarssagens videre Skæbne paa sig.«

Højres Blade protesterede ikke des mindre i voldsomme Udtryk mod J. C. Christensens Optagelse i Regeringen; man betegnede det som en Skamplet for Landet, og det beroligede ingenlunde Stemningen, at J. C. Christensen erklærede, at han kun var indtraadt af Pligtfølelse og vilde træde tilbage, naar Forsvarslovene var vedtagne.

Forsvarslovenes Gennemførelse skulde dog ikke finde Sted, inden der var sket et Par ualmindelige Begivenheder. Under Folketingets Møde den 19. August træder en aldrende, graaklædt og graahaaret Dame, som ingen hidtil synes at have lagt Mærke til, frem foran den ene af Sekretærpladserne, griber Formandsklokken og ringer.

Det er Frøken Westenholz, Folehavegaard ved Hørsholm, der, inden hun blev standset og ført ud af et Par Rigsdagsbude, fik Lejlighed til at udtale:

»Her sidder I, danske Mænd, og købslaar og sjakrer i Magtbrynde og Egennytte om Landets Ve og Vel. Men det skal siges fra dette Sted, at Danmarks Kvinder foragter jer og brænder mærker jer som en Hob fædrelandsløse Lejesvende, der fornægter Danmarks Ære.«

En mere alvorlig Demonstration fandt Sted den 29. August, da en Skare Højremænd med Oberst N. P. Jensen i Spidsen lavede et saakaldt »Folketog« og sænkede Fanerne, medens Demonstranterne passerede Rigsdagsbygningen, idet de udstedte Protester mod J. C. Christensen.

Ved Mødet bagefter blev vedtaget en Resolution, der an-

moder Kongen og Folketinget om at anlægge Rigsretssag mod J. C. Christensen paa Grund af hans embedsmæssige Forhold til Alberti.

Senere modtog Kongen en Protestadresse, som han i Konsejlspræsidentens Nærværelse gav et afvisende Svar. Men fra mange Møder fik J. C. Christensen Hilsener, der udtalte Tillid.

Overenskomsten mellem Venstregrupperne lød paa, at Landbefæstningen skulde opretholdes til 1922 og indtil da holdes vedlige. De fremskudte Forter udgik, men J. C. Christensen gik med til at rykke det nordlige Fløjfort mod Syd, dog kun som Kystforsvar, ikke som Del af Landbefæstningen.

Den 25. August og følgende Dage foretog Folketinget 3. Behandling af Forsvarslovene. Forhandlingerne var til Tider meget lidenskabelige. Modstanderne søgte ved alle Midler at ramme J. C. Christensen. Man veg ikke tilbage for at benytte Albertisagen. J. C. Christensen svarede, at han »vilde blive staaende og tage, hvad der følger paa, indtil Forsvarssagen bliver færdig.« Der blev Brug for al hans Smidighed og Forhandlings-evne. Paa enkelte Punkter gjorde han Indrømmelser, men paa Befæstningsspørgsmaalet stod han og Regeringen fast. De forskellige Forslag vedtoges, Befæstningsforslaget med 61 Stemmer mod 41.

I Landstinget vedtoges Befæstningsforslaget med 30 Stemmer mod 25. Da Landstinget havde foretaget enkelte Ændringer i Forslaget, gik det tilbage til Folketinget, hvor det vedtoges med 59 Stemmer mod 48. De fleste Højremænd stemte for Forslaget. For dem vejede det vel ogsaa til, at Chefen for Generalstaben A. L. Hansen og Chefen for første Generalkommando J. M. Gørtz paa Ministeriets Spørgsmaal, hvorvidt den foreslaaede Ændring af vort Forsvarsvæsen frembød »saa store militære Fordele, at den, uanset dens øjensynlige Mangler, burde foretrækkes for det bestaaende Forsvarsvæsen,« havde afgivet en Erklæring om, at den foreslaaede Ordning burde foretrækkes for den bestaaende.

Forsvarslovene vilde medføre en aarlig Merudgift paa $2\frac{1}{2}$ Mill. Kr. og $3\frac{1}{2}$ Mill. Kr. en Gang for alle.

Det var dansk Politiks sværeste Opgave, J. C. Christensen hermed havde formaaet at løse. Slebsager har fortalt et kønt lille Træk om J. C. Christensen, der belyser, hvor alvorlig han tog sin Opgave. En Dag, fortæller Slebsager, sad vi en halv Snes Stykker sammen og talte om Situationen. Pludselig sagde J. C. Christensen: »Jeg har den Vane, at jeg hver Morgen læser et Kapitel i Bibelen; jeg siger det ikke for at opfordre andre til at gøre det samme, enhver skal afgøre med sig selv, hvad han vil i den Henseende, men jeg gør det. I Morges standse jeg ved Ordene: Vinteren er gaaet, og Sommeren er kommen, og endnu er der intet gjort til Fædrelandets Frelse.« Han kunde ikke undertrykke sin Bevægelse, da han fremførte Ordene, og rejste sig umiddelbart efter og gik.

Forsvarssagen laa saaledes J. C. Christensen alvorligt paa Sinde. Det var ham ogsaa om at gøre, at Forholdet mellem Mandskabet og Befalingsmændene kunde blive godt. Hæren skulde være et Led i Ungdommens Opdragelse. C. Berg havde talt for at faa de vordende Befalingsmænd paa Højskole, for at de kunde faa den rette Forstaaelse af deres Gerning som Ungdommens Opdragere.

I 1907 virkeliggjorde J. C. Christensen denne Tanke, idet han fik gennemført, at der bevilgedes et Beløb paa 10,000 Kr. til Underofficerers Højskoleophold. Antallet af Ansøgere var i 1907—10 ialt 134, hvoraf de 95 fik tilstaaet Højskoleophold. Bevillingen »har gjort megen Nytte,« sagde J. C. Christensen under en Forhandling i Folketinget, »og paa en enkelt Undtagelse nær i Virkeligheden været meget vellykket for dem, der har søgt Højskolerne.« De 15 Højskoler, der havde modtaget Underofficererne, havde gennemgaaende udtalt deres Velvilje over for Bevillingen og Paaskønnelse af, at disse Elever fik Adgang til Højskolerne. Paa Finansloven for 1910—11 blev Bevillingen strøget, og senere er den ikke genoptaget.

Det falder godt i Traad med det Arbejde, J. C. Christensen sammen med en Række andre interesserede gjorde for Soldaternes Udnyttelse af Fritiden. Daværende Premierløjtnant S. J. Bang, der 1898—1904 var Lærer ved Artilleriets Befalingsmandsskoler paa »Trekroner«, havde selv begyndt et Arbejde, der vakte megen Opmærksomhed. Han lod Soldaterne udføre Idræt, oprettede Sangkor og Orkester blandt dem og fik jævnlig Foredragsholdere ud til Fortet. I 1902 aflagde Krigsminister Madsen og en Del Rigsdagsmænd Besøg derude. Og Krigsministeren talte siden med Anerkendelse om »Højjskolen paa Trekroner«.

I 1906 dannedes Landsforeningen »Dannevirke« med J. C. Christensen som Formand. Det hedder i Foreningens Formaalsparagraf, at den vil bidrage til det indkaldte Mandskabs aandelige og legemlige Udvikling, at fremme dets Kendskab og Kærlighed til Land og Folk og at beskæftige det paa en god og nyttig Maade i Fritiden. Dette Formaal søges naaet ved Foredrag, Idræt, Undervisning, Sang, Husflid m. m. Foreningen har i en Række Byer opført Soldaterhjem, ligesom den anvender betydelige Beløb til Udstyrelse af Samlingsstuerne paa Kaserneerne. Efter J. C. Christensen blev Klaus Berntsen Formand. Den nuværende Formand er fhv. Udenrigsminister, Dr. L. Moltesen.

Generalløjtnant Ellis Wolff udtalte ved en Lejlighed til et Dagblad: »Hæren har næppe siden Systemskiftet haft nogen Forsvarsminister, som med større Iver varetog dens Interesser og søgte at sætte sig ind i, hvad jeg for at være kort vil kalde Hærens Psyke, som det er nødvendigt at forstaa for at kunne vurdere Arbejde, Ønsker og Trang inden for Hæren.«

Den 18. Oktober 1909 tog J. C. Christensen, som han havde bebudet, sin Afsked som Forsvarsminister. Men faa Dage efter faldt Ministeriet ved en ganske uventet Episode. Højres Ordfører, Kaptajn Halsted, kom med en Udtalelse om, at Holstein havde søgt Højres Støtte ved Dannelsen af Ministeriet, hvad

Holstein kategorisk benægtede. Uenigheden beroede, som tidligere nævnt, paa en Fejl fra Højres Delegerede, der i sin Tid ikke havde meddelt Partiet, at Greven havde afvist al Tanke om Støtte fra Højre. Holsteins Svar havde baade Næb og Klør. Man mærkede i det de gamle Toner fra Kamptiden. Højre følte sig krænket og stillede et Mistillidsvotum, der dog forkastedes. Men nu benyttede de radikale Lejligheden til at fiske i rørt Vande og stillede et Mistillidsvotum, der vedtoges med 49 Stemmer mod 44. Holstein indgav derefter Afskedsbegæring. For første Gang var et Ministerium vejet for et Mistillidsvotum, hvorved Parlamentarismen yderligere blev underbygget.

I November traadte de tre Venstregrupper i nærmere Samarbejde. Der valgtes en »Delegation«, fem fra Venstrereformpartiet og to fra hvert af de to Ellevemandsgrupper, til at drøfte de Spørgsmaal, der laa for. Til Formand valgtes Anders Nielsen.

Den 25. September, samme Dag som Forsvarslovene vedtoges og Sommersamlingen sluttedes, udsendte de 27 et nyt Program, der var skrevet af J. C. Christensen.

FOR RIGSRETTE

Ministeriet Holstein afløstes af det radikale Ministerium Zahle, der var en Mindretalsregering, som kun støttedes af de 20 radikale og 24 socialdemokratiske Folketingsmænd. I sin Programtale i Folketinget den 3. November hævdede Zahle Ministeriets parlamentariske Berettigelse. Der krævedes nu et »ensartet og handlekraftigt Ministerium«. Vælgerne skulde være den øverste politiske Domstol. Ministeriet var derfor til enhver Tid rede til at indanke sin Sag for dette Forum. Han henviste iøvrigt til den Folkestemning, der bar det frem, og udtalte: »Der er mange, der siger: De Mænd tror vi! Men det er ogsaa det sidste Hold af Politikere, vi skænker vor Tillid. Svinger ogsaa disse Mænd deres Fortid, tror vi ingen mere. Hvis vi svinger, vil der ikke blive grædt Blod i Danmark, men mange gode Mænd — mange af de bedste — vil se deres Tro paa vor Nations Levedygtighed knækket.« Mindretalsregeringen fremtraadte saaledes ikke særlig beskedent.

Forsvarsordningen af 1908 havde de radikale betegnet som landsskadelig. De gjorde dog intet Forsøg paa at faa den omstødt. Man vilde tværtimod administrere de gældende Love, for som Finansminister Edv. Brandes sagde: »Dog Lov er Lov, og Lov skal overholdes«, og Forsvarsminister Krabbe udtalte endog ved en senere Lejlighed, at »Forsvaret skal plejes og udvikles«. Man kunde saaledes faa Indtryk af, at Ministeriet vilde fare med Lempe.

I Programtalen havde Zahle nævnt tre Hovedopgaver for

Regeringen: at rense ud efter Alberti, en Rigsretsanklage mod Berg og J. C. Christensen maatte overvejes, at arbejde for en ny Valgkredsordning og at søge Grundloven ændret i frisindet Retning. »Udrensningen« skulde foretages til Bunds, at Folket kunde faa det rette Indtryk af »det sidste Hold af Mænd«, Nationens Redningsmænd, der vilde værne om Landets Ære indadtil og udadtil. Baade i Foraaret og i Oktober 1909 havde de radikale ønsket Rigsretsanklage mod Berg og J. C. Christensen. Nu rejstes Spørgsmaalet paa ny, og i December vedtog Folketinget med 60 Stemmer, 38 svarede: Stemmer ikke, at stille J. C. Christensen for Rigsretten, og med 61 Stemmer, 37 svarede: Stemmer ikke, vedtoges Anklagen mod Sigurd Berg. De havde begge anmodet Venstre om ikke at stemme imod Anklagen.

Inden for Venstre vakte Beslutningen den største Harme. Selv i de værste Provisorietider havde Venstre aldrig villet benytte Folketingets grundlovsmæssige Ret til at anklage Højres Ministre for Rigsretten, fordi man betragtede den som en politisk Domstol. Og i et parlamentarisk styret Land bør den højeste Dom i politiske Spørgsmaal naturligt ligge hos de øverste politiske Myndigheder, Rigsdagen og Vælgerne samt den offentlige Mening. En fransk Retsfilosof har sagt, at Ministre vil ofte blive sigtede, undertiden anklagede, sjældnen dømt og næsten ingensinde straffede.

Her i Landet har Rigsretten dog sjældent været i Virksomhed. Der havde hidtil kun foreligget tre Tilfælde, der alle var endt med Frifindelse for de anklagede. Den første Sag var 1856 rejst mod A. S. Ørsted m. fl., den anden 1877 mod A. F. Krieger, Holstein-Holsteinborg og C. A. Fonnesbech, den tredie samme Aar mod C. C. Hall og J. J. A. Worsaae.

Der rejstes Tiltale mod J. C. Christensen,

1. fordi han som Konsejlspræsident og Forsvarsminister til Trods for, at de under Forhandlingerne om Bevillingen af Landbrugslotteriet fremkomne Oplysninger kunde og burde vække

hans Mistanke, ikke har søgt at forhindre, at Alberti misbrugte sin Embedsstilling til egne eller nærpaarørendes Fordel, men har medvirket til eller i alt Fald undladt at forhindre, at Bevilgingen til Landbrugslotteriet blev givet;

2. fordi han som Konsejlspræsident, skønt der for ham forelaa Oplysninger og Omstændigheder, som kunde og burde have vakt hans Mistanke til Albertis Forhold som Formand for »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«, har afholdt den daværende Indenrigsminister fra, eller i alt Fald undladt at tilskynde ham til at gøre sin Embedspligt;

3. fordi han som Konsejlspræsident, skønt der saavel paa Rigsdagen i Samlingen 1907—08 og som i Pressen var fremsat meget graverende Beskyldninger mod Alberti, ikke alene har forsømt at lade anstille Undersøgelse, men endog bestemt modsat sig, at en saadan overhovedet fandt Sted, og til Trods for disse Sigtelser og de foreliggende mistænkelige Omstændigheder med Hensyn til Albertis Forhold som Formand for Sparekassen har opretholdt ham i hans Embedsstilling som Justitsminister indtil 24. Juli 1908;

4. fordi han som midlertidig Finansminister i 1908 uden Hjemmel og uagtet der forelaa Oplysninger og Omstændigheder, som kunde og maatte vække hans Mistanke til Alberti, har ydet »Den sjællandske Bondestands Sparekasse« et Laan, stort 1½ Mill. Kr. af Statskassen.

Til offentlig Anklager valgtes Højesteretssagfører G. M. Rée, og han førte Anklagen med stor Skarphed. Højesteretssagfører Frits Bülow varetog paa en dygtig Maade Defensoratet for J. C. Christensen og Sigurd Berg. Retten bestod af Højesterets Justitiarius og de 12 Assessorer samt et tilsvarende Antal Landstingsmænd, valgte for fire Aar ad Gangen af og blandt Landstingets Medlemmer.

Rettens Mødested var Landstingssalen. Den sattes første Gang 8. Januar 1910 med Justitiarius N. Lassen som Formand og Professor H. Matzen som Viceformand.

Højesteretssagfører Rée hævdede i sin Anklagetale, at Anklagerne mod Alberti i Rigsdagen var saa graverende, at slige Anker mod en fungerende Minister vistnok aldrig er set fremsat i en parlamentarisk Forsamling mod en Minister, end ikke i den ringeste Balkanstat. Men han indrømmede, at Borgbjergs Angreb i Efteraaret 1907 havde gjort et ret ubehersket Indtryk og »var taktisk slet ført«. Der var berettigede Angrebepunkter, men »de druknede for den store Hob til Dels mellem de Slag og Stød, som Borgbjerg lig en Nævefægter uddelte«.

Bülow førte med stor Dygtighed Defensoratet. Han gjorde opmærksom paa, at alle de i de Forretninger ansatte, som Alberti bedrog, nærrede den mest ubetingede Tillid til ham. Men allerede under Højreministeriet Sehested forebragte Justitsminister Goos en noget ubestemt Mistanke om, at der kunde være noget i Vejen med den sjællandske Bondestands Sparekasse. Den havde i Nationalbanken optaget et stort Laan, der blev henstaaende længe og utilbagebetalt. Indenrigsministeren fandt det ikke rigtigt at foretage noget Skridt til en ekstraordinær Undersøgelse af Sparekassens Forhold, idet dette muligvis kunde blive optaget som en politisk Forfølgelse, da Alberti indtog en fremragende Stilling inden for Oppositionen. Finansministeren fandt Grundlaget for svagt til at lade foretage en ekstraordinær Indskriden ved en Undersøgelse af Sparekassens Forhold ved Sparekasseinspektøren. Og dog vidste de, hvad J. C. Christensen og Berg aldrig fik at vide, at der var et langt løbende Laan i Nationalbanken, der altid indfriedes i Slutningen af Marts og genoptoges i April Maaned, lige til 1905 eller 1906.

I November 1906 inspicerede Sparekasseinspektør Bindslev Bondestandens Sparekasse, og »der findes ikke en eneste Anke mod Sparekassen«, skrives i Protokollen. Den 30. Marts 1907 meddeler Sparekasseinspektøren i en Skrivelse til Ministeriet, at der er foretaget Undersøgelse i 53 Sparekasser, og deraf er Bondestandens Nr. 52. Bindslev afløstes 1. September 1907 af Bisgaard. Forgængerens lykønskede ham og tilføjede: »De er kom-

men til i en god Tid. Nu er det værste overstaaet.« Bisgaard foretog sig intet overfor Sparekassen af Frygt for »run« og for Albertis Vrede. Dertil kom, at han gik ud fra, at Angrebene skyldtes politisk Forfølgelse.

Advokaternes Indlæg, Vidneafhøringerne og Erklæringer vedrørende Sagen fylder i »Rigsretstidende« næsten 1000 Sider. Réé sluttede sin Replik med følgende skarpe Salut: »Jeg ser paa denne Sag som offentlig Anklager og som dansk Mand, og i.g ved, jeg i saa Henseende føler i Samklang med Flertallet af Landets kultiverede Mænd. De Anklagede har, samtidig med at de grovelig har overtraadt deres Embedspligt ved af Partihensyn og for at opretholde deres egen Magt at have holdt Haand over en Ministerkollega og politisk Partifælle, hvis hele offentlige Færd for dem aldeles vitterlig har været forargelig og uværdig, maaske konstituerende ligefrem Embedsforbrydelse... De maatte formode, han var en Forbryder... De Anklagede har ved at handle saaledes medført en Beskæmmelse over Land og Folk, som kun denne høje Ret, rummende Eliten af Landets Jurisprudens og af den højeste politiske Indsigt, vil evne at aftvætte saaledes, at den ikke vil klæbe ved Land og Folk til evig Tid, ved at sætte Lovens og samtidig Moralens sorte Stempel paa Beskæmmerne.«

Gennem 19 Møder arbejdede Rigsretten sig gennem Sagen. Under de tidligere Rigsretssager havde de Tiltalte ikke givet Møde, men saavel J. C. Christensen som Sigurd Berg var til Stadighed til Stede og udtalte sig under Bevisførelsen. Dagbladene bragte lange Referater, og Sagen blev livligt drøftet Mand og Mand imellem i alle Kredse af vort Folk. Megen Bagklogskab gjorde sig naturligvis gældende, men Sandheden var dog den, at før den 8. September 1908 vidste ingen noget bestemt, og ingen turde før den Dag bestemt sigte Alberti for Uredelighed.

Efter den 8. September taltes der ganske vist meget om den Utryghed og den Mistillid, man havde næret over for Al-

berti, men det meste af den Slags Tale var desværre altsaa bag-
 efter.

I Rigsrettens 20. Møde den 17. Juni faldt Dommen. Sigurd Berg idømtes en Bøde paa 1000 Kr. for at have forsømt sin Tilsynspligt over for Sparekassen. »Folketingsmand J. C. Christensen bør for den offentlige Anklagers Tiltale i denne Sag fri at være«, men Retten udtalte dog, at han »ikke havde handlet forsvarligt« ved at nægte sin Bistand til en Undersøgelse af Albertis Forhold. I Præmisserne hedder det:

Selv om der gaas ud fra, at Alberti ved Udfærdigelsen af den i Anklageskriftet under Post a 1. nærmere omtalte Lotteribevilling har misbrugt sin Embedsstilling til at skaffe sig en ublu Betaling for den paagældende Servitutbehæftelse paa Holme-
 gaarden, mangler der Føje til at anse Anklagede, Folketingsmand Christensen, som meddelagtig i denne Brøde eller paa anden Maade strafskyldig. Ifølge nævnte Anklagedes, ved det iøvrigt oplyste bestyrkede, Forklaring har han nemlig paa de afgørende Tidspunkter været uvidende om, at Alberti personlig eller pekuniært var interesseret i den trufne Ordning, og der er efter det foreliggende i det hele ikke Grund til at antage, at Anklagede, Christensen, ved sin Indgriben i Sagen har forfulgt andre Formaal end Forsvarets Interesser.

Hvad angaar det i Anklageskriftet under Post a 4. omtalte Laan paa 1½ Mill. Kr., kan man efter det foreliggende ikke forkaste Anklagede, Christensens, Forklaring om, at han har ydet Laanet til Sparekassen for at afværge et »run« paa denne og uden Kendskab til den mislige Stilling, hvori Sparekassen ved Albertis Forbrydelser var bragt. Da der derhos for Laanet blev stillet Statskassen fuld Sikkerhed, og Laanet ifølge det for dette stipulerede Vilkaar ikke heller paa anden Maade, navnlig ved at blotte Statskassens Kassebeholdning for nødvendige, disponible Midler, kunde medføre Ulemper af Betydning for Statskassen, bliver Spørgsmaalet alene, om Anklagede har savnet fornøden Kompetence til at tilstaa et Laan af Statskas-

sen som det omspurgte. Dette kan nu under de foreliggende Omstændigheder ikke antages, og Anklagede, Christensen, vil derfor ogsaa under denne Del af Sagen være at frifinde.

Hvad dernæst de i Anklageskriftet under Post a 3. nævnte Sigtelser mod Anklagede, Christensen, angaar, maa der gives Anklagen Medhold i, at der navnlig under Forhandlingerne paa Rigsdagen i Foraaret 1908 er fremkommet en Række Oplysninger, der bestemt pegede hen paa, at Alberti i sin Embedsførelse havde gjort sig skyldig i Misbrug og Vilkaarlighed. En nærmere Undersøgelse af disse Forhold var derfor paakrævet, og naar Anklagede har nægtet sin Bistand i saa Henseende under Paa-beraabelse af, at der ikke forelaa Beviser mod Alberti, har han ikke handlet forsvarligt, men paa den anden Side foreligger der saadanne undskyldende Omstændigheder, at hans Forhold i saa Henseende ikke findes at kunne hensøres under nogen af Straffelovens Bestemmelser, navnlig ikke dens § 143.

Endelig udtales det, at det ikke findes oplyst, at Christensen paa strafbar Maade har afholdt Berg fra eller undladt at tiiskynde ham til at opfylde sin Embedspligt i Henseende til at lade Bondestandens Sparekasse undersøge.

Man skal lære en Mand at kende i Ulykkens Dage, siger et gammelt Ord. J. C. Christensen voksede som moralsk Karakter i de tunge Modgangsaaer. Med stor moralsk Styrke bar han den Ulykke, der havde ramt ham saa haardt. Stærkt og overbevisende værgede han sig mod Beskyldningerne for at have vidst Besked og at have villet dække over Albertis Færd, men lige saa aabent erkendte han at have fejlet ved i god Tro at have givet Alberti saa mægtig en Stilling. Over for en saa voldsom og med hans egen Livsbetragtning saa modsat Personlighed var han kommet til kort. Med løftet Hoved kunde J. C. Christensen da gaa ud af Rigsretssagen. Det var aldeles ikke lykkes Modstanderne at sætte den mindste Plet paa hans Ære. De havde i rigt Maal slaet politisk Mønt af den sørgelige Katastrofe. Venstre maatte betale store Omkostninger i Form af

Frafald ved Valget i 1909, og endnu længe efter mærkedes Følgerne af Katastrofen rent politisk. Albertikatastrofen var en Landsulykke, der burde have kunnet samle alle opbyggende Kræfter til hurtigst at hele Saarene, den havde slaaet. Men Rigsretsanklagen er et trist Eksempel paa, at det gik helt anderledes.

— — —

De trange Tider for Venstre gjorde det indlysende for de tre Grupper, at det var nødvendigt med et Samarbejde. Derfor dannedes den tidligere omtalte »Delegation« til Overvejelse af Fællesforanstaltninger og samlet Optræden overfor Ministeriet. Den kom til at bestaa af 5 Repræsentanter for Reformpartiet, medens de 2 andre Grupper hver valgte 2 Medlemmer. Anders Nielsen blev Formand, og de øvrige Medlemmer var J. C. Christensen, Sigurd Berg, Rasmus Andersen, Ingvar Jensen, Neergaard, Klaus Berntsen, Jensen-Sønderup og Lindø.

Det første Skridt til denne Samling blev taget, da Neergaard valgtes til Ordfører for Vilh. Lassens Toldlovsforslag. Neergaards Optagelse i Ministeriet ved Vilh. Lassens Død styrkede yderligere den Linie. Modstandernes Benyttelse af Albertikatastrofen til at slaa Venstre ud, den radikale Regerings højtideligt proklamerede »Udrensning«, som om der var Tale om en Korruption, der dækkede en Forbryderbande, som nu skulde drages frem i Lyset, førte Venstregrupperne endnu stærkere sammen. K. M. Klausen mindede i den Anledning i Folketinget om J. C. Christensens Ord: Reformpartiet er ikke noget Hotel. Og han tilføjede: »Nej, Dørene staar nu vidtaabne, saa at Reformpartiets Hus nu snarere minder om Noahs Ark, hvor de rene og urene Dyr flokkes i Fællesskab. Og efter de sidste Tidens Begivenheder synes det, som om de urene Dyr er i Flertal.« Klaus Berntsen svarede slagfærdigt, at Klausen ikke maatte glemme, at den Besætning, der fandtes i Noahs Ark, blev den, der skabte en ny Tid, og saaledes vilde han haabe, at den Noahs Ark, som Klausen saa haanligt havde omtalt, maatte vise sig at inde-

holde en Besætning, der var i Stand til med Alvor og Kraft at føre vort Land ud over den Ulykke, hvori det i Øjeblikket var stedt.

Den radikale Regering naaede ikke at udrette store Ting. Den forelagde et Forslag til en ny Valgkredsordning, der i det væsentlige fulgte et af Indenrigsminister Klaus Berntsen udarbejdet Forslag. Folketingskredsene skulde forøges til 127, og der skulde være bundet Omvalg i Kredse, hvor en Kandidat ikke havde opnaaet over Halvdelen af de afgivne Stemmer.

Ministeriet fremsatte ogsaa Forslag til en Grundlovsændring. De vigtigste Punkter var: 25 Aars Valgret for Mænd og Kvinder, 132 Medlemmer af Folketinget valgt i Enkeltmandskredse med Omvalg. Landstingets Vælgerkorps skulde være det samme som Folketingets, men Landstingsmedlemmerne vælges af Valgmænd efter Forholdstalsvalg. Landstinget skulde fremdeles tælle 66 Medlemmer, men de kongevalgte bortfalde. Endelig skulde der indføres Folkeafstemning, naar 50,000 Vælgere begærede det.

Venstre var af den Opfattelse, at Tiden snart var inde til en Grundlovsændring, men man ønskede at følge den af J. C. Christensen tidligere fremhævede Vej: at løse Grundlovsspørgsmaalet i to Tempi, saaledes at først Folketinget omdannedes, derefter Landstinget. Venstreflertallet i Udvalget foreslog da at lade Landstingsbestemmelserne udgaa, og dette vedtoges med 60 Stemmer mod 40, hvorefter Forslaget gik til Landstinget. Det kan nævnes, at de radikale for at imødekomme Venstre havde indbragt et Ændringsforslag om, at Landstinget skulde vælges af de kommunale Raad. Højres Ordfører erklærede sig rede til at slette Penge- og Hartkornsprivilegierne mod at faa indført en anden Forskel mellem de to Ting og mod Indførelsen af Forholdstalsvalg, men der var dog stærkere Kræfter i Partiet, som ikke vilde gaa saa langt i Indrømmelser.

Efter et halvt Aars Forløb forandrede den radikale Regering Taktik. Socialdemokraterne var utaalmodige efter at se en kraf-

tigere politisk Udfoldelse. Om Forsvarslovene havde J. C. Christensen sagt, at de vedtagne Love skulde de nok lade staa, for ingen turde tage Ansvaret for at forandre dem og lave en Situation, hvor vi i Virkeligheden ikke kunde opfylde vore folkeretlige Forpligtelser. Men baade Brandes, og Krabbe fremsatte nu Udtalelser, der nok kunde vække Bekymring hos de ivrige Venner af Forsvaret i Højrepartiet, der havde banet Vej for Regeringen. Nu var det forbi med Højres Glæde over Minister-skiftet. Det opfordrede endogsaa underhaanden Venstre til at være med til at styrte Ministeriet Zahle, hvad Venstre dog nægtede. Kongen opfordrede Klaus Berntsen til at danne et nyt Ministerium, men han afslog og tilraadede i Stedet Kongen at opløse Folketinget, hvad Zahle for øvrigt selv havde fremsat Ønske om. Folketinget blev nu opløst, og Valgdagen fastsattes til den 20. Maj.

Samme Dag, Rigsdagssamlingen sluttede, udsendte Venstre et Opraab til Vælgerne, hvori det vendte sig skarpt mod Ministeriets ydmygende Afhængighed af Socialdemokraterne. De radikale og Socialdemokraterne indgik en Valgalliance. Valgkampen blev heftig nok. Spørgsmaalet til Vælgerne var klart nok: Politik med Socialdemokraterne eller ikke og Forsvar eller Ikke-Forsvar.

Valget blev en Oprejsning for Venstre, der vandt otte Mandater. Partistillingen blev: 57 Venstre, 24 Socialdemokrater, 20 radikale, medens Højre skrumpede ind til 13, der endda delte sig i to Grupper, et moderat Højre og en mere stejl og uforsonlig Gruppe, hvis egentlige Leder var Estrup, den gamle Hugaf, der havde Sæde i Landstinget.

J. C. Christensen genvalgte med det største Stemmetal, han nogensinde havde opnaaet. Ringkøbingkredsens Tillid til ham var urokket. Ikke mindst derved blev Valgdagen saa stolt en Dag for J. C. Christensen. Han fik 1562 Stemmer, medens hans socialdemokratiske Modkandidat maatte nøjes med 148. I hele Landet gik Venstre frem fra 101,851 Stemmer til 118,902. Med

de 57 Mandater havde Partiet netop Halvdelen af Folketingets Medlemmer.

Zahle indgav Ministeriets Afskedsbegæring den 27. Maj, og den følgende Dag opfordrede Kongen Klaus Berntsen til at danne den ny Regering. Efter Berntsens Ønske udsattes Spørgsmaalet dog, til Rigsretsdommen var faldet. Den faldt som tidligere omtalt den 17. Juni, og det erkendtes fra alle Sider, at J. C. Christensen og Sigurd Berg gik uplettet ud af Rigsretssagen.

De tre Venstregrupper sluttede sig nu endelig sammen og dannede Partiet Venstre den 27. Juni 1910. Sammenslutningen skete paa Grundlag af Programmet af 25. September 1909.

Den 1. Juli indgav Zahle Ministeriets endelige Afskedsbegæring, og Kongen opfordrede atter Klaus Berntsen til at danne den ny Regering, men Berntsen udbad sig Betænkningstid i to Dage. Den 3. Juli om Formiddagen holdt Venstre Partimøde. Formanden meddelte, at Kongens Kabinetssekretær havde henvendt sig til ham og sagt, at Kongen gerne vilde vide, hvem Venstre helst saa som Chef for det nye Ministerium, da Kongen i saa Fald vilde imødekomme Partiets Ønske. Pinstrup tog straks Ordet og foreslog J. C. Christensen, men denne svarede, at det kunde der ikke være Tale om af to Grunde: For det første var hans Helbred saa nedbrudt, at han rent fysisk savnede Kræfter til at paatage sig Hvervet, og for det andet vilde Valget være uklogt baade af ham og Partiet, da han var et Tvistens Æble. Hvis alle Vælgerne saa paa ham, som de gjorde i Vestjylland, kunde det maaske gaa an, men det var jo ikke Tilfældet. P. Th. Nielsen udtalte derefter, at naar J. C. Christensen ikke vilde, var der efter hans Mening kun to, hvorom der kunde være Tale, nemlig Neergaard og Klaus Berntsen. Markvorsen tilføjede, at der ogsaa kunde være Tale om Anders Nielsen, hvortil denne svarede, at han ikke vilde være Konsejlspræsident. Efter en lille Pause bad J. C. Christensen om Ordet og sagde, at Partiet maatte paaskønne Kongens Hensynsfuldhed, men det kunde skabe et farligt Fortilfælde, hvis Par-

tiet kun udpegede en enkelt Mand. Det var Kongens grundlovmæssige Ret at udnævne Ministeriet, og den burde ikke indskrænkes til at stille ham over for Valget af een Mand. Ogsaa indenfor selve Partiet var det vanskeligt at hæve sig over personlige Forhold, derfor vilde han anse det for lidet tiltalende, hvis man nu valgte mellem Neergaard og Klaus Berntsen. Han vilde derfor give et Raad, som holdt Venstre klar overfor begge Vanskeligheder. Partiet burde svare Kongen, at det ikke ønskede at udpege et enkelt Medlem som Ministerchef, da det ikke havde een, men tre Mænd, som det vilde bede Kongen vælge imellem, nemlig Neergaard, Klaus Berntsen og Anders Nielsen. Den af disse tre, Kongen valgte, lovede Partiet at staa sammen om. Forslaget hilstes med Bifald og vedtoges enstemmigt. Paa J. C. Christensens Forslag vedtoges det ligeledes enstemmigt, at Partiet overlod de tre nævnte Mænd at udpege Ministeriets øvrige Medlemmer uden nærmere Forhandlinger med Partiet. J. C. Christensen satte sig derpaa hen ved Siden af Klaus Berntsen og hviskede: »Jeg ønsker dig til Lykke. Du bliver Konsejlspræsident.« Paa Berntsens Spørgsmaal om, hvordan han kunde vide det, svarede J. C. Christensen, at Kongen helst vilde have ham, og hans Valg var nu frit. Dagen før havde Kongen forøvrigt sendt Kabinetssekretæren til J. C. Christensen og spurgt ham, om han og den Del af Venstre, han repræsenterede, vilde være uvillig stemt over for et Ministerium Berntsen. Dertil havde J. C. Christensen svaret, at der hverken fra hans eller andre Medlemmers Side vilde blive rejst nogen Indvending mod Berntsen som Ministerchef.

Den 5. Juli udnævntes Ministeriet Berntsen.

Samme Dag Ministeriet udnævntes, holdt Venstres Vælgerforeninger et Landsmøde i København. Ministerlisten var da lige blevet kendt, og da Repræsentanterne fra Aalborg Amt saa, at Jensen-Sønderup, som Reformpartiet havde fortrængt ved Folketingsvalget i Nørre Sundbykredsen, fordi han havde sluttet sig til Ellevemandsgruppen, var udnævnt til Indenrigsminister,

blev de saa fornærmede, at de truede med straks at rejse hjem. Det var aabenbart ikke saa let at glemme Fortidens Strid inden for den nye Partisammenslutning. Det lykkedes dog J. C. Christensen og Fru Marie Lassen, Aalborg Amtstidende, at holde dem tilbage.

Klaus Berntsen holdt ved Mødet en Programtale og nævnte tre store Spørgsmaal, man vilde søge løst inden for den treaarige Valgperiode. Det første Aar vilde Ministeriet lægge Hovedvægten paa at føre Forsvarslovene af 1909 ud i Livet; næste Aar vilde det ved nye Indtægtslove søge at skaffe Balance mellem Statens Indtægter og Udgifter, og i det tredje Aar vilde Ministeriet rejse Kravet om en Grundlovsændring. Han sluttede med at rette en indtrængende Opfordring til Sammenhold inden for Venstre, som desværre alt for længe havde ligget i indbyrdes Kiv og Strid til Fordel for Modstanderne. Fremtiden kræver nu, at der holdes Trit og Retning inden for Venstres Rækker. »Ja, De synes maaske,« fortsatte Berntsen, »at jeg udtrykker mig noget militært; det kommer nok af, at jeg lige har overtaget Forsvarsministeriet efter min Forgænger, *Kammerherre* Krabbe.« Denne overraskende Oplysning vakte den største Munterhed og hilstes med øredøvende Jubel i den store Forsamling. Ved Fællesspisningen om Aftenen blev Berntsen, men ikke mindre J. C. Christensen og Sigurd Berg hyldet.

GRUNDLOVSSAGEN

Fra 1. April 1910 udgav J. C. Christensen et folkeligt-politisk Ugeblad »Tiden«. Han fortsatte dermed en god historisk Tradition for Venstre. Den gamle Venstrefører fra Bondebevægelsens Dage J. A. Hansen udgav fra 1842 og en Snes Aar frem i Tiden »Almuevennen«. Det var et Ugeblad, der fik en overordentlig stor Betydning for Bondestandens politiske Vækelse. I Udstyr var det fattigt og tarveligt, men fra dets graalige Papir slog en stærk og sejt Vilje til at højne Bondestandens Kaar Læserne i Møde. Det bragte Bud om Fæstevæsenets og Hoveriets uheldige Sider og opflammede Bonden til Deltaelse i det offentlige Liv for at opnaa Ligestillethed med de øvrige Stænder. Der er blevet sagt om dette første politiske Blad for Bondestanden, at det kom til at spille en Rolle og øve en Indflydelse, som maaske intet politisk Ugeblad har haft Mage til.

Da »Almuevennen« var gaaet ind, startede Sofus Høgsbro 1865 »Dansk Folketidende«, hvis første Nummer udkom den 6. Oktober, Frederik VII's Fødselsdag. Det havde oprindeligt været Tanken, at Grundtvig, Hofjægermester Carlsen og Høgsbro i Fællesskab skulde have staaet som Udgivere, men denne Plan blev opgivet, og Høgsbro blev Eneudgiver. I Indbydelsen skrev Høgsbro, at Bladet »i Særdeleshed skulde undgaa enhver ensidig Partifarve.« Det blev dog ingenlunde et farveløst Blad, men det blev et sjældent paalideligt og sagligt Blad, der vel tog sit klare Standpunkt til Dagens Strid, men fri for al Ensighed.

Og dets Referater staar højt i Retning af at give en nøgtern Skildring af de forskellige Ordføreres Opfattelse. Det var et lille og i typografisk Henseende slet udstyret Blad. Alligevel fik det en umaadelig stor Betydning for det folkelige Liv. N. Neergaard har om »Dansk Folketidende« skrevet: »I Aarene før den lokale Venstrepresse havde vokset sig stærk, var »Dansk Folketidende« for mange af de toneangivende Mænd i Valgekredsene den egentlige politiske Ledestjerne, og mange blandt den Ungdom, som siden voksede op til virksom Deltagelse i det offentlige Liv, skyldte den det meste af deres politiske Opfattelse.« Ved de fortrinlige Referater og Oversigter over Rigsdagens Arbejde samt ved Redaktørens saglige Ledere blev »Dansk Folketidende« et værdifuldt Rustkammer for manges unge Venstremænd, som siden blev Partiets Talsmand paa Tinge. For den historisk interesserede er det en af de bedste og paalideligste Kilder til den Tids Historie. Der behandlede ikke bare politiske Spørgsmaal, men man finder mange værdifulde Artikler af den Tids førende grundtvigske Mænd, der behandlede folkelige og religiøse Spørgsmaal.

»Almuevennen« og »Dansk Folketidende« var begge trykt paa tarveligt og daarligt Papir, men fra de knudrede Typer taler to Tidsaldre til os. Alt det, der har brudt og gæret under Overfladen, udløser sig i undertiden voldsomme Ord. Stoffet rummer en enestaaende Kildesamling til Forstaaelse af det, der bevægede Sindene i den jævne Befolkning. Artiklerne myldrer med saglige Enkeltheder og Oplysninger om Forhold af snart sagt enhver Art.

Der foresvævede vel J. C. Christensen noget i Retning af, at »Tiden« skulde faa en lignende Betydning for det unge Slægtled inden for Venstre, som de to nævnte Ugeblade havde haft. Det blev ikke Tilfældet. Tiderne var andre nu. Venstre havde en stor og udmærket Provinspresse. I hvert Hjem holdt man mindst én Avis. Naar Avisen daglig har bragt fyldige Referater fra Rigsdagen og politiske Ledere og Artikler om de aktuelle Spørgs-

maal, bliver det vanskeligt for et Blad, der kun kommer en Gang ugentlig, at skrive noget, der ikke er sagt i Forvejen. Alligevel er »Tiden« et vigtigt Kildeskrift til vor politiske Historie i de Aar. Hver Uge skrev J. C. Christensen en Spidsartikel, hvori han behandlede Dagens Spørgsmaal. Han var ingenlunde den blændende Journalist, der skrev let og flydende om alt. Han var ikke en Pennens Mester som Hørup, men hans Artikler er jævne og ligetil, klare og letfattede for den almindelige Læser, som Bladet henvender sig til. »Tiden« er en gammel Mand, der ser alt, hører alt og aabenbarer alt. Dette Blad har taget Navn efter ham, fordi det ønsker at ligne ham, hedder det i Programartiklen. Medarbejderkredsen var maaske noget tilfældig valgt, men man skulde alligevel have ventet, at et Blad, der blev udgivet af Venstres Fører, kunde faa Holdere nok. Det var dog ikke Tilfældet, og da J. C. Christensen forlangte, at det skulde hvile i sig selv, maatte det gaa ind i 1917.

— — —
 Det nye Venstreparti havde den 27. Juni udsendt følgende Opraab:

Til politiske Meningsfæller!

Valgene den 20. Maj d. A. beseglede Samarbejdet mellem Venstregrupperne. Det almindelige Ønske blandt Vælgerne gik tydeligt nok i Retning af, at Grupperne efter Valget kunde staa uafhængigt og sikkert paa Venstres gamle Grund. Flertallet af Vælgerne ønsker, at der skal føres en frisindet Politik, lige saa langt fra Socialisme som fra Reaktion og forbenet Konservatisme. Ud fra samme Opfattelse og i fuld Takt med Valgdagen har undertegnede Medlemmer af Folketinget i Dag sluttet sig sammen i et Parti under Navn af »Venstre« og paa Grundlag af Programmet af 25. September 1909 med Tilføjende, at vi ikke alene vil medvirke til, at Landets Finanser bringes i god Orden, men ogsaa i Fremtiden arbejde for, at der føres en fornuftig og sparsommelig Statshusholdning. Idet vi føler os sikre

paa, at vore politiske Meningsfæller rundt om i Landet heri giver os Tilslutning, opfordrer vi dem til at se bort fra Fortidens Stridigheder og til at samles om vort Parti, for at dette kan styrkes til dets fremtidige Arbejde for Folkets og Fædrelandets Vel.«

J. C. Christensen blev Venstres Formand. I »Tiden« skrev han, at det nye Partis korte Navn »Venstre« var historisk og havde samlende Evne. Det skal nok vise sig i Tidens Løb, at de Vælgere, der vil en frisindet Lovgivning og en jævn fremadskridende Udvikling i vort Folk, skal samle sig under Venstres Fæner. »Man har søgt at komme det saakaldte Bonderegimente til Livs, man har talt om Kulturen i Modsætning hertil. Det er en daarlig Tale. Danmark er et Bondeland, og uden om Bønderne kommer man ikke her i Landet, hvis alt skal gaa vel.« Bønderne maa ikke skydes til Side. Han er overbevist om, »at Partiet ikke vil lukke Øjet for den modsatte Fare, nemlig den at støde Byfolk og »studerte« Folk fra sig. Vi har ikke Raad til Ensidighed her i Landet, dertil er vort Folk for lille, og vi har heller ikke Raad til at kaste Vrag paa disse Dele af vort Folk for hele Folkets Udviklings Skyld.«

J. C. Christensens Helbred var vaklende i de Aar. I Januar 1911 maatte han gennemgaa en stor og farlig Operation for en Galdestenslidelse. Under Sygdommen blev Spidsartiklerne i »Tiden« skrevet af Neergaard, Anders Nielsen, N. Joh. Laursen, Thomas Larsen, Bülow, P. Th. Nielsen og Pinstруп. Den 10. Marts finder vi atter Lederen skrevet af Bladets Udgi-ver. Men sin fulde legemlige Sundhed genvandt han ikke. Han kastede sig dog ind i Arbejdet med vanlig Iver, og han var stadig Venstres ubestridte Fører. I Samlingen 1912—13 var han Folketingets myndige Formand.

Ministeriet Berntsen var i sin Politik henvist til at regne mere med Højre, end J. C. Christensen havde behøvet. I Folketinget beherskede Ministeriet netop Halvdelen af Stemmerne,

men i Landstinget var der kun 21 Venstremænd, og selv sammen med de seks frikonservative gav dette ikke Flertal. Hvis der skulde naas Resultater, var Berntsen nødt til at regne med det gamle Højre, da et Samarbejde med Socialdemokraterne og de radikale foreløbig maatte lades ude af Betragtning. Grev Frijs forsøgte at skabe en større frikonservativ Gruppe ved at gaa sammen med de otte Landstingsmænd inden for Højre, der havde undladt at stemme mod Forsvarslovene. Det mislykkedes imidlertid, og Højre samledes atter til een Gruppe. Fem af dem var kongevalgte og til Dels meget højt oppe i Aarene, saa der kunde ventes en Ændring, men foreløbig maatte der regnes med, at en Lovgivning uden om Højre ikke var mulig.

Under Venstres Styre var der siden Systemskiftet gennemført en lang Række af vidtgaaende Reforme, der maa betegnes som store Fremskridt. Men det havde naturligvis ikke været gratis. Bankkrisen og Støtten til Bondestandens Sparekasse havde ikke forbedret Statskassens Forhold. Det faldt da i Neergaards Lod at søge at bringe Orden i Statsfinanserne. Denne fornemme Parlamentariker havde de bedste Forudsætninger for at kunne løse den vanskelige Opgave. Fra sin tidligste Ungdom havde han dyrket politiske Studier. Ved Ophold i England, Tyskland og Frankrig havde han i de unge Aar haft Lejlighed til at høre Europas førende Statsmænd. De økonomiske og sociale Spørgsmaal havde han viet en særlig Interesse. Hans Viden og Indsigt paa disse Omraader var omfattende. Det havde været noget af en Oplevelse at høre ham ved Finanslovdebatterne, hvor han med overlegen Dygtighed tumlede med Tallene. I baade to og tre Timer kunde han tale om finansielle Spørgsmaal, kun støttende sig til nogle smaa Papirlapper, der laa foran ham paa Pulten.

Nu stilledes han over for den vanskelige Opgave at bringe Balance i Statens Regnskab, der opviste et Underskud paa 51 Mill. Kr. I Februar 1911 forelagde han fire nye Skattelove, om Afgift af Forlystelser, »Kulturskatten« kaldte Modstanderne den, Stempelafgift, Afgift ved Tinglæsning m. m. og af Dyrk-

ning af Tobak. Hertil kom et Forslag om Forhøjelse af Statsbanetaksterne. Forslagene gennemførtes med en Del Ændringer, og det finansielle Resultat var en Merindtægt paa ca. 8 Mill Kr.

I den følgende Samling fik han vedtaget yderligere fire Skattelove: en Forhøjelse af Ølbekskatningen og af Spiritusafgiften, en Stempelafgift paa Cigaretter og en Forhøjelse af Indkomst- og Formueskatten til Staten. Vedtagelsen skete først efter lange og besværlige Forhandlinger. Man regnede med, at de vilde give Staten en Merindtægt paa godt 9 Mill. Kr. Oppositionen angreb Venstre voldsomt for disse Skattelove. En Regering plejer just ikke at vinde Popularitet ved nye Skatter. Men det maa indrømmes, at der skulde tilvejebringes flere Midler. Og Neergaard fulgte Venstres gamle Linie, der krævede Skatten lagt over paa Luksusforbruget. Ved den stigende Skala ramte Indtægts- og Formueskatten ikke de mindre bemidlede.

Menighedsraadsloven var sikkert et af de kæreste Lovgivningsarbejder, J. C. Christensen havde gennemført. Lovens Gyldighed udløb 1910. Enevold Sørensen havde i Samlingen 1908—09 fremsat Forslag om at forlænge Loven til 1. Januar 1913. J. C. Christensen ønskede forskellige Ændringer, og paa hans Forslag vedtog Folketinget flere ret betydningsfulde Ændringer i den gældende Lov. Menighedsraadet skulde saaledes selv vælge sin Formand, medens Præsten efter Loven af 1903 var født Formand. Endvidere hed det i den gamle Lov, at Menighedsraadets Betænkning »kan indhentes« i Tilfælde af Præstevalg. Det ændredes i J. C. Christensens Forslag til, at Menighedsraadet skulde høres. Landstinget modsatte sig Forslaget, hvorefter Menighedsraadsloven bortfaldt 1. Januar 1910. En Del af Forslagets Bestemmelser gennemførte den radikale Kultusminister Nielsen rent administrativt, saaledes at Menighedsraadene beholdt deres Ret til at blive hørt ved Embedsbesættelser.

I November 1910 forelagde Kultusminister Jacob Appel et

nyt Forslag til Lov om Menighedsraad. Han fremhævede, at Forslaget ikke tilsigtede »at være Indledningen til en samlet Lov om Kirkens Forfatning.« Forslaget gennemførtes først i Foråret 1912 efter en heftig Debat i Rigsdagen og paa Møder. Kirkepolitik har altid formaaet at sætte Sindene i voldsom Bevægelse her hjemme. Og det skete altsaa ogsaa ved den Lejlighed. Fra radikal Side søgte man straks at finde og derefter fastslaa et Modsætningsforhold mellem Appel og J. C. Christensen. Det kunde vel ogsaa findes uden større Kunst. Venstre har aldrig udgjort en særlig ensartet Hær. Der har været Plads for store Modsætninger inden for dette Parti, og det gælder da ikke mindst, naar Talen er om aandelige og kirkelige Spørgsmaal. Der fandtes alle Dage inden for Venstre Folk med ret konservative Anskuelse paa dette Omraade, og der fandtes glødende Tilhængere af de grundtvigske Frihedskrav. Og der var unægtelig Forskel paa J. C. Christensens bredkirkelige Opfattelse og Appels grundtvigske Syn paa Forholdet mellem Stat og Kirke.

Appel var dybt forankret i det grundtvigske Folke- og Menighedsliv. Som Søn af Frimenighedspræst Cornelius Appel i Rødding havde han fra den tidligste Barndom levet i grundtvigske Menighedskredse og var i den dybeste Kontakt med det inderste i den grundtvigske Bevægelse. Kirkepolitisk hørte han aldrig til de yderliggaaende Grundtvigianere. Som Kirkeminister fulgte han den historiske Linie fra Halvtredserne og J. C. Christensens Kirkelove. Men han nærede ikke saa stor Tiltro til kirkelige Organisationer og Institutioner som J. C. Christensen. Biskop Ostfeldt har udtrykt Appels Standpunkt rigtigt i følgende Ord: I Kirkelovgivningen skal der være saa lidt som muligt af det juridiske, det skal være det aandelige Standpunkt, som gør sig gældende.

Hovedpunkterne, hvori Appels Lov af 1912 udskiller sig fra Loven af 1903, er følgende: Optagelsen paa den kirkelige Valgliste er gjort lettere ved, at Begæringens Form er simplificeret. De valgte Medlemmers Erklæring i det første Møde efter Val-

get havde i den tidligere Lov et lidt mere juridisk Præg, medens den i Appels Lov fik et mere personligt Tilsnit, idet man skulde love »paa Ære og Samvittighed at ville udføre det betroede Hverv i Troskab mod den danske evangelisk-lutherske Folkekirke, saa at den maa byde gode Vilkaar for den kristne Menigheds Liv og Vækst.« Det var en stærk Understregning af, hvad J. C. Christensen ogsaa havde hævdet i 1903, at Folkekirken og den kristne Menighed ikke er identiske. Endvidere fastsattes det i Loven, at Menighedsraadet selv vælger sin Formand, og at det fik Ret til at medvirke ved Besættelse af Præsteembeder med enkelte Undtagelser. Hvis et Menighedsraad enstemmigt indstiller en Ansøger som Nr. 1, skal denne, hvis Biskoppen anbefaler, indstilles af Ministeren til Udnævnelse. Sognebaandslødere fik Ret til at afgive deres Stemme i den Menighed, til hvis Præst de havde løst Sognebaand. Bestemmelsen fra 1903 om, at Menighedsraadet kunde drages ind i Virksomheder, der angik Kirkens indre Liv, »styrke Præstens Gerning i alt, hvad der kan tjene og vække, styrke og lede et sundt kristeligt Liv i Menigheden,« udgik, og det fastsloges, at Præsten under sin Embedsvirksomhed, herunder den private Sjælesorg, er uafhængig af Menighedsraadet. Endelig fastsloges, at Menighedsraadet ikke skal tage andre kirkelige Forhold under Overvejelse end saadanne, der vedrører Sognemenigheden.

J. C. Christensen udtalte under Forhandlingen — han var Ordfører —, at han kunde stemme for hele Lovforslaget Punkt for Punkt, som det blev forelagt af Appel. I »Tiden« skrev han i Anledning af de radikales Forsøg paa at skabe Splittelse inden for Venstre paa Kirkelovgivningens Omraade: »Der er ingen Modsætning mellem Hr. Appel og J. C. Christensen.« Modstanderne fremstillede stadig J. C. Christensen som Tilhænger af en Kirkeforfatning. Han fremhævede da, at han ved Forelæggelsen af Menighedsraadsloven i 1901 havde sagt, at han ikke vilde have en Kirkedag, ikke engang en Kommission, men lade Spørgsmaalet hvile, indtil Kravet rejste sig.

Kort før sin Død sendte Kong Frederik VIII fra Nizza et Brev til Klaus Berntsen, hvori han ønskede til Lykke med Gennemførelsen af Menighedsraadsloven, og han udtalte Haabet om, at den maatte blive til Held og Velsignelse for vor gamle, danske Folkekirke.

— — —

Paa Hjemrejsen fra Nizza døde Kongen pludselig i Hamborg den 14. Maj. Den følgende Dag Kl. 3 om Eftermiddagen udraabtes Christian X til Konge, medens Amalienborg Plads var fyldt med Tusinder af Mennesker, der hyldede den nye Konge paa det hjerteligste, og Gang paa Gang brød ud i Fædrelands-sange. Dybt bevæget traadte Kong Christian frem paa Balkonen. Med klar og tydelig Røst, der kunde høres over hele Pladsen, udtalte han:

»Et tungt Budskab har ramt alle Danske. Kongen, min højtelskede Fader, der selv ventede at komme sund og rask tilbage, er pludselig død. En dyb Sorg har ramt min højtelskede Moder og alle os, hans Nærmeste, ligesom enhver Dansk. Et tungt Ansvar er nu lagt paa mine Skuldre, men jeg haaber, den samme Tillid, der blev vist min højtelskede Fader, ogsaa vil blive vist mig.

Danmarks Lykke, Frihed og Selvstændighed skal være mit Maal, og alle danske Mænd, der vil det samme, give hinanden Haanden derpaa!

Gud skærme og velsigne vort gamle Fædreland.

Danmark leve!«

I Folketinget udtalte J. C. Christensen fra Formandspladsen bl. a.:

»Kong Frederik VIII har kun regeret i faa Aar, og i flere Henseender har disse været vanskelige. Stærke politiske Brydninger og Partikampe prægede Tiden. Kong Frederik vilde imidlertid ikke alene være Konge for et Parti, men for det hele Folk, og den Vilje udtrykte han baade i Ord og Gerning.

Alle Partier her i Salen kan vidne derom. Vi har alle set,

hvorledes det var en Glæde for Kongen at samle alle Partier om sig og færdes imellem dem, fordi de alle hørte til det Folk, som han elskede, og som det var hans Livs Stolthed at staa i Spidsen for. Der er mange blandt os, som var med hin skønne Sommerdag paa Fredensborg, da Kongeparret havde samlet den danske Rigsdag og det islandske Alting hos sig. Kongen sagde da gentagne Gange, at denne Dag var den skønneste i hans Liv, fordi han stod midt iblandt sine Folk, og vi følte, at disse Ord kom fra hans Hjerte. Han elskede de to Folk, hvis Konge han var, og det var hans Hjertes Trang at medvirke til, at Samlingens Aand maatte faa Magt hos dem begge...«

Dagen efter Frederik VIII's Bisættelse var Rigsdagens Medlemmer efter den nye Konges Indbydelse samlet paa Amalienborg. Her talte først Kongen, hvorpaa J. C. Christensen som Folketingets Formand svarede paa Rigsdagens Vegne:

»Med Deres Majestæts Tilladelse.

Efter Aftale med min Kollega, Landstingets Formand, har jeg den Ære paa Rigsdagens Vegne at bringe Deres Majestæt en Tak, fordi De har villet se Rigsdagen først af alle efter Kong Frederik VIII's Bisættelse og dernæst for de smukke og hjertelige Ord, Deres Majestæt nu nylig har udtalt til os.

Deres Majestæt har sendt Rigsdagen et kongeligt Budskab, hvori udtales Haabet om, at Rigsdagen vilde arbejde sammen med Kongen for Fædrelandets Velfærd og Ære. Det har været Rigsdagen kært at modtage dette Budskab, thi Fædrelandets Velfærd og Ære er det høje Maal, som altid staaer Rigsdagen for Øje, og naar Konge og Folk i Fællesskab arbejder mod dette Maal, da vil Gud lægge sin Velsignelse til.

Rigsdagen ønsker Deres Majestæt en lang og lykkelig Regeringstid med Velsignelse og sand Fremgang for Fædrelandet.«

I en Mindeartikel om Kong Frederik VIII skriver J. C. Christensen, at Kongen i mange Aar var bekymret, fordi det trak ud med en Ordning af vort Forsvar. Der var alt for mange, som

ikke kunde se, at det var Hævdelsen af Landets Neutralitet, det gjaldt, denne og intet andet. Mange var hildet i Fortidens Tanker om Hjælp ude fra, om en afgørende Kamp med Sværd i Haand ved en Stormagts Side, medens andre opfattede Neutraliteten som noget, der ikke paalægger Landet en Pligt til et væbnet Forsvar i Lighed med andre Lande. »Disse politiske Brydninger gjorde Kong Frederik meget ondt,« fortsætter J. C. Christensen. »Han fattede ikke, at nogen kunde være blind for, at her forelaa en tvingende Nødvendighed for Landet, og hans stærke Kærlighed til Fædrelandet oprørtes over, at denne Sag ikke i langt højere Grad, end Tilfældet var, formaede at samle Folket. Han forstod ikke, at Fortidens Misgreb kunde vedblive at kaste Skygger i Forhandlingerne. I 1909, før Ministeriet Holstein traadte til, var han endog saa langt nede i Mismod derover, at hans Tanker syslede med, at han burde foretage sig adskillige ekstraordinære Skridt som f. Eks. en personlig Proklamation til det danske Folk. Han kaldte flere Rigsdagsmænd til sig og talte med dem om Stillingen, og disse fik et stærkt Indtryk af hans Sorg og oprørte Sind. Hans Udtalelser bar Vidne derom.«

— — —

Ministeriet Berntsens historiske Indsats i Danmarks og Vestres Historie blev Arbejdet for en ny Grundlov i Junigrundlovens Aand. J. C. Christensen havde ikke rejst den store Forfatningsstrid. Han var den udprægede Realpolitiker, der ikke i Utide vilde rejse Krav, som ikke kunde gennemføres, men som kunde vanskeliggøre Muligheden for Gennemførelsen af de Reformer, han ansaa for absolut paakrævede. Han delte Tschernings Opfattelse, at et Folks Forfatning helst skal vokse frem af det politiske Livs Praksis. Man skulde altsaa ikke ændre Forfatningen paa andre Punkter, end hvor Livet med Nødvendighed krævede en Forandring. Allerede i 1905 havde han stillet Forslag til en Ændring af Valgkredsordningen, men det lykke-

des ikke at gennemføre den lille Ændring, skønt Forslaget stilledes i flere Samlinger.

I Sommeren 1912 nedsattes et Udvalg inden for Ministeriet til at udarbejde et Grundlovsforslag i Junigrundlovens Aand. Det kom til at bestaa af Berntsen, Neergaard, Anders Nielsen, Bülow og Jensen-Sønderup.

J. C. Christensen fastholdt imidlertid i en Tale paa Skamling og i Artikler i »Tiden« det formaalstjenlige i at løse Sagen i to Tempi. Det hedder i »Tiden« 12. Juli, at den samlede Grundlovsrevision er en lang og besværlig Vej, som bliver vanskeligt at vandre til Ende i en overskuelig Tid. Man kunde saa indskrænke Grundlovsforandringen til alene at omfatte Repræsentationens Sammensætning. Den Vej har den Fordel, at baa- de Højre og radikale anbefaler den. De radikale »haaber, at denne Forhandling vil dele det nuværende Venstre. De tror, ligesom Højre for Resten, at der er en Del af Venstre, der vil gaa paa Forlig om at beholde i alt Fald en Del af den privilegerede Valgret, eller om at udvide denne Valgret til en større Kreds end nu. Heri vil de imidlertid blive skuffede, thi det vil snart vise sig, naar man slaar ind paa Forhandling om hele Repræsentationen, at Venstre ikke vil gaa med til Bevarelsen af privilegeret Valgret selv i fortyndet Form, og hvad saa?« Ja, saa maa man løse Sagen i to Tempi. Naar Folketinget ændres, som af Ministeriet foreslaaet, vil det »blive et fuldkomment tro Spejlbillede af Folket, og dets Magt og Indflydelse vil øges paa Grund deraf, saa at Landstinget ikke i Længden vil kunne sætte sig imod dets Vilje. Hele Folkets Haab og Tillid vil vende sig til Folketinget, Parlamentarismen vil befæstes yderligere, og Lovgivningsarbejdet vil efterhaanden komme ind i et roligt og sikkert Spor. Laver man hele Repræsentationen om og gør begge Ting mere lige i Oprindelse, vil Folkets Hu snart vende sig til det ene og snart til det andet af dem, eftersom der findes Personligheder i dem, som Folket har Tillid til, eller eftersom der rejses Spørgsmaal i dem, for hvilke Folket

særlig interesserer sig. Parlamentarismen vil faa ringere Kaar under saadanne Forhold.

Et Folketing bygget paa den almindelige Valgret og saaledes sammensat, at det virkelig er et tro og ægte Udtryk for Folket, er stærkt og uovervindeligt. Over for det maa Overhuset bøje sig i det lange Løb. Overhuset kan udsætte, men ikke i Længden hindre en Reform, som Folketinget virkelig vil have. Saaledes skal det være, og derfor finder vi, at det vigtigste ved en Grundlovsreform, er Folketingets Sammensætning og Valgrettens Udvidelse. Hvilken Vej Ministeriet nu vil gaa, er ikke endelig afgjort. Derom vil det raadføre sig med sit Parti. Men et er sikkert, at naar Valget er truffet, da bør der sættes en virkelig og stærk Villie ind paa at vandre den valgte Vej til Ende.«

Og 2. August fremhæver han, at naar han foretrækker at nøjes med første Tempo nu, skyldes det, at her kalder Nødvendigheden paa en Reform, og det er altid godt at have den til Medarbejder. Der kan arbejdes med det nuværende Lands-ting, skønt det ofte kan gaa langsommere og mere tvært, end man kunde ønske. De sidste 2 Aars Reformpolitik har godtgjort det. Venstre maatte lære at holde bedre sammen, og Ventetiden vilde iøvrigt ikke blive saa lang, da Højre svækkes ved Kongevalgene. Men vil Ministeriet og Partiet gaa til en gennemgribende Forandring af Grundloven, vil han paa ingen Maade modsætte sig det, men bidrage til at naa et godt Resultat.

Under de tidligere Forhandlinger havde Højre krævet Forholdstalvalgmaaden indført. Venstre modsatte sig denne Valgmaade. J. C. Christensen begrundede Modstanden med, at denne Valgmaades Hovedskavank er, at det personlige Tillidsforhold mellem Vælgerne og Repræsentanten tabes. Det er Partiet, der møder op til Valg med sin Liste. Det er Partiet, der stemmes paa og dette alene. Man tænke sig hele Landet som en eneste Valgkreds, det er det mest konsekvente og mest logiske, derved gaar færrest Stemmer til Spilde. Det er Partifarven, det

gælder, Personerne paa Listen er det underordnede. Det er et Partibureau eller en Hovedbestyrelse for Partiet, der har lavet det hele. Tillidsforholdet er borte. Vælgerne har ikke længere nogen enkelt Folketingsmand, som han kan kalde sin, og som han henvender sig til med sine Meninger og med sine Interesser. Folketingsmændene vil derfor blive mere partibundne end hidtil, thi følger de ikke Partiet i tykt og tyndt, risikerer de ikke at komme paa Listen til næste Valg. Mænd som Grundtvig, Tscherning og D. G. Monrad vil let blive udelukkede fra det politiske Liv. I Stedet for Forholdstalsvalg ønsker J. C. Christensen derfor Omvalg i de Kredse, hvor en Kandidat ikke har opnaaet over Halvdelen af Stemmerne.

Men baade paa Rigsdagen og blandt Venstres Vælgere var der stigende Stemning for at gaa til en samlet og gennemgribende Ændring af Grundloven. Ved Valget af en Landstingsmand paa Fyn bekræftedes det, hvor Stemningen blandt Vælgerne bar hen, idet en Venstremand valgtes med alle Partiets Stemmer mod Højres. I et Møde mellem Regeringen og Partiet paa Rigsdagen den 30. September var der stort Flertal for Regeringens samlede Forfatningsændring. J. C. Christensen gav Udtryk for sine Betænkeligheder, men i »Tiden« skrev han dog den 18. Oktober: »Nu har Ministeriet imidlertid valgt den sidste Vej (samlet Reform), og Venstre har sluttet sig dertil, og vi har da uden nogen som helst Ærgrelse eller Vrangvilje opgivet Tanken om en Reform af Folketinget alene.«

Den 23. Oktober 1912 — Aarsdagen for den grundlovgivende Rigsforsamlings Sammentræden 1848 — fremsatte Klaus Berntsen da paa Regeringens Vegne Grundlovsforslaget. Valgretsaldere til Folketinget skulde nedsættes til 25 Aar, Kvinder fik Valgret, Folketingets Medlemstal, der ikke maatte overstige 132, skulde fastsættes i Valgloven. Valgperioden skulde være fire Aar. De 12 kongevalgte Landstingsmænd skulde afløses af 12 af Tinget valgte Medlemmer, medens de øvrige Medlemmer skulde vælges af de kommunale Raad efter Forholdstalsvalg-

maaden. Stridigheder mellem Tingene om Finansloven skulde afgøres af den forenede Rigsdag.

Det var for Berntsen, der havde faaet sin politiske Vækkelse under Forfatningskampen i 60'erne, en dyb Tilfredsstillelse som Konsejlspræsident at fremsætte det frisindede Forslag, der saa helt og fuldt opfyldte Venstres gamle Krav fra 1872: »Juni-grundloven i dens fulde Omfang er Folkets moralske Ret.« Med stor Varme og Begejstring talte han ved Forelæggelsen for et lyd hørt Ting og sluttede med Ønsket om, at Rigsdagens Medlemmer ved Behandlingen af denne for vort Folk saa store og betydningsfulde Sag mere maatte føle sig som Nationens Repræsentanter end som Partigængere. Det var hans Haab, at en saadan Grundlovsændring maatte blive til Velsignelse for Folk og Land.

Bag de skrevne Paragraffer laa den Tillid og Kærlighed til Folket, som denne Kristen Kolds Lærling gennem et Livs Omskiftelser trofast havde bevaret.

Forslaget fandt Tilslutning fra Venstre, de radikale og Socialdemokraterne, men saavel Højre som de frikonservative gik voldsomt mod det. Under Grev Frijs' Ledelse havde de frikonservative samarbejdet godt med Venstre siden Systemskiftet, men Kravet om almindelig Valgret til Landstinget kunde han under ingen Omstændigheder billige. Slebsager var Venstres Ordfører i Folketinget og gav Forslaget varm Tilslutning. Han foretrak dog en Aldersgrænse frem for de kommunevalgte Landsting. Ved 3. Behandling vedtoges Forslaget uændret med 95 Stemmer. Kun Højre stemte imod. Stemmer ikke svarede tre Venstremænd, der ønskede en Aldersgrænse.

I Landstinget lød Tonen anderledes. Frijs udtalte: »Skal der være Krig, hvad jeg anser for unødvendigt, saa foretrækker jeg Krig med fuld Krigsmusik fremfor en Krig indledet med en noget falsktonende Fødselsdagsfanfare.« Han foreslog ved 2. Behandling at henvise Forslaget til en Kommission, hvilket vedtoges med 33 Stemmer mod 31.

Det ordinære Folketingsvalg fastsattes til den 20. Maj. Fra radikal og socialdemokratisk Side gjordes Forsøg paa at faa et fast Samarbejde med Venstre ved dette Valg. Det afvistes dog, idet J. C. Christensen bestemt holdt paa, at Venstre skulde gaa ene til Valg. I et Valgopraab, Venstre udsendte, hedder det, at Venstre i Pagt med sin Fortid helt og fuldt stod paa den almindelige Valgrets Grund, men det skjultes ikke, at der om en saglig Enkelthed — Aldersgrænse eller kommunevalgt Lands-ting — var nogen Uenighed. Skal Grundlovsforslaget gennemføres, hed det, kræves Vælgernes Tilslutning, »saaledes at det Parti, til hvilket Regeringen skal støtte sig under Kampen for Grundlovssagens Gennemførelse, vedblivende kan være det førende. Sker dette ikke, maa det parlamentariske Ansvar overtages af andre, — sikkert ikke til Sagens Gavn.«

Det blev en heftig Valgkamp, hvorunder Agitationen antog skarpe Former. J. C. Christensen havde under hele Grundlovssagens Forløb stærkt fremhævet det ønskelige i, at Grundloven kunde gennemføres med Tilslutning fra alle Sider. Dette naturlige Standpunkt blev af de radikale og Socialdemokraterne brugt som Skræmmebillede for Vælgerne. Ministeriet var trofast nok, sagde de, men de moderate Strømninger indenfor Venstre gjorde det nødvendigt at sikre de to Partier saa stor en Styrke som muligt for at holde Venstre fast. Der var for mange uldne Venstremænd, fortalte de. Med et Citat af Holger Drachmann gav Edv. Brandes Parolen: »Gaa paa Landevejen ud at slaa ihjel«, d. v. s. lad os slaa saa mange af disse uldne Venstremænd som muligt. Grundlovssagens Venner, sagde Berntsen, gaar frem i tre Geledder, Venstre først, radikale og Socialdemokrater derefter, men de to sidste Geledder søger at skyde det første ned. Inden for Højre var der megen Forbitrelse mod Venstre. Partiet truede med at opstille Kandidater i alle Kredse og gik til Valg under Parolen: »Hellere en socialistisk-radikal Regering end Venstre.«

Under disse Forhold maatte Valget blive et Nederlag for

Venstre, men for Grundlovssagen blev det en stor Sejr, idet der valgtes 107 Tilhængere af den nye Grundlov og kun 7 Modstandere. Venstre fik valgt 44 Mand mod tidligere 56, Socialdemokraterne gik frem fra 24 til 32, de radikale fra 20 til 31, medens Højre gik tilbage fra 13 til 7. Forholdet mellem Partiernes Stemmetal og Mandattildeling viser, at Valgloven trængte til at blive ændret. Venstre fik 103,917 Stemmer, Socialdemokraterne 107,305, de radikale 67,903, Højre 81,404.

Venstre var stadig det største Parti, men det var i afgjort Mindretal i Folketinget. Valget havde tydeligt vist, at den danske Bonde kunde sætte alle Særinteresser til Side. Al Spekulation fra konservativ Side om Frafald fra Gaardmændenes Side havde vist sig forfejlet. I »Tiden« skrev J. C. Christensen: »Folket vil en ny Forfatning i Junigrundlovens Aand. Forfatningen af 1866 er dødsdømt. Højre troede, at en stor Del af Venstres Gaardmænd vilde melde sig fra, men Højre regnede fejl heri som i saa meget andet. Venstres Gaardmænd blev, hvor de var, nemlig hos Venstre.« Og som Valgets Resultat fastslog han: »Folkets Flertal har lagt Grundlovssagen i de radikale Partiers Hænder.« Alligevel opfordrede de radikale Ministeriet Berntsen til at fortsætte til Grundlovssagens Gennemførelse. Klaus Berntsen og andre inden for Venstre havde vist gerne fortsat, men J. C. Christensen og andre betydende Medlemmer af Partiet krævede bestemt Ansvar lagt over paa de Partier, der sejrede paa Valgdagen. Der var inden for Venstre en forstaaelig Harme mod de to andre Grundlovspartiets Valgagitation. Det følte som en Haan, at de den ene Dag opfordrede til »at gaa paa Landevejen ud at slaa ihjel«, og den næste Dag bad Ministeriet fortsætte. Venstre havde før Valget bebudet, at Regeringen traadte tilbage, hvis den ikke fik fornøden Tilslutning. Denne klare Udtalelse maatte staa fast.

I Folketinget stillede Socialdemokraterne et Forslag til Beslutning. Det gik ud paa, at Folketinget henvendte sig til Kongen med en indtrængende Anmodning om at opfordre Ministeriet

Berntsen til at fortsætte sin Virksomhed »til Gennemførelse af den store, for Land og Folk saa betydningsfulde Forfatnings-sag, hvorom Ministeriet har fremsat Forslag, og hvortil Vælgerne ved det nys stedfundne Folketingsvalg sluttede sig med saa overvældende Flertal.« Som Venstres Formand stillede J. C. Christensen en Dagsorden, hvori det fastsloges, at Valget havde lagt den parlamentariske Magt hos Socialdemokraterne og de radikale og for øvrigt tilsagde et Ministerium i Overensstemmelse med Valgdagens Resultat loyal Medvirksomhed »ved en fortsat Forhandling til Fremme af Forfatnings-sagen og af det øvrige Lovgivningsarbejde paa den bestaaende Lovgivnings Grund.« Dagsordenen forkastedes med 61 Stemmer mod 42.

Borgbjerg udtalte efter denne Afstemning, at den viste Tingets Uvilje mod Ministeriet Berntsens Demission, og det havde dermed egentlig opfordret Regeringen til at fortsætte. Borgbjerg tog derfor Socialdemokraternes Forslag tilbage. Da Formanden spurgte, om nogen tog det op, svarede J. C. Christensen: »Ja. Jeg tager det op kun for at lykønske det ærede Medlem til det smukke Resultat af hans Kraftanstrengelser. Dermed tager jeg Forslaget tilbage.« Borgbjerg tog Handsken op og udtalte: »Jeg tager det op igen. Det smukke Resultat af vore Kraftanstrengelser er den Klaring, som nu har fundet Sted i hele Folkets Paahør, og dernæst en Forkastelse med betydeligt Flertal af det ærede Medlems — jeg tvivler ikke om oprigtige, hjertevarme — Billigelse af Ministeriets Demission. — Jeg tager igen Forslaget tilbage.« Denne lille Episode viser, at Forholdet mellem Venstre og de to andre Grundlovspartier ikke var særlig varmt.

I de følgende Dage forhandlede der mellem Partierne indbyrdes, og Kongen søgte at orientere sig gennem Forhandling med Partiførerne. Stauning tilraadte endnu en Gang, at Ministeriet Berntsen skulde fortsætte. Zahle kunde nu tænke sig et Blandingsministerium med Repræsentanter for de tre Grundlovspartier. J. C. Christensen afviste bestemt begge disse Løsnin-

ger. Det var en noget ejendommelig Situation. To Partier havde ved Valget kraftigt bekæmpet Regeringen, saa den led et Nederlag, men næppe var Valget overstaaet, før man lige saa kraftigt opfordrede den til at fortsætte. Det kunde Venstre ikke tiltræde. Resultatet blev da, at Ministeriet Berntsen traadte tilbage, og den 21. Juni udnævntes det andet Ministerium Zahle.

Den nye Konsejlspræsident udtalte i Folketinget, at Ministeriet vilde fortsætte den tidligere Regerings grundlæggende Arbejde i Forfatningssagen. Ministeriet vilde i Administrationen holde sig »paa den bestaaende Lovgivnings Grund.« Det betød først og fremmest, at den vilde administrere Forsvarslovene uden at søge dem ændrede, saa længe Grundlovsforhandlingerne stod paa.

Blandt Venstres Modstandere vedblev man naturligvis med at fortælle, at det var J. C. Christensen, der havde styrtet Ministeriet Berntsen. I »Tiden« kaldte han det »de sidste Dages Løgne om, at han havde jaget Berntsen en Kniv i Ryggen« og affærdigede Beskyldningerne med følgende kraftige Salut: »Paa Møddingen med alt dette Pjat, saa er det paa sin rette Plads.«

Rigsdagen indkaldtes allerede midt i September. Zahle forelagde Forslag til en Grundlov og Valglov i Overensstemmelse med Berntsens og Stemningen under Forhandlingerne i Tinget tidligere. Samme Dag offentliggjorde J. C. Christensen imidlertid i »Tiden« et privat, fuldstændig udformet Grundlovsforslag, der paa væsentlige Punkter afveg fra Ministeriet Berntsens.

I Stedet for det kommunevalgte Landsting foreslog han, at Valgretsalderen til dette Ting skulde være 35 Aar. Naar begge Ting skulde fremgaa ved Valg efter almindelig Valgret, maatte der være Forskel paa Valgretsalderen, da det ene Ting jo ellers kun vilde blive en Kopi af det andet. Af Landstingets 66 Medlemmer foreslog han, at de 12 skulde udnævnes af Kongen efter Indstilling ved Forholdstal fra de 54 folkevalgte. Disse 12 skulde repræsentere hver sin Gren af Virksomhed inden for Samfun-

det (et af Erhvervene, Hær, Skole o. s. v.). Han ønskede grundlovsfæstet, at der kun kunde vælges 7 Landstingsmænd i Hovedstaden, medens Regeringens Valglovsforslag havde 11. Hvis der ikke kunde opnaas Enighed om en Finanslov, skulde Regeringen forelægge Forslag til en midlertidig Bevillingslov, der ikke overskred Rammerne for den forrige Finanslov. Landstinget skulde være uopløseligt, og til fremtidige Grundlovsændringer skulde der kræves Tilslutning af to Trediedele af de afgivne Stemmer ved en Folkeafstemning, afholdt et halvt Aar efter Vedtagelsen i begge Rigsdagens Ting. Endelig kan det nævnes, at hans Udkast ikke indeholdt nogen Bestemmelse om, at den evangelisk-lutherske Kirke var Folkekirke, men nævnte blot, at Folkekirkens og de »af Staten anerkendte Trossamfunds Forhold« skulde ordnes ved Lov.

I Artiklen skrev han, at Landstinget enten maa afvise Regeringens Forslag eller optage en Forhandling. Han haaber paa Forhandling, og da tror han, at hans Forslag kan »gøre Nytte ved at gyde frisk Blod i Forhandlingen. Hvor to Parter er tørnet stærkt sammen i en Sag, saaledes som det skete i Landstinget i Foraaret, skal der næsten altid noget nyt til, for atter at faa en Forhandling i Stand.« Forslaget skal ikke op til Afstemning i Folketinget nu, men det skal være et Materiale til Brug ved Forhandlingen i Vinter. Det »indeholder saadanne Indrømmelser til konservative Ønsker, som Demokratiet kan forsvare at gaa med til.«

De radikale og Socialdemokraterne fo'r straks i Harnisk. Der kan man se, sagde de, J. C. Christensen vil spænde Ben for Grundlovssagen. Hans Forslag fremkommer kun for at vælte det hele, saa Sagen maa opgives. »Berlingske Tidende« skrev derimod, at J. C. Christensen havde bragt Debatten frugtbar Fornylse. Inden for Venstre var der i visse Kredse nogen Betænkelighed. Borgbjerg skyndte sig derfor med at fastslaa, at J. C. Christensen stod fuldstændig isoleret. Det er »noget af det vidunderligste, jeg nogen Sinde har oplevet, at en Partifor-

mand fremsætter nogle Tanker til Overvejelse i en saadan Situation uden nogen som helst Tilslutning i sit eget Parti. Det er enestaaende. Jeg tror ikke, der findes noget Parlament i Verden, hvor man har set noget lignende som det, der her er blevet afsløret og vitterligt i Dag. — Men Forslaget kaster Lys over Manden,« fortsatte Borgbjerg, »idet det viser, at hans Tilslutning til Grundlovsforslaget aldrig har været alvorlig eller ærlig ment.« J. C. Christensen svarede roligt, at han tænkte ikke paa at bryde ud af Rækkerne, men skulde der under Forhandlingerne med Landstinget vise sig en Mulighed for Udvidelse af Rammen, som han fandt rigtig og god, vilde han ogsaa benytte de Muligheder.

Helt tilfreds med Berntsens Forslag havde J. C. Christensen ikke været. Med Offentliggørelsen af sit Forslag haabede han at faa de Spørgsmaal frem i den offentlige Debat, som han særlig ønskede ændrede. Skønt Modstanderne paastod, at han med et saadant privat Forslag vilde hindre Sagens Løsning, er der ingen Tvivl om, at det tværtimod kom til at give den et Skub fremad. Da Grundloven endelig kunde vedtages 1915, var det paa væsentlige Punkter J. C. Christensens Forslag, der laa til Grund for de vedtagne Ændringer. Paa et saa væsentligt Punkt som Aldersgrænse ved Landstingsvalg gik han af med Sejren.

Folketinget vedtog Regeringens Grundlovsforslag med 101 Stemmer mod 6. I Landstinget udtalte Enevold Sørensen som Venstres Ordfører, at Landstinget ikke burde være et Ekko af Folketinget, men »det prøvende, overvejende, regulerende« Ting. Da Landstingets Flertal ikke vilde gaa med til Forslaget, gik det i Fællesudvalg. I »Tiden« mindede J. C. Christensen om, at baade Grundloven af 1849 og den af 1866 var fremgaaet af Overenskomst. Den sidste vandt aldrig Demokratiets Bifald, men hvis der nu var Mulighed for en hæderlig Overenskomst paa den almindelige Valgrets Grund, og »Haabet derom har vi ikke opgivet«, da burde denne Mulighed ikke forspildes.

Juleaftensdag 1913 døde Estrup. J. C. Christensen gav ham

det Eftermæle, at han havde været en meget lille Statsmand, thi »en Statsmand bør gøre sig til Talsmand for Udviklingslinjen i sit Folk og ikke til dens Modstander.« Det var ikke alene Grundlovsforslagets argeste Modstander, der nu var segnet, men med hans Død faldt Højres sidste Skanse i Landstinget. Han efterfulgtes af Deuntzer som kongevalgt Landstingsmand, og dermed var Partistillingen i Landstinget 33 mod 33, hvis Grundlovspartierne holdt sammen. Tingets Formand, der tilhørte Højre, deltog ikke i Afstemningerne, og der var saaledes faktisk Flertal for Grundlovsforslaget.

J. C. Christensen og Redaktør Jørg. Pedersen, der var Venstres Fører i Landstinget, mente, at Venstre skulde stille et selvstændigt Forslag, bygget paa Aldersgrænsevalg til Landstinget. Klaus Berntsen og Neergaard vilde derimod fastholde det oprindelige Forslag, men det var dog allerede nu klart, at Venstres Flertal fulgte J. C. Christensen. Ministeriet spurgte Venstre, om dette »til Sikring af Grundlovsforslagets Gennemførelse« ønskede Aldersgrænsevalg i Stedet for det kommunalvalgte Landsting. Venstre svarede bekræftende og tilføjede, at Partiet selv vilde stille Forslag i den Retning. Ved en Afstemning paa et Partimøde havde Venstre med 21 Stemmer mod 17 vedtaget at stille Forslaget om Aldersgrænsevalg. I Fællesudvalget stillede J. C. Christensen og Jørg. Pedersen Forslaget og tilføjede yderligere: kun 7 københavnske Landstingsmænd, Uopløselighed og midlertidige Finanslove.

Der opnaaedes Enighed mellem Venstre og de andre to Regeringspartier om et af Venstre udarbejdet Forslag til en ny Grundlov, og dertil føjedes senere en Overenskomst om Valgloven. Forslaget betød en væsentlig Indrømmelse til J. C. Christensen. Hans Tanker om Aldersvalg til Landstinget og om de midlertidige Finanslove sejrede. For Landstinget blev fastsat den Bestemmelse, at det kun kunde opløses i Tilfælde af en Grundlovsændring. Nu var »Politiken« pludselig blevet saa begejstret for J. C. Christensens Forslag, at Bladet endog fandt

det mere i Overensstemmelse med Junigrundloven end Berntsens. »Hvis det er rigtigt,« spørger J. C. Christensen med god Grund i »Tiden«, »hvoreledes gaar det da med alle de tidligere fremsatte Mistænkeliggørelser af J. C. Christensen?«

Overenskomsten om Valgloven gik ud paa, at der skulde være 120 Folketingskredse samt til Udligning af uforholdsmæssige Resultater 20 Suppleringsmandater. Af Venstres Folketingsmænd foretrak de 19 dette Forslag, medens 15 fulgte J. C. Christensen i Kravet om Enmandskredse med Omvalg.

Ved Landstingets Afstemning om Forslagets Overgang til 3. Behandling udvandrede Højre og de frikonservative demonstrativt af Salen i sluttet Trop og gjorde derved Tinget ubeslutningsdygtigt, idet Forretningsordenen krævede, at 34, een over Halvdelen, skulde deltage i Afstemningen. Grundlovspartierne udgjorde kun 33 Mand, og Forslaget kunde saaledes ikke vedtages. I Desperation benyttede Højre dette usædvanlige Middel for at standse Sagen. Svaret paa denne besynderlige Demonstration maatte blive Landstingsopløsning. Men først ønskede Ministeriet, at Grundloven skulde føres til Afgørelse i begge Ting. Med 102 Stemmer mod 7 vedtog Folketinget den 9. Juni Grundloven. Før Afstemningen i Landstinget meddelte Højre og frikonservative skriftligt, at de ikke vilde deltage i Afstemningen. Zahle erklærede, at denne Adfærd laa »uden for Forfatningens Forudsætninger«, og Svaret vilde blive Opløsning.

Under 1866-Forfatningen havde Landstinget aldrig tidligere været opløst. Spørgsmaalet om de kongevalgtes Opløselighed blev nu aktuelt. Zahle vilde en Opløsning »til Bunds«, men Kongens Standpunkt var dette, at en Opløsning ikke ramte de kongevalgte. Der opnaaedes dog Enighed mellem Regeringen og Kongen om, at Spørgsmaalet skulde staa aabent, indtil Valgets Udfald havde vist, om det fik praktisk Betydning. Kongen udtalte i et Statsraad: »Jeg udtaler som mit Ønske, at Afgørelsen af Grundlovsforslaget i Landstinget skal ske paa Grundlag af Valgenes Udfald, men jeg ønsker samtidig at fastslaa, at det er

min Opfattelse, at en Opløsning af Landstinget ikke kan ramme de af Kongen paa Livstid udnævnte Medlemmer.« Zahle svarede dertil, at Ministeriet fastholdt sit Standpunkt. I »Tiden« skrev J. C. Christensen, at han vel kunde »give Ministeriet Medhold i, at de kongevalgtes Udnævnelse paa Livstid ikke er til Hinder for, at de ogsaa omfattes af en Opløsning af Tinget, men vi har stedse været betænkelig ved at gennemføre en Forfatningsforandring i Kamp med Landstinget saaledes, at Forfatningen kom til at hvile paa Stemmer, der tilvejebringes ved en Ombytning af de kongevalgte, og det har været vor Bevæggrund til at søge Overenskomst med Dele af Højre.«

Før Valgmandsvalgene offentliggjorde J. C. Christensen i »Ringkøbing Amts Dagblad« et Valgmanifest, der var en kraftig Opfordring til Vælgerne om at støtte Grundlovsforslaget. Han udtalte, at han kunde ønske, man var kommet lidt videre med Garantier mod uovervejede og overilede Rigsdagsbeslutninger. Det havde været det bedste, om man havde kunnet fortsætte en rolig Forhandling med Landstinget.

Valget bragte Grundlovspartierne en større Sejr end ventet. Der valgtes 20 Højremænd og 5 frikonservative, eller ialt 25 Grundlovsmodstandere, 20 Venstremænd, 5 radikale og 4 Socialdemokrater, ialt 29 Grundlovstilhængere. Blandt de 12 kongevalgte var der 3 Højremænd, 7 Venstremænd og 2 radikale. Landstinget talte saaledes efter Valget 38 Grundlovstilhængere mod 28 Grundlovsmodstandere. Det omstridte Spørgsmaal om de kongevalgtes Opløselighed bortfaldt saaledes.

Den 20. Juli mødtes Rigsdagen, og man regnede nu med, at Vedtagelsen af den nye Grundlov var umiddelbart forestaaende. Saaledes kom det dog ikke til at gaa. Højre tilbød under Forhandlingerne at fravige Kravet om Skatteydelse til Staten som Betingelse for Valgret til Landstinget. J. C. Christensen, der meget gerne saa Grundloven vedtaget med Tilslutning fra alle Sider, mente da, man skulde træde i nye Forhandlinger. Og saaledes blev det, Den store Krigs Udbrud standsede Forhand-

lingerne. Midt i August afviste Højre de Indrømmelser, der stillede i Udsigt, og dermed var Sagen foreløbig gaaet i Staa.

Det lykkedes alligevel at løse Spørgsmaalet i 1915. Det var givet, at det kun kunde ske ved en Overenskomst mellem alle Partier under de alvorlige Forhold. I Marts traadte tre Højremænd i Forhandling med tre Ministre. Højre havde endelig indset, at det var formaalsløst at stampe imod Brodden. Der var megen Utilfredshed med Valgloven. Højre ønskede Forholdstalsvalgmaaden indført, og i dette kunde det mødes med Regeringen. Efter ret besværlige Forhandlinger kom de til Enighed. Folketingets Medlemstal sættes til 140, Landstingets til 72, hvoraf de 18 skulde vælges af Landstinget selv. Valgloven skulde sikre Partierne en ligelig Repræsentation, den 25-Aars Valgret skulde træde i Kraft efterhaanden i Løbet af fire normale Valgperioder. Til en Grundlovsændring udkrævedes foruden Rigsdagens dobbelte Vedtagelse en Folkeafstemning, hvor mindst 45 pCt. af alle Vælgerne stemte for. Efter Vedtagelse af Ekspropriationslove kunde en Trediedel af Folketinget kræve dem udsat til efter det næste Valg. Det blev en udtrykkelig Grundlovsbestemmelse, at Forældre ikke kunde tilpligtes at sætte deres Børn i Folkeskolen, naar de selv sørgede for en fyldestgørende Undervisning. Titlen paa Regeringens Leder ændredes fra Konsejlspræsident til Statsminister. Forholdstalsvalgmaaden indførtes med Valg i de enkelte Kommuner.

Den sidste Bestemmelse var en Nødvendighed. Men mange saa med Beklagelse, at den gammeldags Valgdag med den særegne Feststemning forsvandt.

Grundlovsforslaget vedtoges i Landstinget den 22. April. Der var dog 2 Højremænd, der stemte imod. Folketinget vedtog Forslaget den 23. April med alle Stemmer mod een (Højremanden Julius Wulff). Der skulde derefter afholdes Bekræftelsesvalg til saavel Folketing som Landsting. Det blev »Fredsvalg« saa godt som alle Steder. J. C. Christensen havde skrevet i »Tiden«, at han ønskede stor Tilslutning til Valget, navnlig burde

alle Venstres Vælgere møde frem og sige Ja til den nye Grundlov, ligesom Rigsdagsmændene sagde Ja til den. »Vi synes, at Venstrevælgerne maatte sætte en Ære i at møde frem paa Valgdagen med deres Ja, thi denne Dag er dog for dem den, de har ventet saa længe,« skrev han. Han glædede sig ikke mindst over, at Kvinderne nu fik Valgret. Det var i Hovedsagen Venstre, der havde arbejdet for dette Retfærdighedskrav. 1888, 1893 og 1895 havde Venstre fremsat Forslag derom, men Landstinget standsede Behandlingen med en Dagsorden, hvori det hed, at »Valgretten hverken var i Kvindernes eller i Samfundets Interesse«. Venstre gik saa over til en anden Fremgangsmaade. I 1889 fik det gennemført, at Enker kunde vælges til Medlemmer af Skolekommissioner, 1903 fik Kvinderne Valgret til Menighedsraadene, 1907 til Hjælpekasserne, og i 1908 fik de Valgret til Kommuneraadene.

Klaus Berntsen fik ikke sit Navn under den nye Grundlov. Men han var det samlede Folketings Ordfører ved Forslagets sidste Behandling 5. Juni 1915, medens Jørg. Pedersen var Ordfører i Landstinget. Det blev en uforglemmelig Højtidsdag for de to graanende Elever af Kristen Kold, hvem Grundtvig havde kaldt »den folkelige Oplysnings Hovedmand i Danmark«. Klaus Berntsen udtalte bl. a., at naar Folketinget i Dag for sidste Gang stemmer for det foreliggende Grundlovsforslag og dermed afslutter Rigsdagsforhandlingen om denne store og betydningsfulde Sag, slutter vi samtidig den Forfatningskamp, som har været staaende i vort Folk i omtrent et halvt Aarhundrede, og vi fletter et nyt og indholdsrigt Blad ind i Danmarks politiske Historie, der vil mindes til de seneste Slægter. »Naar dette Grundlovsforslag i Dag er vedtaget her i Tinget og derefter faar Kongens Stadfæstelse, har det danske Folk faaet den frieste Forfatning, der findes i Europa,« sagde han, »og saa er Junigrundloven ikke blot Folkets moralske, men ogsaa dets juridiske Ret.« Borgbjerg var saa betaget af Glæde, at han sprang op og holdt en Tale, hvori han sagde, at han egentlig kun kun-

de stamme med den gamle Brorsonske Linie: »Hvad skal jeg sige, mine Ord vil ikke meget sige.«

Forholdstalsvalgmaaden var Venstre ikke glad for at stemme for. J. C. Christensen havde under Forhandlingerne udtalt, at han fandt den nye Valgmaade indviklet og uforstaaelig for den jævne Mand. Valg i Enmandskredse med Omvalg ansaa han stadig for den bedste Ordning. Men skulde der endelig være Forholdstalsvalg, foretrak han Valg i Amtskredse, fremfor »det Misk-Mask«, der nu gennemførtes. »Vi stemmer for Valgloven, skønt den er os en besk Mundfuld, men vi vil have Grundloven,« fortsatte han. »Vi stemmer for den i det Haab, at Venstres Vælgere overalt vil gøre deres Pligt, saa at den ikke skal gøre os Skade.«

Et begivenhedsrigt Tidsrum var afsluttet. Under skiftende Kaar havde Venstre lige fra Bondebevægelsens Dage i Fyrerne gennem Provisorieaarenes Kamptid og over Systemskiftet kæmpet for folkeligt Selvstyre. Maalet var nu naaet. Den danske Bondestand viste sit Frisind og sit demokratiske Sindelag, da den selv staaende paa Magtens Platform fastholdt Kravet om almindelig Valgret, skønt den vidste, det vilde ændre Magtforholdene i dette Land og i en nær Fremtid maatte flytte Magtens Tyngdepunkt over til andre Lejre.

Medens Verden stod i Brand, gav den folkelige Fællesfølelse i Danmark sig et skønt Udtryk i Grundloven af 1915. Og det maa haabes, at den Tillidens Aand, som dette vort Frihedsbrev er Udtryk for, maa bevares og uddybes.

Historikeren Povl Engelstoft skriver om Venstres historiske Indsats, at dets bedste Mænd »var deres Hoved højere end andre, og i de Ideer, der skaber et Parti moralsk, blev det tro. Det faar overlades Tiden, de skiftende Meninger, den tungt underbyggede Retfærdighed at afgøre, om det var klogt og forudseende, der blev handlet i 1908 og 1912. Men der blev handlet ud fra Ideer og Troskab mod dem, og dette bærer sin Ære i sig.«

UNDER VERDENSKRIGEN

Verdenskrigen kastede ogsaa sine mørke Slagskygger hen over Danmark. I de bevægede Augustdage 1914 oplevede vort Folk det folkelige Fællesskab paa en stærk og betagende Maade. Alle grebes af Angst for vort Lands Fremtid og af alvorlig Vilje til at staa sammen. Partistridigheder lagdes til Side. Den folkelige Samhørighed gjorde sig stærkt gældende. Den 1. August 1914 udsendtes følgende kongelige Budskab til Folket:

»Under alvorlige Forhold, som er fremkommet for vort Fædreland ved de sidste Dages skæbnesvangre Begivenheder, føler vi Trang til at udtale følgende overfor vort Folk:

Ingensinde paakaldes stærkere end nu Ansvarsfølelsen baade hos den enkelte og hos Nationen i dens Helhed.

Vort Land staar i venskabeligt Forhold til alle Nationer. Vi tør nære tryk Forventning om, at den strenge og til alle Sider ensartede Neutralitet, som altid har været hævdet som vort Lands Udenrigspolitik, og som ogsaa nu uvægerligt vil blive fulgt, vil blive agtet af alle.

Men naar dette er Regeringens og alle besindige Mænds fælles Opfattelse, saa maa vi ogsaa stole paa, at ingen ved utidig Stemningsytring, ved ubesindig Demonstration eller paa lignende Vis gør Brud paa den Værdighed og Ro, der er saa afgørende for at skabe Tillid til vort Fædrelands Holdning. Enhver har nu sit Ansvar og sin Pligt. Vi føler os overbeviste om, at Stundens Alvor vil præge alle danske Mænds og Kvinders Handlinger.

Gud bevare vort Fædreland.«

Krigens Udbrud gjorde et forfærdende Indtryk her i Landet. Den kom for de fleste som et Lyn fra klar Himmel. »Vort Folk er kommet ud af sine daglige Folder,« skrev J. C. Christensen i »Tiden«, »vi er inde i en Oplevelse, som kan blive til Velsignelse for os alle, hvis vi forstaar, at det er et højere Kald, der lyder til os... Ve' de Mennesker iblandt os, der kan opleve, hvad der nu sker, og hvad der kommer, uden at hans Hjerte bliver som Voks i den Højstes Haand.«

Der maatte straks træffes vigtige og omfattende Beslutninger vedrørende Forsvarsberedskab, Økonomi og Stilling til de krigsførende Magter. En Række Forslag gennemførtes uden Behandling af Enkelthederne. Det skete for at vise Tingets gode Vilje til at støtte Bestræbelserne for at holde Landet neutralt, men saa maatte Regeringen ogsaa tage det fulde Ansvar, hævdede J. C. Christensen, da Oppositionen ikke kunde faa Lejlighed til at foretage nærmere Undersøgelser af Forholdene.

En særlig Vanskelighed opstod, da der fra tysk Side rettedes Forespørgsel til Regeringen, om den vilde foretage en Spærring af Store Bælt. 5. August holdtes et Samraad mellem Ministeriet, Partiførerne og de tidligere Konsejlspræsidenter, hvor Forespørgslen drøftedes. Ministeriet var for Mineudlægning, men ansaa en Mobilisering for unyttig og farlig. J. C. Christensen nægtede at udtale sig. Det var hans Opfattelse, at Ministeriet i en saa alvorlig Sag alene burde tage Ansvaret for, hvad der blev besluttet. Ved Mødets Slutning rejste Edv. Brandes og P. Munch Spørgsmaalet om et Samlingsministerium. J. C. Christensen svarede, at hvis Ministeriet ønskede at gaa, skulde han forelægge Sagen i sit Parti. P. Munch svarede dertil, at der kunde ikke være Ministerkrise, medens de afgørende Beslutninger skulde træffes. Mødet sluttede uden Enighed. Ministeriet tog til Kongen, der delte dets Opfattelse af Spærringens Nødvendighed. J. C. Christensen telefonerede, at Lederne af de ikke-ministerielle Partier skulde samles i Rigsdagen Kl. 4, og han anmodede om,

at der ikke maatte blive taget nogen Beslutning, før ny Forhandling med dem havde fundet Sted. Ministeriet ansaa en saadan for unyttig. Minespærringen besluttedes, hvad der skulde meddeles Partierne som en Kendsgerning.

Der kan ikke være Tvivl om, at Mineudlægningen var en nødvendig og heldig Neutralitetsforanstaltning. Men for Regeringen var det utvivlsomt et Held, at Forsvarsordningen af 1909 stillede det Personel og Materiel til dens Raadighed, som Opretholdelsen af vor neutrale Stilling krævede. Under Urostemningen vedtog Rigsdagen den 7. August den siden saa omstridte »Augustlov«, der kun bestod af een Paragraf paa 6 Linier: »Indenrigsministeren bemyndiges til indtil videre at træffe Foranstaltninger til Regulering af Prisen paa Levnedsmidler og Varer, derunder mod fuld Erstatning at lade Staten overtage saadanne Levnedsmidler og Varer, som det er af Betydning for Samfundet at have Raadighed over.«

Den tunge Stemning, der hvilede over Landet, afløstes efterhaanden af en lysere. Da det viste sig, at Danmark ikke umiddelbart blev inddraget i Krigen, »begyndte man som under et Uvejr saa at stikke Hovedet uden for Døren for at se, om der ikke skulde være en Lysning.« Efter at den pludselige Krigsfare var drevet over, vendtes Opmærksomheden mod de mange nye økonomiske Opgaver. Ministeriets Prisreguleringspolitik vandt langt fra udelt Bifald. Maksimalprisen paa Rug vakte navnlig Harmen inden for Landbruget.

J. C. Christensen stod som Venstres Fører gennem Krigsaarene. Som saadan maatte han ved flere Lejligheder tage haardt til Gemæle mod Ministeriets Politik. Mellem J. C. Christensen og Edv. Brandes førtes i 1915 en skarp Debat, der i de følgende Dage gav Genlyd i Pressen. Om Ministeriets Forslag om Straf for Udtalelser, der var egnede til i Udlandet at vække Tvivl om Danmarks ligelige neutrale Holdning, sagde han, at det vilde skræmme Folk fra at udtale deres Mening, fordi de ikke ved, om de kan finde den Form, der er den rigtige, og

frygter for at kunne komme til at overskride Grænsen. Udlandet vil sige: Ja, man kan ikke vide, hvad der foregaar i det Land, for dets Presse staar ikke ganske frit. Forslaget kan derfor »komme til at virke skadeligt for den lige og ubetingede Neutralitetspolitik, nemlig paa Udlandets Opfattelse.«

Ved flere Lejligheder fremstilledes J. C. Christensen med den største Uret som en unneutral Mand, der var farlig for vort Land. Ved Krigens Udbrud skrev et stort Blad saaledes, at et Ministerium J. C. Christensen vilde have været en Fare for Landets Stilling, foruden at det vilde have brugt 10 Gange saa mange Penge til Forsvarssagen. Det var en meningsløs Paa-stand. Som tidligere omtalt havde han netop lige fra Systemskiftet søgt at udrydde enhver Forestilling om, at Danmark ikke vilde indtage en neutral Holdning i Tilfælde af en Stor-krig i Europa.

I en Tale i Esrom og andre Steder advarede han mod larmende Glædesfester i Krigens Tid og henviste til, at vi havde Brødre og Søstre, der led. »Vi staar i en vanskelig Tid, og vi maa ikke glemme, at vort Folk, nationalt set, er med i Krigen, baade ved Vestfronten og Østfronten. Der tales dansk og flyder dansk Blod, og i adskillige sydjyske Sogne, ogsaa paa denne Side af Kongeaaen, er der Sorg i Familierne.« Det hed videre i Talen: »En Afvæbning vilde være en Begunstigelse af det Land, der ligger nærmest. Enhver kan jo saa skønne over, hvilket Land der havde været nærmest til at besætte Danmark, hvis vort Land havde staaet afvæbnet. Vi vilde øjeblikkelig være blevet inddraget i Krigen, hvis vi havde staaet afvæbnet.«

Disse Udtalelser gav »Social-Demokraten« Anledning til at rette en Række voldsomme Angreb paa J. C. Christensen. Venstre i Folketinget udsendte da gennem Ritzau's Bureau den 10. December 1915 følgende af Partiet enstemmigt vedtagne Udtalelse:

»De stadig gentagne Insinuationer imod Venstres Formands, Hr. J. C. Christensens, Stilling til vort Lands Neutralitet, som

»Social-Demokraten« igennem længere Tid systematisk har fremsat, sidst i Bladets Nummer af 6. Decbr., stempler vi som fuldstændig ugrundet og lav Mistænkeliggørelse og som indeholdende en Fare for vort Land, idet Bladet derigennem svækker den Tillid til vort Folks enstemmige Neutralitetsvilje, som det er en Livsbetingelse for os at opretholde.

Vi betragter disse vedholdende Mistænkeliggørelser imod Hr. J. C. Christensen som en Fornærmelse af Venstre i sin Helhed og kan ikke tilbageholde vor Forundring over, at Ministeriet ikke allerede forlængst offentligt har taget Afstand fra slige Skrивerier, der kun kan virke demoraliserende paa vort offentlige Liv.«

Mistænkeliggørelsen mod ham fortsattes dog i lang Tid og antog undertiden højst utiltalende Former. Det pinte ham, at der skulde være fuldstændig Tavshed om vore Landsmænd sønden Aa. Ministeriets Politik saa han paa med Mistillid. Forsvarslovene af 1909 haanet som en Fare for vort Land. Afvæbning havde Socialdemokraterne krævet, en Grænse- og Sjøpolitivagt kunde de radikale strække sig til. Men begge havde været enige om paa det voldsomste at angribe Venstres og de konservatives Forsvarsordning. Da Krigen kom, vilde Skæbnen, at den radikale Regering sad ved Roret og maatte administrere Forsvarslovene. Den gjorde det uden at blinke, thi »Lov er Lov og Lov skal holdes«, ja, den udbedrede endda Forsvaret. Det var altsammen, hvad Venstre ønskede. Men det skete ikke med Indrømmelse af, at Forholdene gjorde det indlysende at følge den Politik. Tværtimod. Der taltes fra den Side stadig om, hvor langt lykkeligere det vilde have været, om vi ikke havde haft Forsvarsordningen af 1909. Dette fandt J. C. Christensen var uærlig Tale. Enten maatte man stille Forslag om Forsvarslovenes Ændring eller vige for et Ministerium, der turde tage Ansvar for Forsvarsordningen. Thi det er aldrig tilraadeligt at handle mod sin Samvittighed.

J. C. Christensen og Venstre i det hele havde ønsket Valg

snarest muligt efter Grundlovens Vedtagelse. Dens Ikrafttræden var udsat til efter 5. Juni 1916, og med Henblik paa et forestaaende Valg vedtog Partiet en Programudtalelse. »Et Afsnit af vor politiske Historie er til Ende,« hedder det her, »den nye Grundlov kalder paa alle selvstændige og hæderlige Mænd og Kvinder. Venstre er et Folkeparti, der ikke vil sætte Skel og dele Folket i Klasser. Bevarelsen af vort Lands Selvstændighed og Frihed er Folkets største og vigtigste Opgave.« De øvrige vedtog imidlertid at udsætte Grundlovens Ikrafttræden, da de frygtede en Valgkamp under de vanskelige Forhold.

I 1916 opstod der en heftig Strid om Salget af de vestindiske Øer. Udenrigsministeren gav den 4. August Rigsdagen Meddelelse om, at Øerne var solgt til De forenede Stater for 25 Mill. Dollars. I et Par Aarhundreder havde Øerne hørt til Danmark, men de Forsøg, der var gjort for at ophjælpe dem, havde været temmelig frugtesløse. Det store Flertal i Befolkningen erkendte da ogsaa, at vi ikke magtede at gøre noget synderligt for de fjerne Besiddelser. J. C. Christensen krævede paa Venstres Vegne, at en Afgørelse om Salgsspørgsmaalet burde vente, til en Rigsdag var valgt efter den nye Grundlov. Folketinget vedtog, at Spørgsmaalet skulde afgøres ved en Folkeafstemning, men Landstinget fulgte J. C. Christensens Krav om Valg. Kongen vilde undgaa et Kampvalg, og der optoges Forhandlinger om Dannelsen af en Samlingsregering. Der førtes i flere Dage nogle besværlige Forhandlinger derom. Venstre vedtog enstemmigt at slutte sig til Ønsket om en Samlingsregering under Forudsætning af, at det kom til at bestaa af 3 Repræsentanter for hvert af Partiernes paa Rigsdagen. Som Konsejlspræsident ønskede Venstre en Mand, der ikke havde taget fremtrædende Del i Striden, eksempelvis nævnedes C. Hage. Forhandlingerne blev dog resultatløse, fordi Regeringen krævede, at Flertalspartierne skulde udgøre 7 af 13 Ministre. Det endte med, at Øsalget kom til Afstemning, hvor det vedtoges med 284,000 Stemmer mod 158,000. I Ministeriet optoges en Repræsentant for

hvert af Partierne. Disse »Kontrolministre« blev J. C. Christensen, Th. Stauning og Chr. Rottbøll.

I 1918 skulde der være baade Folketingsvalg og Landstingsvalg. J. C. Christensen og Rottbøll traadte derfor allerede i Januar ud af Regeringen for at kunne deltage i Valgkampen. Regeringen bevarede sit Flertal i Folketinget, men det udgjorde dog kun 4 Mandater. Venstre opnaaede for første Gang at være det største Parti i begge Ting.

Samme Aar nyordnedes Danmarks Forhold til Island. Forhandlingerne foregik paa Island. En dansk Delegation bestod af Handelsminister C. Hage, J. C. Christensen, Borgbjerg og Professor Arup. Forhandlingerne blev besværlige og langvarige. J. C. Christensen gjorde i høj Grad sin Indflydelse gældende og havde en stor Andel i, at der naaedes et Resultat. Island anerkendtes som selvstændig Stat, forbundet med Danmark ved en fælles Konge. Ved denne Forbundslov viste Danmark Storsind og anerkendte fuldt ud den folkelige Selvbestemmelsesret.

— — —

Efter Verdenskrigens Slutning skete Genforeningen med den danske Del af Sønderjylland. J. C. Christensen havde alle Dage næret en varm Kærlighed til den danske Sag og en sikker Forvisning om, at Genforeningen vilde oprinde. Under et Forhandlingsmøde forud for den nye Grundlov fremsatte han saaledes en Udtalelse om, at vi efter Krigen vilde kunne byde sønderjyske Repræsentanter Velkommen paa Rigsdagen. En Modstander kom med en overlegen Bemærkning og fik omgaaende det Svar: »De Herrer kan sige, hvad de vil, men jeg tror nu paa Genforeningen. Og det bliver jeg ved med, til jeg engang lukker mine Øjne.« I »Tiden« vil man finde smukke Udtryk for hans folkelige Fællesfølelse med de da fraskilte Landsmænd, og det kom ofte frem i hans Taler, at han havde dem levende i sine Tanker. Han havde haabet paa en Genforening ved en gensidig Overenskomst mellem det danske og det tyske Folk. Under Verdenskri-

gen maatte vi lægge Baand paa vore Følelser, hvad der under-tiden blev misforstaaet af Sønderjyderne. Den 10. Oktober 1918 skrev H. P. Hanssen fra Berlin til J. C. Christensen og N. Neer-gaard et Brev, hvori han indtrængende beder dem tage Bladet fra Munden. De danske Politikere staar overfor et »Nu eller aldrig«, og Ansvarets hele Tyngde vil falde paa dem, hvis de skyder Opgaven fra sig og ikke griber til i rette Tid, hedder det. Han peger derefter paa Opgaverne for danske Politikere og slutter: »Her i Berlin rejser jeg i den kommende Uge Spørgs-maalet (om Sønderjyllands Genforening med Danmark) fra Rigsdagens Tribune. I Nordslesvig organiserer vi en Bevægelse, der snart vil gaa som en fejende Stormvind hen over Landet. Lad os nu ikke forgæves paakalde danske Politikeres Bistand. Lad os ikke paany faa Anledning til at raabe med Henrik Ibsen:

»Vi stred en Livsens Strid for Nord,
Vort Hjemland blev en Grav.
Vi spejded' over Bælt og Fjord
Forgæves dine Snekkers Spor.
Min Bro'r, hvor blev du af!«

Allerede i Sommeren 1917, da J. C. Christensen var Medlem af Ministeriet, fremsatte han over for Udenrigsministeren Tan-ken om at føre Sagen frem over for Tyskland med svensk-norsk Støtte. Udenrigsministeren afviste imidlertid al Tale om en saa-dan Forhandling, og J. C. Christensen opgav den foreløbig.

Den 23. Oktober rejste H. P. Hanssen Sagen i Berlin, og samme Dag vedtog den danske Rigsdag paa et lukket Møde med alle Stemmer mod een en Resolution, hvori der fremsat-tes Ønske om at faa Sagen løst efter Folkenes Selvbestemmel-sesret. J. C. Christensen talte ved den Lejlighed med stor Kraft og Klarhed for den nationale Grænse og vendte sig afgjort mod al Tale om den historiske Grænse.

Det varede dog ikke længe, inden forskellige Strømninger

gjorde sig gældende inden for vort Folk. En Stemningsbølge gik over Landet og krævede Flensborg med til Danmark, selv om Afstemningen i denne By gav tysk Flertal. Mange mistede Fodfæstet i de Tider. For at hindre Striden i at brede sig indbød Højskoleforstander Jacob Appel en Række førende Personligheder til et Møde paa Askov Højskole ved Nytaarstid 1919. J. C. Christensen tog ikke Ordet under Forhandlingerne, men ved Middagen talte han varmt om den »Grænsens Sang«, der lød her paa Askov Højskole. Mødet førte desværre ikke til noget Resultat, og Striden voksede i de følgende Maaneder. Den 24. Juni 1919 blev H. P. Hanssen Minister med den Opgave at lede de sønderjyske Landsdeles Overtagelse. Udnævnelsen kom bag paa Partierne og blev udsat for en stærk Kritik. Fra alle Lejre maatte man anerkende hans fremragende Arbejde for den danske Sag, og sagligt kunde der ikke være noget at indvende mod Udnævnelsen. Men man vejrede Politik og blev forstemt. H. P. Hanssen skulde stive Ministeriet af, mente man. Striden gjorde megen Fortræd, skønt saa godt som hele Venstre stod fast paa det Standpunkt om en Grænsedragning efter nationale Linier, som H. P. Hanssen med saa stor Dygtighed betonedede.

Flere og flere blev grebet af Tanken om den historiske Grænse. En Dannevirke-Adresse fik 116,000 Underskrifter. Den indbragtes af J. C. Christensen i Folketinget; han sagde ved den Lejlighed, at dette ikke betød, at han billigede den, men mange opfattede det dog saaledes. Medens Afstemningen i 1. Zone gav et overvældende dansk Flertal paa 75 pCt., blev Resultatet i 2. Zone en Skuffelse. Her stemte kun 20 pCt. dansk. Tilhængerne af Flensborgs Inddragelse mente, at der var Haab om at sætte den igennem, hvis der skete et Ministerskifte. Af indrepolitiske Grunde ønskede Venstre og de konservative et Valg. Dette Krav støttedes af en radikal og en socialdemokratisk Folketingsmand. Da Zahle paa Kongens Krav om, at der straks skulde udskrives Valg, først krævede en ny Valglov vedtaget,

afskedigede Kongen Ministeriet. J. C. Christensen talte samme Dag ved et Møde i Kerteminde, hvor han betegnede Kongen som en forfatningstro Mand. Det drejede sig nu om at faa et Valg, saa man kunde se, hvem der havde Flertallet og dermed Ret til at danne Regering. »Og lad os saa føre Kampen med aaben Pande,« føjede han til og bad Forsamlingen synge: »I alle de Riger og Lande«.

Kongen nægtede at bøje sig for den socialdemokratiske Trusel om Generalstrejke. Den 30. Marts udnævntes et foreløbigt Ministerium med Højesteretssagfører Liebe som Chef. Socialdemokraterne besvarede denne Udnævnelse med Generalstrejkeproklamation med det Formaal at fremtvinge Rigsdagens Indkaldelse og Tilvejebringelse af en ny Valglov. Borgerrepræsentationens Flertal henvendte sig nu til Kongen med Anmodning om, at der maatte blive udnævnt en Regering med parlamentarisk Basis. Natten før Paaskedag forhandlede Kongen da med et Raad af ledende Politikere. J. C. Christensen var naturligvis med her. Han deltog kun lidt i Forhandlingerne. Under ingen Omstændigheder vilde han bøje sig for Truslen. Der maatte komme et Opgør, og derfor var han stemt for at »tage Stødet med det samme«. Resultatet blev dog, at Liebe traadte tilbage, og der udnævntes et nyt Forretningsministerium med Overformyndet M. P. Friis som Statsminister. Den 11. April vedtog de 3 Partier mod Venstres Stemmer en ny Valglov, hvorved Forholdstalsvalgmaaden fuldt ud gennemførtes.

J. C. Christensen holdt den Dag en Tale i Folketinget, hvori han fremhævede det urimelige i at ville benytte Generalstrejken i partipolitisk Øjemed. Grundlaget fandt han ganske forfejlet og intetsigende. Lederne har ligesom alle andre her i Landet kun Stemmesedlen at holde sig til. Han roste Tingets Formand, der havde afvist Kravet om Indkaldelse af Rigsdagen. Det er ikke værdige Kaar for Rigsdagen at samles med en Trusel om Generalstrejke over sig. »Det frie Ord skal have sin frie Gang, der maa ikke være Tale om Vold eller Trusler om Vold. Jeg

har sagt, at naar en saadan Sag (Generalstrejken) en Gang er rejst i politiske Formaals Tjeneste, gjorde vi klogest i at tage Stødet med det samme, og det staar jeg ved. Det er nemlig min Tro, at den Slags uberettigede Midler og grove Overfald, som dette er, skal man møde straks, og ikke bøje af for, og det er ogsaa min Tro, at hvis de Herrer havde faaet Lov til at fortsætte, vilde de selv være kommet og have bedt ynkeligt om at maatte slippe fri. Naar der tales begrædeligt om, at jeg vilde, at mange skulde komme til at sulte, lægger jeg ikke megen Vægt paa det. Det er de Herrer, som har erklæret Generalstrejken, der vilde bringe mange til at sulte og ogsaa sulte sig selv, maa-ske undtagen Lederne.« Og han sluttede med under Bifald fra Tilhørerpladserne at fastslaa, at det havde været bedst for alle, om de havde faaet Lov til at løbe Linen ud. »De vilde da ikke have kunnet erklære Generalstrejken for vundet og for en stor Sejr, hvorved de vil søge at bilde Arbejderne ind, at noget saadant kan gentages; og for os andre, fordi vi staar os bedst ved at forhandle jævnt og ligeligt med hinanden paa samme Grundlag og med Henvi-sning til Stemmesedlen som det afgørende ved Tvistigheder.«

Valget afholdtes den 26. April. Krigstidens økonomiske og sociale Politik kom i Forgrunden under Valgkampen. Om det sønderjyske Spørgsmaal sagde J. C. Christensen, at Venstre ønskede en Løsning paa Nationalitetens og Selvbestemmelsens Grund, men man vilde støtte det danske Mindretal i 2. Zone i deres Bestræbelser for at sikre deres folkelige Fremtid. Valget betød en stor Fremgang for Venstre, der kom ind med 49 Mandater, medens det radikale Parti halveredes. Venstre skulde nu danne den nye Regering. J. C. Christensen stod som Partiets ubestridte Fører og var selvskreven til at blive Ministeriets Chef. Men det vægrede han sig ved. Under Paaskeforhandlingerne skal han have sagt til Kongen: »Deres Majestæt ved, at jeg ikke ønsker at blive Minister.« Det blev da Neergaard, der blev Statsminister, medens J. C. Christensen overtog Kirkeministeriet.

KIRKEMINISTER

Da J. C. Christensen overtog Kirkeministeriet, var det hans Ønske, at Gennemførelsen af en Række vigtige kirkelige Love skulde danne Slutstenen paa hans saare betydningsfulde Ministergerning siden Systemskiftet. Folkekirkens Forhold laa ham som tidligere nævnt varmt paa Sinde. Det blev ham da ogsaa en stor Glæde og Tilfredsstillelse at faa det store Lovkompleks om vore kirkelige Forhold gennemført, inden han tog Afsked som Minister.

Paa det berømte Møde paa »Folkehjem« i Aabenraa 17. November 1918 nedsatte den nordslesvigske Vælgerforening et kirkeligt Udvalg, der senere udtalte Ønsket om en Kirkelovgivning, hvor man kunde tage det bedste paa begge Sider Kongeaaen og faa noget helstøbt ud deraf. J. C. Christensen stillede som Kirkeminister Forslag om Nedsættelsen af et kirkeligt Udvalg, hvortil Menigheder og Præster i det gamle Land og sønden Aa skulde vælge Repræsentanter. Udvalget skulde afgive Betænkning om paakrævede Love af kirkelig Art i Anledning af Genforeningen, men i § 4 hed det, at Kirkeministeren kan forelægge ogsaa andre Spørgsmaal for Udvalget. Som et Eksempel af den Art nævnte Ministeren Spørgsmaalet om en fælles Kirkesalmebog. Men navnlig denne Paragraf vakte Ængstelse i frisindede kirkelige Kredse, der frygtede, at Spørgsmaalet om en Kirkeforfatning vilde komme frem. I Folketinget mindede J. C. Christensen om, at Udvalget kun skulde være raadgivende. Det er ikke Meningen med Forslaget at ville rejse Spørgsmaalet om

en Kirkedag, beroligede han, Rigsdagen behøvede ikke at ængstes for, hvad der vilde komme frem i dette Udvalg, thi ingen har tænkt paa at indskrænke Rigsdagens Myndighed paa Lovgivningsområdet i nogen som helst Henseende, og det var ganske unødvendigt og overflødigt for den danske Rigsdag at nære Angst for Raad. Udvalgets Arbejde skulde ydermere tilendebringes paa et Aar, saa der vilde ikke blive Tid til at snakke Kirkedag. Under Debatten afgav han den Forsikring, at han ikke vilde fremsætte Forslag om en Kirkedag. Stiftamtmand Bardenfleth blev Formand for det kirkelige Udvalg, der efter et Aars Arbejde afgav en omfangsrig Betænkning.

I Vinteren 1922 fremsatte J. C. Christensen det store Lovkompleks, der omfattede ikke mindre end 9 Love. Forslagene betød en Videreførelse af det kirkelige Sognestyre, som var grundlagt 1903. Mest bemærkelsesværdige var Forslagene om, at Menighedsraadene skulde være obligatoriske, Valg af Provstiuvalg samt at Menighedsraadene skulde medvirke ved Valg af Biskop. Disse 3 Forslag betragtedes som nøje sammenhørende og opfattedes af mange som begyndende Led til den Kirkeforfatning, der i vide Kredse var saa stor Modstand imod. Kampen kom da ogsaa til at staa om disse Forslag, medens Forslagene om Lægmands Adgang til Præsteembeder, Brug af Kirkerne o. s. v. fik Tilslutning fra saa godt som alle Sider.

Ved Forelæggelsen talte J. C. Christensen i over 1½ Time, hvad der var meget sjældent for ham. Dr. Moltesen, der var Venstres Ordfører, karakteriserede Forslagene som udarbejdet med megen kirkelig Sans og megen politisk Klogskab. Men Forslagene modtoges langt fra med udelt Glæde. Fra Oppositionens Side gik man straks angrebsvis til Værks. Inden for Venstre var der vel gennemgaaende Tilfredshed med Forslagene, men fra Partiets grundtvigske Fløj kom dog en ret kraftig Opposition til Orde. I Odense holdtes et meget stort Møde, hvor Biskop Ludwigs, Jensen-Sønderup, Thomas Bredsdorff og Pastor Chr. Welding talte. Kirkeligt Landsforbund og Indre-Mission hilste

Forslagene med Glæde og kunde ikke finde Lovord nok over for den Kirkeminister, som de samme Kredse dog i 1903 betragtede med megen Mistillid.

Fra Modstandernes Side søgte man at gøre et stort Nummer ud af en Modsætning, som skulde være til Stede mellem Undervisningsminister Jacob Appel og J. C. Christensen. Appel havde været et meget virksomt Medlem af det kirkelige Udvalg og havde været Medforslagsstiller til flere Forslag, som J. C. Christensen ikke fulgte.

J. Appel tog under stor Opmærksomhed Ordet under Forhandlingen i Folketinget. I det store og hele kunde han hilse Kirkelovens Fremsættelse med Glæde. J. C. Christensens Kirkepolitik var en Fortsættelse af den kirkepolitiske Linie, man plejer at kalde den grundtvigske, den, der gav de enkelte Folkekirkemedlemmer og de enkelte Kredse inden for Folkekirken personlig og samfundsmæssig Frihed. J. C. Christensen havde begyndt sit »kirkelige Styre med at ophæve Kirkeraadet og nedbryde den Mur, der var rejst imellem de grundtvigske Menigheder og Folkekirkenes Præster. Derved blev der aabnet Vej for en af de mest frisindede Lovgivninger, som vi overhovedet kender paa kirkeligt Omraade, nemlig en Lovgivning, som gør det muligt for Frimenigheder, der ikke afviger fra Folkekirken i Lære og Bekendelse, uden Hindring at leve og samvirke med Folkekirken, og det er en Fortsættelse af den ofte nævnte kirkepolitiske Linie, som paabegyndtes i Halvtredserne.« Forslaget om Sognebaandsløsning og Brugen af Kirker fortsætter denne Linie.

Menighedsraadsloven har vundet en Stilling, som kan sammenlignes med den, de store kirkelige Frihedslove har, men han er imod, at de skal være obligatoriske. Disse obligatoriske Menighedsraad bliver sammen med de foreslaaede Provstiudvalg et stift, ret ubevægeligt Skelet i den danske Folkekirke, der ikke vil fremme, men hindre den naturlige og historiske Udvikling af vor Folkekirke. Denne Udtalelse af Appel udtrykker i

det væsentligste de Betæneligheder, der af en Fløj inden for Venstre næredes over for Forslagene.

Der fremkom ogsaa en ret stærk Kritik mod Tilmeldelsespligten til Menighedsraadsvalglisterne. J. C. Christensen tilbageviste denne Kritik. Her var ikke Tale om en Pligt, men en Ret, som Folkekirkens Medlemmer selv maa hævde og bevare. Modstanden skyldes, at man ikke ret har opfattet de folkekirkelige Forholds Forskelligheder fra andre borgerlige Indretninger. »Folkekirken er nok paa en vis Maade en borgerlig Indretning, thi den har jo en Side, der vender ud til Borgerne, men det er en Indretning af en ganske særlig Art, thi for at blive Medlem af Folkekirken kræves der jo Daab, den kristne Menigheds Daab. Det er et Krav, som ikke stilles fra nogen anden borgerlig Indretnings Side, og der er saaledes en meget stor Forskel mellem Folkekirken og andre borgerlige Indretninger. Men dernæst er det jo saaledes, at et Medlem af Folkekirken kan melde sig ud af denne.« Hvis man sammenligner dette Forhold med kommunale Forhold, vil man hurtigt opdage den store Forskel. En Mand kan ikke, selv om han er nok saa misfornøjet, melde sig ud af en Kommune. De kommunale Forhold er absolut bindende for Borgerne i Landet, man maa betale sine Skatter for Nydelsen af de kommunale Goder. Folkekirkens Skat kan man derimod unddrage sig ved at melde sig ud af Folkekirken. Man kan unklade at bruge dens Goder. Hele dette Forhold maa gøre, at man maa opretholde det samme Frihedsprincip med Hensyn til Valglistor og Valgret, idet man slet ikke i Folkekirken kender det, at kun Skatteydere har Valgret. Mange Folkekirkemedlemmer har ikke Skatteevne og kan ikke komme til at yde Skat, de har saaledes ikke kommunal Valgret, men de har kirkelig Valgret og bør have det.

Med Provstiudvalgene indføjedes et nyt Led i det kirkelige Selvstyre. Et Mindretal i det kirkelige Udvalg, hvortil Appell hørte, ønskede i Stedet Stiftsudvalg. Provstiudvalgene fastholdtes dog. Det maa indrømmes, at den Frygt, man fra grundtvigsk

Side nærede for, at Provstiudvalgene skulde blive et Led i en Kirkeforfatning, har vist sig ugrundet. Disse Udvalg har kun at varetage en Række økonomiske Anliggender.

Lovforslaget om Bispevalg stod der størst Strid om. I det kirkelige Udvalg havde et grundtvigsk Mindretal udtalt sig for at blive ved den gamle Ordning, fordi en valgt Biskop vilde »blive partivalgt og derved tillige partibundet, og han vil derfor let komme til at savne det Vidsyn og Frisind med Evne til at tage skyldigt Hensyn til alle Sider, som er nødvendigt for en Biskop, og uden hvilket han næppe vil kunne røgte sin Gerning til almindelig Tilfredshed.« Den kendte Frimenighedspræst Morten Larsen, Holstebro, spurgte i en Artikel J. C. Christensen, om ikke det kunde vente med Loven til efter et Valg. J. C. Christensen svarede, at han fandt Gennemførelsen nyttig, fordi Folkekirkens Medlemmer har Krav paa at faa Indflydelse paa, hvem der skal være Bisper. I Rigsdagen havde Dr. Moltesen sagt, at dette Forslag vilde være en Brand i Næsen paa mange, og han havde ikke noget imod, om man lod Forslaget falde. Borgbjerg spaaede, at Kirkeministeren efter Forslagets Gennemførelse kun vilde blive en Nikkedukke uden virkelig Indflydelse. Den Dag, Forslagene gik igennem, kunde man efter hans Mening lige saa godt ophæve Kirkeministeriet.

Kirkeministeren foreslog ogsaa at oprette nye Bispesæder i Haderslev og paa Sjælland. Folketinget vedtog imidlertid med 71 Stemmer mod 62 et af Venstremændene Dr. Moltesen og Jacobsen-Rudme stillet Forslag om, at Lolland-Falster skulde lægges ind under et nyt Bispeembede i Roskilde. J. C. Christensen kom under Mødet hen til Dr. Moltesen og bebrejdede ham i ret bitre Ord, at han havde stillet dette Særforslag. Moltesen havde gennem sin Deltagelse i dansk Politik gennem Aarene trofast staaet ved J. C. Christensens Side, ogsaa i de svære Modgangstider omkring 1908. Skønt han havde en stærkt grundtvigsk betonet Livsopfattelse og kirkeligt Syn, havde han dog overtaget Ordførerskabet for de kirkelige Lovforslag og røgtet det med

vanlig Dygtighed og Overlegenhed. I sit Svar til J. C. Christensen mindede han da ogsaa denne om noget af dette. Dagen efter kom J. C. Christensen hen til ham og beklagede, at han Dagen før var blevet heftig, men man kan jo forivre sig, sagde han. Og han var stor nok til at kunne indrømme det. I Landstinget, hvor J. C. Christensen kaldte Folketingets Vedtagelse en ganske urimelig Ordning, indsattes forøvrigt Lolland-Falster Stift paa ny, og ved eneste Behandling i Folketinget vedtoges Forslaget.

Som J. C. Christensen hele sit Liv levede hjerteligt med i Menighedslivet, elskede han ogsaa de gamle Kirkebygninger, der pryder det danske Landskab. Med Forslaget om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde, hvorved det aarlige Syn afskaffedes, medens det stedlige Tilsyn og Provstiudvalget skulde føre Kontrol, haabede han, at Befolkningens Interesse for at vedligeholde Kirkerne og forskønne Kirkegaardene skulde øges. Kirkerne tager ikke Skade af, at man overlader dem til Befolkningens egen Omsorg og gode Omsorg, sagde han. »Det har ofte gjort mig ondt at se den store Mangel paa Omhu for de gamle Kirkegaardsdiger«, hedder det videre i Talen. »De gamle stensatte Kirkegaardsdiger er noget af det ældste i vort Land. Da man byggede de første Trækirker og lavede Kirkegaarde, blev Kirkegaardene hegnede med Stendiger. Men det har tit bedrøvet mig at se, hvorledes man river disse gamle Stendiger ned, hugger dem til Skærver for at tjene nogle Penge og opsætte nogle meget daarlige Hegn i Stedet.«

J. C. Christensens Kirkepolitik var i høj Grad bestemt af, hvad Livet krævede. Da Spørgsmaalet om kvindelige Præster var fremme, gik han imod ud fra den Begrundelse, at der praktisk talt slet ingen Menighed er, der har krævet en Kvinde til Præst, og den folkekirkelige Lovgivning har meget ofte taget Hensyn til, om der virkelig ude i Livet har været stillet Krav, som burde imødekommes. Man kunde derfor efter hans Mening vente med det Spørgsmaals Løsning, til Kravet er der. Til

den Tid vil der ganske vist rejse sig et andet Spørgsmaal, nemlig om et saadant Krav fra en enkelt Menighed uden videre kan indrømmes for hele Folkekirkeens Vedkommende, tilføjer han.

Det gamle Stridsspørgsmaal om en Kirkeforfatning spøjede naturligvis ogsaa under Behandlingen af Kirkelovene. De obligatoriske Menighedsraad, Provstiudvalgene og Bispevalgloven ansaas af mange for grundlæggende Fundamenter i en Kirkeforfatningsbygning. J. C. Christensen var dog alt for klog en Politiker til at kaste dette Problem ind i Debatten. Om han ønskede en saadan Forfatning eller ikke, er en Sag for sig. De store Spring i Udviklingen vilde han i hvert Fald ikke. Intet Omraade var saa ømfindeligt at bevæge sig paa som Kirkepolitikken. Her maatte i høj Grad gaas frem med Lempe. Det store Flertal inden for Venstre vilde kunne tiltræde Dr. Moltesens Ord om, at Rigsdagen intet har at gøre med Kirkens indre Liv, og de fleste inden for Partiet vilde bifalde, naar han gav Tilslutning til Tschernings kendte Udtalelse: »Gud fri os fra at gøre Rigsdagen til en Synode, en Kirkeforsamling.«

J. C. Christensen sagde da ogsaa tydeligt nok, at han med Kirkelovene ikke stillede Forslag om nogen Repræsentation og heller ikke ønskede, at man ved denne Lejlighed stillede derefter. Men han vilde ikke nægte, »at naar man organiserer Folkekirken gennem Menighedsraad og eventuelt Provstiudvalg, saaledes at Sognemenighederne faar en udvidet Indflydelse paa alle økonomiske Omraader og paa Præstekaldelsen m. v., er Grundlaget for en repræsentativ Forsamling sikrere og bedre, end hvis man har det hele liggende i Kaos.« Han kunde godt tænke sig, at man naaede frem til en saadan Repræsentation en Gang langt ud i Fremtiden, men han havde ikke tænkt sig, at det skulde ske hverken nu eller i de nærmeste Aar, det vilde muligvis aldrig ske, men det var et Spørgsmaal, der maatte overlades til Fremtiden. Og det vilde i hvert Fald være et Misgreb at kaste det ind i Forhandlingerne om de foreslaaede Kirkelove. Han var Tilhænger af den taalsomme Folkekirke. Kirkelovene skulde

sikre Menighedernes Frihed og uddybe det folkelige Selvstyre inden for Kirken. Men Ritualfrihed og Præsteløftets Afskaffelse modsatte han sig. Det havde han fremhævet stærkt under Arboe Rasmussen-Sagen. Ritualfriheden er ingen Udvej, fremhævede han. Den vil blot føre os ind i et nyt og dybere Uføre. Man maa hellere begynde et Arbejde for Folkekirkens Adskillelse fra Staten. De evangelisk-lutherske Menigheder kan da danne Kirkesamfund for sig, og de »Arboe-Rasmussenske« et for sig. Men indtil det sker, bør man give Menighederne mere Haand i Hanke med Præsterne og deres Forkyndelse. Menighederne bør ikke være tvungne til at finde sig i alt, hvad en selvraadig Præst finder paa at byde dem. Saaledes som det er nu, kan de ganske vist løse Sognebaand eller bruge deres Sognekirke til Valgmenighedskirke. Det er godt. Men var det ikke endnu bedre, spørger han, om Menighederne tillige sammen med Biskopperne fik Ret til at afskedige Præsten eller til at kræve, at han skulde afgive en Del af sin Løn til en Hjelpepræst i saadanne Tilfælde, hvor han prædiker mod Folkekirkens Lære? Skal den evangelisk-lutherske Kirke bevares, bør Menighedernes Ansvarsfølelse vækkes og styrkes og deres Indflydelse forøges. Det er Vejen. Den saakaldte Præstefrihed, som i mange Tilfælde kun er Selvraadighed og Overgreb over for Menighederne, kan vi ikke slaa os til Ro med.

Kirkens Adskillelse fra Staten drøftedes ofte i de Aar. Men at ophæve Folkekirken var ikke saa let. Der maatte først gives Love om Førelsen af Fødsels- og Dødsbøger i alle Sogne og om Navnefæstelse, Ægteskabs Indgaaelse for borgerlig Myndighed, ligesom der ogsaa maa en Nyordning til for Begravelsesvæsenet. »Det vil være et stort Gode for Folkekirken at slippe for alle disse Statsbehæftelser,« skrev J. C. Christensen i »Tiden« 1916, »saa at den kan blive en fri Kirke, thi naar alle ved, at det at søge Kirkens Betjening er en fuldkommen fri Sag, da vilde de, der søger Kirken, gøre det som Resultat af et frit Valg. Og Friheden er et saa kosteligt Gode, navnlig i alle aandelige For-

hold, at alle bør stræbe efter, at den kan komme ind i vor Folkekirke, thi den hæver Folket til den rette Ansvarsfølelse og medbringer den Luft, hvori Sandheden bedst trives.« Hvis Adskillelsen kommer, antyder han, at Staten ikke alene vil lade Kirken beholde de nuværende Kirkebygninger og Præstegaarde, men ogsaa Stiftsmidlerne, som oprindeligt er skænket til kirkeligt Brug, og selv om Staten maaske kan hævde en Ejendomsret til dem, kan den ikke være bekendt at drage dem bort fra Kirken til eget Brug.

Om de kirkelige Lovforslag 1922 kunde J. C. Christensen sige, at naar de var vedtaget, kunde det enkelte Medlem inden for Folkekirken sige saaledes: »Jeg har det fuldstændig frit; jeg føler ingen Tvang i nogen Henseende; jeg kan lade mig betjene af, hvilken Præst jeg vil, med Hensyn til kirkelige Handlinger, naar jeg kan blive enig med ham derom; jeg kan faa min Sognekirke aabnet ikke blot til en kirkelig Handling for mig alene, men sammen med 4 andre Familiefædre eller Enker med Husstand kan jeg faa min Sognekirke aabnet til Prædiken og Katekisation og Altergang ved en fremmed Præst; jeg kan faa fremmede Præster ude fra, endogsaa fra andre Lande, ind i min Sognekirke, og hvis jeg ikke vil være i Sognekirken længere, om jeg end iøvrigt deler Tro med Folkekirkens Medlemmer, men ønsker at komme ind under den ene eller anden Organisation, kan jeg ogsaa gøre det ved at blive Medlem af de lutherske Frimenigheder, og saa har jeg endda Rettigheder med Hensyn til Brugen af Folkekirkens Bygninger.

Kun over for Præsterne bliver der vedblivende Baand. De kan ikke forkynde, hvad de vil. Vi har ikke Præstefrihed i den Betydning, at inden for Folkekirken kan der findes ikke alene forskellige Opfattelser og Partier, men endogsaa forskellige religiøse Samfund. Vi har en Salme i vor Kirkesalmebog, som siger: »Vor Tro er ej paa hvad som helst, man Kristendom vil nævne«. Den Salme er endnu ikke lavet om til det modsatte, saa at man synger: »Vor Tro er just paa hvad som helst, man Kri-

stendom vil nævne«. For Præsterne er det i hvert Fald ikke saaledes. Præsterne er over for deres Menigheder bundet til at forkynde Guds Ord purt og rent, saaledes som det findes i de hellige Skrifter, i de apostoliske Skrifter.

De fleste ansaa det for en umulig Opgave at gennemføre Kirkelovene. Men for J. C. Christensen lykkedes det, fordi han forstod den Kunst at staa fast, hvor der skulde staa fast, og give efter, hvor der kunde gives efter. Her fejrede hans store politiske Klogskab og enestaaende taktiske Evner store Triumfer. Og hvad man end mener om Kirkelovene af 1922, maa det indrømmes, at de er en Fortsættelse af den kirkepolitiske Linie, J. C. Christensen begyndte i 1903, og de kunde saaledes danne en værdig Afslutning paa hans politiske Arbejde. Han havde ført det kirkelige Selvstyre saa langt frem, som det kunde naa i hans Tid. Blandt Venner som Modstandere var der ingen Tvivl om, at hans Kærlighed til Folkekirken og Menighedslivets Udvikling havde bestemt hans Stilling. Da han havde gennemført Kirkelovene, tog han, som han havde bebudet, sin Afsked som Kirkeminister. Efter Vælgernes og Partiets Ønske blev han siddende i Folketinget Valgperioden ud.

Helt fra de unge Aar havde det staaet som noget attraaværdigt for ham at faa Lov til at leve sine sidste Aar i Fred og Ro og for sig selv og sine, et lige saa forstaaeligt som rimeligt Ønske. Til en Journalist sagde han, at efter Valget gled han helt ud i stille Ubemærkethed. »Hvorledes?« spurgte Journalisten forbauset. »Ja, jeg mener blot, at saa er min Tid forbi. Man glemmes hurtigt i vore Dage, undtagen maaske af ens allernærmeste personlige Vennekreds.«

Som Kirkeminister fik han den Glæde at være med til at modtage Sønderjyderne ved Genforeningen. Han havde altid bevaret Haabet om en Genforening med de fraskilte Landsmænd. Og det var med dyb Bevægelse, han oplevede Grænseflytningen. De store Festligheder paa Dybbøl deltog han dog ikke i. Længe før de blev planlagt, havde han givet Løfte om at tale ved et

Ungdomsstævne paa Sjælland. Og som den ordholdende Mand, han var, talte han ved den Lejlighed.

I det sidste Par Aar tog han ikke megen Del i Rigsdagsarbejdet. Den før saa omstridte Mand var nu en Autoritet, æret og anset i alle Lejre. Inden for sit Parti nød han en overordentlig Anseelse. Et enkelt Træk kan belyse dette. Den Aften, Partiet skulde træffe Afgørelse om, hvorvidt Landmandsbanken skulde støttes med Statsgaranti eller bryde sammen, havde N. Joh. Laursen, Formanden for Finansudvalget, holdt en alvorlig Tale, hvorunder han ikke kunde dæmpe sin Bevægelse. Talen gjorde det stærkeste Indtryk, og Afgørelsen syntes meget usikker, hvis der var foretaget en Afstemning paa det Tidspunkt. Saa rejste J. C. Christensen sig fra sin Plads i Sofaen nederst i Salen — der var han rykket ned den Dag, da han efter eget Ønske havde fratraadt Formandspladsen. Efter Sædvane sagde han kun faa Ord. »Jeg ved ikke, hvorledes Partiet vil stille sig, men det er for mig uden Betydning. Mit Ansvar vil tilsige mig at stemme for denne Garanti for Landets Skyld, og selv om min Stemme skal komme til at staa ene, stemmer jeg for Garantien.« Partiet traf derefter sin Beslutning, og den blev enstemmig!

Forud for Valget 1924 trak J. C. Christensen sig saa tilbage fra Rigsdagen. I en Artikel i »Ringkøbing Amts Dagblad«, der formede sig som et politisk Tilbageblik, tog han Afsked med sine Vælgere. Det sidste Afsnit lyder saaledes: »Jeg kan ikke slutte dette korte Tilbageblik uden at takke. Jeg vilde føle mig selv som en ringe Mand, hvis jeg ikke gjorde det. Jeg takker alle mine Vælgere, Kvinder og Mænd, gamle og unge, for den mageløse Trofasthed, hvormed de altid har støttet mig, ikke mindst i vanskelige Tider, og jeg takker dem for al den Kærlighed, hvormed de altid er kommet mig i Møde. Mindet derom vil lyse for mig paa Resten af min Livsvej.

Og saa vil vi lade alle vore Tanker gaa opad og bede Gud om altid at bevare Danmark.«

Venstre paa Rigsdagen tog ved en smuk Fest Afsked med

J. C. Christensen og Jensen-Klejs, Partiets Formand i Folketinget og tidligere Landstingsformand, der begge trak sig tilbage fra det politiske Liv. I et Partimøde om Middagen overrakte Jensen-Klejs en smuk Vase af københavnsk Porcelæn, fyldt med røde og hvide Syrener, som Mindegave til J. C. Christensen fra Partiet. I varme Ord tolkede Jensen-Klejs Partiets Tak til den gamle Politiker. Han sluttede med at sige: »Som paa den Vase, der staar her foran mig, Vestenvinden bøjer Egetræerne, saadan blæser ogsaa her og der til Tider en haard Vestenvind i det politiske Liv. Det vil da veje tungt, naar J. C. Christensen vil lade sin Røst og sin Mening høre.«

Synlig bevæget tog J. C. Christensen Ordet: »Der er tre Steder, jeg vil takke. Først og fremmest vil jeg takke ham, der styrer alle Dele, dernæst vil jeg takke min Valgkreds. Jeg tænker, De alle har et godt Forhold til Deres Valgkreds, men jeg tvivler dog om, at det er saadan som det Forhold, jeg altid har staaet i til Ringkøbingkredsen. Naar Stormene rasede haardest, følte jeg, at jeg derfra havde min sikreste Støtte; jeg har en Gang talt om de milde Blikke, der mødte mig derovre. Der blev harcelleret over det, men for mig var det dyb Alvor. Her følte jeg, at jeg mødtes med Venlighed og Forstaaelse. Det tredie Sted, jeg vil takke, er i mit Parti. Der har været skiftende Strømninger, og Neergaard og jeg har jo ikke altid omfavnet hinanden! Men som Aarene er gaaet, er mange, der har været mine Modstandere, ikke længere mine Modstandere. Neergaard og jeg har f. Eks. staaet i et Samarbejde, der ikke var helt almindeligt. Jeg føler, at jeg skylder Dem alle en dyb Tak for den Tid, vi har haft med hinanden herinde, særlig de gamle af mine Venner og Partifæller. Tak, allesammen. Jeg ønsker den bedste Fremtid for Dem alle!«

Ved en Aftenfest i Rigsdagens Restaurant, hvortil de to Æresgæster med Hustruer var indbudt, præsiderede Landstingets Formand, fhv. Landbrugsminister Ole Hansen. Statsminister Neergaard indledede med en smuk og personlig Tale. »Kære J. C.

Christensen!« begyndte han. »Første Gang, jeg saa Dem, var ved et Vælgermøde i 1889. Jeg vilde lyve, hvis jeg i Dem saa den kommende Fører. Jeg saa en ung, lyshaaret, blaaøjet Mand, der talte fra Leveren, men der var tre Ting hos Dem, jeg lagde Mærke til. Jeg saa, De var en Mand, der kom fra Folket med Folkets Oprindelighed i sig, og det viste sig at passe.«

Statsministeren omtalte Kampen om Forliget og fortsatte: »Jeg mener, J. C. Christensens største politiske Gerning var den, han udførte fra 1895 til Systemskiftet 1901. Vi maa huske, vi, der ser ham gaa rundt herinde som en anden dødelig, at han er en historisk, en skelsættende Personlighed. Under hans Førerskab vandtes Land ind for Folketingets Magt. Han forstod, at det gjaldt om at vise Tyskland, at vi ønskede at opretholde en ærlig Neutralitet, hvis en Storkrig skulde bryde ud. I den Anledning gjorde han to store Vovestykker. Han vovede paa Trods af alle de ortodokse Partianskuelser at fremføre den Mening, at det ikke alene gjaldt om at faa Militærudgifterne ned. Vi havde ogsaa en Pligt til at forsvare vor Neutralitet. Det var en modig Handling, og det var kun lykkedes for en Mand med den Autoritet og velerhvervede Anseelse, han besad. Det andet Vovestykke var at gaa til Tyskland og forklare dette Land, hvoraf vi var militært afhængigt, hvorledes vi vilde hævde en liggelig og uanfægtet Neutralitet. Det er kun spredte Træk, jeg anfører, men opstaar der ikke deraf Billedet af en Mand, der havde dyb Rod i Befolkningen, Udsyn udadtil og Vilje og Evne til at føre Folket fremad indadtil!«

Statsministeren omtalte Ulykkesaarene omkring 1908 og J. C. Christensens store personlige Resignation. Den Ro og smukke Ligevægt, hvormed han bar Tilskikkelserne dengang, fremkaldte en dybere Respekt end noget af alt andet, man saa fra hans Side. Neergaard sluttede med at sige: »Der er ikke nu mange, der kender J. C. Christensen personlig fra de Aar, men hvad han har været, ved vi alle. Han har været vor Styrkes Taarn, og vi ved, at naar han gaar, bliver Venstre uendelig meget fattigere.«

Til sidst citerede han et Vers af en Sang om J. C. Christensen, der lige var sunget:

Du gaar bort, som du kom: en ukuelig Mand,
 paa hvis Skuldre vor Skæbne blev lagt.
 Men et friere Folk og et friere Land
 er den Gave, din Gerning har bragt.

»Jeg har ofte tænkt paa at træde tilbage,« lød det i J. C. Christensens Svartale, »men der var stadig Opgaver, der bød mig blive. Jeg valgtes paa det Løfte, at jeg skulde arbejde paa at faa sat Grundloven i Højsædet igen. Derfor følte jeg mig efter 1895 til 1901 forpligtet til at blive, og efter den Tid følte jeg mig forpligtet til at blive af Hensyn til Forsvarssagen. Nu sidst var det Kirkelovene, som jeg gerne vilde gennemføre, og jeg mener i al Beskedenhed, at jeg besad særlige Betingelser for at samle Folk paa dette Punkt.«

Det festlige og dog vemodige Samvær sluttede med, at alle sang J. C. Christensens Sang, som han skrev som Forsvarsminister i 1908:

Danmark, dine Taarer
 præge dybt vort Sind,
 tit i vore Aarer
 flød din Smerte ind.
 Alt, hvad du har mistet,
 alt, hvad du har stridt,
 har med dig vi fristet,
 sørget, savnet, lidt.

Kongedybets Snekker,
 Kirkespirets Brand,
 Dannevirkes Rækker,
 Dybbølbergets Rand.

Alt, hvad vort Øje følger,
 Moder, med dit Navn
 kun vort Hjerte dølgger
 dine bitre Savn.

Men af Sagnets Svie
 vokser Viljer frem,
 virke, haabe, bie,
 bygge Hjem ved Hjem.
 Det blev Slægtens Veje,
 Moder, se vor Hu!
 Alt, hvad kært vi eje,
 ejer ogsaa du.

Hver en Dreng og Pige,
 hver en Mand og Mø
 vil for Danmarks Rige
 alle leve, dø.
 Moder, trods din Kvide
 tag os i din Favn,
 ud i Verden vide
 juble vi dit Navn!

J. C. Christensen var nu træt. »Han vil hjem, før det bliver alt for mørkt«, skrev Jeppe Aakjær, da han gik af som Kirkeminister. »J. C. Christensen er Vestjyde, og ingen vestjysk Mand, han sidder nok saa højt paa Stol, fries fra at gribes af den Dragning, der udgaar fra det Land her vesterude, naar det kalder paa sit Barn med sin Alvor og sit Tungsind: nu er Tiden snart inde, da det klagende Spovetræk vender sig under Fuldmaanen over Ringkøbing Fjord. Da bliver vi Vestjyder urolige i Sædet. J. C. Christensen har faaet Hjemve! Den jyske Natur slipper aldrig sine ægte Sønner. Vort Livs Middag kan vi leve, hvor det skal være; men dets Aften maa vi leve dér, hvor dets Morgen faldt.«

SIDSTE AAR. DØD OG EFTERMÆLE

Da J. C. Christensen forlod det politiske Liv, overtog han Formandspladsen i »Det danske Hedeselskab«, og han udførte et stort og betydningsfuldt Arbejde. Ikke en eneste Gang svigtede han Bestyrelsesmøderne. Han var den ideelle Leder og Arbejdsfælle og forstod at faa alle til at gaa ind i et harmonisk Samarbejde. Det var hans Glæde at se noget i Vækst. Han anlagde ikke bare en økonomisk Maalestok, selv om han ikke var nogen Foragter af en forstandig Økonomi. Søsteren, Marie Christensen, der i en Aarrække var Medlem af Landstinget, ytrede ved en Lejlighed, at det næsten var Synd, de smaa Lyngarealer forsvandt. J. C. Christensen svarede da langsomt og med Vægt, at den samlede Økonomi bestaar af bitte smaa Enheder. Det maatte aldrig glemmes, hverken i de enkelte Bedrifter eller Samfundets Husholdning, og det var ogsaa den Grundsætning, hvorefter han ønskede Arbejdet i Hedeselskabet udført. Det glædede ham at se, hvorledes den gølge og fattige Hede gennem Dyrkning eller Beplantning blev et Led i en rigere Udvikling.

J. C. var vendt tilbage til Stilheden derude paa Barndommens Hede, for »en befinder sig bøjst i Hee,« som han sagde. Her laa hans lange og brede Hus, hvidkalket og med røde Tegl paa Taget. Over Døren stod skrevet:

»Bag denne Dør giv Fred og Ro,
o, Gud, til dem, der her skal bo.«

Under et Besøg hos den gamle Politiker blev man straks ført op i hans store og lyse Arbejdsværelse, der spænder over hele den sydlige Del af Huset, saa det faar Lys fra Syd, Øst og Vest. Ved høje Reoler var det delt i forskellige mindre Kroege. Her fandtes en stor Bogsamling, bl. a. en omfattende Litteratur vedrørende Grønland og Island. I Vinteren 1924 havde han været Formand for de danske Forhandlere, der efter Indbydelse af den norske Regering optog de Forhandlinger, der resulterede i et enstemmigt Forslag om en Traktat angaaende Østgrønland. Dette Forslag blev forøvrigt J. C. Christensens sidste Indsats i dansk Politik.

En Række gamle Salmebøger og Andagtsbøger havde han ogsaa. Han kunde tage den ene efter den anden frem og vise en Gæst. Haanden strøg kærtegnende hen over de gamle Bind. Den gamle Politiker talte om Bøgerne med en Kærlighed, der vidnede om, at han ikke alene var en Samler af saadanne Bøger, men at han følte sig opbygget ved Læsningen af dem og følte sig i Slægt og aandelig Samhørighed med de Forfattere og Digtere, der i deres Tids Sprog havde tolket, hvad de byggede deres Liv paa.

I en stor og anselig Have var der paa den karrige Jord fremelsket mange sjældne Blomster og Planter. I vid Omkreds findes ikke Mage til Have. Paa den store Græsplæne holdtes hver Sommer et stort Ungdomsmøde. Ofte talte J. C. et Ord, som de unge ikke glemte.

I det store Havehus saas paa Væggene Billeder med Tilknytning til J. C.s Deltagelse i det politiske Liv. Det var et Billedgalleri, der illustrerede en væsentlig Side af dansk Historie i den sidste Menneskealder. Her saas et Gruppebillede af det rene Venstre i 1890. I Midten C. Bergs karakteristiske Hoved, medens J. C. sidder ude i Yderkanten, endnu et ubeskrevet Blad, men med Marskalstaven i Tornystret. J. C. fortæller om hvert Billede, en lille Anekdote flettes ind i Fortællingen og fortælles med ægte Lune. Blandt Billederne findes ogsaa et stort

Gruppebillede med den daværende Prins Carl, omgivet af hele det danske Søofficerskorps i Anledning af Prinsens Valg til Norges Konge. Ved Prinsens højre Side sidder J. C., som samme Aar var blevet Konsejlspræsident. Ogsaa fra J. C.s Islandsfærd ses Billeder. Paa et af dem sidder han strunk i Sadlen paa en lille Islænderhest, og man mindes Borgbjergs Ord fra den Tid: »Han red et lille Stykke bag os andre, forsigtig og i Skridtgang. Han mindede mig om en middelalderlig Prælat, en Biskop paa Visitats, den store, imponerende Skikkelse paa den lille Hest, paa en Gang Kriger og Prælat.«

Et andet Billede viser Danmarksekspeditionens Afrejse mod det høje Nord, et andet igen dens Hjemkomst — uden Mylius Erichsen, Hagen og Brøndlund. I Stuerne saas mange Malerier og pragtfulde Vaser af københavnsk Porcelæn, alt sammen Gaver fra Vælgere og Partiet. Man lagde ogsaa Mærke til en morsom Blyanttegning af J. C. Den var ikke særlig vellignende, men »jeg fik den overrakt af en Barberlærling i København,« siger J. C. »Meningen var god nok, derfor gemmer jeg Billedet.« Med særlig Glæde viser han Gæsterne et Billede af Kong Christian X, hvorpaa Kongen har skrevet: Til min Bedstefars, min Fars og min Minister. »Den kan ingen slaa,« sagde han med et lunt Smil.

Hjemmet i Hee var hans Tilflugtssted i Lyst og Nød. Trofast stod her ved hans Side hans Hustru Karen, der var en Datter af Gaardejer Peder Green i S. Grene, Hoven Sogn. De to havde gaaet i samme Skole og fulgtes ad til Konfirmationsforberedelse hos Præsten i S. Omme. Paa Vej til S. Omme gik J. C. altid ind til Peder Green for at kunne følges med Karen Kristine. Green sagde da til J. C.: »Nu kan du sætte dig der i Kakkellovnskrogen, indtil Karen Kristine er færdig.«

Paa J. C.s 23 Aars Fødselsdag holdt de Bryllup. Hun blev ham en god og trofast Hustru. Hun hørte til de stille i Landet. Mild og hjertelig var hun i al sin Færd. Kun faa kendte hende, hun levede helt for sin Mand, Børnene, Slægten og Husets Ven-

nekreds. Hun trængte sig aldrig frem, stillede sig helst i Baggrunden. Men hun var en Styrkelse for ham i hans ansvarsfulde Arbejde, hvis Betydning hun helt ud forstod. I de mange Aar, han stod som Venstres Fører, kunde han ikke komme hjem ret ofte. Saaledes var det ham umuligt at komme hjem til Børnernes Konfirmation. Men naar han kunde forlade Hovedstaden og det travle Arbejde, forstod hun i det smukke og harmoniske Hjem at give ham den Ro og Tryghed, hvorefter han hentede Mod og friske Kræfter. I Modgangens Dage holdt hun Ryggen rank og Haabet oppe. »Du skal rose din Kone og takke hende for hendes Hjælp,« talte han om engang og tænkte nok paa sin egen. Da hun blev »Hendes Naade«, var der stor Spænding. Hvordan vilde hun tage det, hvordan vilde hun klæde sig? Ved et stort kirkeligt Møde i København viste hun sig første Gang som Ministerfrue sammen med sin Mand. Med beundringsværdig Kunst havde hun valgt at klæde sig saaledes, at man nødvendigvis maatte se, at hun baade var Degnekone og Ministerfrue. Og det var tydeligt, hun var sig selv i den Dragt. »For hende maa man absolut have Respekt,« udbrød en Dame af det københavnske Aristokrati, da hun gik forbi.

I Hjemmet mødte han Livets dybeste Trofasthed. Fru Karen var ham en god Kone. Hun mente som de gamle Romere, at den lever godt, som lever skjult.

I de sidste Aar blev Hjemmets Omgangskreds større. Der blev talt om alle mulige Emner, undtagen Politik. Naar Gæsterne var samlede, kunde han godt overraske dem, der var til Stede første Gang, med følgende Velkomsthilsen: »Nu vil jeg byde jer alle sammen velkommen og takke, fordi I er kommet, og saa vil jeg gerne meddele Programmet for i Aften. Naar vi nu har faaet det, vi kan spise, saa kan Herrerne faa en Cigar, og Damerne kan faa en med, om de ønsker det. Saa vil vi gaa en Tur i Haven. Kl. 9 drikker vi Kaffe, og Kl. 10 plejer min Kone og jeg at gaa i Seng.«

I Hee fejrede J. C. sin 70 Aars Fødselsdag 1926. Fra alle

Kredse i vort Folk blev han hædret og hyldet. Telegrammer og Breve indløb i store Mængder. Forsamlingshuset var smukt pyntet. Under Balkonen stod Indskriften: »Arbejdet adler«, der var som et Motto for hele J. C.s Indsats og et manende Ord til Samtiden. Ved Middagen var J. C. selv Forsanger til Grundtvigs Salme: »For dig, o Herre, som Dage kun«. Fhv. Statsminister N. Neergaard overrakte en smuk Adresse i Læderbind fra Venstre i Folketing og Landsting og oplæste dens Ordlyd:

»Paa Deres 70 Aarsdag føler den danske Rigsdags Venstre en dyb Trang til at sende sin mangeaarige Høvding en Hilsen, Lykønskning og Tak.

De valgte at forlade den aktive Politik, medens De endnu stod i Deres Manddomskraft, og at fortsætte Deres Gerning paa andre livsvigtige Omraader i den Aand, der altid har præget Deres politiske Virke. De er saaledes vedvarende midt i Arbejdet til Folkegavn.

Vi hilser Dem som Manden, der blev de Samtidiges kaarne Fører og for Nutidsslægten staar som Forbillede for dem, der vil samle, ikke splitte.

Vi lykønsker Dem til den Gerning, De med lykkelig Haand staar midt i den Dag i Dag.

Og vi takker Dem for alt, hvad De var for vort Folk i gode og onde Tider. —

Maatte da 70 Aarsdagen for Dem betyde Indgangen til endnu mange gode Arbejdsdage, der slutter i en lys og lykkelig Alderdom midt i det Folk, hvis gode og trofaste Tjener De altid var.«

»Disse Ord er,« fortsatte Neergaard, »kun et svagt Udtryk for den Beundring og Kærlighed, vi nærer for Dem i Rigsdagens Venstre. Det blev om et fremragende Medlem af det engelske Parlament, Richard Cobden, da han traadte tilbage fra sin Virksomhed, udtalt, at han hørte til de Medlemmer, som altid vilde vedblive at være Medlem af Parlamentet. Det sam-

me tør vi sige om J. C. Christensen, selv om han ikke længere er paa Rigsdagen. Han vil staa som et Eksempel og Forbillede for os og for kommende Slægter. J. C. Christensen har i sit parlamentariske Liv haft mange Fjender og været Genstand for megen Forfølgelse. Godt og glædeligt er det derfor, at han nu har faaet en saadan Anseelse i vort Folk, at der kun er een Mening om denne Mand.

Hvorfor har J. C. Christensen nu faaet denne smukke Plads i vort Folk? Fordi han ikke blot var en fremragende Politiker, den største i vort Slægtled, men ogsaa en betydelig Mand, og endnu mere — et sandt og ægte Menneske. Det er maaske det sidste, som mere end noget andet samler os om ham i Beundring og Kærlighed.«

Kammerherre Juel, Mejlgaard, bragte en Hyldest fra Hede-selskabet. S. P. Qvist, Fyns Tidende, overrakte en Mappe, hvori 70, alle Venstres Redaktører, havde skrevet en Henvendelse i Vers eller Prosa til J. C. Christensen. Qvist takkede, fordi J. C. Christensen aldrig glemte at respektere Pressens Frihed og Selvstændighed. Han var altid villig til at yde en Tjeneste, men kom aldrig og krævede noget af Pressen for sig selv.

Der holdtes en lang Række Taler ved Middagen. Ringkøbingkredsens Venstre gav et Maleri fra Ringkøbing Torv, hvor Valg-handlingen i svundne Dage fandt Sted, og hvor Vælgerne Gang paa Gang flokkedes om J. C. Christensen.

J. C. Christensen nævnte i sin Tale, at de kun havde een Klasse i deres Tog. Der var de alle lige, men det passer os bedst herude, tilføjede han. — Han sluttede med at udtale sin Glæde over at se Familien samlet. Han vilde ønske, at de mange unge vilde lære at forstaa, at man lever ikke Livet til Gavns, hvis man kun lever for sig selv og sit eget.

Der indløb Telegrammer fra Kongen og Dronningen og fra en lang Række Politikere fra alle Lejre. Staunings Hilsen lød: »Min Lykønskning til en ordholdende Modstander.« Aftenen fejrede J. C. Christensen med Sognets Folk. Tre Aar senere

fejrede Karen og J. C. Christensen deres Guldbryllup. Hee Sangforening vækkede dem om Morgenen med den gamle Dagvis og flere Sange. Der indløb 1000 Breve og Telegrammer, deriblandt fra Kongen og Dronningen og flere af Kongehusets Medlemmer. Sognets Beboere var indbudt til en Middag i Forsamlingshuset, og saa mange deltog, at der maatte spises i tre Hold. Efter Middagen aabnede det afholdte Guldrudepar Dansen.

I de Dage kunde J. C. Christensen sige: »For 29 Aar siden mistede jeg min Moder. De tre bedste Kvinder, jeg har kendt, er min Moder, min Hustru og min Datter. Alle tre hedder de Karen, men den første og den ypperste af dem er min Moder. Hun plejede det bedste i mig og avede det onde, og den Selvtugt, jeg øver og fremdeles maa øve, har jeg lært af hende. — Jeg ejer ikke noget godt Billede af hende, men for min Sjæls indre Øje staar hendes Skikkelse i straalende Glans; naar denne Glans slukkes, er mit Livslys udslukket med det samme.«

— — —

J. C. Christensen var en ægte dansk Type. Man fik let Øje paa ham, hvor han færdedes. Hans stoute Skikkelse fyldte og tildrog sig Opmærksomhed. Det store, aabne Ansigt kunde antage noget næsten fortryllende, de klare og kloge blaa Øjne, den rolige, næsten barnligt fromme Mine indgød Tillid. En Mand, der besøgte Christiansborg, blev spurgt, hvad han syntes om den nye Folketingssal. Han svarede: »Jeg saa næsten ikke andet end J. C. Christensens hvide Hoved nede i Salen.« Det var ikke de umiddelbart glimrende Egenskaber, han virkede med, men alt hos ham var saa ægte og tilforladeligt. Man kunde fuldt ud stole paa ham. Tegneren Alfred Schmidt anbragte Ræven i hans Baglomme. Og i mange Aar omtaltes J. C. Christensen altid som en Mand, der var snu og fuld af Underfundigheder. Man kunde ikke rigtig stole paa ham, lød det. Intet kunde være mere uretfærdigt. Han talte ikke i Tide og Utide, og han

gav ikke gyldne Løfter, som ikke kunde indfries Dagen derpaa. Det var derimod meget vanskeligt at faa et Løfte af ham. Men havde han givet sit Ord, saa blev det holdt.

K. M. Klausen, der i mange Aar stod som Socialdemokraternes Ordfører, sagde derom: »Han er en Mand, paa hvis Ord man altid kan stole. Naar han har sagt eller lovet noget, staar det fast. Hans Ærlighed har jeg aldrig tvivlet om. Hans Loyaltet, Paalidelighed og Ordholdenhed er Grundtræk, der gør Samarbejdet med ham let.«

J. C. Christensen vilde vide Besked og forlangte, at andre skulde sætte sig ind i de foreliggende Sager. Undertiden kunde han give sine Meningsfæller en velfortjent Visker. — Engang var et Lovforslag fremme om det hollandske Digeanlæg. Unægtelig ikke en Opgave, der kunde interessere i al Almindelighed. Man stod og vidste ikke, hvem der skulde være Ordfører. »Ja, vi maa vel hellere lade Carl Sørensen tage det, for han er nok den eneste, der har læst Lovforslaget igennem,« sagde J. C. Christensen. Denne lille Reprimande blev baade forstaaet og husket, tilføjer Redaktør S. P. Qvist, som fortæller dette lille Træk.

I Partimøderne talte han ikke meget. Men naar Medlemmerne havde drøftet en Sag saa længe, at de maaske stod usikre eller splittede, kunde han i klare Vendinger komme med et Indlæg, der ganske selvfølgelig gjorde Sagen klar og samlede alle. Han tog sig god Tid til at overveje en Sag, og han forstod til fulde den Kunst at tie om den, saa længe den var under Overvejelse i hans eget Sind. Netop denne Tavshed gav Anledning til den uretfærdige Anklage imod ham for Uredelighed. Sandheden er den, at der har aldrig været en dansk Mand mere vederhæftig i Ord og Handling. Naar det Øjeblik kom, at han havde taget Stilling, og det kom altid, var han urokkelig vis paa, at hans Vej var den eneste rigtige. Det var denne indre Sikkerhed, der gjorde ham til den selvfølgeligste Fører. Han følte sig aldrig forpligtet til at svare paa alt og endnu mindre at svare

enhver, der spurgte. Han forbeholdt sig selv Retten til at bestemme, naar han fandt Tiden inde til at tale.

Han var ikke den store eller blændende Taler, men i Debatten var han logisk og urokkelig. Han forløb sig aldrig, men bevarede selv under de voldsomste Angreb en mærkelig Ro og Ligevægt. Den store Folketaler var han vel ikke, og dog fylkedes store Skarer om hans Talerstol. Korte og knappe Sætninger formede han, ofte i ordsprogsagtige Vendinger. Det vestjyske Lune udfoldede sig tit, naar han talte. Paa Vælgermøderne i Ringkøbingkredsen blev der ikke ret ofte diskuteret med J. C. Christensen. Han lod de øvrige Kandidater tage en Tørn indbyrdes og holdt sig helst uden for Slagsmaalet. Da Lütken-Sagen stod for, mødte den radikale Gunnar Fog-Petersen og rettede et voldsomt Angreb paa J. C. Christensen. Da Fog-Petersen gaar ned fra Talerstolen, siger J. C. Christensen elskværdigt til sin Modstander: »Naa, er De saa færdig, Hr. Fog-Petersen?« — Jo, det var Hr. Fog-Petersen da!

J. C. Christensen træder derefter op paa Talerstolen. Referenterne skæver til hinanden. Nu kommer Uvejret.

Men J. C. Christensen siger blot jævnt og stiltfærdigt ud over Forsamlingen: »Ja, nu meddeler Hr. Fog-Petersen mig, at han er færdig, og saa kan vi jo lige saa godt slutte denne her Møde. (I sin Valgkreds brugte han efter vestjysk Skik Fælleskøn.) Man sluttede derpaa Mødet med paa J. C.s Opfordring at synge: »I alle de Riger og Lande«.

J. C. holdt engang et Vælgermøde i et af Havsoegnene, og da den radikale Seminarieforsøger Edv. Larsen ferierede derude, vilde han deltage i Mødet. Da J. C. var færdig med sit Foredrag, var Larsen blevet gal i Hovedet over forskellige af de faldne Udtalelser og bad om Ordet, og i en lille Times Tid rettede han det svære Skyts mod Venstre. Da han var færdig, mente han, at han havde gjort det godt, og at det vilde blive vanskeligt for J. C. at klare Sagerne.

Men J. C. tog nu Ordet og sagde til Vælgerne: »Ja, nu har

vi jo altsaa hørt Hr. Larsen.« Og til denne sagde han: »Har De nu faaet sagt, hvad De vilde have sagt, for jeg tror ikke, De faar Ordet mere i Dag.« Det mente Hr. Larsen da, han havde. »Ja, naar De har det,« fortsatte J. C. Christensen, »saa vil jeg slutte Mødet og bringe alle en hjertelig Tak for den smukke Gave, De gav min Kone og mig til vort Sølvbryllup! Mange Tak!«

Edv. Larsen udtalte senere, at han aldrig var blevet saa flad, som han blev over den Maade, J. C. behandlede ham paa.

Bjerring, den senere socialdemokratiske Folketingsmand og Borgmester i Nyborg, var ved et Valg J. C.s Modkandidat. Ved et stort Vælgermøde i No gjorde han et voldsomt Udfald mod Venstre. Hvis han havde ventet en større Debat, blev han skuffet. J. C. sagde: »Jeg har mange Gange faaet at vide, at de her i No gerne vilde høre mit Foredrag om de gamle Kirker og Kirkegaarde, og da Bjerring nu har talt, har Tilhørerne faaet Politik nok for i Aften, og saa vil jeg da fortælle om den Overlast, vore gamle Kirker og Kirkegaarde har været ude for!«

Mødet sluttede efter J. C.s Foredrag med »Jyden han er stærk og sejt«.

Paa Valgdagen takkede Kandidaterne Vælgerne fra en Tribune paa Ringkøbing Torv. Bjerring udtalte, at vel var J. C. gaaet 1½ pCt. frem i Stemmatal, men selv var han gaaet godt 60 pCt. frem, og blev det saaledes ved, vilde J. C. snart være færdig.

»Ja, om 67 Aar,« hviskede J. C. til Bjerring.

J. C. var en overmaade præcis Mand. En Klub Bladmænd blev engang inviteret til en Middag i Hee og fik følgende Instruktion af ham: »I Hee vil Klokkeren sige Kl. 5, ikke fem Minutter før, men heller ikke fem Minutter efter 5.«

Ved Prøvevalget forud for Landstingsvalget i Herning var J. C. Dirigent. Da der indfandt sig nogle Efternølere, sagde han fra Talerstolen: »Det er nok Mennesker, hvis Ure gaar anderledes end vores!«

Det var ved samme Lejlighed, han indskærpede Valgmændene deres Pligt: »Valgmændene maa være til Stede, altsaa f. Eks. ikke gaa ud i Byen for at købe Alterlys — saadan noget er skadeligt, naar der stemmes.« Han hentydede til et Valg i Aalborg, hvor en Valgmand var ude i Byen at købe Alterlys. Da han kom tilbage, var Afstemningen endt, uden at han kom til at stemme, hvad der kom til at koste Venstre to Mandater.

Pastor Sørensen i Varde fortalte en Søndag i en Prædiken følgende Virkelighedstildragelse:

Der sad en Mand i en Jernbanekupé og læste i en Avis. Foran ham sad to Mænd, som bandede saa uhyggeligt, at Avislæsningen ikke blev til noget. Saa siger Manden til de to: »I skulde ikke bande saadan!«

»Hvad kommer det Dem ved!« fik han til Svar.

Saa var der en lille Pause, og saa spørger Manden:

»Sig mig, er I gift?«

»Ja,« svarede de.

»Vilde I finde jer i, hvis jeg i en Jernbanekupé fremkom med sjofle og tvetydige Udtalelser over for jeres Kone?«

»Nej, det vilde vi meget have os frabedt.«

»Ja, saa maa I ogsaa finde jer i, at jeg værger det eneste, jeg har, som jeg kan dø paa.«

Det blev saa stille i Kupéen efter denne Udtalelse, og ingen af de to bandede mere, saa længe Manden var til Stede. Denne Mand var — sluttede Pastor Sørensen — Danmarks dengang nylig afgaaede Kirkeminister, J. C. Christensen.

En ung Journalist kom tilfældigt til at rejse i Kupé sammen med J. C., da denne i 1924 vendte hjem til Hee efter at have trukket sig tilbage fra det offentlige Liv.

J. C. kendte den unge Mands Familie og spurgte iøvrigt ud om, hvorledes det gik — som det nu var hans Vane. Da han havde stillet en halv Snes Spørgsmaal, tændte han sin Shagpipe, og Journalisten spurgte da: »Hr. J. C. Christensen, med

hvilke Følelser vender De nu hjem efter at have sagt Farvel til den politiske Strid?»

J. C. Christensen saa lidt ud af Vinduet og svarede derpaa med et lille Suk, der lød som et Lettelsens Suk — og en Bevægelse med Hovedet, der lod Spørgeren vide, at Samtalen var til Ende: »Jeg synes, det er rart at være hvid Elefant.«

Og dermed havde han rammende karakteriseret sit sikkert stærkeste Ønske — for Øjeblikket og for Fremtiden.

Karakteristisk for ham er følgende Træk: Den 8. Sept. 1927 holdt han i Jyderup et folkeligt Foredrag om »Vor Salmebogs Historie«. Da Mødets Leder bagefter udtrykte Haabet om mange Aars fortsat Virksomhed som Foredragsholder, afbrød J. C. ham stilfærdigt, men bestemt, med disse Ord: »Nej, dette var mit sidste Foredrag. Jeg kan ikke holde ud til mere at rejse rundt og holde Foredrag.«

Og saadan var det. Engang sagt, saa stod det fast. Det var sidste Gang. Siden rejste han ikke ud til Foredrag ved folkelige Møder. Men havde han i Forvejen sagt det, var det jo blevet et Kæmpemøde i Jyderup.

— — —

J. C. Christensen forstod som faa andre, at Politik er det opnaaeliges Kunst. Der er sagt om ham, at han havde ingen Kongstanke. Bortset fra den kirkelige Lovgivning, som havde hans særlige personlige Interesse, skulde hans Politik ikke være præget af nogen sikker Maalsætning. Der er det rigtige deri, at han ikke var nogen Samfundsomvælter. Han havde ikke nogen som helst Overtro paa, at man ad Lovgivningens Vej kunde skabe noget i Retning af et Paradis paa Jord. I en Tale i Studenterforeningen gav han engang Udtryk for sit Syn paa Politikerens Gerning. Det var Politikerens Opgave at lade Folkelivet arte sig saa frit som muligt. Lovgivningen skulde lægge Rammen om dette Folkeliv, men det var ingenlunde ligegyldigt, hvordan denne Ramme blev. Den kunde virke befriende, men den kunde

ogsaa hæmme og indsnævre det folkelige og aandelige Liv. Lovene kunde ikke fremkalde Liv, men de kunde virke fremmede eller hæmmende. Politikerens Gerning var da denne at lytte til Folkelivets Bevægelser, og naar Livet krævede mere Frihed paa et eller andet Omraade, maatte der gives en Lov, som kunde give Muligheder for Vækst og Udvikling. I al sin Politik søgte han derfor at fastholde den historiske Sammenhæng, da de bratte Overgange let vilde give Bagslag. Han hørte til de Generaler, der nok red foran deres Hær, men ikke i længere Afstand, end at Hæren altid kunde se Hestens Hale.

Han ønskede Samling om en Politik, der fulgte Midtervejen. »Lad Sagerne kun samle og skille os,« kunde han sige, »saa bliver der Sandhed i vore politiske Standpunkter, men lad os endelig ikke skilles paa Sager, som ikke ligger for. Først naar Udviklingen med uimodstaaelig Magt kræver en Sag løst, da — men ogsaa først da — maa vi finde os i, at den muligvis sprænger gamle Partirammer, skiller os fra gamle Venner og Kampfæller og bringer os i Stue sammen med Folk, der tidligere har været vore Modstandere.«

Da Venstre — Ungdomsbevægelsen i 1908 begyndte, hilste han den straks med Glæde og talte ofte ved Bevægelsens Landsmøder. Til Formanden sagde han, at man ikke maatte forsøge at give de unge Skyklapper paa, men hvis man gav dem en god og alsidig Oplysning, saa vilde et saadant Arbejde altid lykkes.

Af Helbredshensyn gik han tidligt til Ro, men stod til Gengæld ogsaa tidligt op. Og han havde da et Par Morgentimer, i hvilke han besvarede sin Post. Han opsatte aldrig til i Morgen, hvad der kunde naas i Dag. Han havde en enestaaende Arbejdsevne og var uhyre flittig.

Det ærlige og redelige Arbejde priste han altid. Han kunde have været en rig Mand, men hans store Uegennytte og Hjælp-somhed over for alt og alle, hvor der var Trang til Stede, hindrede, at han kunde samle Formue. De unge gav han det Raad:

altid at sørge for at have en Spareskilling og Nødskilling, lige som han engang udtalte, at det var af Betydning, om de unge lærte, at 25-Øren ikke er den mindste Mønt i Danmark. Under den store Krig, da Pengene flød rigeligt her i Landet, advarede han mod at købe Klaverer for alle Pengene. Det var hans Udtryk for, at der ogsaa maatte lægges nogle hen til Imødegaaelse af trange Tider.

Det tør siges, at ingen Politiker i Danmark har krævet mindre for sig selv personligt end J. C. Christensen. Hans personlige Nøjsomhed var hans store Styrke, en større Styrke ogsaa, end Rigdom vilde have været.

Mange betragtede hans Liv som et Eventyr, Hyrdedrengen, der blev Landets indflydelsesrigeste Mand. Da J. C. Christensen og hans Hustru fejrede deres Sølvbryllup i 1904, formede en af Gæsterne sin Lykønskning ud fra Ordene i Ingemanns »Valdemar Sejre«: »Til Sejre og Lykke blev Valdemar født.« J. C. Christensen rejste sig da straks og sagde: »Lad os ikke glemme de næste Linier, vi maa have hele Verset med:

»Til Sejre og Lykke blev Valdemar født,
men sorgløs Mand har ej levet,
og Lykken kan vendes om til Nød:
I Stjernerne staar det skrevet.«

Professor Birch skrev ved Budskabet om hans Død, at der var noget af en Valdemar Atterdag i ham. Han kunde tage et Nederlag og kort efter rejse sig igen. Han kunde planlægge mere end ti Aar frem i Tiden.

Han var ikke en Aladdin-Skikkelse. Hans Liv er snarere et Vidnesbyrd om, hvad der kan naas gennem et maalbevidst Arbejde af et Menneske, der ikke bare har en god Forstand, men som i høj Grad ejer den Samhørighed med sit Folk, hvoraf Tjenersindet udspringer.

Han havde Vestjydens Skyhed for Overdrivelserne og de stærke Udtryk. Det var en Oplevelse at se ham færdes blandt Væl-

gerne i Ringkøbingkredsen. Han forblev altid sig selv, og man saa, hvor Øjnene lyste imod ham. De løftede ham paa Skjolde og bevarede under alle Omskiftelser en enestaaende Tillid til ham. Septembervalget 1920 var det sidste, ved hvilket han stillede sig, og han genvalgtes med det største Stemmetail, han nogen Sinde havde opnaaet, og Valgdeltagelsen var den største, nogen Valgkreds kunde opvise.

Der er et Billede af J. C. Christensen med Stadil Kirke bag sig. Han havde egentlig altid den danske Kirke som Baggrund. Han har selv fortalt, hvordan han i sine første politiske Aar ofte saa op paa Ordene over Marmorkirkens Portal: »Herrens Ord bliver evindeligt«. Det var gammeldags luthersk Kristentro, der prægede ham. I Kirken i Hee havde han sin bestemte Plads, og her var han hver Søndag, han var hjemme i Hee. Trods et omfattende politisk Arbejde gav han sig Tid til at skrive den smukke Andagtsbog »Naar Klokkerne ringe«. Hans Liv blev baaret oppe af en varm, enfoldig Kristentro. Den laa ham ikke let paa Tungen, men man mærkede den bundne Varme, naar han i sine Taler kom ind paa kristne Spørgsmaal. Ved det sidste Ungdomsmøde i hans Have talte han om den Afskedshilsen, han altid fik med, naar han de mange Gange skulde hjemmefra. Da sagde hans Hustru altid: »Farvel og kom glad hjem.« »Unge Mennesker,« fortsatte han, »skal jo ogsaa ud, saa gælder det om, at de lever saadan derude, at de kan komme glad hjem til Far og Mor. Men vi har jo ogsaa et Hjem heroventil. Lad os da leve vort Jordeliv saadan, at vi kan komme glad hjem til vort himmelske Hjem!«

I mange Aar havde han været den omstridte Mand. Der var Tider, hvor Modstanderne ikke vilde hilse paa ham. Slengerik hilste saaledes aldrig paa ham. Men J. C. Christensen har selv fortalt, at da Slengerik laa meget syg, gik han op til ham, og de fik en bevæget Samtale, der endte med, at de rakte hinanden Haanden og skiltes som Venner. Stod der end Kampgny om hans Navn i mange Aar, saa gik det dog saa lykkeligt, at han

kort før sin Død med Folketingsmand P. Th. Nielsens Ord kunde sige til en Bladmand: »A er it ræd for at dø, for A har Fred med Gud og Mennesker. — Med Mennesker tror jeg, at jeg har Fred,« tilføjede han. »Jeg har vist ikke noget udestaaende med nogen. Og saa er det Vorherre... det kommer vel... der er jo en Port, som vi alle *skal* igennem. Jeg slipper vel ogsaa ind.«

Da han kom ind i Rigsdagen, kaldtes han altid Christensen-Stadil, senere J. C. Christensen, men i den sidste Snes Aar kaldtes han altid »J.C.«. Hele Landet var nu paa Fornavn med ham. Han var nu som et Samlingsmærke for Nationen, og fra alle Kredse i vort Folk saa man op til ham som en Mand, der rummede vort Folks bedste Egenskaber.

Uden forudgaaende Sygdom døde den gamle Fører stille og roligt Fredag Morgen den 19. December 1930. Dødsaaarsagen var Hjertelammelse paa Grund af Aareforkalkning.

Jordefærden fandt Sted Lille-Juleaften paa Hee Kirkegaard. Dagen oprandt i Vestjylland med blikstille Vejr, klart Solskin og barsk Frost. I Hjemmet fandt der om Morgen en Højtidelighed Sted, som kun overværedes af Familien og de nærmeste Venner. Efter Salmen »Gud skal alting mage« fremsagde fhv. Førstelærer P. Storgaard Petersen Trosbekendelsen og bad Fædervor. Saa sang man »Til Himlene rækker din Miskundhed, Gud« — hvorefter den hvide, af et Blomstervæld dækkede Kiste blev baaret til Kirken af hans Børn og Børnebørn.

Den hele Højtidelighed var jævn og ægte vestjysk. Langt den overvejende Del af Følget var vestjyske Bønder og Fiskere. Kongen var repræsenteret, og Statsminister Stauning mødte paa Regeringens Vegne, i Spidsen for talrige Rigsdagsmænd af alle Partier; desuden saas naturligvis Repræsentanter for Venstre og dets Presse samt de Institutioner, som J. C. havde haft Forbindelse med. Der var Kranse fra Kongehuset, Ministerierne og Organisationerne, pragtfulde Dekorationer ved Siden af Husmandens anonyme Lyngbuket.

Højtideligheden indledtes med Salmen »Den yndigste Rose er funden«, hvorefter Pastor Sørensen, Hee, talte ud fra Ordene hos Math. 25, 21: »Du gode og tro Tjener, du var tro over lidet, jeg vil sætte dig over meget; gaa ind til din Herres Glæde.«

Efter J. C. Christensens Yndlingssalme »Paa Gud alene« talte hans gamle Ven Pastor emer. H. G. A. Jørgensen, der ud fra Bibelordet: »Den, som vil være stor iblandt Eder, han skal være Eders Tjener,« holdt en hjertelig Tale, indflettet Uddrag af J. C. Christensens egen Prædikenbog og »Ad Kirkesti og Kirkevej«. Højtideligheden i Kirken sluttede med Grundtvigs Salme »Som Dug paa slagne Enge«. Til sidste Vers af den gamle Dagvis »Saa rejse vi til vort Fædreland« blev Kisten ført ud af Kirken. Pastor H. G. A. Jørgensen forrettede Jordpaakastelsen, hvorefter fhv. Statsminister N. Neergaard i varmtføjte Ord bragte den afdøde en Tak:

»Der skal ved denne Lejlighed ikke holdes Taler ud over dem, vi allerede har hørt, men jeg takker, fordi jeg paa Regeringens Vegne har faaet Lov til at tolke vor Taknemmelighed mod vor gamle kære Fører.

...En Personlighed som hans er ikke blot og bar en Gave, det er noget, som man erhverver sig gennem Arbejde, gennem den dybe Ansvarsbevidsthed, som vel var det stærkeste i hele hans Udvikling og Gerning...

Paa J. C. Christensen, om paa nogen, passer det gammeltestamentlige Ord: »Jeg vil bo hos mit Folk.« Det gør os godt at tænke paa, at han fik en saa mild og stille Død herovre blandt sine Kære og i den Befolknings Midte, som han stærkest hang ved, og som altid har vist ham saa usvigelig Trofasthed. Paa ham passer en af Grundtvigs Verslinier: »Han sov hen, som Sol i Høst gaar ned.«

Ingen kan indtage den Plads, han har i vort Folk, men hans Minde skal ikke være dødt iblandt os, og vi vil holde dette Minde højt i Ære.«

J. C. Christensens Grav findes lige inden for Kirkegaardslaa-gen. Der staar en smuk Natursten, hvorpaa der kun staar hans Navn, samt Fødsels- og Dødsdato, enkel og jævn, som denne gode danske Mand var. — Mindet om ham bør holdes højt i Ære.

Carl Dumreicher gav i et Digt ved J. C. Christensens Afgang som Politiker et smukt Udtryk for, hvad han havde betydet for Land og Folk. Det hedder heri:

»Det blev Taalmod og Kløgt, som beredte din Jord,
til de korngyldne Timer kom nær. —
Det blev Troskab og Arbejde — dagligdags Ord,
men du gav dem det blankeste Skær.

Der er Styrke om den, der for Folket staar fast
og bekræfter dets Tillid med Trøst. —
Det var Lyset bag Bygernes mørknende Kast,
naar du løfted' din raadende Røst.

Og bestandig du saa over Døgnene bort
mod vor fælles, forpligtende Arv:
Om med alt, hvad vi vil, vi gør Danmark til vort
og oprigtig har vogtet dets Tarv.

Du gaar bort, som du kom: En ukuelig Mand,
paa hvis Skuldre vor Skæbne blev lagt. —
Men et friere Folk og et friere Land
er den Gave, din Gerning har bragt.«
